V. PETRIȚKI

LUMINĂ ÎN JUNGLĂ

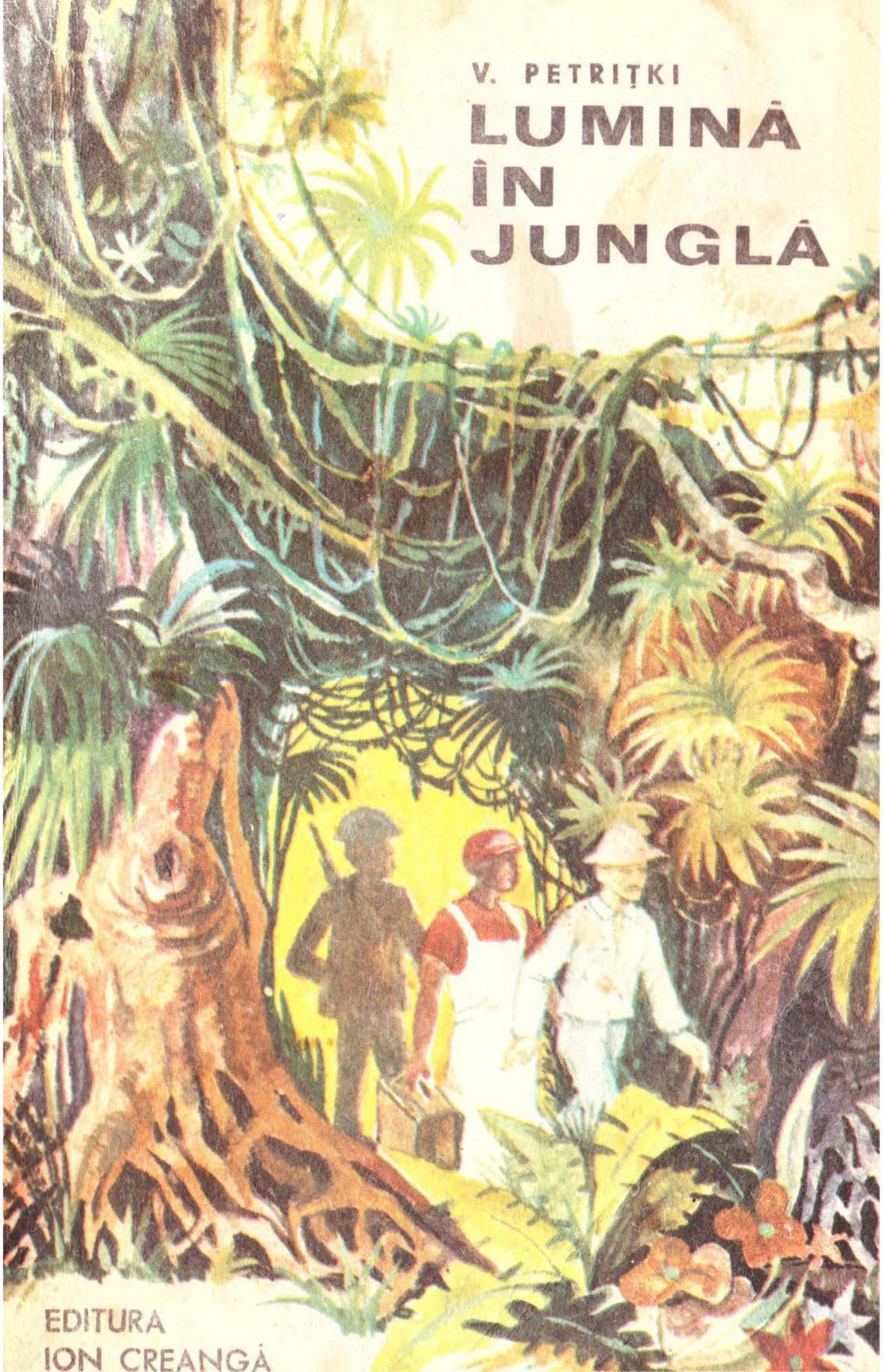

EDITURA
ION CREANGĂ

V. PETRIȚKI

LUMINĂ ÎN JUNGLĂ

Traducere de Irina Andreescu

EDITURA ION CREANGĂ,
București, 1981

Copertă de Gh. CERNĂEANU

В. ПЕТРИЦКИЙ

„СВЕТ В ДЖУНГЛЯХ“
ИЗДАТЕЛЬСТВО „ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА“
ЛЕНИНГРАД, 1972

Capitolul I

CHEMAREA AFRICII

Dangătul clopotelor, slab şi nesigur, plutea deasupra străzilor aproape pustii ale orăşelului alsacian Kaisersberg. Enoriaşii, gătiţi sărbătoreşte, cu surtuce lungi, negre, păşeau alene, schimbînd cînd şi cînd niscaiva vorbe despre vreme. Acestora — toţi oameni cu greutate, meseriaşi, comercianţi, moşieri şi negustori — nici prin minte nu le-ar fi trecut că tocmai atunci călăuza lor spirituală, pastorul Louis Schweitzer, dînd frîu liber bucuriei ce-l cuprinsese, sălta ca un băieţandru în jurul leagănului în care zîmbea în somn fiul său abia născut — Albert. Fericitul tată se apropie apoi de calendar şi consemnă în el data de neuitat — 14 ianuarie 1875.

Micul Albert se arăta a fi un copil plăpînd. Părinţii, care îşi doreau foarte mult un băiat — primul lor copil fusese o fetiţă — tremurau pentru viaţa lui. Locuinţa pastorului Schweitzer se afla în aceeaşi clădire cu biserica şi, ţinînd predica, Louis Schweitzer asculta vrînd nevrînd ţipetele băiatului.

Cînd urechea-i prindea glasul nestăvilit al nounăscutului, pastorul zîmbea :

— E plin de viaţă fiul meu ! Auzi-l cum mai ţipă !

Nu mult după naşterea lui Albert, familia lui Louis Schweitzer se mută în tîrguşorul Günsbach, situat în valea pitorească şi fertilă a rîului Münster, „valea fe-

ricită“ cum îi spuneau, pe bună dreptate, localnicii. Aici, în modesta căsuţă a pastorului rural, se scurse copilăria lui Albert, a fratelui său şi a surorilor.

...Multe a îndurat pămîntul înfloritor al Alsaciei. Cîmpiile şi rîurile ei n-au uitat încă de legiunile lui Iulius Cesar şi de hoardele lui Atila. Prin Alsacia au trecut armatele lui Carol cel Mare, pornite să-i cucerească pe saxoni. Vreme de secole, Alsacia a fost obiectul disputei între două mari state europene — Franţa şi Germania. După sfîrşitul trist pentru francezi al războiului franco-prusian din anii 1870—1871, Alsacia a fost alipită Germaniei. Populaţia se împotrivea însă germanizării forţate, păstrîndu-şi obiceiurile naţionale. Ţăranii care veneau la tatăl lui Albert purtau tricornuri tradiţionale, pantaloni cenuşii, scurţi, pînă la genunchi, ciorapi lungi şi pantofi cu agrafe.

Membrii familiei lui Louis Schweitzer se adaptară foarte repede modului ţărănesc de viaţă, ei nedeosebindu-se de localnici nici prin îmbrăcăminte, nici prin felul de a se hrăni. Datorită purtării lui simple, pastorul, gata totdeauna să-i ajute pe cei care aveau nevoie de ajutorul lui, cucerise respectul tuturora. Cînd Louis Schweitzer vorbea din amvon, în biserică se aşternea o linişte adîncă.

Dintre toţi ai casei, numai fiul său, Albert, atunci în vîrstă de trei ani, nu şedea locului. Ascultîndu-l pe tatăl său, îl prindea căscatul. În schimb, cînd enoriaşii începeau să cînte, băiatul se transfigura parcă. Îi plăcea muzica. Muzica îl înviora pe Albert şi el începea să cînte mai tare decît se cuvine. Atunci sora lui, cu un ghiont, îl făcea să tacă.

Două lucruri întunecau zilele senine ale copilăriei lui Albert. Mai întîi obligaţia de a se pieptăna. Dădaca îi uda părul des şi rebel, dar nici asta nu ajuta la nimic : pieptenul se dovedea neputincios. Necăjindu-se, dădaca spunea :

— Of, cum e omul, așa îi este și părul!

Copilul își privea îndelung chipul în oglindă și-o întreba:

— Serios? Chiar așa de rău sînt eu?

Copilăria lui Albert mai era întunecată și de întîlnirile dese și neașteptate cu dricarul din sat. Acesta, cum îl vedea, îl apuca de mînă și, holbîndu-și înfricoșător ochii, spunea în glumă:

— Las' c-ai să vezi tu! Curînd o să te ia la armată și-o să te îmbrace în haine de fier!

Albert se smulgea din mîinile lui și fugea într-un suflet acasă. Îi era teamă de dricar și mai ales îi era teamă de militarii care-i îmbracă pe oameni în haine de fier. S-a străduit mult tatăl său să-l vindece de această frică, dar n-a reușit. Băiatul nu voia în ruptul capului să devină soldat și visa, cînd o fi mare, să se facă cofetar.

*

* *

Multe îi plăceau lui Albert în copilărie, dar nimic nu-i plăcea mai mult decît plimbările prin împrejurimile pitorești ale Günsbach-ului. Dealtfel, toți copiii pastorului așteptau cu nerăbdare ziua cînd tatăl lor va fi liber. De obicei, aceste plimbări le făceau vara. Tatăl lua copiii — pe Albert, pe cele trei surori ale sale și pe mai micuțul lor frate Paul — și întreg grupul, vesel și zgomotos, pleca să petreacă o zi la munte. Și cîte impresii lăsau asemenea excursii! Și cîte trebuia să asculte mama, cînd copiii se întorceau acasă!

Din nefericire, însă, Louis Schweitzer era foarte ocupat; întreținerea unei familii atît de numeroase nu era deloc ușoară.

„De ce şi-o fi petrecînd tata serile în camera lui, aplecat asupra cărţilor vechi, cu hîrtii şi călimara în faţă ? se întreba nedumerit Albert. Ce face oare ?“

Băiatului i se părea absurd, nefiresc să stai locului, nemişcat, ore de-a rîndul.

Abia mai tîrziu, mult mai tîrziu, a înţeles el că stînd acolo, singur, tatăl său lucra. Pastorul Louis Schweitzer nu numai că îşi pregătea predicile, dar scria şi povestiri pitoreşti din viaţa satului. Aceste povestiri rustice făcură ca numele pastorului să fie cunoscut şi dincolo de hotarele Günsbach-ului.

Dar adevăratul suflet al acestei familii numeroase şi unite era Adèle Schweitzer, soţia pastorului. Mamă a cinci copii, ea ducea greul gospodăriei. Nu numai că ştia să croiască dintr-un palton vechi al soţului un costum pentru fiul ei dar, ceea ce era mai important, ştia să-i asculte pe cei mici şi să participe la toate frămîntările lor. Mai tîrziu, Albert îşi va aminti întotdeauna cu multă căldură de mama sa.

Cînd împlini cinci ani, tatăl îl duse la bunicul său — bătrînul pastor Schillinger — să înveţe pianul. Bunicul nu era pianist de profesie, dar după spusele celor din preajma sa îl pasiona muzica şi improviza la pian destul de bine. Cînd la Lucerna, în Elveţia, a fost instalată o celebră orgă, bătrînul Schillinger a făcut pînă acolo un drum obositor pentru vîrsta lui, numai ca să audă cum sună acea minunată orgă.

De la bunicul Schillinger căpătă Albert primele noţiuni de cultură muzicală. Iar cînd împlini şapte ani, profesoara lui de muzică rămase uimită ascultînd o melodie compusă de el. Lecţiile de canto erau pentru micul Albert adevărate sărbători.

Mai tîrziu, Albert Schweitzer îşi va aminti ce puternică impresie a produs asupra sa cîntatul pe două voci. Îşi aştepta odată profesorul în faţa unei săli unde elevii dintr-o clasă superioară aveau ora de

canto. Şi iată că prin uşa închisă răzbătu pînă la urechile lui, executat pe două voci, cîntecul popular german : „Acolo, la moară, tăcut aşteptam...“ De emoţie, băiatul a trebuit să se sprijine de perete.

„Bucuria produsă de armonia muzicii pe două voci — va povesti mai tîrziu Schweitzer — îmi cuprindea întreaga fiinţă...“

Întoarcerea de la bunicul Schillinger n-a fost deloc veselă : între timp tatăl său se îmbolnăvise. Albert îşi petrecea tot timpul pe uliţele satului, jucîndu-se cu copiii vecinilor. Se necăjea însă că aceşti copii de ţărani îl priveau cu neîncredere. În pofida prieteniei pe care le-o arăta, ei îi strigau în batjocură : „Popă, popişor !“. Băieţii îl ocoleau cînd puneau la cale cele mai îndrăzneţe pozne, iar odată, cînd Albert ieşi învingător într-o încăierare cu adversarul său, acesta îi strigă furios :

— Păi şi eu, dacă aş mînca de două ori pe săptămînă supă de carne, aş fi puternic ca tine !

Albert păli.

Bucuria victoriei se spulberase.

În ziua aceea, la prînz, refuză să mănînce supa. Nu răspunse nimic la întrebările mamei sale dar, în sinea lui, el se hotărîse : „Vreau să fiu şi eu la fel ca toţi ceilalţi băieţi !“

Mama nu mai insistă, luînd purtarea lui drept un capriciu de copil. Dar se înşelase. Şi în zilele următoare băiatul, sub diferite pretexte, refuză supa de carne, iar în locul beretei de marinar pe care i-o cumpăraseră, ceru o şapcă obişnuită, ca acelea pe care le purtau tovarăşii săi de joacă.

Cînd sosi toamna, Albert refuză să îmbrace paltonul cusut pentru el dintr-o sutană a tatălui. De data aceasta, ajuns la capătul răbdărilor, tatăl său îl pedepsi. Dar nici pedeapsa, nici rugăminţile nu-l făcură să renunţe la hotărîrea luată.

Cu toată tăria lui de caracter, de atîtea ori dovedită, Albert se lăsa influențat de tovarășii săi de joacă. Lua parte cu însuflețire la toate năzdrăvăniile verilor și verișoarelor sale.

Îndeosebi despre „ajutorul" dat Linei Mülenbeck își va aminti Albert întotdeauna. Lina era o fandosită. Într-o seară, ea îl întrebă insidios :

— Îți place să cînți la pian, nu-i așa, Albert ?

— Îmi place. Dar de ce ?

— O colegă mi-a dat o carte interesantă, dar trebuie s-o termin pînă mîine dimineață. Și știi, mama insistă să exersez la pian...

Albert se gîndi puțin, apoi exclamă :

— Uite cum facem : vin eu și cînt la pian în locul tău, iar tu citești.

— Bine, răspunse Lina, care atîta aștepta. Cred că mama n-o să observe. Ea are de obicei treabă la bucătărie. Dar se aude pînă acolo. Cîntă mai tare și totul o să fie bine.

Mica șmecherie reușind, ei o repetară tot mai des, pînă ce, într-o bună zi, doamna Mülenbeck, aflîndu-se la bucătărie, exclamă bucuroasă :

— Vai, ce bine cîntă la pian Lina noastră !

Și tiptil, ca să n-o deranjeze pe fiică-sa, se strecură în camera de primire. Acolo încremeni : la pian cînta micul Schweitzer, în timp ce fiica ei, întinsă pe covor, citea de zor o carte.

Iată-l deci pe Albert prins asupra faptului și certat ca atare. Un lucru însă nu înțelegea el : cum putea Lina să facă pe mironosița cînd, de fapt, amîndoi erau vinovați ? El doar n-ar fi cîntat în locul ei, dacă ea nu i-ar fi cerut-o ! Cum să refuzi pe cineva care îți cere ajutor ? Și-apoi, să cînți la pian e o plăcere pe care n-o poți asemui cu nimic...

★

★ ★

Pe atunci drumul spre Günsbach era însoţit de tei umbroşi. Strecurîndu-se prin frunzişul des, razele soarelui ţeseau în penumbră o dantelă de lumină tremurătoare ca de basm. Era plăcut să stai aici şi să-l aştepţi pe tata, care urma să se reîntoarcă de la Colmar, unde o dusese la doctorul de dinţi pe una din surorile lui. Albert priveşte atent norul tulbure de praf. Vin sau nu vin ? Dar iată în sfîrşit docarul cunoscut, în care se aflau tatăl şi sora cea mai mare.

Cînd docarul apăru la cotitură, Albert strigă :

— Ei, cum te simţi ? Te-a durut tare ?

— Deloc, răspunse sora lui, şi nici nu m-am speriat de doctor. M-am aşezat pe un scaun fermecat...

— Zău ? Fermecat ? repetă Albert.

— Da, fermecat ! Nici nu-ţi închipui, Albert, cît e de interesant !

Peste cîteva zile, Albert veni la micul dejun cu falca legată.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă mama.

— Mă dor dinţii. Trebuie să mă duc la Colmar, la doctor.

Şi iată-i pe amîndoi, tatăl şi fiul, în sala de primire a doctorului. În sfîrşit, Albert avea să vadă cu ochii lui scaunul fermecat... Ba chiar se va aşeza pe el. Uşa se deschise şi tatăl îl introduse pe Albert în cabinetul doctorului — domnul Schwartz.

Acesta ceru bălatului să deschidă gura şi văzînd că dantura lui era perfect sănătoasă, declară categoric :

— Dar n-are absolut nimic !

— Albert, întrebă mirat tatăl, spuneai că te dor dinţii...

— Nu, răspunse el în şoaptă şi adăugă : Dar am vrut atît de mult să stau şi eu pe scaunul acesta fermecat !

În drum spre casă, pastorul tăcea, iar fiul său simţea că-i crapă obrazul de ruşine : taică-său pierduse timp preţios, ca să-l ducă pe el, fără vreun motiv serios, pînă-n oraş.

— Tată, nu mai fac. De-acum am să fiu cuminte, foarte cuminte, făgădui el.

Louis Schweitzer, rezonabil, îi răspunse :

— Chiar foarte cuminte ? Asta nu-i uşor. Dar nici nu-i nevoie. Doar mai greşeşte omul şi fără voia lui. Totul e să recunoşti cinstit şi să-ţi dai seama că ai greşit.

Din fericire, Albert nu şi-a ţinut promisiunea. El n-a fost niciodată un copil model. După mărturiile celor care au colaborat o viaţă întreagă cu Albert Schweitzer, „fantezia şi visurile au însemnat totdeauna mult în viaţa lui".

*

* *

Odată, în cărţile sale din copilărie, Albert a văzut poza colorată a unei corăbii complet echipate. În aceeaşi seară, băiatul spuse hotărît mamei sale :

— Vreau să mă fac marinar !

— Ce-ţi veni, Albert ? replică Adèle Schweitzer. Dacă te faci marinar... nu-ţi dai seama ?... ai să pleci pentru mulţi ani departe de noi. Şi nimic nu-i mai greu de suportat ca dorul de casă !...

Pe Albert nu l-a prea tulburat observaţia mamei sale, deşi îl îngrijora ceva — perspectiva de a dormi toată viaţa într-un hamac. Da, într-un hamac ! Doar îi spusese mama că marinarii dorm în paturi suspendate, aidoma hamacelor.

Trebuia totuşi să încerce, să vadă cum e pe apă. Albert era hotărît. Şi iată că, mai curînd decît se aşteptase, i se oferi prilejul de a preschimba uscatul cu puntea mişcătoare a unei „ambarcaţii".

Asta se întîmplă tot în nefericitul orăşel Colmar, pe micul rîu *Lauch*. Naşa lui Albert, doamna Barth, încredinţîndu-l unuia dintre fiii săi, cu cîţiva ani mai mare decît el, îi porunci :

— Ai grijă de Albert ! Să nu vă duceţi la rîu şi nu cumva, Doamne fereşte, să vă atingeţi de bărci !

Barcă ?! Păi barca este o corabie mai mică. Peste cîteva minute cei doi băieţi se aflau pe malul rîului. Pentru întîia oară în viaţă Albert putea să vadă „corăbii" adevărate, nu o poză în cărţi, ci din cele care plutesc pe apă şi transportă oameni...

— Hai să facem rost de-o barcă, îl îndemnă celălalt pe Albert, dîndu-şi aere de atotputernic.

Albert şovăia. Ar fi vrut, desigur, foarte mult să se plimbe cu barca, dar i-au făgăduit doamnei Barth.

— Nu-ţi fie frică, insistă fiul naşei.

Dezlegară o barcă străină, săriră în ea şi o împinseră de la mal.

Barca porni pe firul apei. Copacii de pe mal rămîneau în urmă. Băieţii trecură apoi pe lîngă nişte bărci mai mari, sau mai mici, acostate pe chei. Întîmpinau cu ţipete de bucurie orice întîlneau în cale.

Deodată, dinspre mal, auziră pe cineva înjurînd de mama focului. Albert îşi privi însoţitorul şi observă că acesta s-a întunecat la faţă.

— Asta înseamnă, îi zise el lui Albert, că trebuie să ne-ntoarcem. Ajută-mă, te rog !

Proprietarul bărcii îi aştepta la debarcader. Îl apucă zdravăn de umăr pe cel mai mare dintre băieţi şi zbieră :

— O să te spun maică-ti, ai să vezi tu !

— Şi eu sînt vinovat, eu am dezlegat barca, încercă Albert să-şi apere tovarăşul.

Dar, barcagiul, furios, nu-i dădu nici o atenţie. Pentru ispăşire, a trebuit să povestească singur părinţilor despre nefericita întîmplare de pe rîul Lauch. Albert fu pedepsit cum se cuvine, dar pedeapsa nu-i clinti dragostea faţă de mare, nu-i stăvili dorinţa de a călători spre ţări îndepărtate.

*

* *

Într-o mică piaţă din Colmar se înălţa un monument cu statuia amiralului francez Bruat. Pe Albert totdeauna l-a atras această statuie veche. Se visa călătorind în ţări îndepărtate, înfruntînd tot felul de primejdii. Iar pe amiral şi-l închipuia pe un vas naufragiat. Corabia e gata să se scufunde, dar el nu părăseşte puntea pînă ce ultimul marinar n-a coborît în barcă.

Într-o zi, privind grupul statuar, Albert îşi dădu seama că, de astă dată, mai mult decît figura amiralului îl preocupă negrul culcat la baza monumentului.

Monumentul purta semnătura lui Bartholdi, sculptorul născut la Colmar, care mai tîrziu şi-a cucerit celebritatea creînd cunoscuta statuie americană a Libertăţii. Negrul răpus de la baza monumentului este una din realizările cele mai impresionante ale lui Bartholdi : un uriaş musculos, puternic şi totuşi trîntit la pămînt. La acest lucru merita să meditezi. Soarta acestui negru începu să-l preocupe stăruitor ; se gîndea la el ca la un om apropiat, la aproapele său care, aflat în suferinţă, are nevoie de ajutor.

„De fiecare dată — îşi va aminti mai tîrziu Albert Schweitzer — venind de la gară sau mergînd spre ea făceam un ocol ca să trec pe lîngă monument...

Pînă în anii cînd îmi făceam studiile la Mülhausen am păstrat acest obicei de a-l vizita pe prietenul meu negru de fiecare dată cînd mă duceam la Colmar.

Această statuie a lui Bartholdi îmi transmitea chemarea Africii, chemare căreia mai tîrziu m-am şi supus."

*

* *

Încă de cînd învăţa la şcoala sătească, Albert Schweitzer era un pasionat cititor. Tot felul de cărţi : hrisoavele tatălui său şi versurile poeţilor germani, cărţi de poveşti sau scrieri istorice — toate au contribuit la formarea primelor sale concepţii, naive dar ferme, asupra vieţii.

Vechea lui ostilitate faţă de militarii care îmbracă pe oameni în haine de fier creştea din zi în zi, hrănită de lectura ziarelor. În ziarele de pe valea Rinului, pe-atunci încă se mai comentau consecinţele războiului franco-prusian. Din paginile acestor ziare a putut el afla pierderile omeneşti suferite : cele trei războaie succesive (germano-danez din 1864, austro-prusian din 1866 şi franco-prusian din 1870—1871) au făcut peste trei sute de mii de victime şi se spunea că războaiele viitorului vor fi şi mai catastrofale iar victimele lor şi mai numeroase...

În Alsacia, care numai cu puţin timp înainte de naşterea lui Albert fusese anexată Germaniei, noii stăpîni desfăşurau o înverşunată activitate : se încerca dezrădăcinarea limbii franceze şi a vechilor tradiţii franţuzeşti. Populaţia era aţîţată împotriva francezilor, dar şi a evreilor.

În asemenea condiţii, ca să nu te laşi influenţat şi să te menţii împotriva curentului, aveai nevoie de un caracter puternic şi de convingeri proprii, fie ele şi

naive, dar categorice. Cu riscul de a rămîne singur, Albert n-a şovăit să întrerupă relaţiile cu mulţi dintre tovarăşii săi, dar n-a renunţat niciodată la hotărîrea de a lua totdeauna apărarea celui oropsit.

Iată şi o dovadă. La Günsbach se pripăşise de mai mulţi ani un negustor ambulant, evreu, pe nume Moise. Era îmbrăcat sărăcăcios şi purta o pălărie veche, ce semăna mai degrabă cu un cuib de ciori de cîmp.

Mărunţişurile lui nu prea aveau căutare şi, ca să le vîndă, el umbla din casă în casă, însoţit de liota băieţilor din sat.

Batjocura, bulgării de noroi aruncaţi în el, trasul de haină şi scuipăturile — toate acestea ar scoate din sărite pe oricine — dar Moise îşi vedea de drum, ducîndu-şi de căpăstru măgăruşul.

Într-o zi, privirea lui Albert se întîlni cu cea a lui Moise, şi băiatul rămase impresionat de expresia ochilor acestui om bătrîn, dispreţuit de toată lumea. Era o expresie de tristeţe, cu un zîmbet amar, dar bun. Aceşti ochi îi aduceau aminte lui Albert de cei ai negrului doborît de la poalele monumentului din Colmar.

Impresionat de atîta curaj şi putere de stăpînire, din ziua aceea Albert îl saluta cu respect pe bătrînul negustor. Nesinchisindu-se de rîsetele şi batjocura băieţilor, ori de cîte ori îl întîlnea, Albert îi dădea lui Moise bună ziua şi-l întreba de sănătate.

„Nu se cuvine să-i imit orbeşte pe ceilalţi numai pentru ca ei să mă considere bun, stă scris în jurnalul lui Albert. Părerea altora va fi şi a mea numai atunci cînd ea va corespunde convingerilor mele. Iar de batjocura altora, nici că-mi pasă.“

„Fii alături de oameni la greu şi suferinţă, dar să nu te iei după alţii cînd convingerile acestora nu sînt şi ale tale“ — iată principiul întregii vieţi a lui Albert Schweitzer.

Capitolul II

RĂMAS BUN, CASĂ PĂRINTEASCĂ!

În toamna anului 1884, cînd Albert împlini nouă ani, în casa pastorului Schweitzer se ţinu un consiliu de familie — se punea problema unde e mai bine să-l trimită pe Albert pentru a-şi urma studiile. Nu mai are rost, considera pastorul, ca Albert să rămînă în continuare la şcoala din sat. L-ar fi dat bucuros la un liceu, dar cel mai apropiat se afla în oraşul Mülhausen, prea departe de Günsbach, şi se temea ca nu cumva despărţirea de familie să aibă consecinţe dăunătoare asupra învăţăturii.

Împărtăşind îndoielile soţului ei, Adèle Schweitzer propunea să mai aştepte un an-doi.

Pînă la urmă, luară o hotărîre intermediară : să-l trimită pe Albert pentru un an la gimnaziul real din Münster, care se afla doar la trei kilometri de Günsbach.

*
* *

Într-o zi însorită de toamnă, cu un ghiozdan mare în spate, Albert porni la drum. Cărarea de munte ce ducea spre şcoală era străjuită de tei scăldaţi în soare, în pădurea de castani pocneau fructele, zvîrlindu-şi miezul maroniu. Pentru întîia oară Albert se întîlnea, singur, faţă în faţă cu natura, şi acest lucru îl impresionă adînc. Albert încercă să exprime în versuri tul-

burătoarele sentimente şi se apucă să deseneze ruinele vechii cetăţi cu cărarea ce se pierdea în depărtare, dar după ce termină, atît desenul cît şi poezia i se părură fade, lipsite de expresivitate. Nu-i rămînea altceva decît să admire natura şi să încerce s-o cunoască mai bine. În timpul său liber, după ce-şi termina lecţiile, băiatul pornea să hoinărească prin munţii din preajmă. În crîngurile umbroase hălăduiau stoluri de păsări. Pe băiat îl cuprinse frenezia vînătorului. Se apropia furiş de păsărele şi... asculta cum cîntă.

— De ce cîntă păsările aşa de frumos ? se mira Albert, iar în sinea lui îşi făgăduia că odată şi odată va rezolva acest mister.

Într-o zi, împreună cu prietenul său Heinrich, urcă pe muntele Rebberg. Heinrich, care comanda, întinzîndu-i şi lui Albert o praştie, îi spuse :

— Dacă vrei să dezlegi acest mister, ţine asta !

Albert luă praştia şi imediat auzi comanda :

— Culcat !

Băieţii se tîrîră încet spre copacul în frunzişul căruia se zbenguiau gureşe nişte păsărele tare frumoase.

— Uite cum trebuie să faci... Heinrich întinse praştia. Foc !...

Albert, alb la faţă, îşi imagină fulgerător cum piatra zvîrlită zdrobeşte micuţul trup al păsării.

— Nu ! ţipă el aşa de tare încît păsărelele se ridicară deodată de pe crengile copacului şi, în stol, ca un mic nor foşnitor, trecură peste capetele vînătorilor ghinionişti.

— Ce-ai făcut ?! se răsti Heinrich. Vezi că acum te...

— Încearcă, îi răspunse încet Albert, încearcă numai !

Plecă fără să se mai uite înapoi. Dar nu era încă sigur dacă a greşit sau nu. Probabil că băieţii or să rîdă de el. Heinrich o să le povestească totul :

— Albert s-a purtat ca o fată...

Ei bine, n-au decît să rîdă ! Ba era sigur că a procedat bine.

*

* *

Cînd, în cele din urmă, sosi vremea să-şi ia rămas bun de la casa părintească şi să plece la Mülhausen, se lăsă cu lacrimi. Acasă rămîneau fratele şi surorile pe care le iubea atît de mult. Afară, sub ferestre, zburdau prietenii — băieţii din sat. Cîinele Flox, căruia îi meşterise singur coteţul, nu-l părăsi deloc în seara plecării, iar în grajd, Fritz, calul şarg, oftă cu putere.

Iată şi liceul... Culoare lungi, reci şi profesori în haine negre şi băieţi, băieţi... Iată-i, o mulţime... ţipă, sar, aleargă, îl ating pe Albert cu coatele...

— Schweitzer !

Clasa a cincea a liceului din Mülhausen încremeni. Reţinîndu-şi răsuflarea, întinzînd gîtul, elevii încercau să vadă ce se petrece în banca a treia.

„Începe distracţia ! O să vedeţi !“ se bucurau în sinea lor.

— Schweitzer !... se auzi iarăşi vocea profesorului cu un ton mai sus.

În sfîrşit, băieţelul cu faţa rotundă, cu părul tăiat scurt, se ridică de pe locul său şi păşi printre bănci. Cu fiecare pas ce-l făcea, se stingeau din închipuirea lui imaginile vii ale unui trecut recent — jocurile zgomotoase cu tovarăşii din sat, excursiile în munţi...

Deodată ajunse pînă la auzul lui vocea profesorului :

— Vă rugăm să ne explicaţi de ce în această strofă Goethe a folosit pentru rimă cuvîntul „tăcere“.

Elevii chicotesc. Îi amuză amabilitatea rafinată a profesorului şi pluralul supremei politeţi : „vă rugăm", folosit în zeflemea. Ei ştiu perfect de bine ce va urma.

Albert tace ca un mut. Nici măcar nu încearcă să se justifice, să explice, cum fac de obicei băieţii. El este pur şi simplu stupefiat. Înţelegea cum ar putea povesti despre frumuseţea munţilor din Günsbach. Dar cum să despice în părţi separate poeziile lui Goethe, discutînd un singur cuvînt din toată poezia ?

— Ei, Schweitzer ?!

Băiatul strînge din dinţi şi, fără să clipească, înfruntă privirea profesorului. Un singur lucru îl salvează pe elevul rebel — faptul că este o rudă a inspectorului şcolar.

Totuşi, peste o lună, directorul liceului fu silit să-l cheme pe tatăl lui Albert la şcoală.

— Îmi pare foarte rău, stimate domnule Schweitzer, dar sînt nevoit să vă aduc la cunoştinţă că băiatul dumneavoastră nu va putea trece în clasa următoare dacă continuă să fie atît de... — directorul îşi scărpină rădăcina nasului, căutînd cuvîntul potrivit, şi în sfîrşit, îl găsi — ...atît de visător, de neatent...

Louis Schweitzer tăcea. Îşi dădea foarte bine seama de starea sufletească a fiului său şi, concentrîndu-se, căută argumente ca să-l poată convinge pe director. Spera că acesta nu va rămîne indiferent la cuvintele sale.

— Îi e dor de casa părintească, domnule director. Vă rog să înţelegeţi, băiatul duce lipsa noastră, a părinţilor, a fraţilor şi a surioarelor lui, a mediului său obişnuit...

— În cazul acesta, îl întrerupse fără ceremonie directorul pe Louis Schweitzer, luaţi-l înapoi la şcoala sătească. Se pare că într-adevăr băiatul nu este dotat

pentru a urma liceul. In asemenea împrejurări nu-i păcat să ocupe în zadar locul aici ?

Situaţia părea desperată. Precum îşi va aduce aminte mai tîrziu Albert Schweitzer, familia lui era săracă. Pentru a-i da fiului său posibilitatea de a trece din gimnaziu la liceu, tatăl său i-a luat cu sacrificii un meditator care l-a pregătit la latină pentru examenul de capacitate. „Modestele noastre resurse nu mi-ar fi permis să merg mai departe. Numai cu ajutorul unchiului meu m-am putut înscrie la liceu, căci tata avea de întreţinut o familie numeroasă..."

Toate acestea i-au trecut probabil prin minte şi lui Louis Schweitzer căci, renunţînd la încercarea de a-l convinge pe director, rosti cu smerenie :

- Vă rog, mai aveţi puţină răbdare cu băiatul...

— Bine, încuviinţă generos directorul, dar trebuie să-l pedepsiţi, şi să-l pedepsiţi aspru.

Louis Schweitzer nu urmă sfatul directorului. Ba chiar ar fi vrut să-l ia pe Albert pentru cîteva zile acasă, dar se răzgîndi : se temea să nu-şi piardă băiatul locul la liceu şi nici bani nu prea avea de ajuns.

*

* *

Cel dintîi semestru, Albert îl termină cu note foarte mici, considerat fiind ca unul din cei mai slabi elevi din clasă. Se resimţea pregătirea insuficientă la latină şi, un factor poate şi mai important, băiatul nu se putea obişnui cu atmosfera stătută, cazonă, de care era impregnat liceul din Mülhausen. Elevii erau educaţi într-un spirit de servilism şi de supunere oarbă — însuşiri pe care Albert întotdeauna le-a respins. Capacitatea de a gîndi independent era acolo înlocuită cu toceala.

Situaţia lui Albert la liceu se schimbă în bine odată cu sosirea noului diriginte al clasei — doctorul

Weiman, pedagog inteligent. Om bun la suflet, în pofida exigenței de care dădea dovadă, el reuși să cîștige în scurt timp stima și dragostea elevilor săi. Încă din prima zi doctorul Weiman protestă împotriva încercării de a-i transforma pe profesori în plutonieri și își impuse concepția de a aborda individual pe fiecare elev.

Atenția lui fu atrasă în mod deosebit de un elev liniștit, cu ochi mari și cu o expresie închisă, ciudată, a feței. Notele slabe din catalog ale lui Albert Schweitzer i se părură lui Weiman accidentale. Discutînd de cîteva ori cu Albert, el se convinse că acesta ar putea să învețe mult mai bine.

— Ești slab la latină — îi spuse dirigintele. De ce nu încerci să te pui la punct? Te temi că nu ești în stare? Tocmai aici este partea slabă. Însușirea unei limbi cere exerciții zilnice, numai astfel ai să poți obține rezultate bune.

Cuvintele profesorului nu căzură pe piatră. Din ziua aceea Albert rămînea după terminarea cursurilor în clasă și învăța la latină. Chiar și acasă, multe ore și le petrecea cu manualul de latină în mînă. După ce Albert punea ultimul punct în caietul său, mătușa Sofia îl întreba :

— Ai exersat astăzi la pian? Du-te și cîntă.

Ziua i se părea prea scurtă și, urmînd exemplul profesorului iubit, Albert se obișnuise să-și planifice ziua minut cu minut.

Trecură vreo trei luni și iată că, într-o zi, după ce în catalog apărură în dreptul numelui Schweitzer, la limba latină, primele note bune, doctorul Weiman îl întrebă pe Albert :

— Ei, cum merge? E greu?

— Foarte greu! recunoscu elevul sincer. Am tot timpul senzația că succesele mele nu sînt reale.

— Asta nu-i bine, observă cu severitate profesorul. Trebuie să ai încredere în tine. Acest lucru este absolut necesar, înţelegi ?

Albert nu răspunse nimic atunci dar, mai tîrziu, mult mai tîrziu, cînd ajunsese un savant cunoscut în întreaga lume, avea să scrie : „...Doctorul Weiman m-a învăţat să lucrez metodic şi mi-a insuflat încredere în mine. Din primele zile ale sosirii lui la liceu a constituit pentru mine un exemplu de sîrguinţă, pentru că am înţeles cu cîtă grijă se pregăteşte el însuşi pentru fiecare lecţie."

*

* *

La Mülhausen, Albert locuia într-o odăiţă întunecoasă din casa unchiului său Ludwig care, neavînd copii, îi dăduse adăpost din clipa sosirii şi făgăduise că-i va purta de grijă. Acestui unchi — inspector şcolar — mai presus de toate îi plăcea ordinea de mult instaurată în casa lui şi îl sili pe Albert să se conformeze întocmai regulilor stabilite. De îndată ce termina masa, Albert trebuia să se aşeze la pian şi să cînte. Apoi se ducea din nou la liceu ca să-şi pregătească restul lecţiilor, iar la întoarcerea acasă, iarăşi exersa la pian pînă seara tîrziu.

Plimbările prin pădure, asalturile temerare asupra viilor împreună cu alţi copii, escapadele pe munte — toate acestea au rămas undeva departe. Aici, în acest oraş industrial, plin de fum, Albert abia remarca schimbarea anotimpurilor. Albastrul primăverii, verdele intens al verii, arămiul toamnei şi albul iernii — toate parcă se topiseră într-un fum cenuşiu. Nu i-au mai rămas decît amintirile şi speranţa că va revedea din nou locurile dragi ale copilăriei.

Adeseori, seara, unchiul primea vizite. Aşezat în faţa cărţilor şi caietelor sale, Albert asculta fără voie conversaţia celor mari.

Un domn gras, cu obraji dolofani, ca de copil, se căina :

— Prost am fost cînd am contat pe bunătatea altora ! Nu ! Acum nu mai mă las dus de nas !

O doamnă ceremonioasă, îmbrăcată în verde, îi ţinea isonul :

— Să lupţi pentru idealuri înalte, în tinereţe mai merge. La vîrsta noastră începi să-ţi dai seama că-n lumea asta nu există dreptate.

— Ehei, tinereţea-i minunată, îi răspundea unchiul Ludwig, dar trebuie să ştii să rezişti !

— Mi-aduc aminte uneori, continua tărăgănat domnul cel gras, de toate... fleacurile, la drept vorbind, la care visam atunci...

Obrajii lui plini luceau, iar lui Albert nu-i venea să creadă că acest domn a fost şi el odată tînăr şi că a visat ceva...

— Toate astea nu sînt decît iluzii, suspina doamna în verde, iar interlocutorul ei, ridicînd paharul cu vin, pronunţa pe acelaşi ton :

— Asta-i viaţa, doamnă, în sănătatea dumneavoastră !

Aceste discuţii îl întristau pe Albert. Nu era dispus să-i dea crezare domnului gras, dar observîndu-i pe cei din jur, Albert îşi dădea seama că mulţi sînt ca ei.

Pe jumătate adormit, îşi punea poate pentru a zecea oară aceeaşi întrebare :

„Este oare sortit ca toţi să ajungă ca ei ? Oare şi eu am să-mi pierd încrederea în oameni ?“

*
* *

Dragostea lui Albert pentru muzică se dezvoltă şi se consolidă în anii de liceu. Petrecea ore întregi la plan şi chiar încerca să compună piese mici, dar cei din jur parcă nici nu observau această înclinaţie a lui. Pentru ei, faptul că băiatul se arăta pasionat pentru muzică constituia doar un fel de tribut adus tradiţiilor familiei. Ei nu observau cît de adînc îl pătrundea muzica pe acest adolescent impetuos şi cîrlionţat. Muzica era însăşi viaţa lui.

Primul concert... Această zi fu pentru Albert un adevărat eveniment, un eveniment însă, din nefericire, întunecat de penibila lipsă de înţelegere a celor apropiaţi.

Asta se petrecu într-o seară luminoasă de primăvară. Cînd Albert se întoarse de la liceu, mătuşa îl anunţă :

— Mergi cu noi la concertul lui Erb.

Bucuria nepotului n-avea margini. Auzise multe despre celebrul său compatriot, născut şi el în Alsacia, Marie-Iosif Erb. Concertele la Paris i-au adus pianistului alsacian o mare faimă şi iată că astăzi, el, Albert Schweitzer, îl va auzi pe Erb cîntînd la Mülhausen, în sala Borsen.

La concertul renumitului pianist, sosit la Mülhausen, se adunase toată protipendada acestui oraş bogat, dar tipic provincial. Niciodată pînă acum n-a avut băiatul crescut la ţară prilejul să întîlnească aşa de multe femei în toalete elegante şi bărbaţi îmbrăcaţi în fracuri sau în smochinguri negre. Fără să vrea, făcea comparaţie între toaletele luxoase şi modestul său costum de sărbătoare, care-i rămăsese mic, şi acest lucru îl intimida. Încercă să stea în umbră, neobservat, dar nu reuşi : cunoştinţele salutau pe

mătuşa şi unchiul său, apoi îl examinau fără nici o jenă pe băiat.

Albert fu bucuros cînd, în sfîrşit, toată lumea se aşeză pe locurile respective şi încetul cu încetul rumoarea sutelor de voci începu să se stingă. Deşi fîşîitul programelor şi al pungilor cu bomboane nu încetă cu totul, băiatul nu mai auzi nici un zgomot de îndată ce pe scenă apăru pianistul, un domn uscăţiv cu ochelari fini, prinşi pe nas. Iar din clipa în care Erb începu să cînte, Albert fu cuprins de o tulburare neobişnuită. Uitase cu desăvîrşire că se află într-o sală de concerte. Împreună cu pianistul, el stăpînea această vijelie de sunete, retrăind măreţia revelaţiei artistice.

Deodată sala parcă explodă. Zidurile se cutremurau de aplauze. Albert îşi revenea cu greu. Rămăsese nemişcat în mulţimea care aplauda, minunîndu-se cum pot vecinii lui să vorbească, să fîşîie din programe şi să facă gălăgie chiar aplaudînd ; pentru el muzica nu se sfîrşise încă ; îi mai răsunau în urechi minunatele acorduri...

— Ţi-a plăcut bucata care s-a cîntat ? Mătuşa lui Albert îl privea ţintă. Băiatul dădu din cap fără să rostească un cuvînt. Atunci de ce nu aplauzi ?

Albert n-avea chef să răspundă, nu putea să exprime prin cuvinte obişnuite, cotidiene, ceea ce simţea, cînd, deodată, la urechi îi ajunseră următoarele cuvinte :

— Poate că nu-i în stare să preţuiască muzica... Degeaba l-aţi mai luat cu voi la concert...

Nici profesorului său de muzică, Eugène Münch, despre care mai tîrziu Albert Schweitzer va vorbi cu multă căldură, nu i-a trecut prin minte ce reprezintă muzica pentru elevul său şi care este efectul muzicii asupra lui.

— Schweitzer este nenorocirea mea, ofta Eugène Münch. Deşi-i descendent al mai multor generaţii de organişti de biserică, nu-i moşteneşte pe aceştia. Are probabil o „ereditate proastă".

Dar elevul cu „ereditatea proastă" nu înţelesese ce voia de la el profesorul. Odată, plictisindu-se de nesfîrşitele exerciţii la pian pentru digitaţie, începuse a izbi cu furie clapele, repetînd la nesfîrşit, în diferite variante, „cîntecul fără cuvinte".

— Albert! îşi ieşi atunci din fire Münch. Ţi-e silă să execuţi o muzică bună? Şi de ce schimonoseşti acest cîntec? Dacă eşti lipsit de orice sentiment, atunci n-am ce să te mai învăţ!

— Nu! izbucni deodată Albert. Eu tocmai asta vreau să vă dovedesc, că am sentiment! Ascultaţi, vă rog!

Ascultîndu-l în continuare pe elevul său revoltat, profesorului nu-i venea să-şi creadă urechilor. Albert cînta una din piesele lui Mendelssohn, şi-o cînta atît de frumos şi convingător, încît Münch retrăia împreună cu el tot ce era mai bun şi mai înălţător în cîntec. Zguduit de ceea ce auzea, el nu ceru nici o explicaţie. Se simţi deodată ruşinat că nu l-a înţeles de la început pe acest elev mereu închis în sine.

Stingherit, se ridică şi se apropie de Albert, îl bătu puternic pe umăr, apoi, fără să-i spună un cuvînt, se aşeză la pian şi începu să cînte, acelaşi „Cîntec fără cuvinte", asupra căruia se străduise atît, elevul său. Münch cînta cu însufleţire, parcă răspunzînd chemării elevului său la încredere.

Această întîmplare fu începutul unei mari prietenii între profesor şi elev. Şi tot de atunci începu drumul artistic plin de glorie al lui Albert Schweitzer, care a ajuns unul din cei mai de seamă organişti ai timpului său.

*
* *

„În liceu, scrie Albert Schweitzer în cartea sa autobiografică «Viaţa şi gîndurile mele», cel mai mult m-au interesat istoria şi ştiinţele naturii. Mai greu învăţam limbile străine, şi la matematică trebuind să fac eforturi pentru a obţine un rezultat satisfăcător. Dar cu timpul a început să-mi placă tocmai această luptă cu dificultăţile şi mă străduiam să-mi însuşesc chiar şi materiile pentru care nu aveam înclinaţii speciale. În clasele superioare ajunsesem să fiu considerat un elev bun, chiar dacă nu eram printre cei dintîi. Dacă nu mă înşală memoria, primul am fost doar la compunere..."

Astfel, în lupta cu dificultăţile şi în permanenta încercare de a le depăşi, se formă caracterul viitorului savant. Treptat, Albert izbuti să-şi învingă vechiul sentiment al claustrării. Tînărul, din ce în ce mai vorbăreţ, se întreţinea adesea cu rudele sale. După spusele unchiului său Ludwig, începea pentru el „perioada nesfîrşitelor întrebări".

Adolescentul de şaisprezece ani lua parte la conversaţiile celor mari şi nu pierdea nici un prilej să provoace discuţii şi să pună întrebări.

— Albert, nu-i frumos să contrazici persoane în etate, cum faci cu cei de vîrsta ta ! îl admonestă mătuşa. Mai stăpîneşte-te !

Dar poveţele mătuşii nu serveau la nimic. Albert lua ferma hotărîre de a nu se mai amesteca în vorbă, dar de îndată ce auzea opinii, după părerea lui greşite, uita de orice prudenţă şi intervenea.

Din păcate, însă, nimeni nu-l lua în serios pe neobositul interlocutor. Cei vîrstnici se mulţumeau de obicei să răspundă cu o glumă sau invocau lipsa de

timp. Cu toate acestea, Albert nu înceta să pună mereu alte şi alte întrebări.

El se bucură foarte mult cînd găsi în sfîrşit un aliat în persoana... anticului filosof grec Platon. Odată, în timpul unei lecţii ţinute de directorul liceului, Wilhelm Deeke, Albert află că marele filosof recomanda elevilor să-i pună mereu întrebări.

„Asta da profesor! Aşa mai zic şi eu! se gîndea încîntat Albert. Am să-i urmez neapărat sfatul".

Şi adolescentul tot întreba şi întreba. Disputele le încingea îndeosebi cu unchiul său Ludwig. Ei discutau mai ales pe teme politice. Cînd îl vedea seara pe nepotul său cu ziarul local „Neue Mülhausens Zeitung" sau cu prestigiosul „Strasburger Post" în mînă, unchiul Ludwig căuta să scape prin fugă. Dar dacă manevra nu-i reuşea, nu mai avea încotro, şi se pomenea atras într-o discuţie aprigă despre legile împotriva socialiştilor, despre demisia lui Bismarck, despre ultimul discurs al lui Eihen Richter[1] în Reichstag, despre războaiele balcanice sau despre politica colonială.

Astfel de probleme erau mereu discutate în odăiţa întunecoasă a lui Albert şi poate că tocmai în timpul discuţiilor asupra politicii coloniale a Germaniei, în mintea adolescentului se strecura îndoiala: este oare necesară şi justă cucerirea continentului african? Eroii războaielor coloniale, care luptau cu tunuri şi arme moderne împotriva băştinaşilor lipsiţi de apărare, nu-i stîrneau lui Albert nici o admiraţie. Acest punct de vedere în acele timpuri era considerat depăşit, ca să nu folosim vreun termen mai tare. Albert îşi risca reputaţia de „supus credincios al Kaiserului Wilhelm", dar a est risc nu-l speria deloc. El îşi apăra cu înflăcărare onvingerile, deoarece le considera juste.

[1] Richter, Eihen (1838—1936), om politic german.

*

* *

Se apropiau examenele de absolvire. Dar tare greu mai era să înveţi în serile calde de iunie, cînd pe sub ferestrele lui Albert, îndreptîndu-se spre biserica Sfintei Maria, treceau candid, în pas legănat, tinerele fete din Mülhausen, şi cînd în odăiţă pătrundea mireasma îmbătătoare a copacilor înfloriţi ! Pregătindu-se pentru examen la istorie, Albert recitea zeci de cărţi. Dar cum se întîmplă întotdeauna în preajma examenelor, nu-i ajungea timpul.

Şi iată că sosi ziua de 18 iunie 1893. În sala mare, pavoazată, tronau gravi membrii consiliului superior al liceului. Comisia era prezidată de consilierul Albrecht, sosit special din Strasbourg în acest scop. El ascultă cu atenţie răspunsul la istorie dat de elevul Schweitzer şi propuse să i se dea cea mai mare notă — „foarte bine". Albert mai primi un „foarte bine" şi pentru lucrarea prezentată : „Metodele de colonizare în lumea antică". În schimb, la celelalte obiecte, în afară de fizică — materie care-i plăcea lui Albert şi pe care o cunoştea destul de temeinic — primi numai calificative modeste : „satisfăcător". Chiar şi lucrarea la limba germană, obiect preferat al tînărului Albert, se dovedi de astă dată destul de slabă.

Profesorii clătinau dezamăgiţi din cap, dar lui puţin îi mai păsa. Bine că a absolvit liceul. Gîndurile îi zburau spre viitor : va studia muzica şi filosofia. O lume întreagă îl aştepta !

Capitolul III

ÎNCEPE DRUMUL GREU

Pe caldarîm hodorogea căruţa unui zarzavagiu. Pe cheiul Senei se plimbau fără nici un ţel îndrăgostiţii. Sub paşii trecătorilor foşneau frunzele căzute. Un tînăr elegant, pieptănat după moda lansată de cunoscutul filosof Friedrich Nietzsche, răvăşea distrat frunzele cu un baston, privind cu admiraţie oraşul vesel. Minunat oraş Parisul ! Nici măcar noua realizare a oraşului — remarcabilul turn de fier al domnului Eiffel — a cărui săgeată îndreptată spre cer se înalţa mai sus de turnurile catedralei Notre-Dame — nu-i strica aspectul poetic.

Albert triumfa. În sfîrşit, se realizase una din cele mai scumpe dorinţe ale sale : iată-l oaspete al Parisului. Ca să ajungă aici, l-au ajutat fraţii tatălui său care locuiau la Paris : Auguste, financiarul şi Charles, profesorul la Sorbona[1]. Pentru întîia oară în viaţa lui, viitorul student la filosofie făcea o călătorie lungă. Nu-i deci de mirare că impresiile îl copleşeau. Dar cel mai strălucit, cel mai de neuitat eveniment a fost întîlnirea lui cu renumitul compozitor francez Charles Vidor[2].

---

[1] Schweitzer, Charles, bunicul cunoscutului scriitor şi filosof contemporan Jean-Paul Sartre. N.A.

[2] Vidor, Charles-Marie (1845—1937), compozitor, organist şi pedagog francez. Strălucit interpret virtuoz, Vidor a reconsiderat orga ca instrument de concerte. Autor a cinci simfonii pentru orchestră, el a scris operele „Nerto", „Maître Ambroise",

Albert şi-a îndreptat paşii spre locuinţa lui Vidor cu un sentiment de veneraţie şi chiar de teamă. S-a oprit în faţa uşii cu o tăbliţă pe care scria : „Charles-Marie Vidor". Albert a bătut hotărît în uşă şi pe dată s-a auzit un scurt :

— Intră !

Vidor în persoană i-a deschis. Albert l-a recunoscut de îndată pe celebrul muzician, al cărui chip îl mai văzuse pe fotografii.

— Am auzit despre dumneata, tinere coleg, i-a spus compozitorul cu un zîmbet indulgent şi, de îndată ce intrară, îl atacă pe Albert : Ei, ce vrei să-mi cînţi ?

Uluit, Albert abia reuşi să răspundă :

— Bach, desigur...

— Bine, să mergem.

Fără să-i dea răgaz oaspetelui său să-şi vină în fire, Vidor îl conduse spre orgă, una din cele mai faimoase orgi din lume, creaţie a lui Aristide Chevalier-Collem. Oprindu-se în faţa clapelor, compozitorul îi explică lui Albert, în puţine cuvinte dar foarte precis, dispoziţia claviaturii şi a registrului.

— Poftim, tinere !

Albert închise ochii şi îşi ascultă inima. Îi bătea atît de puternic încît îi simţea zvîcnetul pînă în vîrful degetelor. Acum va trebui să cînte din Bach şi să cînte în aşa fel încît Vidor să-l accepte ca elev. Dar va izbuti oare ? Nu, la o asemenea fericire nu merita nici măcar să se gîndească.

Trecînd prin minte piesele de Bach, cunoscute de el, Albert se opri la fuga „Bucuria credinţei". Acum toată atenţia şi-o îndreptă asupra lui Bach.

Cînd termină de cîntat, Vidor îi spuse simplu, ca ceva de la sine înţeles :

— Aşadar, poimîine te văd din nou.

---

baletul „Carrigan" şi pantomima „Jeanne d'Arc" precum şi diferite lucrări de teorie a muzicii. N.A.

Îl conduse pe oaspete pînă la uşă şi-l întrebă :

Apropo, cît timp ai de gînd să rămîi la Paris ?

Spre regretul meu, numai trei săptămîni. Apoi încep cursurile la Universitatea din Strasbourg.

Păcat ! În cazul acesta să vii chiar mîine. Nici o zi să nu pierdem ! De acord ?

Ieşind în stradă, Albert nu şi-a putut mult timp reveni în fire. Va lua lecţii cu Vidor ! Dacă mamă-sa ar putea să-l audă !

Mergea încotro îl duceau picioarele şi tot ce-l înconjura — trăsurile cu cai, reclamele de pe ziduri, rochiile elegante, viu colorate ale femeilor — totul i se părea primăvăratic şi dătător de bucurie.

*

* *

În 1893, la sfîrşitul lunii octombrie, Albert se reîntoarse în Germania să studieze la Universitatea din Strasbourg — unul din cele mai vechi lăcaşuri de cultură din Europa.

„Universitatea din Strasbourg — îşi va aduce el aminte mai tîrziu — era pe atunci în plin apogeu. Lepădîndu-se de povara vechilor tradiţii, profesorii şi studenţii încercau să realizeze, prin eforturi comune, idealul unui învăţămînt superior modern."

Tînărul ocupa la căminul studenţesc o cameră modestă. În afară de masă, scaun şi pat, în cameră se mai aflau un raft pentru cărţi şi — cu aprobarea specială a directorului — un pian cu pedală de orgă. În timpul său liber, Albert îşi aducea aminte de lecţiile lui Vidor şi exersa, străduindu-se să realizeze ceea ce el îl învăţase, plasticitatea în modul de a interpreta.

Cu un zel absolut neobişnuit se dedică studiului. Setea lui intelectuală era de-a dreptul de nestins. Albert urma concomitent cursurile facultăţii de filo-

sofie şi de teologie reuşind să frecventeze şi cursurile de ştiinţele naturii. Cît de mult regretă acum că n-a acumulat în liceu suficiente cunoştinţe de chimie şi fizică, geologie şi astronomie !

Studentul începător întîmpina mari dificultăţi, dar îndeosebi vechea limbă ebraică i se părea cumplit de grea. În prima sesiune Albert căzu la examen şi atunci îşi jură că în cel mai scurt timp îşi va însuşi ebraica veche. După ce toată ziua audia cursurile unor filosofi renumiţi ca Wilhelm Windelband şi Theobald Ziegler, ale eminentului teolog Holzman sau ale muzicologului Iacobstahl, seara Albert studia asiduu ebraica veche. Cum îşi vor aminti mai tîrziu colegii, Albert era un student energic şi tenace. Traducea textele antice, învăţa împietritele forme gramaticale. Şi iată că sîrguinţa lui învinse : după trei luni îşi luă examenul. Totuşi continuă să studieze limba ebraică : „Încurajat de dorinţa de a înfrunta şi a învinge greutăţile — va scrie mai tîrziu Albert Schweitzer — am reuşit să capăt cunoştinţe temeinice şi în acest domeniu."

Încetul cu încetul viaţa lui studenţească intră pe făgaşul obişnuit în universităţile germane : ziua audia cursuri ori lucra la bibliotecă, seara avea întîlniri plăcute cu colegii în berării. Astfel îşi petreceau toţi serile, iar Albert nu se lăsa cu nimic mai prejos. Cînd studenţii năvăleau în grup zgomotos într-o berărie, veselul Schweitzer student în anul întîi devenea figura centrală. Se aşeza la pian şi, la rugămintea colegilor, cînta ore în şir fără întrerupere.

Studenţii din anul întîi aveau un obicei amuzant : care cum făcea o greşeală în traducerea textelor din ebraica veche, trebuia să depună zece pfenigi în casa comună. Astfel se realiza un dublu folos : se îmbunătăţea calitatea învăţămîntului şi se adunau bani pentru bere.

— Cum de ai timp şi pentru învăţătură, şi pentru muzică ? îl întrebau colegii pe Albert.

Cum ? zîmbea stingher vînjosul şi talentatul student, sfios dintr-o dată ca elevul de mai ieri şi, luînd de pe masa de scris o poezie decupată dintr-un almanah franţuzesc şi înrămată, o arăta, cu emoţie, colegilor :

Sus, tot mai sus te-nalţă
Cu visurile tale,
Doar nu-n zadar pornit-ai
Pe-a năzuinţei cale !

Neînfricat şi aprig
Te-nalţă prin genuni,
De vrei să porţi pe frunte
A stelelor cununi.

Această umilă filă de calendar a constituit mai bine de şaizeci de ani deviza lui Schweitzer. Şi astăzi mai putem citi acest text pe foaia de hîrtie îngălbenită de timp, atîrnată în ramă deasupra mesei sale de lucru, în casa-muzeu din Günsbach.

*
* *

Biblioteca universităţii era un al doilea cămin al lui Albert. Pe masa preferată, lîngă fereastră, se afla întotdeauna un teanc de cărţi. Albert citea mult şi cu interes. Cînd cineva avea urgent nevoie de el, se îndrepta spre biblioteca universităţii, sigur că-l va găsi acolo.

Aşa procedă Gotfried Münch cînd, într-o zi, Albert nu se prezentă la o repetiţie a corului.

„Ce-ar fi putut să i se întîmple ? se gîndea nedumerit Gotfried în drum spre bibliotecă. Schweitzer să lipsească de la cor !“

În bibliotecă era liniște ca într-o biserică după slujbă. Gotfried privi mesele bibliotecii.

„Desigur, bombănea Münch în sinea lui. Îndrăgitul muzelor e aici ! Noi îl așteptăm, iar el s-a cufundat pînă peste cap în studiu !“

Gotfried se apropie de Albert și-i puse mîna pe umăr. Albert nici nu se clinti.

— Albert ! șopti atunci Gotfried Münch destul de tare. Ce-i cu tine ? Ai înnebunit ?

— Lasă-mă în pace ! se răsti Schweitzer la el, desprinzîndu-și umărul din palma lui, fără să-și ridice privirea.

„Interesant ! Ce l-o fi captivat într-atît pe dumnealui ? “

Cînd Albert, întorcînd pagina, continuă să citească, Münch ridică ușor coperta. Pe ea scria : Lev Tolstoi — Anna Karenina.

— A-a ! Acum totul e limpede ! Puteam să-l așteptăm pînă dimineața. Dar gata, nu te las, te iau cu mine ! Și apucîndu-l din nou pe Albert de umăr, Gotfried îl întrebă : Ai citit Război și pace ?

— Nu ! își ridică Albert privirile de pe carte. Tu l-ai citit ?

— L-am citit. Este un roman cu totul deosebit. Adică, la drept vorbind, nici nu este un roman... Dar îi deranjăm pe ceilalți. Hai afară, pe coridor. Apropo, nu trebuia să vii azi la cor ?

— Extraordinar ! Am uitat de tot ! Să mergem !

În stradă vorbi numai Albert. Parcă țîșnea ceva din el.

— Știi ce m-a uimit în primul rînd la Tolstoi ? întrebă el și fără să-i dea lui Gotfried răgaz să-și spu-

nă părerea, răspunse tot el : Felul lui de a scrie. Pînă acum n-am întîlnit la nimeni o atît de genială simplitate de a povesti. Personajele romanului trăiesc. Parcă sînt vii şi-i vezi cum se mişcă în ambianţa lor obişnuită. Dar şi mai extraordinar mi se pare profilul moral al scriitorului. Dacă ai observat, el nu scrie ca să se distreze. El are să ne comunice ceva foarte important, şi ne comunică ! Ne determină să meditäm asupra propriei noastre vieţi...

În seara aceea repetiţia corului nu se mai ţinu. Pînă noaptea tîrziu, studenţii discutaseră despre scriitorul rus Tolstoi şi operele sale.

După mai mult de jumătate de secol, în 1960, Albert Schweitzer va scrie :

„Cam prin 1893, cînd îmi începeam studiile la Universitatea din Strasbourg, am cunoscut opera lui Tolstoi. Asta a constituit un mare eveniment atît pentru mine, cît şi pentru colegii mei.

Iar în 1902 cînd, la Strasbourg, nu mai eram student ci lector la Universitate şi mă preocupa, în domeniul filosofic, problema revenirii civilizaţiei noastre la idealurile umanismului care i-a inspirat pe oameni la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, m-am simţit spiritualmente şi mai strîns legat de Tolstoi.

Doream atît de mult să-l cunosc personal pe venerabilul bătrîn, dar nu mi-am putut crea prilejul să iau legătura cu el. În schimb prietenul meu Romain Rolland, mai insistent, a reuşit şi a rămas nespus de bucuros de această cunoştinţă. Eu eram prea timid ca să mă decid să fac un astfel de pas.

M-am mulţumit cu fericirea ce mi-a fost dată de a activa în acelaşi domeniu ca şi el şi i-am rămas veşnic recunoscător pentru înrîurirea ce a exercitat-o asupra mea.“

*

* *

A existat, ori n-a existat Isus Cristos ? Această problemă îl frămîntă tot mai mult pe studentul Schweitzer, pe măsură ce înainta în studiul istoriei religiei.

„La sfîrşitul primului meu an de studenţie — scrie Albert Schweitzer în cartea sa autobiografică *„Viaţa şi gîndurile mele“* — începusem să mă îndoiesc de veridicitatea spuselor şi acţiunilor lui Isus în timpul izgonirii apostolilor, după cum mă îndoiam de însăşi concepţia istorică a vieţii lui Isus.“

Din nefericire, activitatea atît de rodnică a tînărului savant fu întreruptă. În primăvara anului 1894, chemat în armata prusacă, Albert Schweitzer trebui să-şi facă serviciul militar timp de aproape un an.

Dar filosoful aspirant se dovedi un mai puţin vrednic slujitor al zeului Marte.

Iată, de pildă, un episod demn de pana lui Jaroslav Hašek. Într-o frumoasă dimineaţă, pe străzile strîmte ale Strasbourgului mai mult alerga decît mergea un tînăr soldat. Trecătorii, zărindu-l, clătinau din cap şi se dădeau la o parte. Doctorul Lammert, cunoscut în Strasbourg ca simpatizant al francezilor, aruncă în glumă :

— Într-o asemenea ţinută, soldaţii kaiserului îmi plac mult mai mult decît în căştile prusace.

Din mulţimea oprită în loc, cineva observă :

— Acest tînăr a înnebunit probabil ; s-a învîrtit de cel puţin o săptămînă de carceră !

Lumea începu să strige în urma soldatului :

— Hei, tu ! Ia stai ! Ascultă !...

Dar Albert — bineînţeles, nu putea fi altcineva decît el — nu auzea nimic. El se grăbea să nu întîrzie la cazarmă.

— Stai ! îi răsună deodată la ureche. Stai cînd îţi ordonă un soldat bătrîn !

Oprindu-se zăpăcit, Albert auzi cum cineva îi spune cu glas poruncitor :

— Întoarce-te imediat acasă ! În halul acesta nu poţi să te prezinţi la apel.

Ce se întîmplase ? Despre ce era vorba ? Albert îşi cercetă în grabă ţinuta, dar cînd să-şi scoată casca de pe cap, spre marea lui uimire văzu că ţine în mîini... o pălărie de paie.

— Să trăiţi ! Vru să-i mulţumească salvatorului necunoscut, dar acesta dispăruse.

Scăpînd nepedepsit după numeroasele întîrzieri la apel (căci nu numai pălăria de paie îi jucase festa), Albert continua să fie învoit în oraş datorită protecţiei căpitanului Krul, comandantul său de companie. Acesta încuviinţa recrutului Schweitzer să plece zilnic din cazarmă pentru a frecventa biblioteca universitară. În zilele cînd renumitul profesor Windelband îşi ţinea cursurile de filosofie, Albert, în loc să slujească pe regele prusac, se ducea să audieze prelegerile despre Platon.

Mai greu îi era cînd compania pleca pe cîmp pentru exerciţii sau manevre. Atunci adio cursuri şi bibliotecă ! Dar Albert găsise şi pentru aceste cazuri soluţia : purta în raniţă cărţile pe care le studia şi, la primul popas, le scotea şi citea, fără să-i pese de batjocura camarazilor. Citea şi făcea însemnări într-un caiet negru, mare. De multe ori, în timp ce ceilalţi soldaţi cădeau frînţi de oboseală, recrutul Schweitzer mai rămînea ore întregi aplecat deasupra cărţilor. Făcea aceasta nu numai din simplă stăruinţă, ci îndemnat de ceva mult mai solemn : pasiunea de învăţătură căpătată de tînărul filosof încă din anii liceului.

*
* *

„Sînt profund recunoscător Universităţii din Strasbourg nu numai pentru cunoştinţele căpătate acolo, cît mai ales pentru faptul că dădea studenţilor posibilitatea să se ocupe şi singuri de lucrări ştiinţifice“ — scria Albert Schweitzer în cartea sa autobiografică „Viaţa şi gîndurile mele“. Nimeni altul n-a folosit mai deplin această posibilitate.

Îşi petrecea ore întregi în bibliotecă. Cînd bibliotecarul onora comanda făcută de el, pe masa lui Albert se înălţau teancuri întregi de cărţi. Pentru a-şi putea însuşi cît mai mult, Albert folosea o metodă încercată încă din şcoală, o metodă care-i îngăduia să citească foarte repede, cu atenţia orientată spre un anumit scop, astfel încît să poată extrage esenţialul.

Mult timp consacra şi activităţii studenţeşti de ajutorare a săracilor. În oraşele Strasbourg şi Paris a văzut pentru întîia oară cumplita sărăcie a proletariatului, şi acest lucru l-a impresionat adînc. Nu-i de mirare, spunea el prietenilor, că proletarii nu mai sînt atraşi de biserică : ce-ar putea să mai aştepte de la ea ?

Studenţii din Strasbourg organizaseră o societate al cărei scop era ajutorarea oamenilor sărmani. Membrii acestei societăţi vizitau locuinţele mizere ale lucrătorilor şi cercetau cauzele pauperităţii, iar la consfătuirile societăţii, raportau rezultatele cercetărilor. Apoi, la decizia consiliului, numeroasele bunuri colectate de studenţi erau împărţite celor mai nevoiaşe familii.

Într-o primăvară, în 1896, cînd se afla la tatăl său unde îşi petrecea vacanţa, Albert luă o hotărîre definitivă : „În jurul meu sînt atît de mulţi oameni nenorociţi şi suferinzi, încît mi-e cu neputinţă să iau

mereu de la viață, trebuie să restitui oamenilor ce le-am luat. Pînă la treizeci de ani am să mă ocup de științe și arte, iar pe urmă am să pun cunoștințele mele la dispoziția oamenilor care duc lipsuri grele."

Albert Schweitzer a rămas credincios cuvîntului dat.

*

* *

— N-ai vrea să-l studiezi mai profund pe Kant? îl întrebă odată profesorul Ziegler pe Albert.

— Cu plăcere, domnule profesor, îi răspunse Albert.

Cînd a consimțit, tînărului filosof nici prin minte nu i-a trecut că de fapt își alesese tema pentru disertația de doctorat. Aceasta s-a întîmplat în primăvara anului 1898 cînd, la 6 mai, studentul Schweitzer și-a dat examenul de stat la Facultatea de teologie.

În vara aceea Albert rămase la Strasbourg pentru a-și desăvîrși studiile filosofice. Examenele trecute cu succes îi dădeau dreptul la o bursă de o mie două sute de mărci pe an. Această sumă modestă i-a îngăduit nu numai s-o scoată la capăt, dar și să se lase furat de visuri, punctul culminant al acestor visuri fiind Parisul, cu renumita sa universitate Sorbona. Tînărul filosof spera să-și poată pregăti la Paris lucrarea de doctorat și mai ales să se întîlnească cu vechiul său profesor de muzică, Vidor.

La sfîrșitul lunii octombrie a anului 1898 aceste planuri se realizară. Albert plecă la Paris și devine student la Sorbona. Dar principala lui preocupare rămase muzica. În acea vreme Albert dormea catastrofal de puțin. Cînd își părăsea dimineața camera, pentru a se duce la Vidor, patul îi rămînea de multe ori nedesfăcut. Din fericire, în drum se afla un mic local

ospitalier. Albert sorbea la repezeală o ceaşcă de cafea neagră concentrată şi se îndrepta grăbit spre casa renumitului profesor unde pînă tîrziu, seara, cînta la orgă.

Acasă se întorcea pe la miezul nopţii. Pe străzi se mai auzea tropot de cai — treceau trăsuri întîrziate. Cînd în casele de vizavi se stingeau ultimele lumini, pe masa tînărului filosof se aprindea o mică lampă de birou, care ardea pînă se lumina de ziuă. Noaptea, Albert lucra la teza de doctorat.

Aducîndu-şi aminte de această perioadă din tinereţea sa plină de muncă şi încordare, Schweitzer scria : „Lucrarea mea de doctorat nu suferea din pricina îndeletnicirilor mele artistice sau a firii mele sociabile deoarece sănătatea robustă îmi îngăduia să lucrez şi noaptea. Se întîmpla uneori să merg dimineaţa la Vidor şi să cînt la orgă, după o noapte în care nu închisesem un ochi."

În timpul lecţiilor de muzică Albert era atent şi cînta atît de bine, încît Vidor nu-şi dădea seama că elevul său este mereu rămas în urmă cu somnul.

— Ei, cum o mai duci ? îl întreba el salutîndu-l.

— Deocamdată trăiesc, răspundea Albert zîmbind. Iar dacă într-o bună zi n-am să mai vin la oră, mărturisi odată, să ştiţi că mi s-a întîmplat ceva.

— Ce să ţi se întîmple ? Ori înduri cumva foamea ? se dumeri profesorul. Ei bine, n-am să te las să mori de inaniţie... Ar fi păcat, eşti tînăr, glumi el.

Lecţia se amînă. Şi îl duse pe elevul său la un restaurant, lîngă grădina Luxemburg.

— Ia lista şi comandă ce-ţi place.

Discipolul, intimidat, care în preajma bursei stătea într-adevăr cam prost cu banii, încerca să refuze masa abundentă, dar Vidor insistă cu atîta generozitate, încît era cu neputinţă să rezişti invitaţiei. La sfîrşitul mesei Vidor îi spunea :

— Şi-acum du-te în strada Richelieu[1], muzele pot să mai aştepte pînă mîine.

Patru luni şi mai bine, la Paris, ocupîndu-se în acelaşi timp asiduu şi de muzică, tînărul savant îşi pregăti lucrarea de doctorat. Pe la mijlocul lunii martie a anului 1899 se întoarse la Strasbourg cu disertaţia terminată. Lucrarea, destul de mare — abia trei sute de pagini — cuprindea multe observaţii interesante şi idei originale. După ce doctorul Ziegler o citi, spuse :

— Ai făcut o adevărată descoperire. Dă-ţi examenul de doctorat şi pe la sfîrşitul lunii iulie poţi să-ţi susţii lucrarea.

...Într-o zi caldă de iulie a anului 1899, purtînd un surtuc negru nou, Albert Schweitzer, cu volumul gros al disertaţiei sub braţ, se îndrepta spre sala consiliului ştiinţific al Universităţii din Strasbourg.

In sală îl aşteptau profesorii Windelband şi Ziegler. La o masă mare, ovală, moţăiau ceilalţi membri ai comisiei, toţi profesori de vază. Obosit de căldură şi de noaptea nedormită (în ajun se pregătise pentru examenul oral), Albert vorbea încet, fără însufleţirea care-l caracteriza. Cu toate acestea, îşi susţinu cu succes disertaţia, iar Theobald Ziegler propuse ca doctorul Schweitzer să fie reţinut în calitate de privatdocent pe lîngă Facultatea de filosofie.

Albert Schweitzer avea însă alte planuri : visul lui era să-i ajute, ca şi tatăl său, pe cei sărmani şi nenorociţi, iar pentru realizarea acestui scop el considera că va trebui să lucreze ca predicator. Astfel tînărul, talentatul savant, a cărui primă carte — „Filosofia religiei lui Kant“ — a atras atenţia colegilor săi savanţi, acceptă să fie numit vicar la biserica Sfîntul Nicolae din Strasbourg.

---

[1] In strada Richelieu se află Biblioteca naţională franceză.

*

* *

Pe Fraülein Elena Breslau, Albert Schweitzer a întîlnit-o întîia oară într-o biserică protestantă pustie, situată pe una din străzile liniştite ale oraşului Strasbourg. Albert primise autorizaţia să cînte la orga acelei biserici, iar tînăra învăţătoare Elena Breslau, care nu ştia nimic despre acest lucru, îşi adusese acolo copiii ca să-i înveţe să cînte. Mare îi fu nedumerirea şi chiar indignarea cînd constată că deasupra clapelor orgii stă aplecat un necunoscut voinic, îndesat la trup, cu părul închis la culoare. Era cît pe-aci să-i ceară necunoscutului să elibereze locul, pentru elevii săi, cînd, deodată, sub bolţile bisericii se auziră cîteva sunete minunate, curate ca argintul, iar peste o clipă se revărsară în plin variaţiunile pe teme de Bach. Elena rămase uluită de măiestria interpretării. Ar fi vrut să afle numele executantului, dar această dorinţă i se îndeplini abia peste cîteva luni, în casa profesorului universitar Knapp.

Acesta organiza în fiecare sîmbătă „ziua uşilor deschise" pentru prietenii fiicei sale Elli. În acea seară de neuitat, Elli prezentă auditoriului pe doctorul Schweitzer, anunţînd ca temă de discuţie predicile sale. Discuţiile se desfăşurau furtunos. O singură persoană, deşi asculta cu interes, nu scotea nici un cuvînt — o tînără suplă, cu ochii albaştri şi cu un păr blond şi bogat. Albert o privi de cîteva ori pe tăcuta musafiră, dorind parcă să găsească un aliat în persoana ei şi într-un tîrziu, nemaiputînd răbda, întrebă :

— Dar dumneata, fraülein Breslau, cum găseşti predicile mele ?

— Stilul predicilor dumneavoastră, îndeosebi topica, lasă mult de dorit, răspunse răspicat blonda Lorelei. În limba germană ele sună de parcă ar fi traduse cuvînt cu cuvînt din limba franceză.

— Cum se poate? se tulbură Albert. Vă rog să exemplificați.

— De acord, domnule vicar.

Astfel s-au cunoscut și astfel a început neobișnuita lor poveste de dragoste, astfel s-a legat adînca prietenie dintre Elena Breslau și Albert Schweitzer. Amintindu-și mai tîrziu de această seară, Elena spunea rîzînd :

— Muzica a fost totdeauna bunul nostru prieten comun, iar gramatica — dușmanul nostru permanent.

Avea dreptate : prima scrisoare de dragoste trimisă de Albert Elenei începea așa :

„Este a patra variantă a scrisorii pe care v-o scriu și sper că de astă dată nu-mi veți reproșa nimic, stilistic și gramatical".

Multe ceasuri și-a petrecut Elena asupra manuscriselor lui Schweitzer, corectînd topica frazelor lui tipic alsaciene. Deși Albert nu era un autor ambițios, uneori i se strîngea inima ascultînd critica ei necruțătoare. Dar discutarea noilor lui articole se termina adesea cu ceartă : „A dat amnarul de cremene!" glumea Elena.

*

* *

Muzica lui Bach... În ea se aud vuietele înspăimîntătoare ale furtunii și mîngîietorul susur al zorilor. Ea aduce cu sine adierea visurilor calme și naște în noi dorința de a medita. Întreg Universul — de la firul de nisip pînă la giganticele stele incandescente — sînt reflectate în melodiile cosmice ale compozitorului.

Încet, parcă din depărtare, începe să sune orga, și iată cum crește ropotul... Nu-i cu putință să-i stăpînești basul puternic... Albert Schweitzer își desprinde

mîinile de pe clape și notează gîndurile ce i-au trecut prin minte despre opera genialului compozitor al fugilor și preludiilor, care de cîteva sute de ani tulbură inimile oamenilor.

Lucrarea despre Bach, începută la insistența lui Charles-Marie Vidor, prinde greu conturul unei cărți. Și asta nu din lipsă de timp sau de putere de muncă, ci dimpotrivă, pentru că gîndurile se îngrămădesc, iscînd multe, mult prea multe ipoteze, presupuneri. Și nimic nu trebuie scăpat ! Nimic !

Dar Vidor îl zorește. Insistă. Cartea, scrie el, este așteptată în Germania și în Franța. De mult e așteptată o carte bună despre Bach !

„Oamenii de artă pot fi subiectivi sau obiectivi... Bach era unul din aceștia din urmă. Artiștii obiectivi, copii ai timpului lor, creează forme și idei proprii acestui timp". Penița alerga pe hîrtie. Ca și în anii studenției, Albert lucra noaptea cel mai bine.

În toamna anului 1902, privat-docentul Schweitzer își ține cel dintîi curs în aula Universității din Strasbourg, iar din octombrie același an, fu numit director la Colegiul Sfîntul Thomas. Cunoscuții îi prevedeau o carieră strălucită și un viitor bogat, dar în mintea tînărului savant își croiau drum idei noi : el voia să înființeze un azil pentru orfani, voia să dea copiilor săraci posibilitatea să urmeze școala. Iar în tot ce întreprindea spre realizarea acestui scop, avea ca aliat pe Elena Breslau. Pe ea o interesau în mod deosebit problemele sociale, legate de mișcarea crescîndă a proletariatului. Elena se hotărî să urmeze un curs de infirmiere, pentru a putea fi de folos prietenului său. După cum vom vedea, această hotărîre avu o înrîurire decisivă asupra vieții lui Albert Schweitzer.

Încercarea de a înființa un azil pentru orfani totuși eșuă : autoritățile locale din Strasbourg nu considerau

că soarta unor copii poate fi încredințată acestui voluntar solitar. Dar cînd Albert credea eșuate definitiv planurile de a-și ajuta semenii, primi într-o bună zi o veste care-i dădu noi speranțe. Dimineața găsi pe masa de scris un plic cu un ziar al unei societăți misionare franceze care își îndemna cititorii să plece să lucreze în Africa.

Schweitzer deschise ziarul la întîmplare și privirea lui se opri asupra unui articol intitulat : „Veşti despre misiunea din Congo". Articolul era scris de un alsacian, Alfred Bogner. Acesta se plîngea că misiunea din Congo duce lipsă de oameni, îndeosebi de medici necesari în Gabon. Autorul articolului își exprima speranța că se vor găsi oameni destul de curajoși, care să accepte o asemenea muncă.

„După ce am terminat de citit — va povesti mai tîrziu Albert Schweitzer — am continuat liniștit să-mi văd de treburile mele obișnuite : găsisem exact ce căutam. Împlinisem treizeci de ani și hotărîrea luată de mine era definitivă și bine chibzuită. În afară de cîțiva prieteni credincioși, nimeni nu știa că sînt hotărît să plec în Africa ecuatorială."

*

* *

Elena era cu totul altfel decît Albert. Ea s-a născut într-un oraș mare — Berlin. Tatăl ei, Harri Breslau, profesor de istorie, savant cunoscut în Europa, se trăgea dintr-o familie de comercianți evrei dar, fiind un cercetător al evului mediu german și unul din autorii „Istoriei monumentale a Germaniei", se considera un „bun german". La Strasbourg, unde naționalismul german era deosebit de agresiv, el suferea cumplit cînd auzea cum băieții de pe stradă o necăjeau pe Elena spunîndu-i „evreica".

Harri Breslau voia ca fiica lui să-şi însuşească o solidă cultură academică. Elena termină cu succes şcoala de fete, urmă cîtva timp conservatorul, iar o călătorie făcută cu părinţii ei în Italia o îndemnă să studieze pictura şi sculptura.

Destinul nu vru însă ca planurile tatălui să se îndeplinească întocmai. Cînd împlini şaptesprezece ani, Elena declară părinţilor că vrea să se facă învăţătoare. Împreună cu prietena ei, Elli Knapp, ea urmă cursurile unei şcoli normale şi, după terminarea lor, în 1902, părăsi pe neaşteptate Strasbourgul şi plecă în Anglia. Acolo funcţionă mai mult de un an ca învăţătoare la o şcoală pentru copiii muncitorilor şi se reîntoarse de acolo pasionată de problemele sociale şi însufleţită de dorinţa de a-i ajuta pe nevoiaşi.

În Anglia ea a cunoscut viaţa plină de lipsuri şi suferinţe a muncitorilor englezi, a trăit printre ei în sordidele mahalale muncitoreşti uitate de Dumnezeu şi de oameni. I se părea că ceea ce face ea prin munca de învăţătoare este prea puţin ca să uşureze situaţia acestor oameni. De aceea, după reîntoarcerea la Strasbourg, urmă şi cursurile unei şcoli de surori medicale, hotărîtă să le termine pînă la sfîrşitul anului 1903.

Cînd Elena îi comunică lui Albert hotărîrea sa, lui îi trecu prin gînd, poate atunci pentru întîia oară, că o fiinţă cu asemenea aspiraţii i-ar putea fi ceva mai mult decît o simplă prietenă. Drept răspuns, el îi împărtăşi Elenei planurile sale cu privire la plecarea în Africa ecuatorială şi găsi la ea o deplină înţelegere şi deplin acord. Elena fu singura persoană care înţelesese imediat de ce vrea Albert să renunţe la o „carieră strălucită“ pentru dificila misiune de tămăduitor al negrilor. S-ar putea chiar spune că hotărîrea ei de a se face soră medicală influenţase asupra hotărîrii lui. Astfel au pornit fiica profesorului din

Berlin şi fiul pastorului din satul Günsbach pe matca aceluiaşi destin.

*

* *

Oricărui autor îi face o deosebită plăcere să ţină în mînă o carte nouă scrisă de el, care-şi mai păstrează mirosul cernelei tipografice. Cîte nopţi nedormite, cîte speranţe, cîte planuri legate de această carte! Iar lui Albert Schweitzer această carte pe a cărei copertă scria: „Johann Sebastian Bach" îi era şi mai dragă, întrucît — deşi lucrase la ea numai doi ani şi ceva, — o considera drept creaţia întregii sale vieţi.

Cartea apăruse în Franţa, dar la Strasbourg soseau scrisori de felicitare din Elveţia, Anglia şi alte ţări. Numeroşii admiratori francezi ai lui Bach şi ai muzicii pentru orgă îl invitau pe Schweitzer în Franţa.

Şi iată din nou Parisul! Într-o cameră mică, dar însorită, la sediul Societăţii franco-germane a iubitorilor orgei, în întîmpinarea lui Albert Schweitzer se ridică un om uscăţiv, puţin gîrbovit, cu ochii albaştri, parcă transparenţi, dar privirea fermă. Mîna pe care i-o întinse — o mînă fină, cu degete lungi, sensibile — era fără îndoială o mînă de muzician.

— Romain Rolland, se prezentă necunoscutul.

Prezentîndu-se la rîndul său, Albert Schweitzer îşi aminti cît de mult îl aprecia profesorul său Münch pe Romain Rolland.

— Dacă nu mă înşel, dumneavoastră sînteţi autorul cărţii despre Beethoven? îl întrebă Albert Schweitzer.

— Nu vă înşelaţi, îi răspunse cu un zîmbet larg Rolland. Dar permiteţi-mi să vă pun, la rîndul meu, o întrebare. De curînd am citit cu mare plăcere car-

tea dumneavoastră despre Bach. Spuneți-mi, vă rog, cam cît timp ați lucrat la ea ?

— Cît timp ? O ! Nu-i deloc o întrebare simplă...

Apropiindu-se de fereastră, Schweitzer privea de cîteva clipe fețele oamenilor ce umpleau străzile marelui oraș. Chipuri vesele sau triste, aspre sau zîmbitoare, liniștite sau tulburate — defilau prin fața lui ca pe un ecran. În mișcarea mulțimii de pe stradă se simțea un fel de ritm. Și acest ritm îi sugera o melodie, melodia plină de neliniște, dar în același timp și de speranțe, a acestei vieți trepidante.

Rămas pe gînduri, Schweitzer observă că și degetele interlocutorului băteau ușor pe brațul fotoliului, iar aceste lovituri ușoare coincideau uimitor cu ritmul melodiei ce i se înfiripa în minte.

— Da, da, nu-i deloc simplă întrebarea, repetă Schweitzer. În definitiv, ce m-a îndemnat să scriu această carte ? Ce am urmărit ? Am vrut să reamintesc contemporanilor cît de fermecătoare e muzica pentru orgă. Doream ca orga să-și reintre în drepturi depline de instrument muzical. Precum știți, o asemenea temă nu se poate epuiza ușor. Poți să scrii un an, doi, trei și tot nu termini. Cred că am să revin asupra ei, pentru a o completa cu materiale noi, interesante.

— Înțeleg foarte bine strădania dumneavoastră. Rolland se ridică și, cu un gest firesc de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea, îl luă pe Schweitzer de braț și-l conduse spre bufet. O carte, chiar terminată, continuă să trăiască în inima noastră și să ne tulbure. Totuși, trebuie să vă mărturisesc că lucrarea dumneavoastră despre Bach este, mai ales pentru noi, francezii, cu totul și cu totul remarcabilă. În primul rînd, pentru că ați scris-o în limba franceză, în al doilea rînd, fiindcă ea reprezintă rodul unei armonioase îmbinări a spiritului francez cu cel german și, în sfîrșit,

pentru că prilejuieşte studierea, dintr-un nou unghi de vedere, a lui Bach şi a întregii arte muzicale clasice.

Cafeaua din ceştile lor se răcise de mult, dincolo de ferestre pîlpîiau luminile felinarelor galbene şi difuze ca veştedele frunze de toamnă. Unul cîte unul, vizitatorii părăseau clubul, dar discuţia noilor cunoscuţi nu se mai sfîrşea. Mai tîrziu Albert Schweitzer va scrie : „Am vorbit întîi despre muzică, apoi, treptat, am început să ne cunoaştem ca oameni şi ne-am împrietenit."

* * *

Cartea despre Bach, completată, ajunsă în ediţia germană pînă la opt sute de pagini, i-a adus lui Albert Schweitzer, într-un timp foarte scurt, un răsunător succes. Savantul era mereu invitat peste tot ca să ţină conferinţe ori să dea concerte la orgă.

Succes deplin. Se părea că toate visurile i s-au îndeplinit : munca lui preferată îi dădea deplină satisfacţie, se bucura de o înaltă apreciere în lumea întreagă, viitorul îi surîdea — cărţi noi, călătorii şi întîlniri noi. Cînd rămînea singur însă, de multe ori Albert se întreba :

„Ce-am făcut eu pentru oameni ?"

Îşi aducea aminte de jurămîntul din tinereţe — pînă la vîrsta de treizeci de ani să culeagă roadele vieţii, iar după treizeci de ani să dea înapoi oamenilor tot ce a luat. La Paris, în singurătatea nopţilor, îşi aducea de asemenea aminte de Elena şi de hotărîrea ei fermă de a-şi consacra viaţa alinării suferinţelor omeneşti.

După una din aceste nopţi, în dimineaţa posomorîtă a zilei de 13 octombrie 1905, Schweitzer păşea îngîndurat pe strada La Grande Armée din Paris. Ajungînd la prima cutie poştală, după o scurtă ezi-

da 5725 coala 4

tare, strecură în ea mai multe scrisori destinate părinților și celor mai apropiați prieteni.

Scrisorile primite la Günsbach, Strasbourg și Berlin produseră o impresie ciudată. Toți se gîndeau — ca să nu folosim o expresie mai tare — la o ușoară dereglare mintală a autorului lor. Schweitzer comunica în cîteva cuvinte că, după ce a cîntărit totul în modul cel mai temeinic, a luat hotărîrea ca începînd din iarnă să studieze medicina. „La terminarea cursurilor, scria el mai departe, am intenția să plec ca medic în Africa ecuatorială.“ În scrisoarea adresată conducerii Universității din Strasbourg, Schweitzer renunța la postul de director al Colegiului Sfîntul Thomas...

După un foarte scurt timp de nedumerire, se dezlănțuiră atacurile furtunoase ale rudelor și prietenilor. Mama lui, Adèle Schweitzer, îi scria că nici nu vrea să audă ca fiul ei să trăiască printre sălbatici. Asta ar însemna că Albert n-a justificat încrederea pe care părinții i-au acordat-o. Prietenii erau revoltați : „Păcat de talentul tău ! Îți ratezi viitorul și ca om de știință, și ca artist !“ Vidor, care-l iubea pe Albert ca pe un fiu, îl asemuia cu un general pornit cu pușca în linia întîi.

Tînărul savant nu luă în seamă aceste șarje : hotărîrea lui era definitiv luată. N-o vor schimba nici sfaturile prietenilor, nici rugămințile părinților.

„Consideram că pentru realizarea planului meu dispuneam de premise serioase : o sănătate de fier și nervi nezdruncinați, energie și istețime practică, dîrzenie și chibzuință...“

*

* *

— Cine-i moșul ăsta ? se mirau studenții de la medicină, cînd la cursurile preparandiului de anato-

mie apăru un om bine legat, de vîrstă mijlocie, cu un păr țepos.

Este un profesor reîntors pe băncile școlii, rîdeau cei inițiați. Istoria lui Schweitzer făcuse vîlvă la Strasbourg.

Apariția lui Albert Schweitzer ca student la Facultatea de medicină a Universității din Strasbourg dădu frîu liber anecdotelor. În aulă și pe coridoarele universității se povesteau în fel și chip cum profesorul de teologie Albert Schweitzer s-a prezentat la chirurgul Feling, decanul facultății, și l-a rugat să-l primească în calitate de student.

— În calitate de student, domnule profesor ? ! cică l-ar fi răspuns Feling. Vorbiți serios ? Părerea mea este că ar trebui să vă vadă colegii mei psihiatri.

Cazul era într-atît de neobișnuit, încît în toate universitățile germane deveni curînd subiect de discuție. Se punea problema : cum s-ar putea ca un profesor, docentul Albert Schweitzer, să fie în același timp și studentul Albert Schweitzer ? Chiar dacă audiază, ca invitat, cursurile unor colegi, el nu va putea da examene. N-are dreptul. Și totuși... Unii propuneau în modul cel mai serios ca el să renunțe la titlul de profesor. Atunci, spuneau ei, toate dificultățile vor fi rezolvate. Dar acest lucru nu-l dorea nici el, nici universitatea, nici studenții lui.

Fu nevoit să se adreseze guvernului, iar acesta recomanda Facultății de medicină să-i elibereze lui Schweitzer, în loc de diplomă, un certificat din care să rezulte că a urmat cursurile ei. Colegii săi, medicii, făceau glume : lui Schweitzer, spuneau ei, nu-i ajung două pălării — de filosof și teolog — mai vrea una, de medic.

Între timp, el frecventa cu asiduitate cursurile. Treptat, profesorii și studenții se obișnuiră cu figura

puternică, îndesată a profesorului Schweitzer. Studenţii începură chiar să ţină la acest coleg al lor înţelept şi plin de experienţa vieţii. Ei se simţeau chiar măguliţi că îl au printre ei, zi de zi, pe autorul cărţii despre Bach, care făcuse atîta vîlvă.

În această perioadă grea a vieţii sale, Elena i-a fost de mare ajutor lui Albert Schweitzer. Ea redacta cu sîrg versiunea germană a cărţii lui despre Bach, îi corecta articolele. Era unul din puţinii prieteni care au primit cu înţelegere hotărîrea lui Schweitzer de a urma medicina. Şi pentru toate acestea Albert îi era profund recunoscător.

„Fraülein-mutter" — „domnişoara mamă", cum îi spuneau toţi Elenei la Strasbourg — era neobosită. Conformîndu-se dorinţei lui Albert, ea începu să lucreze la Ajutorul social ca inspector. Elena se dovedi însă a fi cu totul altfel decît doamnele de la patronat. Deşteaptă, inimoasă, politicoasă, ea cuceri curînd respectul şi inimile orfanilor, cunoscători atît de timpuriu ai nevoilor şi durerii.

În martie 1907, Elena Breslau lansă un apel către cetăţenii din Strasbourg propunînd crearea unui azil pentru săraci. În multe case ale cetăţenilor înstăriţi ea se duse personal.

Într-o seară, întîlnindu-se cu Albert, îi comunică, strălucind de fericire :

— Am şi strîns 15 000 de mărci. Iar municipalitatea ne va pune la dispoziţie localul. În curînd vom putea începe.

— Minunat, răspunse Albert. Într-o zi capacităţile dumitale organizatorice ne vor fi de mare folos...

„Ne vor fi ?... A spus : ne vor fi !..." — Elena nu mai auzi nimic din ce-i spunea însoţitorul ei. Nu, nu s-a putut înşela ! Da, îi spunea inima, Albert al ei îi făcuse indirect o declaraţie de dragoste.

*

* *

Și iarăși zile de studiu ; practica medicală la profesorii Kahn și Schmidelberg, chirurgia la Medelung și Lederhose, bacteriologia la Forster și Levi... Cînd, în sfîrșit, o să poată dormi pe săturate ?...

În schimb, ce satisfacție cînd fu numit asistent practicant pe lîngă clinica universitară de femei ! În sfîrșit, se bucura Schweitzer, iată o treabă adevărată !

Din prima noapte de gardă la clinică, tînărul medic se lovi de un caz amuzant. Dimineața urma să participe la căsătoria bunei prietene a Elenei, Elli Knapp, dar spre zori, în cabinetul lui intră în grabă o infirmieră și-i comunică tulburată :

— Domnule doctor, e nevoie de dumneavoastră. Frau Lorenz naște.

— Frau Lorenz ? Albert Schweitzer simți cum i se taie respirația. Își umezi cu limba buzele uscate și zise : Să mergem !

Frau Lorenz se chinuia îngrozitor. Albert îi dădu primele îngrijiri. Făcea tot ce-i era în putință să-i ușureze suferința, uitase de timp, uitase de invitația la căsătoria lui Elli și cînd, în sfîrșit, apăru pe lume un băiat zdravăn, cu glas răsunător, soarele urcase destul de sus pe cer.

Aoleu ! Trebuia să fie la biserică pînă-n zece și acum e unsprezece fără un sfert !

Tînărul medic ieși în goană în stradă, găsi cu greu un birjar liber și peste un sfert de oră, huruind, sosi la poarta bisericii unde se oficia ceremonia cununiei.

— De ce ai întîrziat ? exclamară, amîndouă odată, Elli și Elena.

— Am adus pe lume o minune de băiețel — răspunse Albert încîntat.

Prietenele, rîzînd, îl felicitară pe Schweitzer pentru acest început fericit. Drept răspuns, Albert îi felicită pe Elli şi pe bărbatul ei, le ură o viaţă lungă şi fericită.

Observă că Elena se întristase. Iar peste cîtva timp, grijilor pe care le avea cu facultatea i se adăugă o grijă a lui, personală. La începutul anului 1909 Elena părăsi postul ei de inspector al azilului, pentru ca, după concediul de vară pe care îl folosi ca să se ducă în Rusia, să frecventeze cursurile superioare de surori medicale din Frankfurt. Pentru întîia oară simţi Schweitzer cît de mult îi lipseşte prietena şi ajutoarea lui atît de calmă, căreia îi acorda însă atît de puţin timp.

Elena, de asemenea, suportă greu despărţirea. În afară de aceasta, munca de soră medicală, foarte grea, îi solicita toate forţele fizice şi sufleteşti. Nerezistînd acestei solicitări, ea se îmbolnăvi. Medicul o trimise la aer în Schwartzwald. Aerul de munte făcu minuni. De unde la început nu era în stare să meargă mai mult de două-trei ore pe zi, termină prin a colinda munţii zile întregi. Curînd, pe deplin vindecată, se grăbi să se reîntoarcă la Strasbourg.

*

* *

În vara anului 1909 sosiră la Strasbourg, spre a-şi petrece concediul, soţii Morel, care au lucrat mai bine de un an la misiunea franceză de la Lambaréné, pe malul rîului Ogooué. Profitînd de timpul liber, amîndoi audiau cursurile de medicină la Universitatea din Strasbourg. Într-o zi, frau Morel fu întrebată :

— Îl cunoaşteţi cumva pe medicul asistent la clinica universitară ? Nu ? Curios ! Intenţionează şi el să plece în Africa !

Albert Schweitzer fu prezentat doamnei Morel şi din prima clipă el îi puse o sumedenie de întrebări. La despărţire, Albert spuse :

– Va trebui neapărat să-mi faceţi o vizită, cu soţul, şi să-mi povestiţi despre viaţa din Africa.

A doua zi, la profesorul Schweitzer acasă, patru persoane conversau în jurul unei mese de ceai : soţii Morel, Albert Schweitzer şi Elena Breslau. Albert o rugase pe prietena lui să vină pentru a face oficiul de gazdă. Dar această invitaţie avea şi un alt scop, ascuns : voia s-o supună pe Elena unui fel de „examen", făcînd-o să cunoască greutăţile vieţii la tropice. El spera că Elena îl va însoţi, dar se întreba : este ea pregătită sufleteşte să înfrunte greutăţile pe care le vor avea de întîmpinat ?

Elena Breslau trecu atît de bine acest examen improvizat încît, la sfîrşitul vizitei, Albert Schweitzer comunică oaspeţilor logodna lor.

De această prefigurare a viitorului se leagă o întîmplare neplăcută, deşi hazlie într-un fel. Pentru a sărbători logodna şi pentru a afla mai multe despre Africa, Elena îi pofti pe soţii Morel şi a doua zi, la părinţii ei. Acolo amîndoi, Elena şi Albert, o asaltară pe doamna Morel cu atîtea întrebări, încît aceasta fu complet istovită. Totuşi, cînd îşi reveni puţin, Albert nu se lăsă, deşi era tîrziu, pînă nu-i conduse pe soţi să asculte orga în biserica Sfîntul Thomas...

Da, Africa nu mai era departe. Încetînd să mai fie un vis iluzoriu, ea devenise o problemă care se cerea practic rezolvată.

În luna decembrie a anului 1911, Albert Schweitzer îşi dădu ultimul examen cu doctorul Madelung — chirurgia. Mai avea un an, anul de practică medicală, în care timp va trebui să-şi pregătească teza de doctorat în medicină şi să achiziţioneze toate cele necesare pentru viitorul spital. Banii primiţi de Schwei-

tzer pentru traducerea cărţii despre Bach în trei limbi şi încasările de la concerte abia îi ajungeau ca să-şi clădească localul. Pentru utilarea spitalului şi pentru cumpărarea instrumentelor şi a medicamentelor mai avea nevoie de cel puţin o mie de franci francezi. De aceea, deşi teza sa de doctorat nu era încă terminată, Schweitzer primi oferta unei edituri americane de a pregăti împreună cu Vidor un volum cu operele complete ale lui Bach pentru orgă.

Se părea că acum va avea cu ce să-şi cumpere medicamentele şi utilajul medical strict necesare spitalului. Zile întregi îşi petrecea Albert Schweitzer pe la diferite birouri şi depozite, pentru a cheltui în modul cel mai raţional modesta sumă de bani de care dispunea.

În vălmăşagul acestor griji, la 18 iulie 1912, Albert Schweitzer se căsători cu Elena Breslau. De tradiţionala călătorie de nuntă nici vorbă nu putea să fie. Ieşind din biserică, Albert glumi :

— Călătoria de nuntă ? S-o amînăm pînă la plecarea în Africa.

Rîzînd, Elena acceptă.

Prima lună de căsătorie, luna de miere, şi-o petrecură corectînd teza de doctorat. Apoi urmau să frecventeze cursurile de medicină tropicală, la Paris.

În primăvara anului 1913, Albert plecă împreună cu soţia sa la Günsbach, la părinţii lui. Rudele din Günsbach şi cunoştinţele tot mai sperau că Schweitzer va renunţa la „nebunia“ lui. Mai mult decît toţi, spera „într-un gînd bun“ mama lui Albert. Ea nu concepea că fiul ei ar putea să facă într-adevăr o asemenea prostie. Înainte de plecarea tinerilor căsătoriţi înapoi la Strasbourg, ea îl luă pe Albert la o plimbare în grădină şi încercă pentru ultima oară să-l convingă să renunţe la „nefasta“ lui hotărîre.

— Mai gîndeşte-te, Albert, te rog !

— Mamă dragă, eu plec deocamdată numai pentru doi ani. După doi ani mă întorc.

— Vreau să nu te duci deloc acolo...

— Asta nu se poate, dragă mamă. Omul care nu-şi face datoria n-are dreptul să fie numit om.

Adèle Schweitzer tăcu şi, pînă în casă, nu mai scoase o vorbă. Presimţirea ei sumbră se va adeveri : ea nu-şi va mai revedea fiul după ce acesta părăsi Europa. Curînd după plecarea lui Albert în Africa izbucni primul război mondial, iar Adèle Schweitzer nu supravieţui războiului.

...O săptămînă mai tîrziu, pe peronul gării din Strasbourg, îşi luau rămas bun. Reţinîndu-şi lacrimile, tatăl, Louis Schweitzer, îşi binecuvînta pentru ultima oară fiul şi nora.

— Peste doi ani vă aşteptăm ! strigau surorile.

Dar trenul se şi pusese în mişcare. Ultimele căsuţe ale Strasbourgului rămaseră în urmă. Cu faţa lipită de fereastra vagonului, Albert şi Elena observau cu mirare, în gările mici, vagoane-platforme, cu tunuri învelite-n huse şi militari purtînd detestatele căşti ascuţite.

„Oare kaiserul şi-a pierdut minţile ?“ se gîndea Albert.

Dar şi Franţa le oferea acelaşi tablou : aceleaşi tunuri învelite în huse, aceiaşi militari ; doar căştile erau de alt model.

Războiul bătea la uşă.

Capitolul IV

AFRICA TE ÎNVAȚĂ

Într-o zi luminoasă de primăvară — la 26 martie 1913 — în rada portului francez Bordeaux acostă o navă cu numele simbolic „Europa". Hamali cu fețe arămii se întreceau în glume, cărînd saci și pachete spre cala navei.

În diversitatea obositoare a baloturilor ce așteptau pe chei să fie încărcate, ieșeau în evidență lăzile cu inscripțiile „Medicamente" și „Instrumente chirurgicale". Cînd hamalii le manevrau, un om modest îmbrăcat se apropie și, zîmbind, îi rugă :

— Vă rog, cu atenție !

Era doctorul Schweitzer, care cu două luni în urmă împlinise treizeci și opt de ani.

Încărcarea se termină. Sună de trei ori clopotul de pe navă, fu trasă scara, Elena și Albert, de pe punte, priveau cu tristețe cum dispar în pîcla multicoloră clădirile din port.

Lăsau în urmă o perioadă minunată din viața lor — anii de studii la cele mai vechi universități europene, serile petrecute în biblioteci, concertele date în capitalele europene — Berlin, Viena, Paris... Da, acolo undeva, dincolo de orizont, rămînea Parisul, rămîneau în urmă întîlnirile cu Vidor și Romain Rolland...

Încetul cu încetul se estompau contururile țărmului francez. Acum, oriunde priveai, în jur tălăzuia agi-

tată marea. Ce i-o fi aşteptînd acolo, dincolo de mare ?

Călătoria n-a fost uşoară şi cînd, în sfîrşit, cineva strigă „Dakar", soţii Schweitzer se bucurară — tangajul obositor luase sfîrşit. Acolo, la Dakar, Albert Schweitzer păşi pentru întîia oară pe pămîntul african. Şi cum el îşi închipuise — de ce oare ? — că-l aşteaptă pustiul, cu atît mai mult se bucură cînd văzu o pădure splendidă ce cobora spre mare ; la poalele pădurii zburdau voios undele mării. Schweitzer admiră îndelung această minunată privelişte.

Oare călătoria lor era pe sfîrşite ? Vai, nu ! Mai aveau încă destul drum de străbătut. De la Dakar, pe atunci capitala Africii occidentale franceze, mai trebuiau să navigheze pe mare pînă la Cap-Lopez, apoi să urce pe rîul Ogooué spre izvoare, pînă la Lambaréné.

La Cap-Lopez, pe soţii Schweitzer îi aştepta un mic vas fluvial, „Alemba".

— Cînd plecăm, domnule căpitan ? se interesă nerăbdătoare Elena.

— Nu vă grăbiţi, doamnă, răspunse căpitanul. Mai bine respiraţi aerul mării, că o să-i duceţi dorul. La Lambaréné e o climă înăbuşitoare, mai ales în această perioadă a anului.

Vaporaşul, acostat într-o radă primitivă ce pătrundea adînc în uscat, era atît de mic încît nu putea lua decît pasagerii şi bagajele lor de mînă. Încărcătura grea, cum se exprimă căpitanul, va sosi mai tîrziu.

Cînd îmbarcarea se termină, un timonier african se aşeză la cîrmă şi „Alemba" porni în drumul ei lung. Timonierul conducea vasul cu siguranţă prin numeroasele braţe ale deltei rîului Ogooué. El cunoştea atît de bine aceste braţe, cu toate ramificaţiile lor perfide, încît mai că ar fi putut conduce cu ochii închişi.

Vaporaşul făcea mereu ocolişuri, ca să evite ciocnirea cu trunchiurile uriaşe de copaci care goneau spre Oceanul Atlantic. Aceste trunchiuri ar fi putut să avarieze vaporaşul sau să-l răstoarne, ceea ce ar fi fost la fel, de periculos : în apă mişunau crocodilii.

Pentru europenii care pătrundeau pentru întîia oară în jungla africană, această ultimă parte a drumului lor constituia o trecere cu adevărat fantastică dintr-o lume cunoscută, în alta necunoscută, ciudată, aproape ireală. Iată cum descrie Schweitzer această călătorie :

„Apă şi junglă !... Cum să redau această impresie ? Uneori mi se părea că visez. Natura virgină, pe care toţi ne-o imaginam într-un fel sau altul, acum prindea viaţă. Doar că nu puteai deosebi unde se termină apa şi unde începe pămîntul.

Împletituri fantastice de rădăcini şi liane ramificate pătrundeau adînc în apa fluviului. Pîlcurile de palmieri făceau loc pădurii de foioase. În orice luminiş sclipea oglinda apei. La fiecare cotitură se formau noi braţe ale rîului. Cu greu se ridicau în aer bîtlanii, nişte păsări albastre, necunoscute, zburau deasupra noastră ; sus, în înaltul cerului, se roteau perechi de vulturi — neobosiţi vînători de peşte.... Orele se scurgeau una după alta, dar peisajul rămînea neschimbat şi tocmai această monotonie ridica puterea naturii africane la nivelul incomensurabilităţii."

*

* *

La ora cinci dimineaţa, Albert Schweitzer fu trezit din somn de strigăte puternice. Se îmbrăcă repede şi ieşi pe punte.

— Lambaréné ! Lambaréné ! strigau marinarii.

Vaporaşul se apropia de Lambaréné emiţînd timp de o jumătate de oră semnale scurte stridente. Aceste

semnale aveau ca scop să anunţe populaţiei locale — comercianţi, misionari, funcţionari poştali — că prin desişul pădurii virgine se strecoară spre ei lumea cea mare. Vasul aducea corespondenţă şi mărfuri. În afară de aceasta, astăzi pe puntea lui se afla un doctor alb şi ajutoarea lui. Aceste veşti erau strigate în gura mare de marinarii africani.

În depărtare se iviră cîteva clădiri scunde — şcoala, biserica, principalele case de locuit. În sfîrşit, iată-i pe călători la destinaţie.

La mal ajunseră cu bărcile. Vaporaşul nu se putea apropia de debarcader din pricina bancurilor de nisip. Pe soţii Schweitzer nu-i întîmpină nimeni. Prova bărcii se propti în nisipul umed şi Albert Schweitzer păşi pe pămîntul celei de-a doua patrii a lui.

În timp ce li se descărcau bagajele, la debarcader sosiră şi misionarii Kristol şi Ellenberger din localitate. Ei îi salutară pe noii veniţi şi-i ajutară să care valizele pînă la „casa doctorului", o căsuţă mizeră, acoperită cu zinc şi înconjurată de palmieri.

De îndată ce-şi lăsară jos bagajele, pe veranda căsuţei, Schweitzer îşi exprimă dorinţa de a vizita spitalul. Misionarii se priviră unul pe altul.

— Ne pare rău că vă dezamăgim, domnule Schweitzer, zise Kristol, dar nu există nici un spital. Am vrut să construim un local, dar ne lipseşte mîna de lucru. Acum negrii sînt folosiţi la exploatarea pădurilor. Acolo îi plătesc bine. Noi nu putem concura cu negustorii de cherestea. Trebuie să aşteptăm...

— Ah, asta e ! făcu dezamăgit Schweitzer. Şi cît timp credeţi că va mai trebui să aşteptăm ?

— Asta nu putem prevedea, dragă doctore. Jungla te învaţă să ai răbdare. E bine să te înarmezi cu ea.

Elena şi Albert priveau în urma celor ce se îndepărtau. Nu se aşteptaseră la o asemenea primire la Lambaréné. Ei, cu atît mai bine ! Erau pregătiţi să

întîmpine greutăţi, iată-le, ele au şi început. Va trebui doar să lupte cu ele şi să le învingă.

*

* *

Prima noapte petrecută în micuţul sat african Lambaréné nu fu lipsită de peripeţii. Obosiţi de drum şi de grijile pentru aranjarea gospodăriei, Elena şi Albert adormiră curînd. Cînd, iată, îi trezi un zgomot neobişnuit. În prima clipă, lui Albert i se păru că pe acoperişul casei răpăie grindina. Grindină în ecuator ? Doctorul privi afară, dar nu observă absolut nimic : pe cer străluceaù luminoase stelele.

— Ce-ar putea să fie ? se întrebă îngrijorată Elena. Coborîtă din pat, se oprise în mijlocul odăii, dezorientată, chiar speriată.

Albert aprinse lumînarea şi imediat se auzi strigătul soţiei sale :

— Albert, priveşte !... Uite-aici, te rog !

Pereţii odăii parcă prinseseră viaţă, aveai impresia că se mişcă şi se agită. Numai cînd se apropie cu lumînarea, înţelese Schweitzer despre ce este vorba. Pe pereţi forfoteau nişte insecte mari, absolut necunoscute lui. Aripile lor aspre, frecate tot timpul, trosneau, iar picioarele lungi se mişcau întruna, ca acţionate de un mecanism.

Soţii Schweitzer fugiră afară. Neştiind la ce se pot aştepta în urma acestei invazii, fugiră să cheme pe cineva în ajutor. Toată noaptea dură lupta cu invadatorii care nu voiau să capituleze, iar cînd, istoviţi, închiseră în sfîrşit ochii, în junglă se dezlănţui un concert sălbatic : miorlăituri sinistre, urmate de ţipete stridente şi răgete înfiorătoare.

Tremurînd, Elena îl prinse pe soţul ei de mînă şi-i şopti :

— Ia puşca ! Auzi ? Urlă aici, sub fereastra noastră !

— Linişteşte-te, te rog, aşa ţi se pare.

În această primă noapte petrecută la Lambaréné, soţii Schweitzer nu izbutiră să mai adoarmă, iar dimineaţa, cum spunea Albert, începu „partea prozaică a Africii". Casa doctorului fu înconjurată de bolnavi. Unde să-i primească ? Consultarea bolnavilor înăuntru, în casă, era primejdioasă : ar putea să aducă vreo boală molipsitoare. Deciseră să dea consultaţii în aer liber.

Pacienţii doreau să primească ajutor medical, doar de aceea veniseră, dar în acelaşi timp se temeau de noul sosit. Iată însă că — fie ce-o fi ! — un bătrîn uscăţiv, înalt, se apropie de doctor. Suferea de o malarie chinuitoare. Privind în ochii doctorului cu o expresie de speranţă dar şi cu frică abia ascunsă, el execută întocmai toate indicaţiile lui. Întinzîndu-i bolnavului un praf de chinină şi un pahar cu apă, Schweitzer îi explică prin semne ce să facă. Bătrînul deschise pachetelul şi, repede, superstiţios, începu să mormăie ceva. Apoi aruncă praful jos, bău apa dintr-o înghiţitură şi plecă, aproape fugind.

Schweitzer clătină nemulţumit din cap. Nu ştiuse cum să-i explice bătrînului că boala nu-i va trece numai de la apă. Atunci din mulţime ieşi un negru înalt şi mlădios ca o liană. Într-o franţuzească acceptabilă, el îi explică doctorului, arătînd în urma celui care fugise :

— El vorbit cu duhurile, domnule. Duhurile nu dat voie să ia praf alb. Tu eşti puternic. Înduplecă duhurile să te ajute.

Albert se bucură mult că se afla printre negri un om care ştie franţuzeşte.

— Cum te cheamă ? întrebă el.

— Joseph. Joseph Asvavami.

— Unde ai învățat să vorbești franțuzește ?

— O, eu făcut serviciu la un mare șef alb. Eu pregăteam mîncarea. Mîncare bună. Șef alb fost foarte mulțumit.

— Pe mine n-ai vrea să mă ajuți ?

Joseph rămase pe gînduri. Semenii lui, care se ațineau deoparte, îl priveau cu multă considerație. Nici nu era de mirare ! Joseph cunoștea limba vrăjitorului alb !

După ce se gîndi puțin, Joseph consimți. Astfel Albert îl angajă pe cel dintîi ajutor al său. Curînd, Schweitzer constată că Joseph înțelegea nu numai limba franceză, dar și cea engleză. Vorbea englezește cu Elena, care a trăit cîtva timp în Anglia și cunoștea destul de bine această limbă. Dar — fapt și mai important — Joseph cunoștea opt dialecte africane. El se dovedi nu numai un ajutor conștiincios dar și un translator talentat, ceea ce — mai ales la început — se dovedi de mare importanță pentru desfășurarea cu succes a activității celor doi soți.

Curînd, Joseph își atribui un titlu răsunător : „Prim sanitar al doctorului alb din Lambaréné !“ Cînd Schweitzer fu informat despre aceasta, zîmbi :

— Joseph a meritat acest titlu și-l poartă absolut pe drept !

*

* *

Lucrînd la tropice, fără să se poată bucura de experiența vreunui predecesor, medicul avea de rezolvat numeroase probleme extrem de dificile : Unde să păstreze medicamentele, care se deteriorau din cauza aerului cald și umed ? De unde să procure materialul de construcție necesar ? Unde să găsească muncitori și sculele necesare ? De unde să ia apă ? Unde să arunce gunoaiele, murdăria și resturile menajere ?

Cînd, în urma acestor nesfîrşite întrebări „unde“ şi „de unde“, Albert simţea că-i plesneşte capul, natura africană punea în faţa medicului problema cea mai importantă, poate, a insectelor. Pureci şi muşte asaltau casa doctorului, n-aveai cum să scapi de şobolani şi moschite. Joseph povestea despre armate întregi de furnici războinice care înaintează în coloane bine alcătuite, făcînd să tremure de groază oameni şi animale.

Cei doi soţi, abia porniţi pe noul şi neobişnuitul drum al vieţii lor, aveau destule motive de îngrijorare. Iar bolnavii veneau în număr din ce în ce mai mare. Medicamentele aduse de Albert cu vasul „Alemba“ erau pe sfîrşite. Privind cutiile ce se goleau văzînd cu ochii, el spunea :

— De-ar sosi mai repede din Cap-Lopez lăzile cu instrumente şi medicamente !

Seara, în marginea junglei, băteau tobele :

— Tam-tam-tam ! tam-tam-tam !...

Tobele înştiinţau pe locuitorii satelor vecine că la Lambaréné a sosit un doctor alb, un mare vraci Oganga...

Din sat în sat duceau tobele această veste, iar bolnavii, auzind semnalele, îşi luau mîncarea pentru drum şi porneau pe cărările din păduri ori cu canoele spre Oganga cel alb — la Lambaréné. Afluxul bolnavilor era aşa de mare, încît într-o săptămînă Schweitzer consumă toate medicamentele pe care le adusese.

— Veniţi din nou peste trei săptămîni, spunea Joseph bolnavilor, dar aceştia, neînţelegînd motivul amînării, rămîneau culcaţi în faţa casei doctorului şi strigau şi se văitau aşa de tare, încît Albert nu rezista şi ieşea să-i vadă. După ce-i examina pe cei care făceau gălăgie, aceştia se linişteau şi plecau acasă.

Lăzile sosiră abia spre sfîrşitul lunii. Şi iată o nouă problemă : unde să depoziteze medicamentele şi in-

strumentele ? Pe cele mai importante şi mai scumpe le vor ţine în casă. Astfel o să fie şi mai mare înghesuiala, dar cel puţin le vor şti în siguranţă. Trebuiau doar să monteze urgent nişte rafturi pe pereţi. Dar cu restul ? Cu restul ce-i de făcut ?

Necesitatea unor încăperi de spital — un depozit de medicamente, o sală de consultaţii şi un cabinet chirurgical — se simţea tot mai acut. Cei grav bolnavi erau aduşi pe targă direct lîngă locuinţa soţilor Schweitzer. Ei ţipau de durere, dar de îndată ce mîna doctorului îi atingea, vedeai cum în ochii lor răsare şi creşte speranţa şi recunoştinţa. Convulsiile dispăreau, bolnavii respirau mai liber, ochii holbaţi îşi recăpătau expresia normală.

Schweitzer trecea de la un bolnav la altul. Dezinfecta rănile sfîşiate, groaznice, trata cu grijă plăgile leproşilor. Şi deodată se prăvălea asupra lor o ploaie tropicală. Sub bubuiturile teribile ale tunetului şi în sclipirea fulgerelor, Albert, Joseph şi Elena alergau să salveze medicamentele şi bandajele. Cînd toate medicamentele erau puse la adăpost, pe veranda locuinţei doctorului venea rîndul bolnavilor ; aceştia erau transportaţi sub şoproanele special construite în acest scop.

Uzi pînă în măduva oaselor, abia respirînd, Elena şi Albert îşi schimbau îmbrăcămintea, dar între timp ploaia înceta brusc. Pe cer apărea din nou, strălucitor, soarele şi bolnavii începeau iarăşi să ţipe cît îi ţinea gura, cerînd prezenţa doctorului.

Aceste ploi se năpusteau şfichiuitoare asupra celor doi medici, dar duşmanul lor cel mai neînduplecat rămînea totuşi soarele.

— E imposibil să lucrezi în soare ! se plîngea Elena.

— Sînt de acord cu tine, dar ce putem face ? îi răspundea Albert printr-o altă întrebare.

*

* *

Abia cu apusul soarelui venea şi eliberarea de zăduf. Albert şi Elena se aşezau pe verandă şi aşteptau o uşoară adiere a vîntului dinspre fluviu. Acestor ore de seară, petrecute în meditaţii şi discuţii intime, Albert le spunea : „consultaţii familiale". La una din asemenea „consultaţii familiale" ei luară o hotărîre importantă : începerea construirii spitalului prin mijloace proprii, fără să mai aştepte ajutor din partea misionarilor. Mai ales că, între timp, tocmai primiseră o moştenire, la care se adăugau sumele încasate pentru cărţile de filosofie sau referitoare la arta organistică, precum şi retribuţiile pentru ultimele concerte.

Într-o zi, soţii Schweitzer primiră vizita misionarului Morel, acelaşi Morel care, la timpul său, în Strasbourg, îi dăduse informaţiile hotărîtoare despre Gabon. Odată sosit, el îşi exprimă dorinţa de a vedea terenul pe care urma să se clădească spitalul. Albert îl însoţi.

Trecînd printre colibe, deodată Morel se opri în faţa unei construcţii puţin prezentabile, dar destul de rezistente, un fel de şopron din lemn.

— În şopronul ăsta ţinem noi găinile. Nu vrei să te uiţi ? Poate îţi va folosi la ceva.

— S-ar putea, consimţi Albert.

Intrară. În şopronul spaţios era întuneric şi răcoare.

Privind în jur, Schweitzer zîmbi ironic :

— Vrei să mi-l faci cadou ?

— De ce nu ? Cu plăcere ! Te rog ! Numai să ai ce să faci cu el.

— O, eu ţintesc departe, zîmbi Schweitzer. Cînd vor afla misionarii de aici şi din împrejurimi că doctorul este nevoit să lucreze într-un coteţ, poate că

se vor hotărî să-mi ajute să construiesc un spital adevărat. Dumneata ce crezi ?

Fără să răspundă nimic, Morel porni mai departe.

Chiar a doua zi spălară şopronul cu săpun. Elena şi Albert văruiră pereţii, iar pardoseala de lut o dezinfectară de două ori.

Cînd cei dîntîi bolnavi păşiră în „coteţul" transformat în sală de primire, la ora cea mai caldă a zilei, Albert se bucură :

— În sfîrşit, soarele nu ne va mai bate în cap !

— Da, răspunse Elena, în schimb e o zăpuşeală groaznică.

— Oricum, aici e mai bine, îngăimă Albert. Dacă începe ploaia, nu mai trebuie să fugim ca să salvăm medicamentele.

— Dar găurile din acoperiş nu le-ai observat ? insistă Elena.

— Lasă găurile, rîdea Schweitzer. Important este că aici pot să lucrez fără să port nesuferita asta de cască tropicală.

*

* *

În dimineaţa aceea Joseph se trezi mai devreme ca de obicei. Ridică pologul de la uşa colibei, se înbrăcă repede şi, luînd cu el, pentru orice eventualitate, suliţa, se îndreptă grăbit spre rîu. Deasupra apei stăruia ceaţa. Pe o piatră mare se încălzea sub soarele dimineţii un crocodil bătrîn. În sat toţi dormeau încă, aşa că el avea tot timpul să se gîndească ce surpriză să facă doctorului şi soţiei sale. În ajun Joseph o auzise pe Elena spunîndu-i lui Albert :

— Mîine e o zi mare. Ştii că sîntem aici de o jumătate de an ?

— Da, au şi trect şase luni !! exclamă Albert. Evenimentul trebuie sărbătorit !...

Joseph se spălă şi se întinse pe iarbă, întorcîndu-şi faţa udă spre soare. Un clipocit abia auzit îi atrase atenţia. Se ridică şi privi piatra : crocodilul dispăruse. Bătrînul animal de pradă îşi pusese în gînd să ia prînzul şi înota fără zgomot spre locul unde adineauri se spălase Joseph.

— Aha, iată un dar pentru doctor ! şopti Joseph şi întinse mîna după suliţă.

Dar crocodilul, viclean, observîndu-i mişcarea, îşi schimbă direcţia şi ieşi pe un banc de nisip la vreo cincizeci de metri de Joseph. Parcă nepăsător, închise ochii, prefăcîndu-se că nu-l interesează nimic altceva decît soarele dimineţii. Joseph, la rîndul său, nu făcu nici o mişcare, dar nu-l pierdu pe crocodil din vedere. Crocodilul întredeschise ochii pentru o clipă şi, deodată, această şopîrlă imensă, aparent imobilă, se apropie dintr-o singură mişcare de Joseph cu cel puţin cinci metri.

„Încă nu-i timpul, nu-i timpul !“ îşi spunea în sinea lui Joseph, silindu-se să nu mişte nici măcar un deget.

Crocodilul se ridică puţin pe picioarele-i scurte, pregătindu-se pentru saltul hotărîtor. Joseph stătea mai departe culcat, nemişcat. Mîna lui strîngea convulsiv lemnul suliţei.

Deznodămîntul dramei ar fi trebuit să se producă în clipa următoare, dar nu se întîmplă nimic. În sat, undeva aproape de locuinţa doctorului, izbucniră ţipete stridente. Crocodilul, schimbînd pentru a treia oară direcţia, lunecă repede în apă.

Joseph blestemă şi, ridicîndu-se, alergă spre locuinţa doctorului. O mulţime de africani, adunaţi în faţa casei doctorului, strigau :

— Oganga ! Oganga ! Oganga !

Aduseseră vin de palmieri, fructe şi peşte. „De unde or fi aflat ?“ se gîndi Joseph, dar nu mai avu timp să

întrebe. Pe verandă apărură Elena şi Albert. Păreau amîndoi impresionaţi. Cînd cel mai bătrîn din negri le prezentă coşurile împletite, pline cu daruri, amîndoi clătinară din cap nedumeriţi. Dar în acel moment îşi făcu apariţia Joseph. El şopti ceva bătrînului şi acesta, urcînd treptele locuinţei, depuse darurile.

— Mare Oganga alb şi dumneata, soţie a lui, peroră Joseph. Aceşti oameni pe care i-aţi ajutat, ştie de la mine că astăzi şase luni aţi sosit aici...

Joseph nu apucă să termine. Albert, emoţionat, îl îmbrăţişă :

— Vino astă-seară la noi. Iar lor, te rog să le transmiţi că le mulţumesc. Le mulţumesc foarte, foarte mult !

*

* *

Razele dimineţii pătrund printre pleoape ca un scalpel chirurgical. Somnul mai ţine ochii închişi, dar raza puternică, strecurată prin obloanele ferestrelor, parcă spune :

— Începe ziua ! Trezeşte-te !

Albert se scoală înaintea tuturor. Caprele neastîmpărate încă mai dorm, nu se aude zăngăneala tigăilor, nu răsună tam-tam-urile de dimineaţă. N-au apărut încă pe la uşi copiii cu ochi de cărbune şi părul creţ, cei care l-au rugat ieri pe doctor să le dea borcanele de alifii rămase goale.

Dimineaţa lucrează cel mai bine. Întocmeşte planul de lucru al zilei : pînă la nouă şi jumătate învaţă limba localnicilor, apoi — şantierul... Acolo trebuie să vorbească astăzi cu tîmplarii : sînt cam leneşi. Nu-şi dau seama oare că, de fapt, construiesc pentru ei ?

Deocamdată nu-i prea cald, aşa că n-ar fi rău, dacă îi va rămîne timp, să-i primească pe cei dintîi bolnavi, pe aceia care au venit de departe.

Albert iese în uliță și se întîlnește nas în nas cu Joseph.

— Să trăiești o sută de ani, Oganga!

— Bună dimineața, Joseph. Unde te duci?

Joseph arată cu degetul în direcția „coteților".

— Au sosit cu primele raze de soare. Umblă aici, acolo, țipă, scuipă. Oganga dat ordin: nu-i voie scuipat. Eu spun, dar ei nu cred. Merg citesc lor „legea principală".

„Legea principală" pentru Joseph este regulamentul ordinii interioare întocmit de Schweitzer. În incinta viitorului spital acest regulament va fi într-adevăr legea principală de comportament a numeroșilor bolnavi.

— Hai că merg și eu.

Pășeau alături — doctorul alb, de statură mijlocie, îndesat la trup, și primul sanitar — africanul înalt, zvelt ca trunchiul unui palmier. Din mers, Joseph flutură „legea principală", făcută sul.

Sub șopron așteptau bolnavii. Joseph ceru să se facă liniște și începu să citească regulamentul, articol cu articol, într-unul din dialectele cele mai răspîndite prin partea locului. Regulamentul suna cam așa:

Regula I: Nu scuipați pe jos la spital, pentru că părticelele din boala voastră să nu fie preluate de cei sănătoși.

Regula II: Doctorul alb are nevoie de liniște cînd îi vede pe bolnavi și-i îngrijește; dacă țipați și faceți gălăgie, nu vă poate vindeca.

Regula III: Aduceți-vă mîncare pentru ziua întreagă; unii din voi vor trebui să rămînă aici pînă la apusul soarelui.

Regula IV: Nu oricine poate rămîne peste noapte la spital.

Regula V : Daţi înapoi sticlele şi cutiile de doctorii, după terminarea tratamentului.

Regula VI : Spre mijlocul lunii să vină la doctor numai cei grav bolnavi ; atunci medicamentele sînt pe sfîrşite şi doctorul va scrie în ţara albilor ca de acolo să i se trimită altele.

Regula VII : Spuneţi mai departe, tuturor, ce aţi auzit astăzi.

Ascultătorii dădeau din cap cu înţelegere, apoi... scuipau, discutau cu voce tare, luau cu ei din spital tot ce le cădea sub mînă. Cu alte cuvinte, nu respectau nici una din regulile citite.

Curînd începu vizita de dimineaţă a bolnavilor. Intrînd în încăperea unde se aflau pacienţii de curînd operaţi, Schweitzer văzu cum unul dintre ei, un negru cu capul rotund, cu privirea înăsprită de durere şi faţa lucind de sudoare, desfăcea bandajul ca să-i arate vecinului cusătura proaspătă de pe burtă.

— Ce faci ? se răsti la el Albert. Vrei să te duci pe lumea cealaltă ? Joseph, spune-i că n-are voie să facă aşa ceva ! Spune-le tuturor că ordinele mele trebuie executate întocmai.

Bolnavul, speriat, îşi acoperi burta cu bandajele desfăcute, uitîndu-se la Oganga fără să înţeleagă : De ce ţipă ? Gaura de pe burtă este doar astupată ! S-a convins şi vecinul pipăind cu mîna, că rana este bine cusută.

— Dumnezeule ! ai pus mîna pe rană ?!... Asta mai lipsea ! Joseph, repede, dezinfectantul !

Albert dezinfectă locul operat şi Elena bandajă din nou rana proaspătă.

Incidentul a luat sfîrşit, dar Albert nu-şi poate alunga impresia de nemulţumire. Oare tot ce face este aşa cum trebuie ? se întreabă el. O fi găsit calea cea mai bună spre sufletele pacienţilor săi ?

*

* *

Verdele intens al tropicelor domina, iar pe fundalul vegetației luxuriante cu atît mai mult se conturau pereții albi ai viitoarei săli de operații care, din păcate, se înălța prea încet. Spre sfîrșitul zilei, pe șantier se muncea mai cu spor : căldura nu mai era atît de chinuitoare și sosea al doilea schimb să ia locul celor ce munceau de dimineață. Numai pe doctorul alb, neobositul Oganga, nu-l schimba nimeni. El era și șef de șantier, și inspector-constructor. Cu planurile în mînă, planuri desenate de el, străbătea șantierul și dădea indicații muncitorilor.

— Ce s-a întîmplat ? E prea moale mortarul ? Ia să vedem !

Planul zvîrlit pe un butoi de var este prins cu o cărămidă, ca să nu cadă. Doctorul ia lopata din mîinile muncitorilor și le arată cum trebuie să amestece varul și nisipul cu apă. Muncitorii, încîntați, plescăie din limbă :

— Bravo, Oganga !

Joseph povestește celor din tribul său că seara trecută doctorul i-a învățat pe tinerii muncitori cum să conducă roaba cu o singură roată : a pus înaintea roabei o scîndură îngustă și a trecut lin cu roaba încărcată, fără ca roata să scape pe-alături. Aceleași exclamații de admirație l-au întîmpinat. Iar doctorul, de parcă toate aceste exclamații nu se refereau la el, continua să amestece mortarul cu lopata. Se grăbea să plece acasă, unde îl aștepta poșta sosită din Europa.

Scrisori... Vești din draga Alsacie, din frumoasa Franță, de la prieteni, de la mama, de la tata. Multe zile au petrecut aceste plicuri dreptunghiulare, albe, în calele întunecoase ale vapoarelor oceanice, și au

străbătut multe mări înainte de a ajunge pe masa de lucru a doctorului, din modesta lui locuință africană.

Dincolo de ferestre s-a lăsat brusc întunericul nopții tropicale. Stelele strălucesc ca nasturii pe uniforma guvernatorului local. Încă n-au ajuns să-i fie dragi, apropiate.

Elena trage perdelele, aprinde lampa. Camera capătă un aspect intim. Liniștea serii este tulburată de concertul obișnuit al junglei. Dar soții Schweitzer s-au obișnuit cu acest concert. Nu mai iau în seamă țipetele și răcnetele, așa cum, în Europa, nu luau în seamă tropotul cailor și huruitul trăsurilor care treceau pe sub ferestrele locuinței din Strasbourg.

Scrisorile le deschidea Elena. Acest ritual nu-l ceda pentru nimic în lume lui Albert. Apoi se așezau alături și le citeau. Vești peste vești : nunți și nașteri, fel de fel de probleme și griji, rămase acum atît de departe. Printre altele, și cîteva rînduri despre un concert interesant. Această veste se citește de două ori. Și iată scrisoarea mult așteptată de la Romain Rolland. Noutăți din Paris, cărțile prietenilor... Ce departe sînt toate acestea !

În multe scrisori Albert surprinde printre rînduri semne de neliniște. Încordarea din Balcani, îi scriu vechii prieteni, este din zi în zi mai mare. Dar Elena îl liniștește :

— Curînd ne vom întoarce în Europa, și-i vom vizita pe toți, absolut pe toți. Și-o să mergem la toate spectacolele, toate concertele...

Pînă noaptea tîrziu nu se stinge lumina în locuința doctorului. Elena și Albert răspund la scrisori. Scriu despre grijile lor, povestesc despre noii lor prieteni.

*

* *

Albert se pregătea să facă obișnuita vizită a bolnavilor cînd, sosind în fugă, Joseph strigă din prag :

— Oganga ! bătrînul cu copilul plecat în junglă !

Albert scăpă stetoscopul din mînă.

— Cînd a plecat ?! Pe băieţel l-am operat abia ieri !

— Plecat astăzi, în zori.

— Şi nu-l putem aduce înapoi ?

Joseph clătină din cap.

— De ce a plecat ? L-a jignit cineva ?

— Nu, Oganga, aici nu făcut nimeni nimic, dar la el acasă certat cu vecin şi mîine este judecata. De-aia grăbit să întoarcă acasă. Aşa mi-au spus oamenii.

Mult timp Albert nu putu să-şi revină de supărare şi indignare : „Riscă să-şi piardă fiul pentru o ambiţie tîmpită ! Cui îi trebuie munca mea, dacă nu dă roade ??...“

Parcă citindu-i gîndurile, Joseph îl prinse pe Albert cu compasiune de cot :

— Nu necăjit, Oganga. Într-o zi o să înţeleagă şi oamenii noştri ce se poate şi ce nu.

Acest Joseph este totuşi un ajutor de neînlocuit. Totdeauna găseşte cuvîntul potrivit. Desigur, el este cam vanitos, dar... dar e timpul să mergem la „coteţ“.

Acolo, în şopronul lui Morel, îşi punea Joseph în valoare şi mai mult calităţile. „Prim-sanitarul doctorului alb“ îşi îndeplinea foarte bine sarcinile. În mica încăpere de consultaţii, abia aveau loc toţi trei — Albert, Elena şi Joseph, dar fiecare îşi vedea de treabă. Erau zile cînd doctorul izbutea să examineze cîte treizeci-patruzeci de pacienţi.

— Ce te doare ? întreabă doctorul, prin Joseph.

— În mine intrat duh rău, răspundea bolnavul, arătîndu-şi pieptul.

Schweitzer examinează pieptul, apoi ascultă inima.

— Nu dormi bine noaptea, nu-i aşa ?

Urmează o pauză, în care timp bolnavul holbează ochii mari de mirare.

— Respiri greu.

Bolnavul dă din cap aprobînd.

— Ţi se umflă picioarele ?

— Da, da, Oganga ! catadicseşte în sfîrşit să răspundă bolnavul. Totul este aşa cum spui. Tu ştii totul! Spune-mi, te rog, care este duhul rău care a intrat în mine ? Tu ai mare putere, pentru tine nu-i greu !

— Am să-ţi dau o doctorie. În fiecare zi să iei cîte zece picături, cu apă.

— Repetă, ce trebuie să faci ?

— Să iau în fiecare zi cîte zece picături cu apă

— Joseph, se adresează Schweitzer ajutorului său, pune-l să mai repete de zece ori acelaşi lucru.

— Bine, Oganga.

— Şi dă-i „colierul".

„Colierul" este o frînghiuţă, pe care sînt înşirate nişte discuri mici de carton. Pe aceste discuri sînt scrise numele bolnavului, data cînd a fost examinat, denumirea bolii şi medicamentele recomandate. Această invenţie a lui Schweitzer îi îngăduia să deosebească un bolnav nou de unul care s-a mai prezentat la el, şi mai ales să urmărească evoluţia bolii, pe unul din cartoane fiind trecut şi numărul paginii din registrul gros în care trecea observaţiile despre fiecare bolnav în parte.

Din păcate, pacienţii pierdeau de multe ori „colierul". Ba, uitînd de îndrumările doctorului alb, ei încurcau medicamentele, sau în loc să ia cîteva picături, goleau tot conţinutul dintr-o dată.

Cînd Joseph raporta doctorului cele întîmplate, acesta întreba :

— Ce medicament i-am prescris ? Şi dacă primea răspuns : „untură de peşte", respira uşurat : Din fericire nu-i mortal !

Soarele apuse dintr-o dată, de parcă s-ar fi prăbuşit într-o prăpastie invizibilă. Dinspre malurile flu-

viului Ogooué se simţea venind adierea uşoară a vîntului. Lizi, maimuţa domesticită a soţilor Schweitzer, se juca pe verandă. Elena dormita într-un şezlong. După o zi atît de grea, era plăcut să stai liniştită într-un fotoliu şi să uiţi de toate. Cineva o trase de poalele rochiei, o dată, de două ori, de trei ori. Şi de fiecare dată tot mai insistent. Elena se trezi cu greu şi o zări pe Lizi. Maimuţa se învîrtea în mod caraghios, părînd să fie îngrijorată. Ba alerga spre treptele verandei şi asculta ceva, ba revenea la Elena şi se ghemuia lîngă ea, cerînd parcă protecţie.

— Albert ! strigă Elena.

Schweitzer lăsă manuscrisul şi se grăbi să vină la chemarea soţiei.

— Ia uite la Lizi. Nu ştiu ce se petrece cu ea !

Albert n-apucă să răspundă nimic. În întuneric se zări costumul alb al lui Joseph. De îndată ce Joseph urcă treptele verandei, îi rugă pe Elena şi pe Albert să intre în casă.

— Ce e, Joseph ? Ce s-a întîmplat ? se îngrijoră Elena.

Fără să pronunţe un cuvînt, Joseph arătă spre Lizi.

Din uşă, maimuţa privea întrebător spre stăpînii ei.

— Lizi simte un duşman, explică Joseph. Lunonga a zărit un leopard dincolo de îngrăditură. Şi este un leopard foarte periculos, atacă oamenii.

— Doar n-o să ne ascundem acum de un leopard ! răspunse Albert. Trebuie să-l alungăm ori să-l omorîm.

— Vînătorii noştri se tem. Ei spun că duhul unui vrăjitor rău din junglă a intrat în el.

— Merg şi eu cu voi, eu nu mă tem de vrăjitori.

Albert o lăsă pe Lizi să intre în casă, o sfătui pe Elena să închidă ferestrele şi să tragă obloanele de fier şi, luînd puşca, ieşi pe verandă unde-l aştepta Joseph.

— Să mergem !

Trecînd din colibă în colibă, Joseph striga :

— Vînători, ieşiţi să-l răpunem. Oganga merge cu noi !

Bărbaţii, înarmaţi cu suliţe, îşi luau rămas bun de la neveste şi de la copii şi, unul cîte unul, se alăturau lui Albert, lui Joseph şi Lunonga.

Ajunşi la îngrăditura din marginea satului, vînătorii se opriră să se sfătuiască. Hotărîră să se despartă în două grupe, numai că oamenii din fiecare grupă cereau ca Albert să meargă cu ei.

Cearta lua proporţii. Agitînd suliţele, vînătorii strigau ceva cu voce guturală. Umbrele lor se rostogoleau fantastic pe pămîntul bătătorit al olăriei. Un ţipăt strident îi făcu să tacă.

— În curtea mătuşăi Ndola ! îşi dădu cineva părerea.

Vînătorii alunecau în tăcere, ascunzîndu-se după colibe Albert alerga alături de Joseph. Cotiră într-o uliţă îngustă şi, deodată, Albert simţi ca o arsură răsuflarea fierbinte a fiarei setoase de sînge. Leopardul se năpusti asupra lui, după ce îi lăsase să treacă pe vînătorii ce alergau în faţa lui. Albert n-avu timp să desluească silueta leopardului ; văzu doar o masă enormă, întunecată şi două lumini — ochii strălucitori, de felină, ai leopardului.

Ce se întîmplă ? Animalul parcă s-a împiedicat de ceva. Albert făcu un salt înapoi şi abia atunci îl văzu în spatele său pe Lunonga. Suliţa lui salvatoare oprise fiara.

Albert ţinti, dar Joseph, care tocmai sosise, îl opri :

— Nu trage ! Îl prindem şi-aşa !

Acum Albert nu mai vedea leopardul. Animalul era înconjurat de zidul viu, legănător al vînătorilor Cu un aer preocupat, de parcă trăgea năvodul cu peş-

le din fluviul Ogooué, ei vrăjeau, descîntau sălbăticiunea aproape răpusă. Albert auzea numai un mormăit furios, și ordinile lui Lunonga date cu glas tare. El era eroul zilei, luat sub ocrotirea lor de spiritele junglei.

*

* *

Lunonga era un mare vînător. Așezat jos, pe veranda locuinței doctorului, povestea peripețiile sale vînătorești. Cunoștea o sumedenie de întîmplări, care mai de care mai interesante. Joseph, care traducea cele povestite de el, zîmbea uneori, clătinînd din cap. Lunonga se oprea pentru o clipă, îl privea cu dispreț pe Joseph și-și continua povestirea netulburat.

Doctorul îl asculta cu multă atenție. După recenta întîmplare cu leopardul, îl privea acum cu alți ochi pe acest bătrîn suplu ca un tînăr și vorbăreț ca o mătăroare.

Pe masa de lucru, în fața lui Albert se afla scrisoarea neterminată către prieteni. Acoperise deja două pagini cu un scris mărunt dar clar. Adunîndu-și gîndurile, Albert privi ultimele rînduri și zîmbi.

„Am mult mai mulți pacienți decît mă așteptam — scria el. Chinina, bromura, salicilatul și dermatolul sînt aproape pe sfîrșite. Aș vrea...“

Atenția lui Albert fu din nou atrasă de vocea lui Joseph, care traducea povestirile lui Lunonga :

— Trăiește undeva, în junglă, o mare dansatoare. Ea se numește Eliva N'Ghi. Ea poate, spun oamenii, să danseze pe fața apei fără să se scufunde. Nuferii își deschid petalele cînd frumoasa Eliva începe să danseze. Toate duhurile rele fug din calea ei, căutînd refugiu în copacii uscați, în colinele părăsite și în corpul bolnavilor. Oamenii noștri spun că dumneata, Oganga, ești ca această Eliva N'Ghi.

Nemaiputîndu-se stăpîni, Albert izbucni în rîs, dar Lunonga, foarte serios, îl opri :

— Nu rîde, Oganga. Despre Eliva noastră, aici în junglă, se cîntă cîntece. Va veni o vreme cînd şi despre dumneata se vor cînta cîntece.

Albert nu putea să nu zîmbească dar, pe drept cuvînt, vorbele bătrînului Lunonga îl mişcară adînc. Îşi aducea aminte de primele zile la Lambaréné, de cea dintîi noapte petrecută aici şi de invazia insectelor. Apoi zilele obişnuite ale Africii. Multe greutăţi a avut de învins. Foarte multe ! Dar toate aceste greutăţi nu reprezintă nimic în comparaţie cu bucuria pe care ţi-o dă conştiinţa că munca ta nu se iroseşte :

— Muncim mult, dar cu folos !...

Capitolul V

LUMINĂ ÎN JUNGLĂ

Dis-de-dimineaţă — cînd soarele nu răsărise încă şi deasupra rîului mai stăruia ceaţa — cineva bătu la uşa doctorului.

– Trezeşte-te, Oganga ! Te aşteaptă vîslaşii.

Albert se sculă repede. Nu-i trebui mai mult de jumătate de oră ca să mănînce, să se pregătească de drum, şi să-şi ia rămas bun de la Elena. Curînd coborî la debarcader, unde îl aşteptau doisprezece bărbaţi musculoşi, pe jumătate goi. Cu carena înfiptă în nisip, o barcă mare se legăna pe valuri.

Doctorul Schweitzer urma să pornească în prima sa călătorie africană : pleca la Samkita, unde va avea loc o adunare a misionarilor din partea locului. Acolo va trebui să ţină o cuvîntare despre necesitatea construirii spitalului şi de el, de cît va fi el de convingător, va depinde accelerarea construcţiei.

Misionarii îl întîmpinară pe Schweitzer cu rezervă. Considerau că zvonurile despre activitatea de medic a tînărului doctor sînt exagerate. Probabil că şi construirea unui spital prin propriile mijloace este o născocire. Să vedem ce-o să ne spună !

Albert se ridică şi se apropie de masa preşedintelui.

— Ce voiaţi să ne spuneţi despre planul dumneavoastră de a crea un spital, doctore Schweitzer ?

Albert privi spre cei aflaţi în sală : buze strînse, ochi impasibili. Să se aştepte oare la sprijin de la ei ?

Începu să vorbească rar, liniştit şi, spre uimirea tuturora, nu fără o bună doză de umor.

— Vă aşteptaţi, probabil, să mă năpustesc asupra dumneavoastră tunînd şi fulgerînd şi să vă arunc învinuiri pentru că spitalul despre care mi-aţi scris în realitate nici nu există. Vă înşelaţi. Nu m-am supărat eu pentru asta. Ba chiar sînt foarte mulţumit că nu există nici un spital. De ce ? Pentru că, după ce am cercetat regiunea şi m-am sfătuit cu localnicii, am ales pentru spital un loc mai potrivit decît cel prevăzut. Şi chiar de-ar fi fost ales cum trebuie locul tot e mai bine că nu s-a construit spitalul conform planului iniţial. Căci am să propun unele modificări la planul construcţiei. De exemplu mi se pare mai raţional să executăm podelele din ciment. Apoi ferestrele. Ele trebuie să fie foarte înalte, pînă la tavan. Asemenea ferestre ar putea să vă pară ciudate şi inutile. Dacă ferestrele sînt înalte, aerul cald nu se mai adună sub tavan, ci iese afară...

Cînd Albert îşi termină cuvîntarea, misionarii aplaudară. Faptul că un doctor, care mai era şi filosof, şi muzician pe deasupra, se pricepe şi la arhitectură, era un lucru cu totul neaşteptat pentru ei. Oratorul fu asaltat cu întrebări. Misionarii îl rugară să vorbească despre noul amplasament al spitalului, despre mijloacele de care dispune pînă în prezent, despre materialele de construcţii. În zadar încerca preşedintele să-i potolească pe misionarii turbaţi. Liniştea în sală se restabilea greu, ca hula mării după furtună.

Preşedintele sună cît sună din clopoţel şi văzînd că nu-i posibil să obţină o linişte completă, se adresă lui Albert, ridicînd glasul ca să acopere rumoarea :

— Domnule doctor ! Noi vă sîntem recunoscători pentru tot ce aţi făcut aici. Din păcate, misiunea nu

prea dispune de bani, dar, oricum, dumneavoastră o să vă dăm un ajutor. Vă promit... Vom aloca pentru construirea spitalului din Lambaréné două mii de franci.

Propunerea președintelui fu primită cu ovații. Albert era în culmea fericirii. Acum construirea spitalului era un fapt împlinit. Va putea cumpăra restul de materiale, va putea angaja lucrători noi și — ceea ce era mai important — putea conta pe sprijinul și bunăvoința tuturora. Pentru că, la drept vorbind, în condițiile de aici este foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să construiești prin propriile tale forțe.

*

* *

Joseph își puse pantofii de lac comandați la Paris, și privi suportul de tablă pe care atîrnau pe puțin zece cravate de toate culorile. Era foarte mîndru de averea lui. Nu degeaba aproape jumătate din salariu i se ducea pe parfumuri și galanterie!

„Pe care din ele s-o pun astăzi?“

De data asta Joseph se opri la una verde cu dungi roșii. Își înnodă cravata la gît, o stropi cu apă de colonie și ieși din colibă în ulița plină de praf.

De îndată fu înconjurat de băieții atrași de luciul pantofilor de lac și de coloritul vesel al cravatei. Joseph, plictisit, îi alungă și se îndreptă spre casa doctorului.

Pe drum începu să discute cu el însuși, dînd din mîini de parc-ar fi vrut să convingă de dreptatea lui pe cineva invizibil.

— A, nu! Condițiile-s bune. Față de munca de bucătar la Cap-Lopez... Nici nu se compară... Nu să nu credeți că sînt nemulțumit. Munca de aici îmi place, ba chiar îmi place foarte mult, dar leafa... leafa e cam mică... O leafă mică, orice s-ar spune...

Iată şi casa doctorului. Ca de obicei, o mulţime de bolnavi s-au adunat în jurul ei. Doctorul, cu mînecile suflecate, îi examinează pe bolnavi în afara orelor de primire.

— A, tu eşti, Joseph ? Ce bine c-ai venit ! Voiam tocmai să trimit după tine. Au sosit bolnavi de departe, trebuie să-i examinăm. Hai, repede !

Joseph tăcea, privindu-şi luciul pantofilor. „Iar n-am reuşit să aduc vorba despre leafă, se gîndea el. Este foarte greu să vorbeşti cu doctorul despre bani."

Ieşind, Elena îl pofti pe Joseph să intre şi să-şi schimbe haina. Puţin după aceea, îmbrăcat în halat alb, el începu să trieze bolnavii.

— Pe femeia aceasta o doare *fileul*, iar asta se vaită de *cotletul stîng*, raportă el doctorului, vorbind cam repezit şi vădit ostentativ.

Schweitzer rîdea.

— Ce-i cu tine, Joseph ? Iar începi cu bancurile tale gastronomice ?

Joseph nu mai vorbi astfel, dar după vizitarea bolnavilor, se apropie de doctor şi-l întrebă :

— Oganga, nu lucrez eu bine ?

— După părerea mea, eşti mai bun sanitar decît bucătar.

— Dar cîştig mai puţin decît la Cap Lopez, răspunse Joseph cu un aer posomorît.

— Asta nu-i nici o nenorocire. Se poate remedia, zise Albert. Dacă trebuie, îţi măresc leafa.

Joseph aprobă din cap şi din nou se gîndi :

„Nu, categoric, cu doctorul acesta nu poţi vorbi despre bani ! I-a cerut cîndva şi guvernatorului din Cap-Lopez. Ehe, ce-a fost atunci ! Guvernatorul nici n-a vrut să audă ! Striga şi bătea din picior !... Iar Oganga... Auzi la el ! «Dacă trebuie, îşi măresc leafa». Aşa nici nu simţi că ţi s-a mărit salariul !"

Seara, în locuinţa doctorului se aprinseră luminile.

Elena îi pofti pe bărbaţi la masă, dar Joseph refuză. Încălţîndu-şi pantofii de lac şi punîndu-şi cravata verde, el se duse la Mademba să mai discute despre cele petrecute în sat. O discuţie între prieteni, la o ceaşcă de vin de cocos, este cea mai bună odihnă, cu atît mai necesară cu cît ştia că mîine va avea mult de lucru. Elena şi el vor vedea singuri de bolnavi : Oganga va rămîne vreo două zile la şantier.

*

* *

Înainte de a începe construcţia, trebuia nivelat terenul. Dar nici pentru această muncă Albert n-a putut găsi la început muncitori — aproape toţi bărbaţii erau ocupaţi la pădure. Tăiau copacii pentru lemn de mahon şi abanos care cedau greu loviturilor de topor, îi legau în plute şi-i trimiteau pe rîul Ogooué, spre ocean. Acolo acest material preţios era încărcat în vapoare şi trimis în Franţa. Din negoţul cu acest lemn preţios exploatatorii pădurilor cîştigau sume uriaşe. Nu-i de mirare deci că plăteau tăietorilor mult mai mult decît doctorul entuziast.

Lui Albert nu-i rămînea decît un singur lucru : să meargă la Rapp, negustorul de lemn din localitate, şi să-i ceară sprijin. Acesta îl primi în biroul său, legănîndu-se într-un balansoar.

— Ce doreşti, doctore ?

— Te rog să-mi dai cîţiva lucrători pentru vreo două zile... Spitalul se construieşte pentru ei şi cred...

— Eu cred că-i o întreprindere inutilă spitalul acesta. Ce venit vă poate aduce ? Şi cît poate să plătească un negru pentru tratamentul lui ?

— Dar nici nu mă gîndesc să cer bolnavilor plată. Tratamentul va fi gratuit, domnule Rapp !

— O-o-o !

Rapp încetă să se mai legene. Îl privea pe Albert cu ochii lui albaştri, bulbucaţi, iar pe faţa lui se citea atîta uimire încît Albert, neputîndu-se stăpîni, începu să rîdă.

— Tocmai de aceea, dumnule Rapp, eu nu pot plăti lucrătorilor cît le plăteşti dumneata.

— Ei, drace ! se dumeri în sfîrşit Rapp. Vă ajung opt oameni ? Vi-i pun la dispoziţie pentru două zile.

— Vă mulţumesc !

Îndepărtîndu-se, Schweitzer simţea că forestierul, privind în urma lui, îşi stoarce creierii încercînd să înţeleagă : cum poate cineva să investească bani şi muncă într-o întreprindere care nu aduce nici un venit ?

Sosirea celor opt bărbaţi puternici şi obişnuiţi cu munca grea se făcu simţită. La sfîrşitul celei de-a doua zile terenul era nivelat. Istovit, dar şi bucuros, Albert se grăbea în seara aceea spre casă.

Cînd soţii se aşezară la masă, Elena, ducînd lingura la gură, începu să plîngă.

— Sînt atît de obosită încît nu pot nici să mănînc !

Albert nu ştia ce să facă. Voia să povestească soţiei cu cît spor s-a lucrat astăzi. Şi cînd colo...

Îşi îmbrăţişă soţia şi, mîngîind-o, începu s-o legene, ca pe un copil.

— Albert, vreau să mă înţelegi aşa cum trebuie, plîngea Elena. Eu nu mă vait, dar ceea ce facem noi depăşeşte puterile noastre.

— Da, sînt de acord cu tine, răspunse Schweitzer. Nenorocirea este că noi, cu cele patru mîini ale noastre, nu putem face totul. Dar în curînd — trebuie numai să avem răbdare ! — vor veni şi alţii. Sînt sigur de asta !

Pentru întîia oară după atîtea luni, Albert ridică apărătoarea de cositor a pianului construit special

pentru tropice, pe care îl primise în dar de la Societatea muzicienilor „Johann Sebastian Bach“ din Paris. Ce greu se mișcau la început degetele îngroșate, rănite și pline de bătături ! Se părea că și-au pierdut mobilitatea de altădată. Totuși, curînd, peste jungla cufundată în noapte răsunară sunetele pure și înalte ale Fugii de Bach.

*

* *

— Trimite acasă, doctore ! Pe ăsta trimite acasă !

Joseph încercă pe toate limbile europene, atît cît le cunoștea, să-l prevină pe Albert de pericolul ce-l așteaptă.

— Duhurile vestesc lucruri rele. Trimite acasă !

Nu era acum întîia oară cînd Joseph, convins că o face spre binele doctorului, îl sfătuia cum să se comporte cu localnicii. Păcat numai că Oganga nu vrea să-l asculte ! Auzi, să-l opereze !

Bolnavul despre care era vorba nu înțelegea, bineînțeles, despre ce discută servitorul negru cu stăpînul alb. El se uita doar la doctor cu o expresie rugătoare, neînțelegînd de ce întîrzie acesta cu ajutorul pe care îl aștepta de la el. Bolnavul pălise la față de durere, respira greu. Nemaiputînd rezista, începu să geamă și să țipe așa de tare, încît trebuiră să-l scoată din sala de primire afară, în anticameră, unde așteptau, chirciți, și alți bolnavi.

— Poate e mai bine să-l operăm mîine ? recurse Joseph și la viclenie.

— Știi foarte bine că bolnavul poate să moară pînă dimineață, îi răspunse aspru doctorul Schweitzer. Are o fractură foarte periculoasă. Nu, trebuie operat imediat. S-ar putea și-acum să fie prea tîrziu.

— Păi eu ce zic : e prea tîrziu. Duhurile știu totul. Și ele spun că-i prea tîrziu. Bolnavul are o frac-

tură prea periculoasă. Nu te amesteca, Oganga ! Dacă îl operezi și moare... Ce-o să spună oamenii ? Că ce fel de vrăjitor ești ? Un vrăjitor prost ! încerca Joseph în fel și chip să-l convingă pe acest alb neghiob.

— Nu-i nimic, Joseph ! O să încercăm ! Și cu cît mai repede, cu atît mai bine. Fugi pînă acasă și cheam-o pe frau Elena. Spune-i să vină imediat aici.

Bombănind și înjurînd, Joseph străbătu satul nu prea repede, îndreptîndu-se spre casa doctorului. Iarăși operație ! Nu-i plac operațiile. Sîngele proaspăt pe instrumentele medicale și pe tampoanele de vată îl sperie. Și Oganga ăsta, prea se încrede în puterile lui cînd taie un om ! Și dacă nu poate opri sîngele ? Ce-o să se întîmple atunci ? Ce mai rămîne din marele lui prestigiu de vrăjitor alb ?

Răspunzînd chemării soțului, frau Elena lăsă toate treburile ei gospodărești și porni aproape alergînd spre spital.

— Hai mai repede, mai repede ! îl îndemnă ea pe Joseph.

Dar Joseph parcă avea plumb în picioare. Uitîndu-se la frau Elena, el oftă. Biata frau Elena ! Oganga a dat-o gata. În cele cîteva luni de cînd e la Lambaréné, a îmbătrînit cu cîțiva ani. Ochii i s-au adîncit în orbite, s-a tras la față. Nu mai are deloc putere și respiră greu. Biata frau Elena ! Nu suportă clima tropicală ! Dar ceea ce îl uimește pe Joseph este că niciodată ea nu se plînge. Și acum, de pildă, uite cum aleargă. De ce s-o fi grăbind ? De ce ?

Ultimele cuvinte Joseph le rosti cu glas tare :

— De ce s-o fi grăbind ?

— Cum de ce ? se miră Elena. N-ai spus tu că operația este urgentă ?! Fără mine, cine poate să se ocupe de anestezie ?

Cînd intrară în sala de operaţii, bolnavul se şi afla culcat pe masă, palid-cenuşiu la faţă. Suferea cumplit, pesemne.

Joseph dezinfectă grăbit instrumentele.

— Gata ? întrebă Albert.

— Da, răspunse frau Elena.

Albert îşi puse la îndemînă instrumentele chirurgicale. Manevra bisturiul cu siguranţa şi dexteritatea cu care ţăranii din Günsbach mînuiesc plugul. Mîinile lui fine, dar puternice, se înălţau şi coborau deasupra bolnavului cu atîta precizie şi ritmicitate, de parcă posesorul lor ar fi cîntat la pian sau la orgă.

Doctorul Schweitzer operase pînă atunci multe fracturi închise (printre locuitorii junglei — vînători şi tăietori de copaci — asemenea traume erau foarte frecvente), dar ca aceasta n-a fost nici una...

Unul după altul scotea Albert aşchiile de os. Pe faţa lui izvorau picături de sudoare.

— Aprinde lampa ! îi porunci el scurt lui Joseph.

Şi sub sclipirea slabă a lămpii operaţia continuă. Lumina era slabă, dar asta nu contează. De n-ar fi atîta zăpuşeală !

În aerul cald şi umed era aproape imposibil să oprească hemoragia bolnavului aflat pe masa de operaţie. Joseph privea cu groază, ca hipnotizat, cum se roşeşte repede vata : oare prezicerea lui se va adeveri ?!

— Tampoane ! cerea doctorul.

Joseph încremenise. Tampoanele le dădea frau Elena.

— Încă !

— Încă !!

— Încă !!!

Un timp domni o linişte apăsătoare, apoi doctorul ceru :

— Aţa !

— Joseph, cheamă brancardierii !

De oboseală, doctorul închise ochii. Clătinîndu-se, se îndreptă spre lavoar, își spălă îndelung mîinile, își răcori fața.

— Numai de s-ar termina cu bine ! îi spuse el încet soției sale.

*

* *

Umbrele serii coborau asupra satului.

Mai dogoreau, stingîndu-se încet, focurile la care pînă de curînd s-a gătit mîncarea. Se închideau gratiile deasupra țarcurilor cu capre. Satul se pregătea de somn.

Frau Elena se odihnea pe un scaun pliant, pe verandă. Cu un sentiment ciudat, care o tulbura inexplicabil, ea contempla acest tablou pașnic. O răcoroasă adiere venea dinspre rîul Ogooué. Se înteța obișnuita revărsare de glasuri a junglei.

„E timpul să intru în casă", se gîndi frau Elena.

În odaie, doctorul ședea la masa de lucru, cu capul sprijinit în palme.

— Culcă-te astăzi mai devreme. Ai avut o zi grea ! îi puse ea ușor palma pe umăr.

— Sînt foarte îngrijorat, draga mea, răspunse Schweitzer. A pierdut mult sînge. Aș vrea să-l mai văd o dată în seara asta.

— Dar e tîrziu, e foarte tîrziu, se împotrivi Elena. Mai bine te duci dimineață mai devreme.

Albert se ridică de la masă, o sărută pe soția sa și se îndreptă spre ieșire.

Satul dormea, dar în baraca în care se aflau bolnavii operați, cîteva persoane mai vorbeau în șoaptă. Albert se aplecă deasupra pacientului de curînd ope-

rat. Acesta zăcea nemişcat, dar se putea observa cum respiră. Simţind pe cineva lîngă el, bolnavul deschise ochii.

— A, Oganga ! şopti el. Nu mă mai doare... Deloc nu mă mai doare.

Deodată se ridică brusc şi, într-un gest de recunoştinţă, atinse faţa doctorului cu mîna.

Această pornire plină de sinceritate îl mişcă pe doctor pînă-n adîncul sufletului.

Stînjenit, el îndreptă perna pacientului care-i dăduse atîta de furcă şi, pentru a-şi risipi tulburarea, schimbă cîteva cuvinte cu un bolnav de alături. Aflase înaintea operaţiei că acesta vorbeşte puţin franţuzeşte.

— Totul a mers bine. Sînt foarte mulţumit.

— Şi noi sîntem mulţumiţi, Oganga ! L-ai scăpat de la moarte. Îţi mulţumim !

— Nu mă mai doare ! repeta încîntat operatul. Nu mă mai doare !

Doctorul îşi luă rămas bun de la bolnavi şi ieşi în grădina spitalului. De afară auzi din nou :

— Nu mă mai doare ! Nu mă mai doare !...

Aceste cuvinte răsunau ca o vrajă. Doctorul se întoarse la patul bolnavului, care zîmbea cu toată gura.

— Hai, acum dormi ! Ai nevoie de somn !

*

* *

Numai după construirea noului spital începuse Schweitzer să facă în mod regulat asemena operaţii. Construirea spitalului a durat aproape un an. În primul rînd au fost gata aşa-zisele „barăci clinice". Într-una din ele Schweitzer primea bolnavii, cealaltă era sala de operaţii. Acestor două încăperi mari li s-au adăugat două camere mai mici — farmacia şi camera

de sterilizare — precum și două saloane cu paturi, destinate unul pacienților obișnuiți, al doilea celor grav bolnavi.

Doctorul a mai pregătit o mică surpriză, dar despre ea locuitorii satului au aflat abia în seara zilei de pomină cînd a fost inaugurat noul spital. După vizita de seară de la spital și după ce au cinat, soții Schweitzer s-au îmbrăcat ca de sărbătoare și au ieșit să se plimbe. Ajungînd în fața colibei în care locuia Joseph, Albert îl chemă pe primul său sanitar și-i propuse să facă împreună o plimbare, ca să mai stea de vorbă. Joseph strîmbă din nas, arătîndu-și prin aceasta nemulțumirea : tocmai își trecea în revistă cravatele sale și nu-i plăcea niciodată să fie deranjat din această plăcută ocupație. Dar Oganga insista, așa că, vrînd-nevrînd, el trebui să se supună.

Se îndreptară toți trei spre clădirea spitalului proaspăt inaugurat și aici Elena îi înmînă lui Joseph cheile... noii sale locuințe.

— Această casă.. e pentru mine ?! nu-i venea lui Joseph să creadă.

— Nu-ți place ? zîmbi Albert.

— Ba da, îmi place ! Cum să nu-mi placă ! Dar toată casa asta pentru mine ?

Joseph ocoli casa, se uită pe geam și abia după aceea se hotărî să intre. Camera era destul de mică, dar comodă. Și — lucrul cel mai important — se afla chiar în incinta spitalului ! Joseph nu-și încăpea în piele de bucurie. Consătenii, care-l înconjurau, erau și ei bucuroși. Mutarea nu dură mult, deoarece calabalîcul burlacului Joseph nu era prea voluminos. Fiecare se oferi să-l ajute, și Joseph acceptă fără rezerve. Transportul cravatelor însă nu-l încredință nimănui, nici măcar celui mai bun prieten al său, Mademba. Suportul cu bucățile de stofă viu colorate, ca o coadă de păun, îl duse el singur, plin de importanță.

*

* *

Africa te învaţă. Te învaţă zi de zi, ba chiar ceas de ceas. Dreptatea la africani, cum aveau să afle soţii Schweitzer mai tîrziu — se făcea uneori într-un mod foarte crud. Legea răzbunării : „dinte pentru dinte, ochi pentru ochi“ nu le era deloc străină. Cel care se făcea vinovat de ceva faţă de consătenii săi sau chiar faţă de propria sa familie, trebuia să-şi plătească cu greu vina.

Într-o seară, după vizita obişnuită doctorul Schweitzer asistă fără voie, lîngă patul unui muribund, la o scenă care îl impresionă adînc.

Pe africanul care trăgea să moară — un pescar muşcat de un crocodil, Schweitzer îl operase în ajun dar, din nefericire, prea tîrziu. Cînd l-au adus la Lambaréné, doctorul tocmai lipsea — era plecat într-un alt sat, la un grav bolnav. Acum bolnavul în agonie, după amputarea piciorului, avea dureri groaznice. Frau Elena îi făcea mereu injecţii cu morfină.

Cînd Albert intră în salon, sărmanul tocmai întepenise, cu mîinile întinse într-un ultim şi inutil efort de a îndepărta moartea. Doi negri aflaţi la căpătîiul lui, care pînă atunci stătuseră într-o atitudine indiferentă, începură deodată să ţopăie, mai întîi încet apoi din ce în ce mai tare.

Doctorul le ceru să facă linişte, dar Joseph îl luă deoparte şi-i explică :

— Fraţii mortului au dreptul să cheme spiritele şi să blesteme. Un om, pe nume N'Kendiu, este vinovat de moartea lui. El, acest N'Kendiu, l-a sfătuit să pescuiască într-un loc unde sînt crocodili şi acum trebuie să dea socoteală.

— Cum adică, să dea socoteală ? întrebă Albert.

— N'Kendiu trebuie acum să meargă pentru a fi judecat. Dar el a venit aici şi nu vrea să se întoarcă.

Zice că nu-i vinovat.

— Nici eu nu cred că este.

— Ba este.

— Și dacă nu-i ?

— Oricum, va fi condamnat la moarte. Dacă frații lui o cer...

— Asta nu se poate ! se revoltă Schweitzer. Am să le spun că l-am angajat pe N'Kendiu în serviciul meu. Aici nu vor îndrăzni să se atingă de el.

— Nu, Oganga, clătină din cap Joseph. Eu nu pot să te învăț, dar tu nu trebuie să te amesteci în treburile noastre. Așa e obiceiul.

Noaptea, Schweitzer dormi neliniștit. Mereu tresărea din somn, trezit de zgomotele junglei. Ce se aude oare ? E liniște la spital ? Nu cumva tocmai acum îl judecă pe nevinovatul N'Kendiu ?

De îndată ce se lumină de ziuă, doctorul plecă la spital. După ce au depus mortul pe ramuri de palmier, frații se pregăteau de drum.

— Unde-i N'Kendiu ? îl întrebă Albert pe Joseph.

În loc de răspuns, acesta ridică din umeri.

Doctorul se îndreptă spre chei. În canoea mortuară, bocea cu glas tare mama mortului. Curînd apărură și frații, purtîndu-l pe răposat. Arzînd de dorința de răzbunare, ei se apropiară de Schweitzer și-i spuseră că, după legile tribului lor, „vinovatul" trebuie pedepsit.

— Te rugăm să ni-l dai, îl implorară ei. Va fi condamnat numai la o amendă în bani.

Tremurînd din tot corpul, apăru de undeva și N'Kendiu. Oare îl va preda doctorul alb ?

Răsuflînd ușurat, Albert îi spuse lui Joseph :

— Spune-le că judecata tribului lor va fi respectată la Lambaréné. Începînd de astăzi, N'Kendiu va fi al doilea ajutor al meu și va cîștiga de ajuns ca să plătească amenda ce i se va impune.

După ce Joseph traduse cuvintele lui Oganga, fraţii mortului nu mai spuseră nimic. Urcară în canoe şi ambarcaţiunea se îndepărtă de mal.

N'Kendiu nu va uita niciodată acest act de curaj al doctorului alb. Cînd mai tîrziu Joseph îl părăsi pe Oganga, N'Kendiu continuă să-l servească pe doctor cu devotament şi abnegaţie. Ca Vineri pe Robinson, glumea doctorul Schweitzer.

*

* *

Abia acum îşi dădeau soţii Schweitzer pe deplin seama cît de grea este viaţa africanilor. Încercaseră pe propria lor piele acţiunea distrugătoare a climei tropicale şi sîcîiala numeroaselor neajunsuri neprevăzute ce însoţeau în mod obligatoriu viaţa la ecuator. Dar iată că, africanii trăiau şi spaima multor primejdii reale şi imaginare. Şi tocmai acestea din urmă mai mult decît orice subminau bărbăţia lor şi slăbeau credinţa în propriile lor puteri.

Elena şi Albert Schweitzer constatau că locuitorii junglei mai mult decît de orice se tem de blestemul vecinilor sau de puterea nefastă a vracilor locali care, după spusele africanilor —, puteau să-ţi curme oricînd zilele.

Superstiţiile, ca nişte emanaţii nocive, otrăveau atmosfera întregii vieţi a africanilor. De mici copii ei ştiau că toată viaţa vor trebui să se supună numeroaselor oprelişti.

Dacă un vraci atingea o mamă tînără pe umăr, asta însemna că-i va muri copilul

Alt vraci interzicea oamenilor din tribul lui să mănînce banane.

— Vai de voi ! ameninţa el.

Iar oamenii nu mai mîncau banane. Răbdau de foame, dar nu îndrăzneau să nu-l asculte.

Cînd doctorul îi rugă pe cei aflați în preajmă să-l ajute la înmormîntarea morților, aceștia îl implorară să nu le ceară lor asemenea lucru.

— De ce? se mira doctorul.

Ajutoarele lui credincioase tăceau, cu capul aplecat.

Cercetînd fețele lor tulburate, Schweitzer înțelese: încă un tabu!

Dacă un locuitor din Lambaréné se pregătea să plece undeva cu vaporul, se și pomenea cu un vraci care băga spaima în el:

— Să iei cu tine un fetiș foarte puternic, altfel o pățești!

Și iată-i pe africanii care se pregăteau să ia cursa împovărați cu cele mai variate fetișe — pene de păsări, fel de fel de rădăcini, oase de animale. Dar fetișul cel mai puternic era considerat o bucată dintr-un craniu omenesc.

Aceste superstiții o revoltau grozav pe Elena. Ea și soțul ei se străduiau să combată aceste superstiții care îngreuiau viața africanilor, dar bolnavii, după ce îi ascultau cu atenție pe doctor și pe soția acestuia, dădeau fuga să ceară sfatul... vraciului.

— Te înțeleg, Elena, îi spuse într-o seară Albert. Te întrebi, probabil, dacă tot ce facem noi aici nu-i inutil. Cu ce șanse poți lupta împotriva acestor tradiții multimilenare? Dar privește în urmă! Tu poți să constați că am reușit totuși să facem cîte ceva!

Era o noapte cu lună, foarte senină. Soții Schweitzer ieșiseră să se plimbe. Și doctorul își conducea soția sa pe teritoriul spitalului.

— Adu-ți aminte ce era aici cînd am sosit. Nu existau nici clădirile acestea, nici aceste răzoare de legume. Apropo, știi că Lunonga, bătrînul vînător, a răsădit și el, zilele acestea, legume lîngă coliba sa? Nici nenumăratele tabu, nici vracii, nici blestemele — nimic nu poate împiedica munca noastră. Și acest lu-

cru îl ştiu şi prietenii noştri africani. Cu fiecare zi ce trece, ei se conving de acest lucru. Şi-apoi, draga mea, avem o casă bună şi sigură, în care putem să lucrăm şi să ne odihnim. Oare asta nu înseamnă nimic ? Ba, după părerea mea, este foarte mult.

— Prea mult ! răspunse Elena. Şi doctorul simţi că ea zîmbeşte. Iartă-mă dacă am avut un moment de slăbiciune.

— Te înţeleg, te înţeleg chiar foarte bine, Elena ! Amîndoi sîntem foarte obosiţi. Curînd ne vom reîntoarce în Europa şi atunci ne vom odihni.

Ultimele cuvinte le pronunţă însă cu voce nesigură. Din puţinele ziare care ajungeau la Lambaréné aflase că omenirea nu mai ştie ce-i liniştea.

Era în iulie 1914...

Capitolul VI

NOI ŞI NOI ÎNCERCĂRI

De aproape două luni n-a mai sosit poşta la Lambaréné.

La sfîrşitul lui iulie, Joseph plecă la una din factorii să ridice pentru Schweitzer un pachet cu medicamente. Dirigintelui acelei factorii Albert îi trimise un bileţel, conţinînd numai aceste cuvinte : „Ce se mai întîmplă în Europa ?"

Iată şi răspunsul : „În Europa e mobilizare. S-ar putea să se fi declanşat războiul. Nu ştiu cînd va mai sosi vreun vapor aici, la Cap-Lopez."

Această veste spulberă orice speranţă de-a mai pleca în Europa. În zilele următoare situaţia soţilor Schweitzer se înrăutăţi şi mai mult.

La 15 august sosi la Lambaréné un trimis al comandantului districtual. Acesta se îndreptă direct spre casa doctorului.

— Domnule doctor, sînt dator să vă fac cunoscut, dumneavoastră şi soţiei dumneavoastră, ordinele şefului meu. Vă rog să mă ascultaţi şi să semnaţi.

Elena îl pofti pe musafir să ia loc, dar acesta refuză. Stînd în picioare, cei doi soţi ascultară ordinul ce semăna mai mult a sentinţă.

Ordinul suna astfel : „Doctorul Schweitzer şi soţia sa, Elena Schweitzer, supuşi ai kaiserului german, sînt consideraţi prizonieri şi n-au voie să părăsească

domiciliul. Orice contact cu lumea exterioară le este interzis..."

Doctorul încercă să protesteze, dar ofiţerul rămase neînduplecat. Umorul, atît de caracteristic francezilor, îl părăsise de data aceasta pe reprezentantul acestui vesel popor. Cu toate încercările lui Albert de a-i demonstra că în condiţiile actuale este imposibil să fugi din Lambaréné, trimisul comandantului districtual insistă să fie respectat întocmai.

După ce ofiţerul părăsi casa doctorului, Albert şi Elena Schweitzer se priviră unul pe celălalt complet dezorientaţi. Li se părea cu totul absurd — absurd cum e însuşi războiul — ca ei, care au venit în această colonie franceză să-i ajute pe oameni, să fie acum puşi după zăbrele, ca animalele sălbatice!

În faţa casei lor vegheau santinele. Soldaţi africani stăteau acolo zi şi noapte, cu puştile la picior. Numărul pacienţilor scăzu imediat.

— Ce s-a întîmplat cu Oganga, marele vraci alb? De ce îl păziţi? Ce-a făcut? întrebau africanii pe soldaţii din post.

Acest arest la domiciliu dură aproape patru luni. Numai după ce prietenii lui Schweitzer din Paris s-au plîns autorităţilor coloniale franceze din Gabon, situaţia soţilor Schweitzer se mai amelioră întrucîtva.

Îndeosebi a avut efect intervenţia tăioasă a renumitului muzician francez Charles Vidor: „Oricare ar fi situaţia, susţinu el, doctorul Schweitzer trebuie să-şi continue munca la spital..."

*

* *

Chiar de-a doua zi după ridicarea arestului la domiciliu, doctorul se cufundă iarăşi pînă peste cap în munca lui. Numărul celor care-i cereau ajutorul creştea vertiginos. Oamenii veneau mereu, vrînd să în-

cerce personal dacă n-a secat puterea marelui vraci alb. Şi tare se mai bucurau constatînd că Oganga e acelaşi.

— Totul este în ordine ! Ca şi mai înainte, Oganga lecuieşte cele mai grave boli.

Seara Albert era atît de obosit încît, înainte de a părăsi spitalul, simţea nevoia să mai stea măcar cîteva minute la adierea răcoritoare a vîntului. Dar şi drumul constituia pentru el un fel de odihnă.

Iar acasă, din nou la lucru, de multe ori pînă după miezul nopţii.

În zilele cînd Albert şi Elena au avut mult de suferit, atît fizic cît şi moral, Albert s-a gîndit să scrie o carte despre problemele culturii moderne. El, ca şi Elena, ştia bine că munca este cel mai bun remediu împotriva necazurilor şi a proastei dispoziţii sufleteşti.

Şi iată-l în serile lungi pe Schweitzer schiţînd planul cărţii care, peste cîţiva ani, se va bucura de o faimă mondială. La lumina slabă a lămpii de gaz, se aliniau pe hîrtie rînduri ferme şi clare : „Se cuvine ca oamenii să înveţe, ca popoarele înseşi să înveţe, să ştie a deosebi ceea ce este moral de ceea ce este imoral. Asasinatele în masă sînt imorale..."

În orele tîrzii din noapte, creierul lucrează clar şi precis. Teancul de coli de hîrtie al manuscrisului viitoarei cărţi creşte, creşte mereu. Doctorul a uitat că dimineaţa îl va apuca neodihnit, nedormit. Şi că ziua, apoi, ziua obişnuită de spital, va fi din nou lungă şi istovitoare...

Ce bine se lucrează ! Memoria îţi serveşte cu amabilitate denumirile şi faptele necesare. Îşi aduce aminte că aceleaşi probleme l-au preocupat pe marele scriitor rus Lev Tolstoi. Şi că aceleaşi probleme tulbură în prezent pe prietenul său Romain Rolland. Ce-o fi făcînd el acolo, în Parisul prins în încleştarea războiului ? De mult n-a mai primit veşti de la el. Dealt-

fel nici nu-i de mirare : orice legătură cu lumea exterioară este interzisă prizonierilor din Lambaréné.

Ceasul bate ora două. E timpul să se culce. Doctorul se ridică de pe scaun şi se întinde. În casă e liniște şi domneşte o atmosferă de plăcută intimitate. Elena, obosită de muncă şi de căldura zilei toride, doarme un somn dulce.

Dincolo de pereţii casei doctorului urlă şi geme jungla. Dar ce înseamnă războiul nocturn al junglei, în comparaţie cu ceea ce se petrece acum pe cîmpurile de luptă din Europa ?

Albert îşi acoperă ochii cu mîna şi parcă vede cum explodează obuzele grele în tranşee, cum atîrnă pe sîrma ghimpată morţii...

*

* *

În sfîrşit, arestul fu ridicat şi în casa doctorului începură să sosească ziarele şi revistele !

Albert şi Elena Schweitzer se cufundară în lectura lor. Dar cu cît citeau mai mult, cu atît se întristau mai rău.

Ziarele franţuzeşti spumegau descriind atrocităţile comise de nemţi în Belgia. Un ziar nemţesc, care nimerise cine ştie cum în pachetul de ziare franţuzeşti, îi înfricoşa pe cititori cu cazacii...

Ziarele vorbeau despre mii de morţi, despre vapoare de pasageri scufundate. Şi toate acestea erau astfel prezentate încît părea că asasinatul devenise un act de vitejie.

— Oamenii au orbit probabil ! şoptea Elena, dînd la o parte ziarul. Mîna îi tremura. Această nebunie ar trebui să se termine odată şi odată, se adresă ea soţului, pe un ton jumătate întrebător, jumătate afirmativ.

Albert oftă.

— Aş vrea s-o cred, dar... Hai, draga mea! Trebuie să mergem la spital!

În drum spre spital, Albert se opri la debarcader. De aici pleca tocmai vaporaşul local „Alemba". El ducea la Cap-Lopez un mare lot de tineri africani, destinaţi să devină soldaţi ai Franţei.

O mulţime de femei, plîngînd, îşi luau rămas bun de la ei. Ceva mai departe, şedea pe o piatră, lîngă mal, o negresă bătrînă. Valurile îi scăldau picioarele, îi stropeau fusta, dar ea nu observa nimic. Nu-şi lua ochii de la vaporul care-i ducea fiul.

Catargele subţiri ale „Alembei" dispăruseră dincolo de copacii înalţi, dar ea, fără să se mişte de la locul ei, privea în urma vaporaşului dispărut.

Albert se apropie de bătrînă, se aşează alături şi-i luă mîna într-a lui. Ea însă nu-i dădu nici o atenţie. Privea în zare şi n-auzea cuvintele liniştite ale doctorului.

— Deodată m-am trezit, îi povestea Albert nevestei sale, că tac şi plîng împreună cu ea...

Elena îl asculta, prefăcîndu-se că-i ocupată cu pregătirea instrumentelor : pe obrajii ei curgeau lacrimile. Nu voia ca Albert s-o vadă plîngînd, de aceea se bucură cînd îl auzi spunînd :

— E timpul să începem consultarea bolnavilor...

Dar munca n-o linişti pe Elena, aşa cum se întîmpla de obicei : pacienţii se plîngeau lui Oganga de scumpete. Femeile plîngeau povestind că în unele sate aproape n-au mai rămas bărbaţi apţi de muncă. Elena asculta vocea monotonă a translatorului şi îşi simţea inima grea, tot mai grea.

*

* *

— Albert, scoate-mi, te rog, un pachet cu făină!

Elena ieşi pentru un moment din bucătărie, zîmbindu-i soţului.

— Imediat, draga mea!

Lăsă manuscrisul, luă ciocanul şi dalta şi se îndreptă spre rafturile unde ţineau cutiile de tablă nedesfăcute.

— Medicamente, orez... Şi iată — făina.

Doctorul deschise capacul şi, spre mirarea lui, nu găsi decît puţin praf pe fund.

Ce-o fi drăcovenia asta?! Va trebui să deschidă a doua cutie.

Capacul căzu jos cu zgomot şi — acelaşi lucru: numai praf.

Schweitzer simţi că-i vine rău. Erau rezervele lor de hrană. Faptul că găsea cutiile goale era pentru ei o mare nenorocire. Pe aceste vremuri de război transportul alimentelor şi medicamentelor era aproape în întregime întrerupt, aşa că Elena, mulţumindu-se cu foarte puţin în gospodărie, se ferea pe cît cu putinţă să se atingă de rezerve. Şi-acum, iată! Cutiile goale!...

Cauza dispariţiei rezervelor ieşi la iveală cînd fu deschisă a treia ladă: doctorul găsi în făină ouă de furnici tropicale — termite. Dar cum au reuşit termitele să pătrundă în cutiile de tablă cu făină şi mălai, rămase un mister.

Nu dezlegarea acestui mister preocupa însă pe soţii Schweitzer. Trebuiau să salveze cumva restul de alimente. Albert deschise pe rînd toate cutiile; cernură făina, curăţind-o de impurităţi, iar Elena, învăţînd repede meşteşugul, lipi cu o lampă de sudat capacele la loc.

Cîinele preferat al lui Schweitzer, Caramba, pe care unul din pacienţii africani i-l dăruise, era foarte dezamăgit. Patru ore a tot aşteptat, răbdător, să primească ceva de la stăpînii săi, dar degeaba. Cînd toate cutiile fură sudate şi aşezate în rafturi, Caramba se apropie de doctor şi, lătrînd, îl trase de pantalon.

Doctorul se îndreptă în direcţia spre care îl trăgea Caramba. Înconjurînd veranda şi casa, sub ferestrele bucătăriei Caramba începu să scormonească cu nasul în pămînt. Schweitzer, aplecîndu-se, observă un cuib de termite.

— Îţi mulţumesc, dragul meu! spuse doctorul. Mîngîie cîinele şi, întorcîndu-se în bucătărie, îi dădu o bucăţică de zahăr. Caramba era acum mulţumit: primise totuşi ce i se cuvenea.

*

* *

Cu ultima poştă sosi, în sfîrşit, scrisoarea multaşteptată de la Romain Rolland. Prietenul de departe îi descria lupta pe care o ducea împotriva războiului şi-l ruga să-i scrie, la rîndul său, despre viaţa în jungla Africii.

Elena şi Albert Schweitzer recitiră de cîteva ori această scrisoare cu veşti din Europa. Ei urmăriseră în ziare şi în reviste articolele lui Rolland şi erau cu totul de acord cu vederile lui antimilitariste. Cînd jurnalul elveţian „Journal de Genève" a publicat articolul lui Romain Rolland „în afara conflagraţiei", Schweitzer l-a susţinut cu dîrzenie pe vechiul său prieten.

În seara aceea, răspunzînd scrisorii, Schweitzer îi scrise lui Rolland:

„Dragă amice, poate ştii că mai sînt într-un fel arestat. După ce timp de trei luni şi jumătate am stat sub paza soldaţilor africani, acum situaţia s-a mai ameliorat: mi s-a acordat o oarecare libertate de deplasare şi posibilitatea de a-mi continua activitatea de medic.

Starea sănătăţii — destul de bună. De mîncare nu ducem lipsă. Numai că am început, şi eu şi soţia mea, să simţim cei doi ani şi jumătate petrecuţi la ecuator.

Citesc cu mult interes tot ce scrii. Ziarele mă găsesc şi aici în singurătatea junglei, iar ideile dumitale sînt singura mea consolare în aceste timpuri triste. Ţin să te asigur, aşa după cum ştii totul despre mine că legătura noastră spirituală nu va putea fi cu nimic zdruncinată. Îţi admir curajul cu care înfrunţi acele forţe vulgare care încearcă fanatic să orbească masele.

Dacă n-ai timp, poţi să nu răspunzi acestui salut din junglă. Ştiu că eşti foarte ocupat!

Dar dacă totuşi îmi scrii, nu uita, te rog, că alţii[1] vor citi scrisoarea dumitale înainte ca ea să-mi parvină.

Sper să ne revedem. Dar cînd?

Cu multă prietenie, al dumitale, Albert Schweitzer."

Rolland răspunse imediat. El îi mulţumi lui Schweitzer pentru sprijinul moral acordat şi-l asigură că concepţiile lor erau împărtăşite de cele mai luminate minţi din Europa. Pomeni cu amărăciune şi despre acei intelectuali-renegaţi care, lăsîndu-se prinşi în mrejile propagandei imperialiste, făceau spume la gură împroşcînd veninul şovinismului.

„Şi cînd te gîndeşti că odinioară ei scriau despre fraternitatea mondială a oamenilor!" exclama cu ironie Rolland.

Schweitzer era profund tulburat de necazurile prietenului şi tovarăşului său de idei. A doua scrisoare pe care i-o scrise lui Rolland în toamna anului 1915, venea să întărească legăturile spirituale ale acestor doi apărători ai păcii.

„Dragă amice, i-a scris apoi Schweitzer, am primit scrisoarea dumitale. Ştiu că ai pierdut mulţi prieteni

[1] Cenzura (N.A.)

în care aveai încredere. Dar sînt încă destui cei care vor rămîne pentru totdeauna alături de dumneata... Vom lupta mereu, neobosiţi, pentru făurirea unui nou mod de gîndire... Îţi mulţumesc pentru veştile despre muzicieni. Fiecare cuvînt al dumitale ajuns aici, în singurătatea mea, sună a minunată muzică de orgă.

Al dumitale, Albert Schweitzer."

Această corespondenţă, tot mai amplă şi mai strînsă, ducea spre Franţa îndemn şi încurajare. Deşi în vremea aceea majoritatea intelectualilor francezi îl înfierau pe Rolland, socotindu-l trădător, în jurul lui se adunase, solidarizîndu-se cu el, un grup internaţional de oameni cu o gîndire progresistă. Membrii acestui grup îşi menţineau legăturile prin intermediul corespondenţei.

Din acest grup mai făceau parte scriitorul austriac Ştefan Zweig, renumitul sculptor francez Auguste Rodin, savantul englez Bertrand Russel, dramaturgul Bernard Shaw, fizicianul Albert Einstein, lor alăturîndu-se Albert Schweitzer.

Mai tîrziu, în anul 1931, în articolul său „Adio trecutului", Romain Rolland îşi va aminti cu recunoştinţă cum în clipele grele din viaţa sa „... din fundul Africii, de la spitalul din Lambaréné, Albert Schweitzer mi-a întins o mînă frăţească. Aflat acolo (ce ironie !) sub paza negrilor din armata colonială franceză, marele alsacian s-a declarat făţiş de partea mea. Continuă lupta, îmi scria Schweitzer, inima mea este cu dumneata..."

*

* *

Apropierea de grupul lui Romain Rolland l-a îndemnat pe Schweitzer să se dedice cu o pasiune şi mai mare cărţii sale despre esenţa culturii moderne.

Ce este cultura ? Care este legătura între cultură şi morală ? Cum pot totuşi popoarele cu o cultură dez-

voltată să ducă un război fratricid, imoral ?

Aceste probleme, ca și multe altele, îl frămîntau necontenit pe Schweitzer. În van căuta el răspuns la aceste întrebări în istoria culturii. Recitind dimineața ceea ce scrisese în seara precedentă, doctorul rupea manuscrisul și arunca bucățile în foc.

Această necontenită stare de insatisfacție se repercută dăunător asupra sănătății și capacității sale de muncă. Dar el nu se dădu bătut. Era conștient de faptul că materialul gîndit, în totalitatea lui, trebuie neapărat să se cristalizeze într-un salt calitativ. Îi trebuia numai un impuls. Și acest impuls îl constitui o lungă călătorie pe fluviul Ogooué, călătorie pe care Schweitzer o făcu în septembrie 1915.

Pe neașteptate se îmbolnăvi Elena. Se plîngea de inimă. Iar seara simțea că se sufocă.

— Vreau să ies spre mare, Albert. Simt că aerul mării mă va însănătoși.

Pregătirile de călătorie nu durară mult. Curînd soții Schweitzer se instalară la Cap-Lopez, pe țărmul Oceanului Atlantic. Dar după puține zile, din depărtatul Congo sosi o scrisoare — unul din misionari îl ruga pe Schweitzer să vină urgent. Nevasta lui era grav bolnavă.

— Ce facem, Elena ?

— Mai întrebi ? exclamă frau Elena. Trebuie să pleci, desigur, și chiar imediat !

— Dar cum o să te las singură ? Și tu ai nevoie de îngrijire medicală !

— Așa e, dragul meu. Dar bolnava aceea are mai multă nevoie de tine. Eu, de cînd am venit la Cap-Lopez, nu mai am de ce să mă plîng. Pe zi ce trece mă simt mai bine. La întoarcere, vii să mă iei și vom pleca împreună la Lambaréné.

Plecarea era deci hotărîtă. Mai trebuia rezolvată problema transportului, treabă pe atunci deloc ușoară.

În sfîrșit, Albert găsi un mijloc de transport : un mic remorcher care urma să transporte pe Congo un șlep încărcat. Locuri pentru pasageri se găsiră numai pe șlep. Acest lucru nu-l supără pe Schweitzer. Totul era să plece, indiferent cum.

* * *

Remorcherul, opintindu-se din răsputeri, urma să parcurgă două sute de kilometri în amonte pe fluviu, trăgînd după el șlepul încărcat. De pe șlep, Schweitzer urmărea cît de greu băteau apa căușele roșii ale remorcherului, privea cum se întinde cablul, ca o strună.

Micul vas se deplasa încet, manevrînd în continuu printre bancurile de nisip, — era anotimpul secetos al anului. Pe bancurile de nisip, crocodilii se încălzeau la soare. La apariția remorcherului, ei lunecau, pentru orice eventualitate, în apă.

Pe puntea șlepului se aflau numai africani. Printre ei și un prieten din Lambaréné al doctorului, Emil Ogovum. Acesta, foarte atent cu doctorul, nu înțelegea de ce este el trist și îngîndurat.

Cu o cască colonială pe cap, ca să se apere de soare, Albert ședea pe puntea șlepului și privea distrat malurile. Ori scria, acoperind cu fraze scurte foile, una după alta. De îndată ce se desprinse de grijile de-acasă, îl cuprinse din nou vîrtejul gîndurilor.

Congo... De la pacienții lui, Schweitzer auzise multe povestiri îngrozitoare despre această inimă a Africii. Pe un vast teritoriu de aproape două milioane și jumătate de kilometri pătrați locuiau numai douăsprezece milioane de locuitori[1]. Nu de mult însă, cu vreo trei-

[1] Tot pe vremea aceea, în India — un teritoriu aproape egal cu cel din Congo — trăiau trei sute șaizeci de milioane de locuitori !

zeci-patruzeci de ani în urmă, populația din Congo era de douăzeci de milioane de locuitori. În nu prea mulți ani deci, opt milioane de africani au murit datorită bolilor și atrocităților stăpînilor albi ! Proprietarii minelor și exploatărilor forestiere nu-i considerau pe africani oameni — dacă un negru nu îndeplinea norma zilnică, supraveghetorii îl împușcau.

Alți stăpîni, mai „umanitari", se mulțumeau să taie vinovatului piciorul sau mîna, iar dacă vina era mai gravă, amîndouă mîinile. Schweitzer văzuse în fotografii asemenea „nesupuși" !

Minunatele priveliști din jur îl sustraseră însă curînd pe doctor de la aceste gînduri apăsătoare. El putu astfel urmări ore întregi manifestările atît de variate ale vieții pe malurile nisipoase ale fluviului. Iată maimuțele, curioasele maimuțe, apărînd pentru a dispare imediat, din desișul lianelor. Vulturul-pescar, prăvălindu-se din cer ca un fulger, sparse oglinda apei și se înalță brusc cu prada în gheare. Remorcherul acostă pe malul drept și Schweitzer putu observa încîntat puternicile rădăcini ale lianelor împletite. Rădăcinile, asemenea unor odgoane puternice, coborau, afundîndu-se în fluviu.

În a treia zi a călătoriei, seara, pe cînd remorcherul împrăștia un cîrd de crocodili, Schweitzer simți ceea ce de obicei se numește o iluminare.

Respectul față de viață ! Iată ce trebuia să stea la baza moralei, iată ce trebuie să fie educat în om !

Viața este bunul cel mai de preț dăruit omului de natură.

Viața este adevărata, fundamentala fericire a omenirii. Și tocmai această fericire, valoarea de neprețuit a vieții, impune cel mai mare respect față de ea.

Ura ! A găsit ceea ce era mai important. Acum va putea să-și termine cartea. Și va dedica această carte

celui mai credincios prieten, ajutorului său cel mai prețios — soției sale, dragii și curajoasei frau Elena.

*

* *

Schweitzer a fost totdeauna un bun prieten al animalelor. La Lambaréné avea o adevărată grădină zoologică, deosebită însă de adevăratele grădini zoologice prin aceea că animalele trăiau aici nu în cuști, ci în libertate.

Odată, cînd primi un african bolnav, translatorul îl preveni :

— Sînt doi bolnavi.

— Unde-i al doilea ? întrebă doctorul.

Translatorul ieși afară și reveni cu o mică antilopă care i se zbătea în brațe. Avea un picior rupt. Vînătorul african o găsise în pădure.

Schweitzer mîngîie antilopa.

— Ei bine, te vom vindeca și pe tine.

Astfel Antilopella lor, mai demult adoptată, căpătă o prietenă. O numiră Samba.

Tot ca pacient nimerise în casa doctorului și o maimuță — cimpanzeul femelă Bibi. Bătrînul vînător Lunonga o salvase din ghearele unui leopard. După ce doctorul o vindecă pe Bibi, ea se ataşă atît de mult de el, încît îl urma pas cu pas. Cu greu o putea goni pe Bibi din sala de operație ; închideau ușa în urma ei, dar peste un minut ea intra pe fereastră.

Lunonga a căutat de multe ori să-l convingă pe Schweitzer să renunțe la domesticirea antilopelor.

— Ele tot pleacă în junglă, arătă cu degetul pe Antilopella și Samba.

Mademba dădu și el din cap în semn de aprobare.

— Sînt mari și grase. De ce nu le mănînci ? întrebă el.

Vreau să le iau cu mine în Europa, îi răspunse Schweitzer.

Aha ! crezu Mademba că a înţeles. Oganga fiu bun, Oganga vrea să trateze mama lui cu carne fragedă de antilopă...

*

* *

Ce-o mai fi rîs Adèle Schweitzer, citind într-una din scrisorile fiului ei această întîmplare !

Dar într-un fel a avut dreptate negrul Mademba. Orice aliment, ar fi fost binevenit acum acolo, în Europa. În „valea fericită" oamenii o duceau greu. Günsbach-ul era înţesat de armată. Rechiziţiile de carne şi de pîine se ţineau lanţ. Populaţia civilă răbda de foame.

Într-o frumoasă zi de iulie a anului 1916, părinţii lui Albert Schweitzer plecară pe jos spre suburbia Wiebach, la negustorul Keiner, să cumpere ceva alimente de la el.

Mergeau pe drum cînd, din faţă, văzură venind o căruţă. Vizitiul, un soldat, lăsase liber hăţurile şi cînta la muzicuţă. Deodată, calul, speriindu-se cine ştie de ce, o luă razna direct spre bătrîni.

Încercînd să-şi apere soţia, Louis Schweitzer ieşi înainte, dar calul făcu un salt în lături şi, lovind-o pe Adèle în cap, o trînti la pămînt. Cînd Louis Schweitzer se aplecă asupra ei, ea zăcea în nesimţire.

— Adèle ! Adèle ! Louis Schweitzer încercă s-o ridice, dar puterile îl părăsiră şi căzu alături de ea.

Cîţiva ţărani, aflaţi în preajmă, îi zăriră pe bătrînii care zăceau în marginea drumului şi alergară să-i ajute. Văzînd cum se îndepărta în galop o căruţă militară, înţeleseră tragedia petrecută sub ochii lor.

— Laşule ! Fir-ai tu blestemat ! strigă în urma căruţei o ţărancă tînără.

Doi bărbaţi vîrstnici, în cămăşi albastre, o ridicară cu grijă pe Adèle Schweitzer şi o duseră la adăpost.

Cînd Louis Schweitzer simţi mîinile puternice care îl ridicau, îşi reveni şi întrebă tulburat :

— Ce s-a întîmplat cu nevasta mea ?

— Şi-a pierdut cunoştinţa, îi răspunse scurt unul din bărbaţi.

Curînd, cu o căruţă care trecea, o duseră acasă, la Günsbach, dar la ora unsprezece Adèle Schweitzer muri, fără să-şi recapete cunoştinţa.

Vestea despre moartea mamei sale Albert Schweitzer a primit-o în ajunul Anului nou 1917. A suferit mult în urma acestei pierderi. Moartea neaşteptată a mamei sale, pe care o iubea atît de mult şi pe care spera s-o revadă după terminarea războiului, îl făcu să-şi piardă pentru întîia oară încrederea în viitor.

... Trist Crăciun ! De pe micul palmier, care înlocuia bradul, fură scoase podoabele strălucitoare. Era anul 1917, iar în lume războiul continua...

De mai bine de trei ani Elena şi Albert Schweitzer trăiau la Lambaréné. Şi iată că, după Elena, acum şi doctorul începu să resimtă primele semne ale anemiei tropicale. Drumul scurt pe care trebuia să-l parcurgă de la spital pînă acasă i se părea acum greu, de parcă ar fi urcat un deal înalt.

Nici nervii nu-l mai ţineau. Cea mai mică neplăcere — cîte necazuri mari şi mici îl pîndesc zi de zi pe om în junglă ! — şi doctorul tremura de enervare Albert vorbeşte aspru, iar soţia sa izbucneşte în plîns.

La fel şi astăzi pe cînd doctorul scria ceva, Elena intră plîngînd în camera lui şi întinse mîna în care ţinea doi dinţi.

— N-am vrut să-ţi spun, ca să nu te necăjesc, spunea ea printre lacrimi, dar îmi cad în mod groaznic dinţii ! Şi-afară de asta, îmi vine foarte greu să

lucrez și la spital și la bucătărie. N-ar putea Joseph să mă ajute ?...

— Bine, am să vorbesc cu el.

Seara, Schweitzer se duse la Joseph. „Prim-sanitarul doctorului alb", cum își spunea Joseph, își aduna lucrurile într-un cufăr.

— Unde pleci ? La părinți sau la Cap-Lopez ? îl întrebă Schweitzer, arătînd cufărul.

— Plec definitiv de la dumneata. Definitiv, răspunse Joseph, fără să-și ridice privirea.

— Joseph ! Simțind că i se taie răsuflarea, doctorul îngînă cu greu : De ce ?

— Mi-ai micșorat leafa. Ocupîndu-se în continuare de geamantane, Joseph vorbea cu voce stinsă, indiferentă.

— Dar, Joseph, continuă Schweitzer, răsuflînd greu, tu știi că acum nu mai primesc bani aproape deloc din Europa. Acolo e război. Pentru toată lumea este foarte greu. Ca' să-ți plătesc acum, m-am împrumutat. De ce nu înțelegi ?

Joseph clătină din cap.

— Dacă lucrez numai pentru treizeci și cinci de franci pe lună, oamenii o să spună că-mi plătești mai puțin fiindcă nu muncesc bine. Eu nu vreau să aud asemenea vorbe.

Joseph își făcu în sfîrșit bagajul și, fără să-și mai ia rămas bun, plecă.

Rămas singur în pavilionul părăsit, doctorul nu se putea decide să meargă la Elena să-i povestească cele întîmplate. Chinuitoare dezamăgire îi pricinuise fostul prieten, ajutorul lui de atîția ani !

Cînd pierdu orice speranță că Joseph s-ar mai putea întoarce, doctorul încredință sarcinile acestuia lui N'Kendiu. Din fericire, N'Kendiu își însuși repede munca de sanitar, iar de înțeles, se înțelegeau destul de bine în franțuzește. Curînd angajară și un bucătar,

ca să o ajute pe Elena — un african ager și comunicativ, pe nume Aloise.

Veşti despre mersul războiului primeau acum foarte rar la Lambaréné. Uneori, cîte un soldat african, revenit din Franța, povestea despre luptele sîngeroase ce se dădeau, alteori vreun vas ocazional aducea de la Cap-Lopez ziare, și atunci veștile se transmiteau de la o misiune la alta, de la o factorie la alta.

Astfel, în vara anului 1917 Schweitzer află despre revoluția din Rusia.

— Elena, se adresă Schweitzer soției, care apăruse în pragul ușii, o veste nemaipomenită ! Rușii l-au izgonit pe țar ! Să vezi tu că în curînd va veni și rîndul kaiserului ! Și-atunci, gata războiul !

Dar prognozei optimiste a lui Sciweitzer nu-i fu dat să se realizeze atît de repede. Guvernul provizoriu din Rusia era decis să continue lupta pînă la victoria finală, iar Germania kaiserului încerca din răsputeri să aplece balanța de partea sa. Nebunía continua !

Odată un bătrîn dintr-un trib de canibali îl întrebă pe Schweitzer :

— Cunosc, atîția oameni albi au fost omorîți în război. Și atunci noi de ce n-avem voie să omorîm pe unul singur, iar voi vă permiteți să omoriți atîția ?

Schweitzer încercă să-i explice bătrînului despre conflictele dintre state și despre conducătorii răi, dar bătrînul dădu din mînă :

— Ba nu-i așa. Vă omorîți între voi mai rău ca noi. De ce nu recunoașteți ?

Toată lumea aștepta sfîrșitul războiului. Cînd sosea poșta, bucătarul Aloise strecura capul prin deschizătura ușii și întreba :

— Ei, doctore, tot nu s-a terminat războiul ?

— Nu, Aloise, nu s-a terminat.

— O-la-la ! făcea Aloise și, clătinînd din cap, își vedea mai departe de treabă.

* * *

Sosi toamna anului 1917. Într-o dimineaţă de septembrie, în uşa casei doctorului bătu poştaşul african, dar de data aceasta el nu aduse veşti de pe front, ci un ordin oficial care suna astfel: „Doctorul Schweitzer şi soţia sînt obligaţi să plece cu primul vapor în Europa, pentru a fi internaţi în lagărul de prizonieri de război."

Schweitzer se aştepta de mult la această lovitură, dar spera că năpastă îi va ocoli.

Ce se va întîmpla acum cu spitalul? Clădirile atît de greu construite, timp de patru ani, ar putea să cadă în paragină chiar din primele luni.

Două nopţi de-a rîndul a lucrat Schweitzer la manuscrisul cărţii lui „Declinul şi renaşterea culturii". Ţinea mult de tot ca această lucrare să nu se piardă în lagărul de prizonieri. Ar fi fost păcat. Formulase în ea atît de bine „învăţăturile despre respectul faţă de viaţă"!

„Binele, spunea el în carte, este tendinţa de a menţine viaţa, de a o stimula şi a contribui la dezvoltarea ei pînă la treapta cea mai înaltă. Răul constă în nimicirea vieţii, în asuprirea şi oprimarea ei, în tendinţa de a împiedica dezvoltarea ei firească."

Aceste cuvinte puteau să nu placă domnilor cenzori (cu a căror samavolnicie soţii Schweitzer avuseseră de atîtea ori de-a face), de aceea Albert Schweitzer se decise să ascundă adevăratul sens al manuscrisului. Şi aceasta o făcu într-un mod foarte ingenios. Schimbă titlurile capitolelor astfel încît să pară că în text nu-i vorba despre probleme actuale. Despre ce fel de probleme actuale poate fi vorba într-un... studiu asupra Renaşterii?

Această mică şiretenie îi va reuşi pe deplin. După eliberarea sa din lagărul de concentrare, Schweitzer, rîzînd, va arăta manuscrisul prietenilor săi :

— De fapt, am obţinut ceea ce am vrut : la controale, toţi l-au dat deoparte. Cui i-ar fi trecut prin minte să confişte un tratat despre epoca Renaşterii ?

Timpul trecea în zarva febrilă a pregătirilor. Elena şi Albert se temeau că nu vor reuşi să pună totul la adăpost pînă la plecare. Din fericire, vasul cu care soţii Schweitzer urmau să plece în Europa veni cu o întîrziere de cîteva zile. Astfel ei reuşiră să împacheteze instrumentele şi medicamentele. Spitalul şi casa doctorului rămaseră pustii. Spre regretul multora, se prăbuşea tot ce au închegat prin munca lor asiduă, căreia i-au dedicat atîţia ani de viaţă ! Dar nu era nimic de făcut. Aşa cerea „raţiunea de stat" a funcţionarilor Republicii Franceze. În numele securităţii Franţei, funcţionarii militari considerau că e mai bine ca doctorul şi soţia lui să zacă în lagăr, decît să dea ajutor africanilor bolnavi !

Chiar în ziua plecării se petrecu ceva interesant. Un caz aproape simbolic : la spital fu adus un soldat african cu o hernie gravă. Dacă nu se va interveni imediat, bolnavul va muri.

Ce-i de făcut ?

Ofiţerul care îi însoţea pe soţii Schweitzer era grăbit.

— Lăsaţi-l în pace ! E timpul să mergem la debarcader.

Fără să-l ia în seamă pe ofiţer, Schweitzer îl rugă pe N'Kendiu să despacheteze lada cu instrumentele chirurgicale.

— E gata totul pentru operaţie ?

— Da, doctore !

Operaţia se desfăşură cu succes. Soldatul african de pază, care nu se îndepărtă nici o clipă de lîngă doc-

tor și soția lui, foarte mirat că „un prizonier neamț îl ajută pe un dușman al lui", își exprimă cu glas tare nedumerirea.

Zîmbind, Schweitzer precizează :

— Te înșeli, n-am ajutat un dușman, ci un frate.

...Și iată debarcaderul atît de familiar. Fiecare piatră îi era cunoscută. Locuitorii satului s-au adunat pe mal. Printre ei se aflau învățătorul african Oiembo, N'Kendiu, ajutorul devotat al lui Schweitzer, prietenul lui, Joseph, Mademba, bătrînul vînător Lunonga, Emil Ogovuma, care l-a însoțit de multe ori pe doctor în călătoriile sale, mătușa Ndola și chiar micul Akaga. Femeile nu-și puteau stăpîni plînsul. Fețele bărbaților severe, împietrite. Cînd Oganga și soția lui urcară pe bordul „Alembei", plînsul se transformă în vaiete. Toți fluturau din mîini.

...Adio Lambaréné !

Ori poate, mai știi ? — La revedere...

Capitolul VII

NUMĂRUL 65432

Drumul acesta l-au mai făcut o dată, cu patru ani în urmă, cînd au venit în Africa pe vasul „Europa". Şi iată-i că acum se întorc în Europa cu vaporul „Africa" ! Dar cum se întorc — în calitate de prizonieri de război ! Albert Schweitzer nu mai are nume. Acum e un număr — 65432.

Pe vas nimănui nu-i pasă ce gîndeşte 65432, sau ce vrea, ce-l îngrijorează. La toate aceste întrebări, un singur răspuns :

— Gura !

Cînd în depărtare apărură luminile portului Bordeaux, în cabină dădură buzna funcţionarii militari. Începu controlul bagajelor.

— Acestea ce sînt ? Cărţi ? La ce vă trebuie ?

— Mă scuzaţi, dar...

— Gura !

— Dar foile astea ? Ce naiba sînt ? Mare tîmpenie ! Manuscris ? „Epoca Renaşterii".

Funcţionarul îi dădu colegului său un ghiont uşor în spate :

— Ha-ha-ha ! Caraghiosul ăsta scrie despre epoca Renaşterii ! Auzi, în „timpul liber" !

După ce cotrobăiră fără nici o jenă prin lucruri, funcţionarii plecară.

După plecarea lor, cineva bătu în uşă. Schweitzer privi întrebător spre nevastă-sa. Asemenea acte de

politețe nu s-au mai petrecut din momentul îmbarcării lor pe vapor. Ce putea fi ?

— Intră ! rosti Schweitzer, nesigur.

Ușa se deschise și în cabină intră soldatul african care îi însoțea. Grăbit — se temea ca nu cumva să intre ofițerul — soldatul spuse :

— Vreau să iau rămas bun de la domna și domnu. Stîlcea caraghios cuvintele franțuzești, ceea ce o făcu pe Elena să zîmbească. Iar soldatul, zîmbind și el drept răspuns, continuă : A povestit la mine multe lucruri bun despre dumneavoastră, despre spital dumneavoastră, despre grija avut pentru noi, pentru... eu și alți. De aceea eu căutat nu lipsește aici nimic la voi. Dacă observat asta, dacă eu reușit, dacă fost la voi mai ușor, eu bucuros.

Elena și Albert strînseră călduros mîna soldatului. Erau foarte mișcați și, pentru a-și stăpîni într-un fel emoția, se apucară să strîngă lucrurile împrăștiate în timpul percheziției.

La Bordeaux îi întîmpinară doi jandarmi. La început doctorul și soția lui fură duși la punctul de triaj al lagărului. Temperatura extrem de scăzută îi chinuia. Elena tremura de oboseală și de frig. Încercînd să se țină tare, doctorul își încuraja soția. Dar spre seară, făcu febră și îl apucară niște dureri cumplite de stomac. Abia se stăpînea să nu geamă.

— Ce-i cu tine, Albert ? întrebă Elena îngrijorată. Nenorocirea îi dăduse parcă puteri noi.

— Mi-e frică să nu fie dizenterie, răspunse Albert.

În următoarele două zile temerile lui se confirmară. Viața la tropice și munca istovitoare nu i-au zdruncinat doctorului sănătatea cît au făcut-o mîncarea puțină și proastă și mai ales apa păstrată în vase ruginite, pe care din neglijență sau din rea-voință le-o dăduseră pe vapor s-o bea.

Doctorul suferea îngrozitor. În cîteva zile slăbi în aşa hal, încît nu se mai recunoştea cînd se privea în oglindă. Ochii i se înfundaseră în orbite. Fruntea îi era mereu acoperită de sudoare.

Tocmai cînd era în această stare, într-o seară, numărul 65432 primi înştiinţarea că va fi transportat în lagărul din Saint-Rémy.

— Nu s-ar putea amîna plecarea pînă mîine dimineaţă ? întrebă Elena, alarmată de starea soţului ei.

Albert nu avea puterea să răspundă. Abia izbuti să-i zîmbească nevestei sale. Elena clătină înţelegător din cap şi, pentru a-şi ascunde lacrimile, se apucă să facă patul.

Noaptea, tîrziu, tresăriră speriaţi. Cineva bătea cu atîta putere în uşă, de-ai fi zis că vrea s-o scoată din ţîţîni. Elena trase zăvorul. În prag se aflau doi jandarmi. Unul din ei, cel mai mare în grad, îi comunică Elenei că are ordin să-l ducă pe prizonierul 65432 şi pe soţia acestuia într-un alt lagăr.

Cînd intră în baracă şi privi în jur, jandarmul începu să ţipe :

— Cum, nu-s gata bagajele ?!

— Credeam că plecăm dimineaţa, răspunse doctorul.

— Uite la el, credea !... îl îngînă jandarmul pe doctor. Doar n-o să aşteptăm pînă vă strîngeţi voi boarfele. Nu vi le-aţi făcut pînă acum, cu atît mai rău pentru voi, plecaţi fără bagaj ! Gata ! Gata ! Terminaţi odată !

Schweitzer îşi lăsă neputincios mîinile în jos. Privirea lui întîlni pe a celuilalt jandarm, mai tînăr, care părea compătimitoare. Acesta se apropie deodată de tovarăşul său mai vîrstnic şi-i şopti :

— Ascultă, Henri, tu nu vezi că-i bolnav ? Desigur, noi nu trebuie să-i cruţăm pe blestemaţii ăştia de nemţi, dar în cazul ăsta, să facem o excepţie. Hai să-i

ajutăm să-şi facă bagajele. Dealtfel, n-ai auzit cum vorbeşte franţuzeşte ? S-ar putea să fie neamţ cum eşti tu papă la Roma.

Celălalt jandarm începu să rîdă.

Ia vezi, Georges, c-ai s-o păţeşti odată pentru limba asta a ta lungă. Bine, n-ai decît să-l ajuţi. Dealtfel, moşul tot o mierleşte pe drum...

Desfăcîndu-şi centura, Georges rezemă sabia de perete şi, făcîndu-i semn din ochi lui Albert, se apucă de treabă.

Din fericire, prezicerea jandarmului nu se adeveri. „Moşul" de patruzeci şi doi de ani rezistă la drum. Mai mult decît atît, poate datorită frigului, boala începu să cedeze.

Comandantul noului lagăr se arătă mai indulgent faţă de cei doi alsacieni. După cum avea să se afle, locuise şi el o vreme în Africa şi, precum spuneau deţinuţii, era mai înţelegător cu internaţii : le dădea posibilitatea să mai cîştige ceva, ba uneori chiar le îngăduia să părăsească lagărul.

De îndată ce doctorul putu să meargă, începu, împreună cu Elena, să se plimbe prin lagăr.

Mergeau, cum spuneau ei, în recunoaştere, dar făceau asta nu din curiozitate, cît din nevoia de a face mişcare şi a se încălzi astfel puţin ; odată cu sosirea toamnei, în barăci frigul era de nesuportat.

Lagărul era mare. Între zidurile austere se aflau internaţi mii de oameni de diferite naţionalităţi : germani, austrieci, unguri, turci, arabi, greci, bulgari, cehi. De două ori pe zi, la apel, cînd se auzeau răspunsuri date în toate limbile, lui Schweitzer i se părea că se află în Babilon.

Trăiau aici laolaltă fel de fel de oameni : savanţi, pictori — mai cu seamă pictori, toţi cei stabiliţi dinainte de război la Paris — croitorii şi cizmarii germani sau austrieci care lucrau în marile fabrici franceze, bancheri, directori de hoteluri şi chelnerii lor, ingineri, arhitecţi, marinarii de pe vasele comerciale, negustori surprinşi de război în Franţa şi în coloniile ei...

Printre cei internaţi, Schweitzer era singurul doctor. De aceea se hotărî să acţioneze.

După cîteva zile în lagăr se răspîndi vestea despre „doctorul făcător de minuni", care dă tuturor celor care doresc sfaturi extrem de folositoare. Prefăcîndu-se că se plimbă, Albert Schweitzer vizita clădirile, îi depista pe bolnavi şi căuta să-i ajute în măsura posibilului. Uneori chiar şi cîteva cuvinte calde ajutau la vindecarea bolnavului.

Schweitzer nu-l va uita niciodată pe croitorul vienez, un bărbat de vîrstă medie, slab, încovoiat — care şedea totdeauna în aceeaşi poziţie, ţinîndu-şi capul cu amîndouă mîinile, şi plîngea. Pe obrajii lui curgeau încet lacrimile.

De la prizonierii mai vechi, doctorul află că acasă, la Viena, îi rămăseseră nevasta grav bolnavă şi cinci copii. Care-i soarta lor ? Mai trăiesc oare ? Aceste gînduri amare nu-l părăseau nici o clipă pe bietul deţinut.

Într-o zi doctorul, nemaiputîndu-se stăpîni, se apropie de el.

— Iartă-mă, te rog, îţi înţeleg durerea, dar la ce-ţi foloseşte să-ţi plîngi toată ziua soarta ? Ia te rog oglinda şi priveşte-te... Schweitzer îi întinse o oglinjoară mică. Uite cum arăţi ! Crezi că într-o asemenea stare poţi fi de folos cu ceva copiilor dumitale ?

Croitorul, după o clipă de nedumerire, luă oglinda. Văzu o faţă nebărbierită, slabă, cu ochii duşi în

fundul capului şi un nas roşu, umflat. Scînci şi izbucni iarăşi în plîns, de data aceasta din milă faţă de el însuşi, şi deodată strigă cu voce subţire, în falset :

— Cui ce-i pasă de mine şi de durerea mea ?! Eu nu cred în compătimirea oamenilor ! Dădu la o parte oglinda şi apucîndu-se din nou cu mîinile de cap, pronunţă, de data aceasta în şoaptă : O să putrezim aici... O să crăpăm... Şi nimeni nu va şti unde sîntem îngropaţi ! O, bieţii mei copii !

Doctorul aşteptă pînă ce croitorul se mai potoli din plîns şi observă cu voce liniştită :

— Chiar crezi asta ? Te înşeli. Vom ieşi de aici mai degrabă decît îţi închipui. Ştii dumneata că în Rusia a avut loc o nouă revoluţie ? Rusia cere încetarea războiului şi semnarea imediată a unei păci drepte.

Un domn în vîrstă se amestecă în discuţie :

— Am auzit că bolşevicii nu sînt altceva decît nişte conspiratori politici. Nu vor rămîne nici două săptămîni la putere.

Schweitzer clătină din cap :

— Nu cred, răspunse el. Şi începu să explice, vorbind încet, cu pauze lungi. El se adresa domnului vîrstnic, dar toţi ceilalţi — şi croitorul, şi cei care se aflau prin preajmă — încetînd să mai discute, ascultau ce spunea doctorul : Vreţi ca războiul să continue ? Nu ! Cred şi eu că nu vreţi. Nici eu nu vreau, nici el, nimeni nu vrea. Nici un popor n-a dorit vreodată războiul ! În acest sens, bolşevicii exprimă voinţa poporului rus pentru pace. Şi nu mă îndoiesc că politica lor se bucură de sprijinul şi simpatia întregului popor.

Cînd doctorul termină, croitorul se apropie şi spuse :

— Aveţi dreptate. Nu trebuie să plecăm capul. Dar ce putem face ? Eu, de pildă, un biet croitor, cu ce pot fi de folos aici ?

— O, exclamă Schweitzer. Cu multe ! Chiar cu foarte multe ! Ai puţină răbdare, am să te anunţ la timp.

*

* *

Elena, ca de obicei, era şi cu vorba, şi cu fapta, alături de soţul ei. Cînd primele geruri ale iernii începură să facă victime în lagăr, Elena organiză strîngerea materialelor pentru îmbrăcăminte călduroasă. Ea colinda neobosită clădirile în care se chinuiau internaţii şi cerea lucruri ce păreau inutile — preşuri, pleduri vechi şi altele. Din aceste lucruri, confecţionau pentru cei mai săraci deţinuţi haine şi paltoane foarte bune. Desigur, aceste haine nu erau prea elegante. În schimb ţineau de cald, şi primindu-le, ei mulţumeau din toată inima soţiei doctorului.

În această campanie mulţi croitori veniră s-o ajute pe Elena. Printre cei dintîi îşi oferi serviciile tocmai acel croitor vienez pe care Albert Schweitzer îl reîntorsese la o viaţă activă.

Seara, cînd Albert şi Emilia terminau treburile zilnice, pentru a-şi dezmorţi degetele, doctorul cînta la o orgă imaginară. Pe o masă obişnuită, doctorul desenase clapele şi, uitînd de toate, descifra pasaje dificile.

Odată, un ţigan bătrîn, unul din numeroşii lăutari unguri aflaţi în lagăr, îl întrebă :

— Nu sînteţi dumneavoastră acel Albert Schweitzer despre care a scris Romain Rolland ?

Schweitzer răspunse afirmativ, iar bătrînul muzicant observă cu reproş :

— Atunci de ce nu veniţi la noi ? Aţi putea să ne ajutaţi la repetiţii şi chiar să ne conduceţi. Vă rugăm să veniţi !

Schweitzer se duse la prima repetiție. Cînd le povesti cum cîntă la „masa-orgă" improvizată de el, toți rîseră veseli. Din ziua aceea Albert Schweitzer fu primit în fraternitatea muzicanților din lagăr.

De ziua nașterii Elenei, muzicanții, felicitînd-o, dădură un adevărat concert. Cît de neobișnuit sunau valsurile romantice din „Povestirile lui Hoffmann" între pereții goi și reci ai fostei mănăstiri ! Ehei, ca în alte vremuri, imagini din trecut le răsăreau în minte — Paris, Opera franceză... Dar nu, toate acestea se aflau atît de departe, și într-atîta păreau de irealizabile, încît... mai bine să nu se mai gîndească.

Abia începu viața soților Schweitzer „să se mai așeze" cînd, iată, sosi ordinul ca ei să fie transferați într-un lagăr special pentru alsacieni. Bineînțeles, nimeni nu ceru numărului 65432 consimțămîntul pentru această transferare.

Soții Schweitzer regretau că-i părăseau pe acești oameni cu care, de bine de rău, se obișnuiseră ; n-ar fi vrut să se despartă de prietenii de aici, dar jandarmii îi zoreau :

— Mai repede ! Mai repede !

Noul lagăr se afla în Provence, nu departe de Arly, în vechea mănăstire Sfîntul Pavel.

Străbătînd lagărul, ca să-l cunoască, doctorul făcu o descoperire neașteptată. Într-una din încăperile mănăstirii văzu o sobă care i se păru cunoscută. Parcă mai văzuse undeva această veche sobă de fier. Dar unde ?

Două zile își frămîntă mintea : unde a putut să vadă această sobă ? Cînd, deodată, își aminti — într-un tablou al lui Vincent Ván Gogh !

Da, mănăstirea din Saint-Rémy, aceeaşi în care, înainte de război, se afla spitalul pentru bolnavi mintali. Aici, în curtea aceasta interioară, înconjurată de ziduri înalte, bolnavii mergeau în cerc, iar printre ei, se afla şi Van Gogh...

Seara, emoţionat, doctorul îi povesti soţiei despre descoperirea sa :

— A stat aici, ca şi noi. Iar cînd sufla mistralul[1], tot aşa ca şi noi îngheţa de frig în această cutie de piatră.

Elena zîmbi cu tristeţe :

— Numai că noi nu sîntem bolnavi mintali, sîntem normali. Adevăraţii bolnavi mintali se află dincolo de aceste ziduri, în parlamente şi guverne.

— Să presupunem că în momentul de faţă tu nu spui lucruri tocmai normale, încercă Albert să glumească, dar gluma nu-i reuşi. Se ghemui de frig, gîndindu-se cum dimineaţa, cînd internaţii încolonaţi traversau strada, locuitorii aruncau în ei cu pietre şi bulgări de noroi. Sătenii din Saint-Rémy îi înjurau de mama focului pe „blestemaţii de nemţi“ şi-i ameninţau că-i vor omorî pînă la unul.

„Ar trebui dusă o luptă acerbă împotriva acestei molime colective, se gîndea Schweitzer. Ar trebui să le explice cineva că nici nemţii, nici francezii nu vor război.“

A doua zi dimineaţa, comandantul lagărului îi îngădui doctorului să plece singur în sat. Mergea pe stradă şi, zîmbind, salută prietenos. Iar cînd un ţăran zvîrli în el cu un bulgăre, el se opri şi, într-o franceză fără cusur, îl întrebă :

— Scuzaţi, vă rog, v-am supărat oare cu ceva ?

— Eşti un nemţoi ! primi el răspunsul.

[1] Mistralul — vîntul dinspre nord-vest, care suflă pe coasta meridională a Franţei.

— Ei şi ? Eu arunc cu noroi în dumneata pentru că eşti francez ?

— Ha-ha-ha ! rîse ţăranul. Cred şi eu că nu arunci ! Dar dacă m-ai fi întîlnit de partea cealaltă a Rinului...

— Eu niciodată n-am să ridic mîna asupra unui om fără apărare !

Cîteva clipe, ţăranul îl privi cu atenţie pe Schweitzer, apoi întoarse ostentativ capul. Doctorul salută, dar ţăranul plecă fără să-i răspundă.

Curînd Albert Schweitzer avu prilejul să lucreze ca doctor la Saint-Rémy. Soldaţii reîntorşi de pe front aduseseră în sat o epidemie de gripă şi dizenterie. Bătrînul doctor comunal nu reuşea să treacă pe la toţi bolnavii, aşa că-i ceru ajutor mai întîi lui Albert Schweitzer, apoi, prin el, şi unui alt medic internat, Schwob.

Dar şovinismul era atît de adînc înrădăcinat, încît la început locuitorii din Saint-Rémy nu voiau pentru nimic în lume să accepte serviciile doctorilor alsacieni. Gheaţa se sparse din întîmplare. Într-o noapte, doctorul Schweitzer fu chemat urgent la o ţărancă grav bolnavă : rudele bolnavei, negăsind alt doctor, n-au avut încotro. O noapte întreagă se luptă Albert Schweitzer, într-o strîmtă odaie ţărănească, pentru viaţa femeii bolnave. În zori, bolnava scăpă de pericolul morţii.

Vestea că Schweitzer a salvat de la moarte o femeie străbătu curînd satul. Oamenii nu puteau înţelege :

— Ce-i veni nemţoiului s-o vindece pe franţuzoaică ?

Femeile care luau apă de la fîntînă, uitîndu-se după doctorul vînjos şi cumsecade, îşi exprimau părerea cu glas tare :

— Poate că nu toţi nemţii sînt răi !

Gheaţa duşmăniei începea evident să se topească.

Din ziua aceea de neuitat, doctorul Schweitzer nu mai scăpa de pacienți și cînd, la 12 iulie 1918, el părăsi împreună cu ceilalți alsacieni satul Saint-Rémy, mulți locuitori veniră să-l conducă. Doctorul și pacienții lui se despărțiră prieteni.

* * *

Albert și Elena nu se puteau desprinde de lîngă fereastra vagonului. Ca un vis de mult uitat, li se perinda prin fața ochilor Elveția, neatinsă de război. În sfîrșit, conductorul anunță :

— Pregătiți-vă pentru control. Peste jumătate de oră vom fi în Germania.

La graniță, pe 65432 și pe soția lui îi așteptau tatăl Elenei, profesorul Breslau, și soția acestuia.

Lacrimi de bucurie, exclamații, îmbrățișări, îmbrățișări și iarăși îmbrățișări !

Elena, împreună cu părinții ei, continuă drumul spre Strasbourg, Albert trebui să rămînă la punctul vamal pentru îndeplinirea formalităților. Abia a doua zi putu să plece și el la Strasbourg.

Ajunse acolo noaptea. De la gară porni pe jos. Schweitzer străbătea străzile întunecate. Pe o parte și pe alta, casele se înălțau ca niște fortărețe negre, mute. Nu se auzea nici un sunet, nu se vedea nici o lumină. Iată biserica Sfîntul Nicolae, iată și catedrala Sfîntul Wilhelm — amîndouă înconjurate de saci cu nisip. În loc de geamuri, ferestrele aveau scînduri.

Albert nu reuși să ajungă pînă la casa profesorului Breslau, aflată la periferia Strasbourgului. Într-un tîrziu se opri în fața casei doamnei Fischer, unde a stat cu chirie înainte de război.

După ce bătu puternic în ușă, veni să-i deschidă servitoarea doamnei Fischer.

— Vai de mine, Veronica, cum te-ai schimbat !

— Ah, domnule profesor! De cînd nu v-am mai văzut! O chem imediat pe doamna!...

Cum era de aşteptat, restul nopţii trecu în nesfîrşite întrebări reciproce. Povestindu-i-se despre grelele încercări prin care au trecut locuitorii Strasbourgului, doctorul îşi aminti de părinţii lui şi inima i se strînse din nou.

— De ce nu rămîneţi, domnule doctor? Mai rămîneţi! insistă gazda. Dar Albert, mulţumind pentru ospitalitate, de cum se crăpă de ziuă plecă s-o caute pe Elena.

La lumina zilei, oraşul arăta şi mai trist. Pe străzi, pretutindeni, călcai pe sfărîmături de pietre şi cioburi de sticlă. Rarii trecători, înfricoşaţi, se strecurau pe lîngă pereţi.

Casa profesorului Breslau scăpase neatinsă. Aici pe Albert îl aşteptă un dejun modest, ca în vremuri de război, şi din nou îmbrăţişări. Îmbrăţişări şi întrebări.

— Ia povesteşte-ne, cum ai ascuns manuscrisul cărţii? întrebă socrul. Şi, rîzînd din toată inima, ascultă istoria aproape anecdotică a salvării viitoarei cărţi „Cultură şi etică".

După cîteva zile, Elena şi Albert se pregăteau să plece la Günsbach. Părinţii Elenei îi sfătuiră să mai aştepte, dar Albert nu mai avea răbdare, voia să-şi vadă casa părintească, locurile unde a copilărit, aşa că nu mai insistară.

*

* *

Pînă la Colmar, Elena şi Albert ajunseră cu trenul. Mai departe însă, întrucît se aflau în apropierea frontului, trenurile nu mergeau. Aşa că mai aveau de făcut cincizeci de kilometri pe jos.

Albert mergea fără să scoată o vorbă. Se gîndea că va revedea în curînd valea fericirii, Günsbachul, la

a cărui frumusețe blîndă visase atît de des în serile înăbușitor de calde ale Africii. Se gîndea cu emoție la întîlnirea cu tatăl său. Își aduse aminte de mama. Ce amare îi erau gîndurile !

Abia a treia zi la amiază ajunseră Elena și Albert la Günsbach. Din păcate, întîlnirea fericită cu meleagurile copilăriei n-avu loc. Realitatea ce li se înfățișă ochilor, era atît de deprimantă încît, pentru întîia oară în viața lui, Albert nu se mai putu stăpîni : izbucni în plîns. Dar imediat, cu un efort supraomenesc, se stăpîni, văzînd lacrimile din ochii Elenei.

Iată cum descrie Schweitzer întîlnirea cu locul de baștină în cumplitul an 1918 :

„Cînd am plecat, în 1913, această vale era într-adevăr o vale a păcii și a fericirii. Acum în munți bubuiau tunurile. Pe străzi se aflau instalate baraje de sîrmă acoperite cu paie.

Împrejur, peste tot, numai ruine.

Munții, pe care în amintirile mele îi vedeam verzi, acum erau goliași. Ici și colo cîte un copac răzleț, scăpat ca prin minune de focul artileriei.

Locuitorii Günsbachului primiseră ordin să poarte permanent cu ei măștile de gaze.

Tatăl meu nu purta masca de gaze. Într-atîta ignora primejdiile, încît nici în timpul bombardamentelor nu se ducea cu toți ceilalți la adăpost — el rămînea să-și vadă de lucru. În casa lui se aflau cartiruiți ofițeri și soldați. Parcă de cînd lumea se aflau acolo.

Locuitorii Günsbachului n-aveau cum să-și lucreze ogoarele. Și-afară de asta, stăruia o secetă cumplită. Animalele lîncezeau. Peste valea fericirii plana amenințător spectrul foametei...“

Aceste încercări și boala care îl sîcîia încă de la Bordeaux, subminară serios sănătatea doctorului. Zăcea zguduit de friguri, într-una din odăile casei părintești, nefiind în stare să se bucure de întîlnirea mult

așteptată cu tatăl său și neputînd să-l ajute cu nimic. Boala se agravă într-atîta încît nici îngrijirile soției, care nu-l părăsea o clipă, nu-i mai ajutau.

Uneori doctorul delira și atunci bubuiturile de tun, pe care și le închipuia tunete de primăvară, îi aduceau în minte imagini ale copilăriei îndepărtate, aleile din marginea orașului, umbrite de tei, și șareta tatălui său venind din depărtare, cabinetul dentistului și scaunul lui fermecat...

Cînd Albert, revenindu-și din starea de semiconștiență, vedea fața îngrijorată a Elenei aplecată deasupra lui, un sentiment acut de dragoste și recunoștință îi strîngea inima. Într-un asemenea moment, luă deodată o hotărîre nebunească :

— Plecăm imediat la Strasbourg. Aici [illegible]pierim amîndoi.

— Dar cum, Albert ? exclamă Elena.

— Pe jos. Altfel n-avem cum.

— E imposibil ! N-ai să reziști la atîta drum ! Nu știi ce vorbești...

— Ba știu, Elena !... De ieri mi-am pus singur diagnosticul. Poate fi o complicație a dizenteriei. În cazul acesta va fi nevoie de o intervenție chirurgicală...

Albert pronunță greu ultimele cuvinte și căzu înapoi pe pernă. Dar Elena îl cunoștea, dacă a luat o hotărîre, n-are rost să-l mai contrazică.

A doua zi dis-de-dimineață, susținut de Elena, Albert părăsi casa părintească. Despărțirea de tatăl său fu scurtă. Binecuvîntîndu-și nora și fiul, acesta zise :

— Vă mulțumesc că ați venit să mă vedeți, dar bine faceți că plecați. Mie să nu-mi duceți grija, eu sînt acasă, la rosturile mele. Aici oamenii au nevoie de mine...

Mult timp a stat Louis Schweitzer și a privit cum se îndepărtau încet. Se îndepărtau parcă luînd cu ei viitorul și lăsîndu-l singur cu trecutul atît de drag...

În timpul acesta Elena și Albert abia își tîrau picioarele pe străzile orașului aproape nimicit. Nu vorbeau nimic, nu întoarseră capul. Mergeau, punînd toate puterile și toată voința lor în aceste mișcări aparent simple ale mîinilor și picioarelor. Numai după ce parcurseră șapte kilometri, un țăran milos făcu loc în căruță Elenei și omului cu fața palidă ca de mort, ce-o însoțea.

*

* *

La întîi septembrie 1918, Albert Schweitzer fu supus unei operații la clinica Universității din Strasbourg. Operația decurse bine, fără complicații. Diagnosticul p[illegible]care bolnavul și-l pusese singur se confirmase pe deplin.

Cînd își reveni, după operație, nu lipsi mult să întrebe : „Doctore, ce zici, am să mă vindec complet ?"

Dar se stăpîni la timp : ce-ar fi putut să-i răspundă un coleg, doctor, lui, de asemenea doctor ? Să-l consoleze ? Dar el n-are nevoie de consolare. Să-l mintă ? Ca doctor, ar fi observat cea mai mică nesinceritate.

Așa că Albert tăcu. Își asculta organismul, îngrijorat de durerea din abdomen, atenuată, dar încă persistentă.

— N-am să mă las învins ! Trebuie să încerc să mă scol, trebuie să încerc să merg !

Foarte încet, de la zid la zid, Albert se deplasa pe coridoarele spitalului. Obosea foarte repede : picioarele i se muiau, nu voiau să-l asculte, tot corpul îi era pătruns de o slăbiciune neplăcută.

Aproape în fiecare zi, Elena venea să-l vadă. Într-o zi, ea îl întrebă :

— Ți-aduci aminte ce visam noi în Africa ?

— Visam multe, îi răspunse Albert șovăitor.

— Adu-ţi aminte : ne întoarcem în patrie şi...

— Nu se poate ! Albert se tulbură grozav. Sări din pat şi îşi îmbrăţişă soţia. O să avem un copil ?

— Da, Albert...

După plecarea Elenei, mult timp Albert nu putu să se liniştească. Trebuie neapărat să se refacă în cel mai scurt timp ! După atîţia ani petrecuţi în junglă, după lunile de coşmar din lagărele pentru prizonierii de război, Elena se cuvine să aibă o familie, o casă, puţină căldură şi siguranţa zilei de mîine. Iar el, soţul, este obligat să facă tot posibilul şi chiar imposibilul ca să-i asigure toate acestea.

Luptînd cu durerea, Schweitzer prelungea tot mai mult plimbările sale. Ce curios ! Durerea începu încet-încet să cedeze. Curînd doctorul, refăcut, părăsi clinica. Va putea acum iarăşi să muncească.

Schwander, primarul Strasbourgului, care îl cunoştea pe Schweitzer încă dinainte de război, îi oferi un post de asistent la clinica principală a spitalului orăşenesc. Neavînd de ales, Schweitzer acceptă propunerea.

Cîştigul permanent aduse în viaţa familiei Schweitzer o oarecare bunăstare, dar pe Albert îl apăsa tot timpul gîndul că a lăsat în paragină spitalul din junglă. Elena împărtăşea gîndurile soţului. Dar ce puteau ei face în acele vremuri tulburi ? De unde să găsească mijloace pentru refacerea spitalului şi întreţinerea lui ? Cît va dura războiul, nici nu putea fi vorba de aşa ceva.

*

* *

Într-o dimineaţă ploioasă de noiembrie a anului 1918, pe soţiii Schweitzer îi trezi un dangăt neobişnuit de clopote. Din toate părţile, ele băteau puternic şi grăbit, fără armonia de altădată. Se părea că toţi clo-

potarii, înţelegîndu-se între ei, voiau pur şi simplu să trezească întreg oraşul.

Albert se apropie în grabă de fereastră. Pe stradă, o mulţime de oameni cu pancarte mergeau strigînd ceva. Pe una din pancarte doctorul citi :

„Războiul s-a sfîrşit ! Pace ! Pace ! Pace !“

— În sfîrşit ! exclamă Albert.

— S-a terminat războiul ? îl întrebă Elena, ridicîndu-se de pe pat.

— Da ! Da ! Draga mea !

— Ce bine ! şopti Elena. Copilul nostru va veni pe lume în timp de pace...

La începutul lunii ianuarie, Albert o duse pe Elena la clinică. Elena începuse să se simtă prost, iar el socotea prea riscant s-o lase acasă fără supraveghere.

Acum seara, cînd se întorcea în casa pustie, Albert găsea alinare numai în muncă. Tocmai i se oferise postul de redactor al unui săptămînal protestant şi el se cufundă cu totul în munca de gazetar.

Ziua sa de naştere, 14 ianuarie, în acel an, 1919, Albert o petrecu singur. Împlinise patruzeci şi patru de ani. După ce bău o ceaşcă de cafea slabă, tocmai cînd se pregătea să se aşeze la masa de lucru pentru a scrie articolul de fond, auzi soneria de la uşă.

Schweitzer deschise. Un om de la clinică venise să-i aducă vestea cea bună.

— Felicitările mele, domnule doctor, spuse el. Aveţi o fetiţă !

Bucuria lui Schweitzer n-avea margini. Tocmai azi, de ziua naşterii lui ! Această coincidenţă nu putea fi decît de bun augur.

Cu un nou val de energie se apucă de lucru şi în scurt timp gazeta la care lucra cîştigă o largă popularitate nu numai în Alsacia, ci şi în Lorena. Scria în fiecare număr reportaje, articole de fond, însemnări,

poezii, nuvele umoristice sau scurte istorioare instructive.

Dar gazeta își datora popularitatea mai cu seamă poziției sale independente și atitudinii politice curajoase.

După înfrîngerea revoluției din Germania, toată presa burgheză, spumegînd de ură, îi calomnia pe conducătorii revoluționari Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg. Numai gazeta lui apără pe revoluționari, îndeosebi pe Rosa Luxemburg. Schweitzer publică în gazetă, parțial sau în întregime, scrisorile pe care comuniștii din închisori le adresau rudelor. Iar în articolele ce însoțeau aceste scrisori, sublinia umanismul profund ce le străbătea. Unul din articole sfîrșea prin aceste cuvinte calde adresate Rosei Luxemburg :

„Cîte lucruri bune ar fi putut da omenirii această femeie cu suflet nobil, dacă pentru ideile ei ar fi putut să lupte numai prin idei!“

Neînțelegînd esența luptei de clasă, Schweitzer nu putea, desigur, să înțeleagă și să accepte metodele ei de conducere. De aceea el regreta că Rosa Luxemburg s-a aflat în fruntea unei insurecții armate.

Dar pentru însuși faptul că în acele timpuri grele a scris ce a scris despre revoluționari, el și-a atras asupră-și focul reacționarilor, bucurîndu-se însă de stima și recunoștința concetățenilor săi cu tendințe progresiste.

*

* *

Nou-născuta primi numele de Renata. Fetița era slăbuță, se îmbolnăvea ușor și Albert se străduia din răsputeri să mențină și să îmbunătățească sănătatea fetiței și a soției sale.

Din nefericire, în vara anului 1919 simţi şi el o înrăutăţire a propriei sănătăţi. Rana nu se închidea. Mai era nevoie de o operaţie.

Abia îşi revenise după această a doua operaţie, cînd răspunse invitaţiei prietenilor din Barcelona de a da cîteva concerte de orgă.

Schweitzer era foarte fericit. Nu l-au uitat ! Precum se vede, cei care l-au ascultat în anii îndepărtaţi dinainte de război îşi mai aduc aminte de el !

— Du-te. Trebuie să te duci ! îl sfătui Elena.

Dar de unde să ia banii necesari pentru această călătorie ? Schweitzer încercă la toţi prietenii din Strasbourg şi, cu greu, strînse suma necesară.

La Barcelona — cel mai important oraş din provincia Catalonia — pe Schweitzer îl aştepta triumful. Casele de bilete erau luate cu asalt. Amatorii de muzică îl aplaudau pe organistul din Strasbourg nu numai pentru vechea simpatie pe care i-o purtau. În foaier se duceau discuţii aprinse. Cei mai mulţi erau de părere că Schweitzer îl înţelege acum mai adînc pe Bach şi că însăşi maniera lui de a cînta este acum mai duioasă, mai sinceră, mai pură.

La întrebările ce i se puneau, Schweitzer încerca să răspundă prin glume : E firesc să cînte mai bine. Doar a exersat la cele mai bune orgi... în Africa şi-n lagărul din Saint-Rémy.

La Barcelona, Albert Schweitzer se întîlni din nou cu talentatul violoncelist spaniol Pablo Casals. Frumoasă a fost prietenia lor născută în urma conversaţiilor îndelungi despre muzică şi ca rezultat al respectului reciproc al fiecăruia faţă de măiestria celuilalt. Deşi se vedeau destul de rar, iar schimbul de scrisori succinte se făcea şi mai rar, prietenia lor rezistă încercării timpului şi distanţelor care i-au separat pe cei doi prieteni.

Mult mai tîrziu, prin 1950, ascultînd muzica lui Casals, Schweitzer a observat :

— Muzică de înaltă calitate ! Casals este un compozitor care are ceva de spus. Este un mare muzician, fiindcă este un om cu profunde calităţi sufleteşti.

...Dar atunci, în 1919, la Barcelona, flecăreau ca nişte băieţandri. Casals încă nu presimţea că va fi nevoit să-şi părăsească pentru totdeauna patria pe care o iubea cu înflăcărare, patria deasupra căreia se vor întinde pentru mulţi ani norii negri ai dominaţiei fasciste. El era încîntat de întîlnirea cu Schweitzer şi dorea ca acesta să rămînă cît mai mult în Spania.

Dar Schweitzer se grăbea să se întoarcă acasă. Ardea de nerăbdare să-i povestească Elenei despre succesul său. Nădăjduia că după primul concert postbelic vor urma şi altele. Avea din nou încredere în puterile sale şi dorea să şi le pună la încercare.

Presimţirea lui Schweitzer se realiză. Acasă îl aşteptau scrisori de la Universităţile din Zürich şi din Berna. Aceste scrisori conţineau propuneri de colaborare. Dar cel mai mult îl bucură pe Schweitzer invitaţia de a ţine un curs de etică la Upsala, vechi oraş universitar din Suedia.

După ce îşi consultă familia, acceptă propunerea sosită din Suedia.

Iată-l acum pe Albert la Upsala — un orăşel mic, foarte curat, cu casele construite dintr-o gresie roşcată, străbătut de un rîu domol, însoţit de mesteceni. Pe stradă merg oameni liniştiţi, sănătoşi, voinici. Magazinele sînt pline de mărfuri la care în Franţa nici nu poţi visa.

În oraş, la fiecare pas — biblioteci. Doctorul răsfoieşte cărţile şi citeşte pînă la uitarea de sine. În faţa studenţilor veniţi la cursurile sale, nu poate să nu

constate, uimit, cîți bărbați tineri sînt aici ! În Franța, Germania, și Rusia această generație a căzut pe cîmpurile de luptă... Aducîndu-și aminte de război, Schweitzer se simte obosit și bolnav. Îi privește pe acești tineri care n-au cunoscut războiul și nu înțelege de ce sînt ei așa de bucuroși de viață, așa de optimiști.

Într-o zi, pe cînd lucra în bibliotecă la manuscrisul cărții sale „Cultură și etică", ieșind să respire puțin aer curat, pe balcon, zări în stradă o mulțime mare de studenți. Se adunaseră aici pentru sărbătoarea tradițională a primăverii și, ridicînd de pe cap șepcile albe, le fluturau salutînd sosirea soarelui și căldurii. Șepcile albe fîlfîiau ca niște pescărușI deasupra mulțimii. Tinerii rîdeau. Deodată Schweitzer simți, pentru întîia oară după atîta amar de vreme, că se topește gheața care l-a ținut ani și ani în stare de continuă neliniște și tristețe.

Și iată că, în seara aceea, pentru întîia oară după plecarea de pomină din Lambaréné, doctorul se gîndi : „N-ar fi oare timpul să mă întorc în Africa și să-mi refac spitalul ?"

Se afla într-o cameră spațioasă, dar intimă a unei vechi clădiri episcopale. Gazda sa, episcopul Nathan Zöderblom, care-l primise cu multă simpatie pe oaspetele de la Strasbourg, asculta cu o deosebită atenție ce spunea doctorul.

— În ultima mea lecție, își expunea Schweitzer gîndurile cu glas tare, le-am povestit studenților cum a luat naștere acolo, în jungla Africii, formula mea de „respectare a vieții". Am văzut efectul puternic pe care l-a produs această idee asupra lor. Atunci am înțeles că trebuie să-mi continui munca din Lambaréné. Trebuie să demonstrez justețea filosofiei mele prin acțiune. Sînt gata să plec în Africa chiar astăzi dar, înțelegi, desigur, să refaci un spital, să procuri

medicamente — toate acestea nu sînt treburi atît de ușoare : pentru asta trebuie bani...

— Eh... poate nu acest lucru este cel mai greu, replică Zöderblom. Aș putea să organizez pentru dumneavoastră turnee de conferințe și concerte la orgă prin Suedia și, puteți să fiți sigur, bani se vor găsi destui și aici, la noi. Sînteți de acord ?

Schweitzer șovăi o clipă. Oare va rezista unor asemenea solicitări ? Sănătatea îi va îngădui ? Doar nu se restabilise încă. Totuși răspunse ferm :

— Sînt de acord !

Pe la mijlocul lunii mai a anului 1920, Schweitzer își începu turneul extraordinar prin Suedia. Ținea conferințe, povestea despre viața din Africa, cînta la diferite orgi, mari și mici. Tălmaciul doctorului era un student tînăr și capabil, care îl admira pînă la adorație.

Schweitzer era foarte cunoscut nu numai ca organist virtuos, dar și ca scriitor. Una din cele mai mari edituri suedeze își manifestă interesul față de povestirile lui africane și-i propuse doctorului să le publice. Schweitzer se așează la masa de lucru. După cîteva luni, prezentă editurii manuscrisul cărții „Între ape și junglă". Cartea apăru destul de repede și se bucură de un uriaș succes în toată lumea.

Paralel cu această carte, cunoscută publicului larg, doctorul termină și primele două volume ale lucrării „Cultură și etică" (în total trebuiau să apară patru volume).

După ce puse ultimul punct pe această principală carte a vieții sale, doctorul reveni la prima ei pagină și scrise dedicația : „Soției mele — cel mai credincios prieten".

*

* *

Elveţia, Cehoslovacia, Danemarca, Anglia... La concertele lui, sălile erau arhipline. Flori. Vorbind sincer, Schweitzer se cam dezobişnuise de toate acestea. Nu-i plăcea şi nu accepta prea mult zgomot în jurul numelui său. Un singur lucru îl împăca pe doctor cu această atmosferă : întîlnirile şi discuţiile interesante cu diferiţi muzicieni şi profesori, cu doctori şi savanţi, cu publicul mare amator de muzică...

Multiplele deplasări cu prilejul concertelor şi conferinţelor pe care le ţinea şi activitatea sa literară susţinută îl determinară pe Schweitzer să renunţe la postul de la spitalul din Strasbourg. În afară de asta, Elena insista ca el să se mai şi odihnească puţin. Deciseră că s-ar putea odihni prea bine... ocupîndu-se de construirea propriei lor case.

La Königsfeld —o pitorească localitate din Schwarzwald — începură să bată topoarele. Elena şi Albert îşi petreceau timpul de dimineaţă pînă seara pe şantier. Cu ce bucurie construiau ei această casă ! Era prima lor casă adevărată !

Cînd totul fu gata, Elena putu în sfîrşit să se odihnească după grelele încercări din ultimii ani. Purta de grijă fetiţei, se plimba mult cu ea şi starea sănătăţii sale se îndrepta văzînd cu ochii.

Dar, desigur, o astfel de viaţă — liniştită, fără nici o umbră — nu putea să dureze. De mult remarcase Elena că pe soţul ei îl frămîntă ceva.

Odată, după ce o culcă pe Renata mai devreme, ea îl întrebă fără ocolişuri pe Albert :

— Te gîndeşti la Africa ?

— Da, răspunse sincer Albert.

— Ei, şi ce ai hotărît ?

— Trebuie să plec, Elena, îi răspunse doctorul. Nu pot să las baltă o treabă începută.

— Şi ce va fi cu noi ?

— Cred că-i mai bine să rămîi aici cu Renata. Te vei întrema, fetiţa va mai creşte, apoi vom vedea.

Elena simţi un nod în gît. Se ridică repede, se apropie de fereastră şi o deschise larg. După ce trase puternic în piept aerul proaspăt, Elena reveni la masă. Continuînd discuţia întreruptă, ea zise calm :

— Bine. Fie şi aşa.

— N-am să uit niciodată cît te-ai jertfit pentru opera noastră ! exclamă Albert. El o îmbrăţişă pe Elena, într-o prelungită tăcere.

— Cît timp o să dureze pregătirile ? întrebă în sfîrşit Elena.

— Destul de mult, răspunse doctorul. Îmi vor trebui probabil mai multe săptămîni ca să pun totul la punct.

După această discuţie, Albert desfăşură o activitate furtunoasă. Întocmai ca şi acum zece ani, el cumpăra tablă, vopsea, cuie, medicamente, alimente şi mii de alte mărunţişuri fără de care nu se poate trăi în junglă. Toate acestea le aşeza judicios în lăzi şi baloturi, pe care apoi scria cu vopsea literele : „ASB", ceea ce însemna „Albert Schweitzer-Breslau".

— Dacă de data aceasta sănătatea nu-ţi îngăduie să mergi cu mine în Africa, glumea doctorul, mă va însoţi în schimb numele tău de fată. Acest simbol îmi va aminti mereu că eşti alături de mine, în pofida miilor de kilometri care ne vor despărţi.

Şi continua să scrie cu îndemînare pe lăzi : „ASB". Şi iarăşi : „ASB". Şi iarăşi, şi iarăşi : „ASB". Pe pachetele mari şi mici, pe baloturi, pe saci şi pe valize — peste tot.

Organistul, scriitorul, autor al atîtor cărţi, renumitul filosof Schweitzer, umbla prin Königsfeld într-un palton mînjit de vopsea.

— Doctore, i se adresau prietenii sau chiar simplele cunoştinţe, de ce nu accepţi ca guvernele Statelor coloniale să continue opera începută de dumneata ? Ai dovedit şi pînă acum cîte se pot face în junglă chiar şi fără sprijinul autorităţilor !

Zîmbind şiret, Schweitzer răspundea :

— Vedeţi, eu cred... dar aceasta desigur este numai o părere a mea... eu cred că un guvern nu va putea niciodată să rezolve toate problemele umanitare. Rezolvarea acestor probleme revine de fapt societăţii, întregii societăţi, iar pînă atunci, în numele societăţii, unor persoane izolate. Un guvern, de pildă, nu poate mobiliza atîţia doctori cîţi sînt necesari în colonii. Şi, afară de asta, nici un doctor, dacă nu-l mînă conştiinţa, nu va accepta să fie trimis în inima Africii, ca să lucreze acolo, pierdut în junglă, cu totală dăruire de sine, în condiţii climaterice grele, departe de patrie, de civilizaţie...

Asemenea discuţii trezeau în oameni ceea ce se ascunde adesea sub crusta bunăstării : compasiune şi înţelegere faţă de cei suferinzi şi nevoiaşi. Şi astfel, tot mai mulţi oameni se ofereau să-l ajute pe Schweitzer nu numai băneşte dar şi prin intervenţii personale. Frau Emma Martin şi Charles Michel din Strasbourg, preotul Hans Bauer, doctorul Karcher şi frau Emma Hopf din Elveţia înfiinţară chiar o societate de sprijinire a cauzei lui Albert Schweitzer. Ei editară o foaie volantă — apel eficace pentru ajutorarea spitalului din junglă.

Capitolul VIII

DIN NOU ÎN AFRICA

Sosi şi ziua plecării, dinainte stabilită. Albert îşi îmbrăţişă soţia, care cu greu îşi reţinea lacrimile, şi fetiţa, care rîdea (şi cum să nu rîdă, bucuroasă că tăticu se duce — aşa cum îi spusese el, în glumă — să lecuiască rinocerii, maimuţele şi elefanţii !). La 21 februarie 1924, Albert Schweitzer părăsi din nou Europa, de astă dată cu cargoul olandez „Orestei".

Multe nopţi în şir, spre sfîrşitul anului 1923, şi le-a petrecut Schweitzer corectînd paginile celei mai importante dintre cărţile sale : „Cultura şi etica". Cartea a apărut chiar în ajunul Anului nou 1924. Pentru autor ea reprezenta un minunat şi scump, tare scump dar de revelion : în Germania începuse inflaţia şi preţul indicat pe carte era de... cîteva miliarde de mărci noi !

În timpul călătoriei cu vaporul, doctorul avea de gînd să se mai odihnească şi să răspundă celor cîteva zeci de scrisori pe care le primise încă la Königsfeld. Dar bunele sale intenţii fură sortite eşecului. La începutul călătoriei, în cabină era foarte frig : se defectase sistemul de încălzire. Apoi, aproape tot restul drumului îl făcu în insuportabilul acompaniament — zi şi noapte — al loviturilor de ciocan : marinarii desprindeau rugina de pe bordul vasului, pentru a-l putea vopsi din nou. În consecinţă, doctorul, pe jumătate asurzit, acuză dureri de cap groaznice.

Încercă să se plîngă căpitanului, dar acesta, trăgînd melancolic din pipă, îi răspunse :

— Zgomot ? E-eh ! E adevărat, fac zgomot băieţii, altfel însă, nu se poate. Cargoul, chiar dacă ia şi pasageri, e un vas de marfă. Dumneavoastră n-aţi ştiut asta ? Firma nu ne permite să staţionăm într-un port pentru reparaţii mici. Regret dar...

Schweitzer plecă fără să fi obţinut ceva. Însoţitorului său, Noël Jellespi, un tînăr englez de optsprezece ani, alsacian de origine, care se oferise să-l ajute cîtva timp la Lambaréné, mai în glumă, mai în serios, îi spuse :

— Nu-ţi astupa urechile. Poate e mai bine aşa, ca să te obişnuieşti şi să nu mai tresari la zgomotul tam-tamurilor africane.

Curînd, totuşi, năpădit de tot felul de emoţii, de temeri şi de bucurie, uită de zgomotul nefast, care la început îl scotea din minţi. Toate acestea, datorită unei tinere doamne, soţia unui funcţionar colonial. Pe biata femeie aici, pe vapor, o apucaseră, înainte de termen, durerile naşterii. În condiţii foarte dificile, în timpul unui tangaj ca pe timp de furtună, Schweitzer îl aduse pe copil la viaţă, asumîndu-şi astfel răspunderea faţă de noul pasager al cargoului „Orestei", un pasager mult mai zgomotos decît marinarii care ciocăneau. Nu era uşor lucru să-l fereşti pe micuţ de soarele tropicelor şi de diferite boli.

Lui Noël, care visa vînători de leoparzi şi elefanţi în jungla africană, doctorul îi dădu sarcini precise, de... dădacă.

În grijile permanente acordate pruncului trecu pe nesimţite ultima etapă a călătoriei pe mare. După un scurt popas în fosta colonie germană Camerun, unde Schweitzer avea cîteva comisioane de îndeplinit, „Orestei" îşi continuă drumul spre Cap-Lopez, portul bi-

necunoscut de doctor, situat la vărsarea rîului Ogooué.

Cargoul „Orestei“ acostă la Port-Gentil, devenit acum o dană încăpătoare, cu rada modernizată. Cînd doctorul păşi pe pămînt, unul din hamalii africani, arătîndu-l tovarăşilor săi, le spuse într-un dialect cunoscut doctorului :

— Uite, uite, Oganga ! Albul Oganga este din nou aici !

Auzindu-l, Schweitzer zîmbi. L-au cunoscut oamenii... Nu l-au uitat... Doctorul îşi aduse deodată aminte cum a trebuit să plece acum şase ani şi jumătate, sub pază, ca prizonier de război ! Atunci a crezut că toţi africanii, în afară doar de cei cîţiva prieteni, îl vor uita curînd. Şi iată că după atîţia ani, aici, într-un oraş aflat la trei sute de kilometri depărtare de Lambaréné încă din prima zi a întoarcerii lui, a auzit pronunţîndu-i-se numele...

Dar ceea ce se petrecu în oraş îl zgudui pe Schweitzer pînă în adîncul inimii. Nu unul, ci numeroşi oameni de pe stradă, recunoscîndu-l, îl acostau, îl îmbrăţişau, încercau să-i sărute mîinile. Cîte cuvinte calde îi fu dat lui să audă din gura unor oameni ce-i păreau cu totul necunoscuţi !

Iar după aceea, încă din prima noapte, în colibele periferice ale Port-Gentil-ului, începură să bată tobele, ducînd tot mai departe vestea cea bună : „Tam... tam...tammm... A venit Oganga... e din nou aici... s-a întors la noi !“

A doua zi de dimineaţă, doctorul şi însoţitorul său urcară pe puntea „Alembei“. Vaporaşul scutură din lanţ ca un dulău neîndemînatic, trase ancora şi porni spre gurile fluviului Ogooué.

Apropiindu-se de Lambaréné, Albert Schweitzer privea cu nesaţ locurile cunoscute. Acolo, la cotitură, ar trebui să se afle mica aşezare în care locuiau ru-

dele bătrînului vînător Lunonga. Dar iată, trecură de cotul rîului și lîngă păduricea de palmieri înalți nu zări nici o urmă de viață.

Doctorul se apropie de pilot, cunoscător al acestor ținuturi, și-l întrebă :

— Dacă nu mă înșală memoria, aici a fost un sătuc...

— A fost, confirmă pilotul.

— Și unde este ?

— Oamenii au pierit, iar jungla a năpădit colibele, primi el răspunsul laconic.

„Da, se gîndea Schweitzer, de cînd am părăsit această țară, aici totul se pare că s-a schimbat în rău".

De o parte și de alta a rîului, abia întrezărite cu ochiul liber, mai întîlniră și alte sate părăsite. Multe din ele, îi explică pilotul, mai erau locuite pînă de curînd, doar foametea, boala somnului, epidemiile de gripă spaniolă ajunsă pînă aici, i-au decimat pe băștinași.

— Da, Noël, o să avem mult de lucru ! exclamă doctorul adresîndu-se tînărului care venise alături de el dar, pe neașteptate, îi răspunse un alt om, cu totul necunoscut :

— Mult ! Foarte mult ! confirmă cu vioiciune neașteptatul interlocutor.

Doctorul se întoarse spre el și rămase surprins de ceea ce văzu : doi ochi zîmbitori, uimitor de albaștri, pe o față atît de arsă de soare încît părea cafenie. Atenția doctorului mai fu atrasă de croiala fără cusur a costumului parizian al necunoscutului, neobișnuit prin aceste locuri.

— Monsieur Gothier, forestier local, se prezentă filfizonul.

— Doctor Schweitzer...

— Știu totul despre dumneavoastră, domnule doctor, îl întrerupse forestierul. Dumneavoastră aveți aici o misiune extrem de importantă. Europa devastată de

război are nevoie de lemn, mult lemn. Mult mai mult ca înainte. Iar noi ducem lipsă de muncitori. Mor oamenii ca muştele. Sînt convins că dumneavoastră o să ne ajutaţi...

Doctorul se supără grozav :

— Vă rog să mă scuzaţi, monsieur, dar am venit aici să-i ajut pe africani, nu pe dumneavoastră.

— Pe africani ?!... se miră Gothier, dar îşi reveni imediat, părînd că a înţeles : Da, da, desigur. Noi avem nevoie aici, în Africa, de oameni sănătoşi, puternici...

— Noël, cred că-i timpul să mergem la masă.

Noël zîmbi :

— Cred că da, domnule doctor !

Dar de domnul Gothier nu scăpară nici în timpul mesei. El şi alţi cîţiva colegi de teapa lui se aşezară lîngă masa la care mîncau Albert Schweitzer şi Noël. Mai întîi discutară între ei, apoi domnul Gothier ceru voie doctorului să-i prezinte — conform expresiei lui — pe „cei mai stimaţi dintre industriaşii locali". Aceştia porniră imediat la atac. Unul din ei, un domn uscăţiv, altfel plăcut la vedere, care părea mai degrabă misionar decît forestier, punîndu-şi mîna pe inimă, îl ruga pe Schweitzer :

— Domnule doctor, ascultaţi-mă pe mine, nu faceţi cîrdăşie cu negrii mai mult decît este nevoie. Oare nu ştiţi că toată Africa este în fierbere ? Bolşevismul a pătruns şi aici ! Ba, aici e şi mai afurisit, că se împleteşte cu fanatismul lor. Înainte de război, albul era respectat de negri. Acum s-a dus naibii prestigiul lui. Soldaţii negri se întorc în Europa decepţionaţi de albi, iar otrava acestei decepţii o varsă peste tot. Aţi auzit de secta oamenilor-leoparzi ?

— Nu ! răspunse Schweitzer.

— Păcat... Unul din aceşti „leoparzi" a comis, acum un an, o crimă oribilă la misiunea din Lambaréné.

Deodată doctorul izbucni în rîs. Forestierii îl priviră indignați. Noël gîndea, cu oarecare teamă despre tovarășul său mai în vîrstă : n-o fi făcut insolație stînd toată ziua pe punte ? După ce rîse în voie, zise :

— Vă rog să mă iertați, domnilor, dar acum zece ani, cînd veneam pe același vapor spre Lambaréné, tot aici, poate chiar la aceeași masă, alți colegi de-ai dumneavoastră mi-au spus aproape aceleași cuvinte pe care le-am auzit astăzi... Și totuși... iată, sînt viu, precum vedeți, și mă întorc de bunăvoie în acest oribil Lambaréné...

*

* *

Doctorul nu putea să doarmă. Se sculă cu mult înainte de răsăritul soarelui și ieși pe punte. Dumnezeule ! Dimineața, cînd va răsări soarele, va vedea din nou Lambaréné...

Peisajul nocturn al junglei, sub lumina lunii, era maiestuos și monumental. Doctorului i se părea că prin fața ochilor se perindă, ca imaginile negre-argintii ale unui album, gravuri executate cu măiestrie.

Pe măsură ce se revărsau zorile, tot mai palid arătau gravurile mărețe, iar primele raze de soare ivite dintr-o dată, le transformară în peisaje viu colorate, pictate în ulei.

Deodată, la o cotitură a rîului, pe malul încă îndepărtat, apăru Lambaréné.

— Lambaréné ! Din nou Lambaréné ! șopti doctorul. În ochii lui apărură lacrimi. Doctorul privi în jur : l-o fi văzut cineva în acel moment de slăbiciune ? Nu ! Puntea era goală.

Cînd vaporul se apropie de mal, doctorul își aținti ochii pînă la durere să vadă locul unde se afla spitalul. Cu tulburare, observă mai întîi că locuința lui

există. Iată şi cele trei coline cu clădiri albe pe ele. Nemaiputîndu-se stăpîni, Schweitzer strigă :

— Treziţi-vă ! Iată Lambaréné !

De la debarcader, în întîmpinarea „Alembei“ veneau cîteva canoe. Pe punte începuseră să iasă pasagerii. Apăru şi Noël, cu obrajii roşii, zîmbitor, gata totdeauna de acţiune.

— Rîul a scăzut, nu putem acosta la debarcader. Care rămîneţi aici, la Lambaréné, luaţi, vă rugăm, canoele. Bagajele vor fi aduse mai tîrziu, anunţă pilotul.

Înghesuindu-se şi discutînd, pasagerii coborîră, iar canoele porniră spre debarcader. Într-una din ele, un om adult — doctorul Schweitzer — spre mirarea tuturor se comporta ca un băieţandru. Îl zorea pe luntraş, pe ceilalţi pasageri, iar de îndată ce canoea acostă, sări pe mal şi porni în goană spre spital.

Dar nu putea să alerge : cărările pe care odinioară umblau bolnavii erau năpădite de iarbă şi buruieni înalte. Doctorul îşi făcea cu greu drum prin tufişuri. Deodată se opri : prin faţa lui, desfăcîndu-şi şi strîngîndu-şi inelele, trecea un şarpe.

Mai există oare barăcile-pavilioane ? Uitînd de primejdiile ce-l pîndeau, Schweitzer se afundă din nou în tufişuri şi în iarba înaltă. Din fericire, barăcile erau intacte. Sau cel puţin aşa păreau. Iar în dosul lor, la umbra unor copaci mari, copaci pe care doctorul, în 1917, atunci cînd plecase din aceste locuri, îi lăsase mici, se ivi clădirea principală a spitalului. Ca un elefant care distruge totul în calea lui, doctorul se năpusti spre intrare. Dar înţelese îndată că s-a bucurat degeaba : acum aici domnea dezlănţuită natura. Uşa spre camera de consultaţii era baricadată de un copac destul de mare. În încăperea destinată farmaciei stîrni un cuib de şerpi. Podeaua sălii de operaţii, stricată, era năpădită de tufe ghimpoase.

Schweitzer pipăi pereţii. Păreau încă destul de tari. Acoperişul, în schimb, era numai găuri.

— Ce-i de făcut ? se gîndi Schweitzer cu glas tare. Va trebui s-o luăm de la capăt !

*

* *

Întîlnirea plină de bucurie cu prietenii vechi, întîlnire la care se gîndise Schweitzer în Europa, n-avu loc.

Doctorul trecea nerăbdător de la o colibă la alta, dădea pologurile la o parte, dar din semiîntunericul încăperilor strîmte îl priveau feţe speriate, necunoscute.

— Aici a locuit Emil Ogovuma. Unde este el ? întreba Schweitzer.

Oamenii schimbau priviri între ei, dădeau din umeri şi, abia într-un tîrziu, cineva îşi aduse aminte :

— A murit în război.

Iată şi vechea colibă de la marginea satului. În ea a trăit bătrînul vînător şi minunatul povestitor Lunonga. Dar cărarea care ducea la coliba lui Lunonga era năpădită de iarbă, dovadă că în ea nu mai trăia nimeni. Presupunerea doctorului se confirmă cînd din junglă ieşi un tînăr înalt, îmbrăcat în haine europene. Faţa lui i se păru cunoscută doctorului. Da, sigur, e el, Akaga ! Băieţelul acela, Akaga. Şi Akaga, recunoscîndu-l pe doctor, rîdea, deschizînd larg gura şi arătîndu-şi dinţii strălucitor de albi. Cu totul pe neaşteptate, el spuse :

— Lunonga a murit...

Această veste tristă într-atîta contrasta cu expresia gurii lui zîmbitoare, plină de dinţi albi, scînteietori, şi cu întreaga lui înfăţişare sănătoasă, încît doctorul nu se putu abţine să nu zîmbească şi el. Lunonga, ca-

re a fost şi el un om plin de viaţă, îi va ierta, probabil, acest zîmbet nelalocul lui.

— N'Kendiu trăieşte ? întrebă doctorul.

— N'Kendiu a părăsit aceste locuri de mult, încă de atunci cînd a plecat Oganga. Îi părea rău de dumneata. Şi-i era dor. Aşa spunea Mademba...

— Dar Mademba ?

— A plecat şi el, răspunse Akaga şi deodată zîmbetul i se şterse de pe chip. Mulţi, foarte mulţi au plecat din Lambaréné. A fost foamete mare. Mulţi s-au prăpădit. Acum abia e ceva mai bine. Dacă eşti în stare să mînuieşti un topor, poţi să lucrezi la pădure. Da, şi eu lucrez. De acolo am astea, arătă Akaga cămaşa sa colorată, din material grosolan, şi pantalonii albaştri, de lucru.

— Dar de ce sînt atîtea colibe părăsite ?

— Au plecat oamenii. Au fugit în pădure.

Doctorul îl luă pe tînăr de braţ şi, îndreptîndu-se împreună cu el spre sat, îl întrebă :

— Ascultă, Akaga, n-ai vrea să mă ajuţi să construim spitalul ? Te rog...

Akaga dădu negativ din cap :

— Dumneata nu eşti forestier, îi zise el, parcă scuzîndu-se. Tu nu poţi să-mi dai bani, haine şi făină. Ştiu eu...

— De ce crezi că nu pot ? Uite acolo cîte mărfuri am adus cu „Alemba". Şi am să mai primesc. Îmi vor trimite prietenii din Europa. Am aranjat totul. Ei, ce zici ?

— Să mă mai gîndesc, Oganga, răspunse tînărul şi-l salută cu plecăciune pe Noël Jellepsi, care tocmai venea dinspre debarcader.

— Este ajutorul meu, îi spuse doctorul lui Akaga.

— Ajutorul tău ? exclamă decepţionat Akaga. Şi eu care credeam că este fiul stăpînului nostru ! Îşi aşteaptă fiul de dincolo de mare.

Rîzînd vesel, doctorul îi explică lui Noël, care privea nedumerit :

— Akaga te-a luat drept fiul forestierului, și cînd colo, nu ești decît un biet student...

Noël zîmbi și-i întinse mîna lui Akaga. Acesta i-o strînse cu căldură.

*

* *

Și iarăși muncă, străduințe, căutări. Și în ziua aceea, ca de obicei, doctorul și Noël luară grăbiți prînzul, pentru ca să nu-i prindă căldura mare, și coborîră spre debarcader. Urcară în barca de curînd cumpărată și porniră într-un „raid în jurul lumii", cum numea Noël în glumă aceste lungi călătorii în căutarea țiglei.

În acea dimineață relativ răcoroasă, Schweitzer decisese să facă un drum mai lung, pînă în satul Batanga, unde înainte de război cunoscuse multă lume. Pînă la Batanga, cu barca nu se putea face mai puțin de trei ceasuri, iar unui om de aproape cincizeci de ani, îi era desigur greu să vîslească umăr la umăr cu un tînăr de douăzeci de ani, dar doctorul nu se arăta a fi obosit. Spiritul lui de abnegație fu răsplătit pe deplin : de îndată ce călătorii traseră la mal, îi întîmpinară oameni zîmbitori, care gesticulau voios. Localnicii, recunoscîndu-l, veneau să-i strîngă mîna doctorului, îi urau bun venit și fericire, îl întrebau de frau Elena. Noël, retrăgîndu-se puțin, privea cu tulburare acest tablou neobișnuit.

Căpetenia satului porunci tinerilor, băieți și fete, să înceapă un dans ritual în cinstea oaspetelui drag, dar doctorul, printr-un gest, opri pregătirile. Cînd toți se întoarseră spre el, doctorul vorbi cu glas tare :

— Ca să refacem spitalul, avem nevoie de țiglă. Vă rog să-mi dați țiglă ! Care, cît poate !

Căpetenia făcu un gest neputincios din mîini :

— Oganga, noi am fi bucuroşi să te ajutăm. Dar oamenii noştri muncesc acum la pădure, nu mai au timp să ardă ţiglă.

— Vă plătesc bine, insistă doctorul, în timp ce căpetenia, clătinînd din cap, repeta întruna :

— Nu avem ţiglă... Nu avem ţiglă...

In acest timp însă, un bătrîn, care cu opt ani în urmă l-a adus la spital pe nepotul său, se apropie de doctor, făcu o plecăciune în faţa lui şi-i depuse la picioare cinci ţigle. Peste cîteva minute, grămada crescu la şaptesprezece ţigle. Căpetenia continua totuşi să repete :

— Nu avem ţiglă... În tot satul nu găseşti o ţiglă...

Doctorul îl luă de mînă şi cu o voce dinadins aspră zise :

— N-am să te mai vindec pe tine şi pe ai tăi dacă nu-mi dai ţiglă !

Bătrînul şef oftă :

— Hai să mai căutăm, zise el. Şi porniră din casă în casă. Noël îi urma.

Pînă la prînz, doctorul şi Noël reuşiră să adune la Batanga şaizeci şi patru de ţigle. Era timpul să se întoarcă la Lambaréné. După ce aşezară cu grijă încărcătura în barcă, doctorul şi tînărul lui asistent îşi luară rămas bun de la locuitorii satului Batanga şi porniră înapoi.

După vreo oră şi jumătate, deodată se revărsă asupra lor o ploaie tropicală. Barca greu încărcată se umplea cu apă ca un pahar pus sub gura unui robinet.

Situaţia era critică. Schweitzer lăsă vîsla şi începu să scoată apa cu ajutorul pălăriei sale. Condusă acum numai de Noël, barca îşi reduse viteza.

Iar potopul nu mai înceta. În această ploaie tropicală nu se simţea nici o provocare a soartei şi nici o nebunie : la tropice aşa îşi revărsa cerul apele, meto-

dic, la timpul cuvenit. Dar în orice clipă ploaia putea să se oprească tot aşa de brusc cum a început, cu o oră sau cu jumătate de oră în urmă.

Cînd prova bărcii pline cu apă ajunse la două degete de faţa rîului, Noël, speriat, strigă :

— Doctore, să aruncăm ţigla, altfel barca se scufundă !

Dar Schweitzer, care nu încetă o clipă să-şi folosească pălăria deformată ca pe un căuş, clătină doar din cap.

Amîndoi pierduseră noţiunea timpului cînd, deodată, la o cotitură a rîului, apăru în faţa lor debarcaderul din Lambaréné. Sub ploaia torenţială, care parcă se mai înteţise, cei doi călători reuşiră să tragă la mal şi începură să descarce nepreţuitul tezaur. Cele şaizeci şi patru de ţigle erau pentru ei într-adevăr o comoară : cît pe ce să-i coste viaţa !

Acum însă primejdia şi tulburările rămăseseră în urmă. Zîmbindu-şi reciproc, Albert Schweitzer şi Noël Jellespi cărau cu multă grijă ţigla la mal. Ei n-ar fi simţit mai multă bucurie nici dacă ţigla adusă de ei ar fi fost din aur curat.

*

* *

Noaptea, doctorul visa numai ţiglă şi cărămidă. Dimineaţa — primirea bolnavilor, apoi vizitarea obligatorie a construcţiei. Doctorul slăbise mult, se trăsese la faţă şi, din cauza lipsei de somn, ochii îi erau umbriţi de cearcăne.

Tuturor necazurilor, la sfîrşitul lunii august se mai adăugă unul : curînd urma să plece Noël. Schweitzer se ataşase de acest tînăr elveţian, totdeauna bine dispus, preţuia, pe bună dreptate, puterea lui de muncă şi stăpînirea de sine a tînărului. Şi iată că acum

vor trebui să se despartă : Noël urma să se întoarcă în Anglia, pentru a urma în continuare cursurile Universității din Oxford.

— Cine știe, îl consola Noël pe doctor, poate voi mai veni la Lambaréné. Îmi place foarte mult aici, în Africa !

Dar doctorul nu-și făcea iluzii. Desigur, Noël i-a fost un foarte bun asistent și un bun prieten, dar poți oare să-i ceri unui tînăr să renunțe la toate și să-și petreacă viața în junglă ? Numai convingerea că munca pe care o prestezi este folositoare, numai trăirea ei plină de sacrificiu, te poate determina să accepți această viață plină de abnegații și primejdii...

Sirena „Alembei" dădu ultimul semnal, semnalul de rămas bun.

— Te rog să-mi scrii ! strigă Schweitzer. Și acasă la mine să scrii ! Scrie-le că sînt bine sănătos !

Micuțul vas dispăru după promontoriu. Era timpul să se întoarcă la spital. Dar doctorul rămase țintuit locului, acolo, pe mal. Se gîndea la Elena și la micuța și scumpa lor fetiță, Renate. Ce dor îi e de ele !

Totuși doctorului nu-i fu îngăduit să stea mult timp singur cu gîndurile sale. La debarcader sosi în goană Akaga, să-i comunice că din satul Ighendi a fost adusă o femeie grav bolnavă.

Schweitzer privi pentru ultima oară în urma „Alembei", care se zărea iarăși în depărtare, și porni grăbit spre sipital.

*

* *

În octombrie nimeni nu se mai îndoia că asupra ținutului Ogooué planează spectrul foametei : ploile nu mai conteneau. Oamenii care soseau la spital, din sate apropiate sau îndepărtate, cu toții se văitau : se-

mănăturile putrezesc, putrezesc și fructele în copaci. Doctorul porunci să se introducă în spital un sever regim de economie.

Într-o seară, cînd tocmai examina lista alimentelor pe care urma să le comande cu primul vapor, cineva bătu în ușă. Lovituri nesigure, timide.

„Cine ar putea să fie ?“ se gîndi Schweitzer și rosti cu glas tare :

— Intră !

Ușa se deschise și prin deschizătura ei se strecură un cap.

— Joseph ! strigă doctorul și, sărind în picioare, îl îmbrățișă pe fostul său „prim-sanitar“.

Dar Joseph, cine știe de ce, nu îndrăznea să treacă pragul camerei. Răsucind în mîini o veche șapcă militară, el tăcea.

— Ce-i cu tine, Joseph, de ce nu intri ? strigă doctorul bucuros.

Joseph făcu în sfîrșit un pas dincolo de prag și începu să vorbească încet, solemn, cum știa el prea bine s-o facă :

— Oganga, eu vinovat ! M-am purtat urît ! Te-am părăsit pe tine și pe frau Elena în momente grele. Am lucrat la mulți stăpîni, dar la nimeni nu m-am simțit așa bine. Cînd am auzit că ești din nou la Lambaréné, am lăsat totul și am venit aici. Nu mă alunga, Oganga !

Doctorul era mișcat. Bucuria îl făcu să uite regimul de economie pe care singur îl impusese. Scoase pe masă tot ce avea mai bun și, stînd amîndoi de vorbă pînă noaptea tîrziu, își amintiră de acel an 1913, cînd făceau primii pași pentru organizarea spitalului.

Dimineața, Joseph, de parcă n-ar fi lipsit vreodată, se apucă de treabă. Energic, cunoscînd bine meseria de sanitar, el îi va fi de mare ajutor doctorului.

Curînd se alătură lor încă un sanitar — G'Mba pe nume — un muncitor și bun executant, dar certat cu ordinea și curățenia.

Din această cauză, între el și Joseph, care era foarte curat, se iscau deseori ciocniri nostime.

— Ce faci ? De ce nu-i duci bandajul lui Oganga ? întreba Joseph.

— Mmm, murmura G'Mba.

— Unde-i bandajul ?

— Uite-l, arăta G,Mba bandajul, scoțîndu-l din gură.

— De ce îl ții în gură ? se supăra Joseph.

— Am mîinile murdare, explica G'Mba.

Schweitzer își aducea aminte mereu de credinciosul N'Kendiu, cel pe care l-a salvat odată de la moarte. Deși doctorul l-a căutat peste tot, acesta nu dădea nici un semn de viață.

*

* *

În acest timp, prietenii lui Scweitzer din Europa desfășurau o vie activitate. Strîngeau fondurile necesare reconstruirii spitalului, editau materiale despre activitatea doctorului în Africa, lansau apeluri pentru plecarea ca voluntari în îndepărtatul Lambaréné.

Într-o zi ploioasă de octombrie, în anul 1924, doctorul primi din Strasbourg, o telegramă prin care era anunțat :

„Vei primi oaspeți.“

Curînd după telegramă sosiră și oaspeții — o soră de caritate din Strasbourg, Matilda Kottman, și un medic, Victor Nessman, originar din Alsacia. După puțin timp mai sosi o soră de caritate, Emma Heusknecht, și medicul elvețian Marc Lauterburg din Berna.

Nici că şi-ar fi dorit doctorul un mai preţios dar de Anul nou. Cei sosiţi aduseră veşti noi, cele mai noi, din patria lor : scrisori de la soţia şi fiica lui, cărţi şi ziare, pe lîngă relatările directe despre ultimele evenimente din Strasbourg, Paris, Berlin. Doctorul asculta cu ochi înflăcăraţi povestirile amănunţite despre viaţa muzicală din Paris, despre grevele muncitorilor din Berlin. Cînd află de la unul dintre noii sosiţi că în Rusia a murit Lenin, Schweitzer spuse :

— Pentru ruşi moartea lui Lenin este o mare pierdere. Prietenul meu, Romain Rolland, mi-a scris cu multă căldură şi cu o vădită simpatie despre el.

Sosirea voluntarilor, animaţi de aceleaşi idei generoase ca şi el, îi insuflă doctorului puteri noi. În ultimul timp munca la spital era deosebit de grea : soseau tot mai mulţi bolnavi. Se simţeau umbrele foametei care se abătuse asupra ţării — dizenteria făcea ravagii.

De dimineaţă o mulţime de pacienţi se înghesuia în incinta spitalului. Se părea că nu se poate menţine cu nici un chip ordinea. Dacă prin anii 1913—1917 veneau aici bolnavi mai cu seamă din triburile învecinate, care vorbeau trei-patru graiuri locale, acum soseau suferinzi din întreg bazinul rîului Ogooué, care vorbeau cel puţin cincisprezece dialecte. Nemaigăsind printre localnici suficienţi muncitori, arendaşii de păduri erau siliţi să angazeje muncitori din regiuni mai îndepărtate. Majoritatea acestor amărîţi nu suportau tratamentul dur, alimentaţia proastă la care erau supuşi şi mai ales schimbarea de climă. Ei veneau din regiuni muntoase ori din savane. Unii îşi găseau mormîntul în junglă, alţii fugeau în taină acasă, ceilalţi în majoritate, nimereau la doctorul alb.

Acestea erau condiţiile cînd cei doi medici şi surorile îi sosiră în ajutor.

Tînăra Matilda Kottman cîştigă repede simpatia şi îndeosebi respectul pacienţilor. Severă, exigentă, dar în acelaşi timp dînd dovadă de multă compasiune, ea izbutea să fie prezentă pretutindeni. Totdeauna calmă, înfruntînd fără teamă greutăţile, Matilda îl asista pe doctor la operaţii, prepara medicamentele, îngrijea pe cei grav bolnavi. Mulţi ani i-a fost doctorului un ajutor fidel şi neobosit.

Emma Heusknecht se deosebea mult de Matilda. Delicată şi plină de tact, dar mai puţin energică — la început n-a prea fost luată în seamă. Curînd însă, se impuse şi ea, în felul ei. Oriunde apărea, ca prin farmec se simţea imediat o intimitate care încălzea inimile, cea mai neglijată încăpere părea să fie frumoasă.

Doctorul Nessman era un foarte bun specialist şi un organizator talentat, iar pe chirurgul Marc Lauterburg africanii l-au poreclit curînd N'Cinda, ceea ce înseamnă în limba lor: „doctorul fără frică". Operaţiile lui erau foarte reuşite, chiar şi amputările împotriva cărora îndeosebi se revoltau africanii, N'Cinda ştia să le explice cu răbdare suferinzilor că a renunţa la o amputare înseamnă uneori să-ţi rişti viaţa.

*

* *

La începutul anului 1925, foametea făcea ravagii în toată regiunea fluviului Ogooué. Cu fiecare lună ce trecea, situaţia devenea mai critică. Spitalul doctorului Schweitzer constituia o mică insulă de bunăstare relativă într-o mare de suferinţe omeneşti.

Schweitzer socoti încă o dată de ce rezerve alimentare dispune şi hotărî să doneze o parte din ele locuitorilor din Lambaréné şi din împrejurimi. Albert şi ceilalţi medici plecau în satele învecinate să le îm-

parte. Dar alimentele aduse de ei erau desigur o picătură în mare.

Schweitzer observă cu mirare că oamenii parcă împietriseră de durere. El chemă oamenii de vază din sat și le spuse :

— De ce stați și nu faceți nimic ? De ce așteptați să vă doboare moartea ? Ieșiți chiar mîine și semănați porumb. Porumbul crește repede ! Și duceți-vă la vînătoare. Cine-i în stare să țină în mîini o pușcă să pornească imediat !

Dar bătrînii clătinau din cap ; nenorocirea este trimisă de duhurile rele ; dacă ne împotrivim voinței lor, va fi și mai rău.

Inima doctorului era grea de durere și compasiune, dar ce putea să facă ? „Din păcate, îi scria Elenei, nenorocirea nu numai că nu-l face pe omul de-aici mai isteț, cum e firesc, dar îl și inhibă...“

Odată cu foametea, se abătu asupra împrejurimilor și o grea epidemie de dizenterie. Începînd din luna iunie, numărul bolnavilor de dizenterie creștea mereu.

„Cum să-i izolăm ? se chinuia doctorul să rezolve o problemă rămasă nerezolvată. Dacă am mai putea construi vreo două barăci ! Și să aibă fiecare baracă toaletă proprie, pentru ca microbii dizenteriei să nu infecteze sursele de apă.“

De mare ajutor i-a fost lui Schweitzer în acele vremuri grele doctorul Marc Lauterburg. Acesta primea bolnavii de dimineață pînă seara tîrziu și, cu toată oboseala, mai și glumea :

— Am impresia că jumătate din Africa a venit azi la noi.

G'Mba, căruia Joseph îi tradusese afirmația doctorului Lauterburg, luîndu-i spusele în serios, observă, clătinînd din cap :

— Nu, în Africa noastră nu sînt atîția oameni, aceștia au venit, cred, dintr-o Africă vecină.

Joseph, de atîta rîs, se ţinea cu mîinile de burtă :

— Vai, vai, vai ! Auzi la el ! Africa vecină ! Dar ce-ţi închipui, G'Mba, că sînt mai multe Africi ?

— Păi dar cum ? se miră G'Mba.

Joseph rîdea de nu mai putea scoate un cuvînt. În sfîrşit, adresîndu-se lui Lauterburg, zise :

— N'Cinda, vai, vai, vai ! Auzi ce spune G'Mba... că Africa... nu este una singură... vai, vai vai... ci mai multe !

— Şi totuşi sînt mai multe, îi răspunse, fără să se tulbure Marc Lauterburg. Sînt... şi vor fi şi mai multe.

Nedumerit, Joseph încetă să rîdă şi-l privi cu îndoială pe doctor : Nu l-o fi pălit oboseala după douăsprezece ore de muncă neîntreruptă ?

*

* *

Pe la mijlocul lunii octombrie a anului 1925, Schweitzer luă o hotărîre îndrăzneaţă. De mult se gîndea să construiască un complex de clădiri mai departe de spital, la vreo trei kilometri în sus pe Ogooué, aproape de satul unde a fost „palatul" fiului regelui N'Komba. La începutul lui octombrie, Schweitzer vizită încă o dată Adolinanongo. Locul se părea ideal lui Schweitzer : o vale închisă, lîngă rîu, dominată de o colină, pe care se puteau înălţa clădirile.

Fără să-şi dezvăluie deocamdată planurile, Schweitzer se duse la şeful districtului şi-l rugă să-i concesioneze în zona satului Adolinanongo şaptezeci de hectare de pămînt. Şeful districtului, care îl simpatiza pe doctor, îi satisfăcu dorinţa.

Întorcîndu-se acasă foarte bine dispus, Schweitzer adună tot personalul spitalului, doctori, surori, sanitari, şi le ţinu un adevărat discurs :

— Altfel ne-am lupta cu dizenteria dacă am avea pavilioane izolate. Şi nu ne-am mai teme de foamete,

dacă am putea semăna porumb pe propriul nostru pămînt. Or, aici asta nu se poate. Aici, unde nu sîntem decît oaspeţii misiunii, n-avem loc, aici nu ne putem realiza planurile...

„De ce ne spune toate astea ? se gîndea doctorul Nessman. N-avem şi-aşa destulă bătaie de cap la spital ?“

— ...Ducem lipsa unei mai bune săli de primire. Cabinetul de consultaţii este aşa de mic, încît doctorii şi surorile se împiedică unii de ceilalţi, continuă doctorul. Începuse să încărunţească, dar încă foarte vioi, energic, stătea ferm pe picioare şi vorbea temeinic, cu însufleţire. De aceea v-am adunat. Vă propun să discutăm un proiect a cărui realizare ne va îngădui să rezolvăm toate aceste probleme. Trebuie să construim un nou spital, care va fi mai mare, mai luminos, mai curat. Am şi găsit locul...

La început părea că toţi şi-au pierdut graiul de mirare. Apoi însă urmă o izbucnire de aplauze şi de felicitări prieteneşti. Toţi colaboratorii îl înconjurară pe Schweitzer, punîndu-i tot felul de întrebări. Sanitarii africani şi bolnavii care se aflau prin apropiere îi privreau fără să înţeleagă ce se petrece. Niciodată nu i-au mai văzut pe prietenii lor albi într-o asemenea agitaţie. Numai Joseph, care înţelegea franţuzeşte, trecînd de la un grup la altul, spunea repede :

— Ne mutăm... Spitalul nou va fi ca un palat...

Curînd, pe soclul ce marca locul viitoarelor clădiri ale spitalului, pe cimentul încă neîntărit, doctorul scrijeli următoarea inscripţie :

A. Schweitzer — inginer

A. Schweitzer — zidar

A. Schweitzer — tîmplar

S-ar mai fi putut adăuga la aceasta că era şi antreprenor şi arhitect. Pe şantierul noii aşezări a spitalului efortul susţinut al lui Schweitzer, îndreptat

spre un anumit scop, se manifesta mai puternic ca oricînd. În secolul celor mai diferite mașini de construcție, care scot rădăcinile copacilor sau stîlpii uriași, care sapă gropi și tranșee, Albert Schweitzer, în fruntea grupului de muncitori voluntari, croia cu sapa și cazmaua drum prin mlaștinile și desișurile junglei. Mașinile moderne, chiar dacă le-ar fi avut la Lambaréné, ar fi ieșit repede din uz în această climă ingrozitoare, dar oamenii rezistau la toate : la umiditate, la arșița soarelui și la toate pericolele ce-i pîndeau. În junglă lupta cu natura se duce pieptiș, pentru a învinge ai nevoie de mușchi, dar mai ales de marea putere a spiritului omenesc.

Nici o dificultate nu-l oprea pe Schweitzer, dar pentru asta nimic nu lăsa pe seama altora. Tot ce era greu făcea singur. Într-una din scrisorile adresate prietenilor din Europa, doctorul scria : „Mă gîndesc la sacrificiile pe care le-am impus soției și fiicei mele numai ca să pot perfecționa și extinde spitalul. Ele mă așteptau la sfîrșitul acestei ierni. Dar dacă am început construcția noului spital, trebuie să mai rămîn. Voi putea să vin în Europa abia la începutul toamnei viitoare. Fără mine nu se poate construi..."

*

* *

Înainte de a păși pragul anului 1926, întreg teritoriul noului spital era amenajat, curățat, pregătit. Pe cîmpul lucrat din vreme răsărea porumbul, dădeau rod bananierii și arborii de pîine. Era timpul să înceapă construirea clădirilor, dar nu pe colină, cum se gîndise inițial, ci lîngă rîu.

În urma studiului arhitecturii locale și a observațiilor făcute în timpul călătoriilor sale prin Africa,

Schweitzer concepuse un tip deosebit de clădire, amestec de străvechi adăpost african și de construcție modernă. Acoperișul, acoperit cu țiglă, va fi susținut de căpriori din lemn tare. Toată construcția se va sprijini pe piloți, ca locuințele din Africa întîlnite în satele de pe țărm.

— De ce pe piloți ? l-au întrebat colaboratorii pe Schweitzer.

— Din precauție, dragi prieteni, le răspunse Schweitzer. Mă gîndesc la eventualitatea unei inundații, pe-aici foarte posibile. Dacă înălțăm clădirea pe colină, localnicii n-or să se simtă bine în ele. Ei sînt obișnuiți să locuiască în apropiere de apă. Vor să aibă totdeauna bărcile sub ochi. Și afară de asta, folosind piloți, vom evita neregularitățile terenului. Ați înțeles ? Dacă sînteți convinși că am dreptate, vă rog să începem.

Proiectul lui Albert Schweitzer fu acceptat. Unii porniră în căutarea copacilor potriviți, alții săpau gropile pentru piloți, cîțiva pregăteau cimentul ce va fi turnat în gropi, piloții trebuind să fie bine fixați în pămînt, întocmai ca stîlpii turnați.

Acum, cînd se întorcea acasă, Albert Schweitzer avea mîinile muncite și fața tuciurie. Zile de-a rîndul umbla prin pădure, căutînd copaci pentru piloți. Întîlnindu-l, Marc Lauterburg glumi :

— Sînteți, desigur, un doctor mare, dar nu prea alb.

Și iată pregătiți patru sute de piloți. Puteau să înceapă construcția, deoarece acești piloți ajungeau pentru cel puțin cinci clădiri.

În aprilie, pe timp secetos, prielnic construcțiilor, lucrările se desfășurau în plin. Însuflețit de primele succese, Albert Schweitzer muncea cu un deosebit avînt. Prin exemplul său, el dădea imbold și celorlalți

doctori europeni, precum și colaboratorilor săi africani. Scheletele viitoarelor clădiri ale spitalului creșteau văzînd cu ochii, strălucea țigla acoperișurilor, pereții din tablă gofrată se înălțau uimitor de repede, ca în poveste.

După cîteva luni, cînd clădirile principale erau terminate, Schweitzer trecu majoritatea lucrătorilor la lucrările din interior. Din nefericire, cu toate eforturile depuse, africanii nu erau în stare să vopsească pereții. Ei nu știau să folosească pensulele, care și așa erau foarte puține.

Atunci Albert Schweitzer ceru ajutorul doctorilor europeni și chiar al surorilor de caritate. Toți consimțiră să se transforme temporar în vopsitori. Numai doctorul Trensz, sosit de cîteva zile din Europa, în locul doctorului Nessman, își exprimă cu voce tare mirarea :

Să mă ocup eu, doctor, de asemenea lucruri ?

Dar sora Gertrude Koch, tot nou sosită la Lambaréné, îl mustră pe Trensz :

- Ia uite la Bătrînu (așa îi spuneau novicii lui Schweitzer). Deși nu mai e în puteri, ce bine mînuiește toporul, și doar e și el doctor.

Trensz, pînă la urmă, nu mai spuse nimic și se apucă de vopsit. I-a fost de ajuns o săptămînă, ca să înțeleagă că tuturor celor sosiți la Lambaréné li se cere să fie nu numai specialiști în medicină, dar și meseriași pricepuți la toate, și lucrători neobosiți. Pe doctorul Trensz l-a lămurit îndeosebi întîmplarea cu Matilda Kottman și Emma Heurznecht, întîmplare despre care în spital s-a mai vorbit mult timp după aceea.

În toiul campaniei împotriva malariei, Emma și Matilda, răspunzătoare de gospodăria spitalului, s-au dus într-o dimineață să dea hrană găinilor. Mare le-a

fost însă mirarea cînd, deschizînd coteţul, au găsit acolo un şarpe boa. Găinile rămase încă vii s-au repezit afară pe uşa deschisă. Şarpele moţăia probabil digerînd hrana, dar auzind zgomot, a început să se mişte, simţind că-i scapă prada. A dat să iasă după găini, dar Matilda i-a închis repede uşa cu un lemn, pentru mai multă siguranţă. Apoi Emma a alergat la doctor acasă, iar Matilda a rămas să păzească hoţul prins.

Odată cu doctorul a sosit Joseph, Akaga şi G'Mba. Ei au adus cu ei o plasă mare, cu care au acoperit deschizătura din acoperiş, pe unde şarpele pătrunsese în coteţ. Apoi aprinzînd smocuri de iarbă uscată, le-au aruncat în interiorul coteţului. După cîtva timp, şarpele nimeri în capcana pregătită. Neobişnuitul prizonier fu trimis cu primul vapor în Europa.

Cînd colegii i-au povestit doctorului Trensz această întîmplare, el a simţit cum îl trece un val de frig pe şira spinării şi a spus :

— Da, într-un asemenea caz cu scalpelul nu faci nimic !

În spital era de toţi respectată o lege nescrisă : să ştii să faci toate şi să nu ţii nasul sus. Iar Schweitzer era cel dintîi care respecta cu stricteţe această regulă : modest şi neobosit, opera pe bolnavi, pregătea medicamentele, mînuia toporul şi sapa, era un bun vîslaş, iar seara se apuca de scris.

Odată doctorul ducea pe umăr un stîlp greu. În întîmpinarea lui venea un sanitar african.

— Ajută-mă, te rog, să-l duc, îl rugă Schweitzer.

— Asta nu-i muncă pentru mine, Oganga, îi răspunse sanitarul. Eu sînt intelectual.

Schweitzer mută stîlpul pe celălalt umăr şi rosti cu o ironie pe care celălalt, din păcate, nu o sesiză :

— Şi eu aş vrea să fiu intelectual, dar, deh, ce să-i fac i...

*

* *

În primele săptămîni ale anului 1927, construcţia „satului carităţii“ era în linii mari terminată. La 21 ianuarie Schweitzer hotărî să înceapă mutarea. Cei operaţi şi grav bolnavii fură transportaţi pe brancarde de către rudele lor. Baloturile şi sacii cu lucrurile spitalului le încărcară în cîteva canoe şi în barca lor cu motor. Desprinzîndu-se de malul celor „Trei coline“, vîslaşii, mînuind vîslele, cîntau despre palatul care îi aştepta. Ce cîntece mai năşcoceau şi aceşti oameni veseli, cu dinţii albi!

În cîntecele lor, ei îl numeau pe Oganga cel alb urmaşul regelui african N'Komba, care a domnit la Adolinanongo. Ca refren, vîslaşii repetau la nesfîrşit aceleaşi cuvinte:

— Oganga — Adolinanongo... Oganga — Adolinanongo...

Şi ce frumos sunau ele!

În sfîrşit, canoele acostară lîngă noul spital şi vîslaşii începură descărcarea. Dar la jumătatea drumului, abandonară sacii şi alergară, care cît putea de repede, să vadă clădirile noi. Cu exclamaţii „ah“ şi „oh“, admirau încăperile luminoase ale clădirilor noi şi pipăiau podelele de lemn. (În pavilioanele spitalului vechi pardoseala era din pămînt bătătorit.)

— Vai, ce frumoase! Ce frumoase sînt colibele astea! spuneau ei doctorului, bucuroşi şi mîndri că la construirea acestor clădiri au contribuit şi ei cu ceva.

Cînd Albert Schweitzer făcu prima vizită bolnavilor din noul spital, pacienţii îl felicitau, lăudau sălile, cu adevărat regeşti. Doctorul se bucura de bucuria lor, dar în adîncul sufletului său se gîndea că aceasta nu este decît începutul, şi că mai sînt multe de făcut, şi toate urgent. De exemplu, trebuiau termina-

te locuințele doctorilor, trebuiau găsite cît mai curînd ape friabile și săpate puțurile. Iar pereții, ca să poată rezista, trebuiau vopsiți, vopsiți și iarăși vopsiți.

— Văleu, ce zugrav grozav mai sînt și eu! își aduse deodată aminte Schweitzer, monologînd cu glas tare. Am uitat ce era principal! Trebuie, neapărat, chiar astăzi, să întocmesc lista de comenzi, ca să le pot primi cu primul vapor! Și-apoi...

Apoi, apoi, apoi! Și așa fără sfîrșit.

Pentru o clipă, doctorul parcă se izolase de buna dispoziție și însuflețirea ce-l înconjurau. Pășind din salon în salon, se gîndea ce-i trebuie mai întîi și mai întîi...

Fu readus la realitate de strigăte puternice. În salonul de alături, bolnavii strigau, repetînd mereu același lucru:

— Ce colibe bune! O, ce colibe bune!

Schweitzer, zîmbind, strîngea mîinile ce i se întindeau.

În sfîrșit, vizitarea bolnavilor se termină. După ce părăsi ultimul salon, Schweitzer îi zise lui Akaga:

— Peste o săptămînă-două, dacă ridicăm un gard, aducem și caprele. Nu le putem lăsa acolo fără pază.

Luîndu-și rămas bun, el se îndreptă spre locuințele doctorilor, neterminate încă, pentru a trece în jurnal impresiile de peste zi. Apoi porni spre casă, visînd. Spitalul va crește... Și atunci... în sfîrșit, va avea și el răgaz să se ocupe de muzică... Va cînta la pian... Numai de n-ar obosi pînă atunci în așa hal încît!...

— Oganga! Oganga!

Schweitzer se opri. Akaga îl ajunse din urmă.

— În salonul trei s-a născut un copil! Un băiat!... Un băiat voinic... N'Cinda m-a trimis...

Schweitzer îl îmbrăţişă pe tînăr. Ochii lui se împînziră de emoţie. Dar zise liniştit :

— Un început bun pentru spital. Nu-i aşa, Akaga ?

*

* *

În aprilie se împliniră trei ani de cînd Albert Schweitzer se afla la Lambaréné. Obosise mult în aceşti trei ani de muncă. Ca şi în anul 1917, îl încerca anemia tropicală. Acum în spital mai aveau doar de vopsit. Într-una din scrisorile adresate Elenei, Albert scria :

„Vopsitul durează mult mai mult decît am presupus. Dar lucrul început, îţi dai seama, nu pot să-l las neterminat. Că o să vin acasă cu o lună mai devreme sau mai tîrziu — ce importanţă are ? Important este să termin lucrarea şi să plec cu inima împăcată."

„O lună mai devreme sau mai tîrziu !"

Socotelile doctorului erau greşite. Abia în iulie 1927 putu el să spună : „spitalul nou este terminat. Am ridicat barăci, barăci izolate pentru tuberculoşi şi pentru bolnavii mintali. Şi pe lîngă aceste barăci, am construit hambare speciale pentru depozitarea alimentelor şi medicamentelor. Am construit chiar şi un hambar pentru bărci."

Noul spital dispunea acum de două săli de operaţii, o sală de pansamente şi o cameră pentru păstrarea medicamentelor. Într-una din sălile de operaţii Schweitzer atîrnă pe perete portretul descoperitorului anesteziei locale, Karl Ludwig Schleich.

Înainte de plecare, cînd un bolnav pe care Schweitzer l-a operat îi mulţumi, afirmînd că nu simte nici o durere, doctorul îi arătă portretul :

— Nu mie să-mi mulţumeşti, ci lui. Spune : „Mulţumesc, domnule Schleich !"

Sosi şi ziua despărţirii. De data aceasta doctorul plecă din Lambaréné cu inima uşoară. Ştia că opera începută de el a prins rădăcini şi că se află în mîini bune. Prietenii din Europa aveau grijă ca doctorii să fie mereu schimbaţi, ca şi surorile dealtfel. Spitalul poseda acum o cantitate suficientă de alimente şi medicamente. În apropiere, foşneau culturile de porumb. În grădina spitalului au prins bine zarzavaturile europene. O echipă specială de constructori, sub conducerea unei colaboratoare extraordinare, o canadiană, miss Russel, executa în continuare lucrări de amenajare a spitalului. Într-un cuvînt, lucrurile mergeau bine şi doctorul Schweitzer se îndreptă spre debarcader mulţumit de roadele muncii şi, mai ales, ale voinţei sale. Infirmiera-şefă, Matilda Kottmann, îl conducea.

Puţin înainte de plecarea „Alembei", Schweitzer şi alţi pasageri auziră deodată muzică venind dinspre spital.

— Este Bach ! exclamă doctorul cu mirare. Dar de unde ?

După cum se dovedi, miss Russel a adus cu ea plăci, dar a decis să le ţină ascunse, ca să facă doctorului o surpriză în ziua plecării. Toate acestea Schweitzer le află de la Matilda Kottmann, care striga de pe mal ceea ce abia acum primise îngăduinţa să spună.

Schweitzer asculta mişcat. Muzica lui Bach era pentru el cea mai bună urare de drum bun. Rămase pe punte pînă ce, la cotitura rîului, clădirile spitalului dispărură din vedere.

Capitolul IX

„LUMEA NU VA ÎNȚELEGE, DOMNULE DOCTOR!“

Din nou Europa. O nouă întîlnire cu patria. Dar mai era un sentiment confuz de nesiguranță pe care-l strecura în suflete lumea zgomotoasă a reclamelor luminoase și a automobilelor cu roți de cauciuc fîșîind pe asfalt. Și de acest sentiment Albert Schweitzer nu reușea să scape. Își aducea aminte de Franța din primii ani de după război, modestă și severă. Poate atunci îi era mai apropiată.

Doctorul sosi la Günsbach. Se grăbea să ajungă la casa părintească mult dorită; se grăbea să-și revadă tatăl, dar nu-l mai găsi pe Louis Schweitzer în viață. Bătrînul pastor murise cu cîteva luni mai înainte. Ultima scrisoare pe care fiul său i-o trimisese înainte de plecare, bătrînul Schweitzer n-a mai primit-o.

O femeie guralivă și grasă îl pofti pe doctor în salonul pe care-l cunoștea atît de bine din copilărie. Ea îi oferi doctorului un scaun și, legînd firul discuției întrerupte, spuse:

— Da, domnule, pastorul Schweitzer a murit. O! Era foarte mîndru de fiul lui, Albert! Acum locuiește aici noul pastor al Günsbach-ului. Nu, nu-i aici, e în biserică, dar trebuie să vină și va fi bucuros să vă cunoască.

Și iată-l apărînd.

— Sînt noul pastor al Günsbach-ului...

— Albert Schweitzer...

— Am auzit mult vorbindu-se despre dumneavoastră ! Sper că veţi rămîne la noi la masă ?

— Mulţumesc, dar nu pot. Sînt grăbit.

Schweitzer părăsi casa părintească. De data aceasta pentru totdeauna. Îl încerca un sentiment ciudat de nedumerire şi durere. Se poate oare ? Nu-i venea să creadă că de acum înainte nu mai are la Günsbach o casă părintească !

Doctorul rătăcea prin împrejurimile oraşului, gîndindu-se mereu la acelaşi lucru.

„Desigur, am casa mea la Königsfeld. Acolo mă aşteaptă soţia şi fiica mea. Dar ataşamentul mai nou faţă de tîrguşorul din Schwarzwald poate oare să se compare cu profundul sentiment care mă leagă şi care m-a legat totdeauna de această mică aşezare din valea fericirii unde am făcut primii paşi spre viaţă ?“

Seara plecă la Königsfeld. În tren, simţi din nou cu deosebită putere acea senzaţie de singurătate şi părăsire, sfîşietorul sentiment al celor care îşi pierd patria... Pasagerii îl priveau plini de curiozitate pe acest om în vîrstă, cu faţa aproape neagră, cu mîinile înăsprite, care în tot timpul călătoriei, pînă la Königsfeld, n-a închis un ochi.

Şi iată-l pe doctor acasă. Cînd a plecat ultima oară, Renata avea cinci ani. Acum avea nouă. Fetiţa, care nu şi-l mai amintea, făcu un efort să se apropie de el. Chiar şi Elena avea impresia că de la plecarea soţului ei a trecut un secol. A trebuit să treacă un timp pînă să se restabilească între ei strînsa legătură sufletească.

*

* *

În cei patru ani petrecuţi în Africa, Schweitzer a lucrat foarte puţin ca muzician şi ca scriitor. În aceas-

tă perioadă a învins în el omul acțiunii. Pînă și aici, în Europa, a venit în calitate de constructor și doctor, ca un african sadea. Se simțea chiar unul de-al lor. Scria cu mînie și revoltă despre comportarea nedreaptă a colonialiștilor albi față de africani. Cerea să se permită în Africa activitatea partidelor și uniunilor naționale, cerea ca pămîntul să aparțină celor care îl muncesc, adică africanilor...

În acești patru ani, studiind bine noua realitate africană, doctorul a scris un articol, apărut în anul 1928 într-o publicație englezească, „Revista modernă", articol în care expunea tot ce-i îngrijora pe el și pe prietenii săi africani.

Dar un singur articol... nu-i oare cam puțin ?...

De aceea Schweitzer rămase surprins cînd află că el, cel atît de prins în mii și mii de lucrări practice, datorită numelui său, frecvent apărut pe coperțile cărților scrise de-a lungul anilor, este cunoscut acum în toată Europa. Cărțile lui, îl informă Elena la sosire, sînt citite și traduse peste tot. De cum s-a zvonit că doctorul va reveni, editorii au și început să-i bată la ușă ; ei așteptau cărți noi, sperînd că doctorul va aduce manuscrisele acestor cărți.

Clătinînd sceptic din cap, Albert glumi :

— Doar n-oi fi ajuns să fiu la modă ca foxtrotul...

Totuși, curînd trebui să se convingă că soția sa a avut dreptate. Nici trei zile nu putu să se odihnească în voie. Curînd îl copleșiră solicitările : ploua cu cereri pentru conferințe și concerte. Doctorul nu prididea să ajungă de la o sală de conferințe la alta, de la un concert de orgă la altul. Munca îl făcea să uite totul, și-l convinse că nu-i străin în Europa și că oamenii au nevoie de el.

De obicei, după fiecare concert, sau după conferințele ținute de el, autoritățile orașului, decanatele

universităţilor sau conducerile societăţilor muzicale şi alte altor societăţi îi înmînau lui Schweitzer diplome de onoare sau insigne. După cîteva luni, doctorul primise atîtea distincţii, încît prietenii îl întrebau în glumă dacă nu cumva a întrecut în trofee pe renumitul Nurmi ?[1]

— Nu ! răspundea doctorul. Pe Nurmi nu-l întrece nimeni.

Oamenii îl admirau pe doctorul Schweitzer pentru buna dispoziţie de care dădea totdeauna dovadă. Oricît de obosit ar fi fost, el rămînea mereu vesel şi gata să facă o glumă.

Atunci a făcut Schweitzer personal cunoştinţă cu tizul său, Albert Einstein. Ei se ştiau şi se respectau mai demult unul pe celălalt prin intermediul lui Romain Rolland. Einstein admira măestria lui Schweitzer ca muzician organist, iar Schweitzer a aflat cu mulţumire că punctele lor de vedere asupra păcii şi asupra viitorului culturii în întreaga omenire sînt asemănătoare. Dar această întîlnire directă cimentui prietenia lor, întreţinută mai apoi prin corespondenţă şi întrevederi — din nefericire, foarte rare.

Odată, mai tîrziu, Schweitzer a spus :

— Ştiam amîndoi că ne vor lega multe. Şi cu anii, prietenia noastră a crescut. Totuşi, ne scriam atît de rar...

*

* *

Întorcîndu-se la Königsfeld, din Frankfurt-pe-Main, unde doctorul fusese sărbătorit ca laureat al premiului Goethe, Albert îi spuse Elenei :

— Ştii, mi-e tare dor de Günsbach.

[1] Paavo Nurmi (1897—1974) — renumit alergător finlandez, campion olimpic.

— Te înţeleg, îi răspunse Elena. Şi am o propunere.

— Ce anume ?

— Ţi-aduci aminte cu cîtă bucurie am construit această casă ?

— Da, mi-aduc foarte bine aminte ! se însufleţi Albert.

— Ce-ar fi să ne apucăm încă o dată de construit ?

Dar Albert îi înţelesese gîndul înainte de a-l fi rostit. Mişcat, el îşi îmbrăţişă soţia. Aşa, îmbrăţişaţi, continuară să-şi împărtăşească visurile :

— O să vă simţiţi mai bine la Günsbach, spunea Schweitzer.

— O să „ne" simţim ? Adică după ce pleci ? A, nu ! clătină Elena din cap. Plec şi eu cu tine.

— Cum o să pleci ?! Şi Renata ?

— M-am şi interesat pentru ea. I-am găsit o pensiune bună.

— Casa o facem totuşi. Să avem unde ne odihnim cînd venim în Europa, insistă Albert.

— Aş vrea, în casa nouă, să amenajăm o cameră specială unde să ţinem toate cărţile scrise de tine...

Şi din nou iureşul construcţiei. Schweitzer elaboră singur planul noii locuinţe care, după părerea sa, trebuia să fie comodă, simplă şi luminoasă. La alegerea locului de casă doctorul ţinu seama şi de poziţie. Va trebui ca viitoarea locuinţă să nu se afle în bătaia tunurilor care eventual ar trage de pe înălţimile ce înconjurau Günsbach-ul.

— Vai de mine, domnule doctor ! se miră arhitectul din localitate, pe care Albert venise să-l consulte.

I se părea ciudat să i se vorbească acum despre împuşcături. În 1929, nimeni nu credea posibilă izbucnirea unui nou război mondial. Dar, vai ! Schweitzer

îi şi vedea umbra planînd. Criza bancară pornită în acel an 1929 din Wall Street cuprinsese şi băncile din Europa : izbucnirea unei puternice crize economice în lumea capitalistă era iminentă.

Şi mai era ceva care-l îngrijora pe Schweitzer : naţional-socialiştii ridicau tot mai mult glasul. Mai întîi în berării, apoi în pieţe, aceştia cereau restabilirea vechilor graniţe şi „izgonirea evreilor de la putere". Deşi mulţi germani considerau vorbele lor drept „trăncăneli" inofensive, Schweitzer era circumspect. Văzuse destui nemţi fanatici, pe care sîngerosul război nu-i învăţase minte !

Construind o casă la Günsbach, în Franţa, doctorul spera că şi-a pus familia la adăpost ; aici pericolul nazist nu-i va ameninţa soţia şi fiica.

Schweitzer achiziţionă de la comunitatea din Günsbach o bucată de pămînt cu o stîncă în vale, pe malul rîului Münster. În tinereţe stătea ore întregi pe această stîncă. De aici se deschidea o frumoasă privelişte spre minunata vale a copilăriei sale. Şi în anii următori, ori de cîte ori venea la Günsbach, doctorului îi plăcea să treacă pe acolo.

*

* *

La începutul lunii decembrie 1929, Schweitzer plecă în Africa, de data aceasta însoţit de Elena. Renate rămase să înveţe într-un pension.

Luîndu-şi rămas bun de la Franţa, ale cărei ţărmuri se estompau în zare, doctorul pronunţă gînditor :

— Cum o să arate Europa cînd ne vom întoarce ?

Pe puntea vasului era frig, doctorul şi însoţitorii lui se retraseră curînd în cabinele lor. Albert şi Elena se apucară neîntîrziat de lucru, aveau de făcut corecturile la noua lui carte de istorie a religiilor, pe care doctorul o primise de la editură cu cîteva zile înainte

de plecare. Le-au dat o mînă de ajutor și medicii care plecau cu ei în Africa.

Această muncă de corectură dură pînă la sfîrșitul călătoriei. Ultima pagină o citiră în timp ce „Alemba“ se apropia de cheiul din Lambaréné.

La Lambaréné doctorul și însoțitorii săi fură întîmpinați într-un cadru festiv. Condus de Matilde Kottmann, micul grup al voluntarilor abia sosiți vizită spitalul. Îi însoți și Schweitzer, dornic să vadă ce s-a mai realizat. Din cele arătate de Matilde, multe îl uimiră și-l bucurară pe doctor : nu se așteptase ca în lipsa lui lucrările să progreseze atît de mult.

Niciodată pînă atunci africanii n-au venit la spital din ținuturi atît de îndepărtate pentru a-și căuta aici vindecarea suferințelor.

Datorită grijii femeilor, îndeosebi a Emmei Heusknecht și a Matildei Kottmann, în jurul spitalului fusese sădită o adevărată livadă.

— E grozav ! exclamă bucuros Schweitzer. Să sădim cît mai mulți pomi, pentru ca toți să aibă fructe din belșug.

În apropierea clădirii principale se săpaseră puțuri, și fuseseră instalate pompe. Lîngă aceste surse de apă, Mark Lauterburg, căruia africanii continuau să-i spună N'Cinda, instalase camere de baie cu cîte două căzi de ciment.

În Alsacia doctorul primise în dar un clopot cu o inscripție pe el. Clopotul fu atîrnat de un stîlp în apropierea clădirii principale și acum acesta semnaliza sfîrșitul zilei de lucru.

Întorcîndu-se acasă, după vizitarea spitalului, doctorul n-o găsi pe Elena în apartament. Abia cînd se întunecă și de îndată ce trecu pragul, începu să-i vorbească plină de însuflețire :

— Dacă ai ști, Albert, cît m-a uimit tot ce-am văzut în Lambaréné ! Nici nu-mi vine să cred că din

sîmburele pe care l-am sădit acum, şaptesprezece ani, a putut să crească un arbore atît de puternic şi rămuros ! Am văzut tot-tot şi vreau să încep lucrul chiar de mîine !

Sosi şi ziua de „mîine“ ! Apoi încă una, şi încă una... Din nou începură să se scurgă zilele pline de muncă fără preget. Brigada condusă de Elena Schweitzer construi şi amenajă o secţie specială de naştere şi una pentru copii. În sfîrşit, iată, se realizase în junglă ceea ce visaseră de mult, Elena şi Albert : un pavilion rezervat exclusiv copiilor.

Fusese inaugurată şi secţia de naştere, dar lăuzele, anunţate, nu prea veneau la spital. Ele continuau să nască în colibele destinate acestui scop, colibe sordide, care, conform obiceiului, se aflau la marginea satelor sau cătunelor. Mortalitatea lăuzelor şi nounăscuţilor era înspăimîntător de mare. Dar cum să le atragă ? Cum să le convingă să vină la spital ?

Într-o zi, Albert Schweitzer convocă pe toţi colaboratorii săi africani şi-i rugă să-i spună deschis care este, după părerea lor, cauza ?

Akaga, Joseph şi G'Mba se codeau să vorbească. În sfîrşit, Joseph, făcîndu-şi curaj, spuse :

— Vracii nu le dau voie. Ei zic că aici duhurile rele ar putea să intre în nou-născut.

— Cum ?! exclamă doctorul.

Interveni Akaga :

— Te rog să ne ierţi, Oganga, dar aşa e obiceiul, ca la noi oamenii să se nască acolo unde s-au născut părinţii şi bunicii lor. Coliba naşterilor, zic vracii, e ocrotită de duhuri şi nicăieri mama şi copilul nu sînt mai la adăpost. Eu înţeleg foarte bine că nu-i chiar aşa : alaltăieri la Lubala un leopard a intrat în coliba sacră şi a omorît o lăuză... Dar de, dacă aşa porunceşte strămoşii...

— Eu cred, Oganga, începu să vorbească și G'Mba, eu cred că putem să facem ceva ca toți să afle ce s-a petrecut în satul Lubala. Și afară de asta, ar trebui să arătăm că noi, cei de la spital, nu sîntem împotriva obiceiurilor străvechi. Tu, Joseph, și tu, Akaga... știți că de îndată ce se naște un copil i se dă cu vopsea albă pe față. De ce ? Pentru ca în noul-născut să nu intre duhurile rele. Ce crezi, Oganga, i-ar strica oare copilului cu ceva, dacă-i vopsim puțin fața cu alb ?

— Nu, ce să-i strice ? Nu cred... zîmbi Schweitzer. El înțelegea foarte bine unde voia să ajungă G'Mba și-l lăsă să-și urmeze firul gîndurilor.

— Dacă nu-i strică, să vopsim și noi copiii care se nasc aici, ca să afle lumea din satele din jur. Apoi vedem ce-o să mai fie...

Propunerea lui G'Mba fu pînă la urmă acceptată și rezultatele se dovediră extraordinare : în secția de nașteri condusă de Elena Schweitzer, abia mai puteai găsi loc. Femeile care trebuiau să nască veneau împreună cu bărbații lor, ba unele chiar și cu tații și bunicii. Africanii din celelalte triburi vizitau secția și plescăiau încîntați din limbă : îi uimea îngrijirea dată nou-născuților.

Se respecta și obiceiul străvechi. De cum venea pe lume un copil, era dat pe frunte și pe obraji cu vopsea albă care se spăla ușor. Doctorul, plin de tact, își îngăduia să reamintească doctorilor :

— N-ați uitat să vopsiți copilul ?

Și astfel fu rezolvată în mod nostim problema tradiției.

Nu după mult timp, Elena Schweitzer se simți rău de tot. Ca să scape de malarie, trebuia să plece. Pe Albert îl mîhnea gîndul noii despărțiri, dar, înțelegînd că soția sa aici nu se va face niciodată bine, își ascundea mîhnirea. Obținu promisiunea ca „Alemba" să

treacă mai devreme prin Lambaréné şi începu să se ocupe de bagajele Elenei.

În ziua plecării, însă, Albert Schweitzer nu-şi putu conduce soţia : starea unui european bolnav mintal, adus în ajun, seara, necesita intervenţia lui urgentă, tocmai cînd pleca „Alemba". Albert îşi luă repede rămas bun de la Elena, o sărută şi, rugînd-o să-i scrie cît mai curînd şi mai amănunţit posibil, alergă la clinică, în timp ce Elena, însoţită de Elisa Koch şi Matilde Kottmann, se îndrepta spre chei.

Pe drum, gînduri amare dar şi fericite i se perindau prin minte : pe de o parte era bucuroasă că o va revedea din nou pe Renate, pe de altă parte, o durea gîndul că ei şi fiicei sale le era hărăzită o veşnică aşteptare — aşteptarea soţului, aşteptarea tatălui. Înţelegea foarte bine că Albert îşi urma menirea, consacrîndu-se întru totul operei vieţii sale. Nu-l învinuia pentru acest lucru, ba chiar se mîndrea cu el, dar undeva, în adîncul sufletului ei stăruia o durere. Elena voia s-o alunge, dar nu izbutea.

Din clipa în care simţi adierea vîntului proaspăt dinspre ocean, Elena se simţi mai bine. Dar după ce urcă pe vaporul cu care urma să traverseze oceanul, înţelese că a lăsat definitiv în urmă nu numai opera lui Albert, ci şi opera ei. În 1913 — vai, îndepărtate vremuri ! — au început această operă împreună, mînă în mînă, şi dacă acum ea n-o mai poate continua, atunci s-o continue Albert.

Rugă să i se aducă pe punte o măsuţă şi se apucă să-i scrie soţului ei o scrisoare lungă.

„Cînd vaporul va ajunge pe coastele Franţei, am să i-o trimit. Bietul Albert, probabil şi lui îi vine foarte greu", se gîndea Elena, acoperind foaie după foaie cu scrisul ei avîntat, generos.

După plecarea soţiei, Albert se simţea tot mai mult atras de Europa — îi era dor de ai săi. Între anii 1932

și 1939 el își vizită de patru ori nevasta și fiica, dar de neuitat îi va rămîne vizita din 1932.

În anul centenarului morții lui Goethe, la Lambaréné sosi o invitație — doctorul era rugat să țină o conferință la Frankfurt-pe-Main. În primul moment Schweitzer vru să refuze. Se gîndea, pe bună dreptate, că între timp au apărut în Germania noi cercetători ai operei lui Goethe, care ar putea vorbi în mai deplină cunoștință de cauză despre marele umanist. Dar după prima invitație urmă o a doua, în care se spunea că întreaga Germanie vrea să-l asculte pe Schweitzer, și doctorul luă hotărîrea să plece. Discursul lui, poate cel mai frumos și mai profund, îl pregăti pe vapor.

Cu un an înaintea proclamării celui de-al treilea Reich, cînd Schweitzer revăzu Germania, ea se zbătea în ghearele unei cumplite crize economice. Numărul șomerilor ajunsese la cîteva milioane. Nivelul salariilor scăzuse catastrofal, iar prețurile creșteau nestăvilite.

Dar altceva îl izbi pe Schweitzer mai mult decît mizeria materială : mizeria spirituală a concetățenilor săi. Doctorul era înconjurat de oameni indiferenți, lipsiți de personalitate. Ce să le spună ? Către ce idealuri să-i poarte ?

În această situație — tragică, după părerea lui Schweitzer — ignorată de ceilalți oratori la sărbătorirea lui Goethe, „pustnicul din Lambaréné“ declară de la înălțimea tribunei :

— În lumea de azi se comit mii de cruzimi și crime. Mefisto face spre noi mii de grimase. Sînt folosite mii și mii de metode pentru a sili omenirea să refuze firești le bune relații reciproce și caritatea.

Asta se petrecea la 22 martie 1932. De pe scena teatrului de operă din Frankfurt, Schweitzer aruncă în sală aceste cuvinte grele și amare. Dar ascultătorii

lui nu păreau deloc mișcați de aceste cuvinte : ei schimbau între ei păreri, foșneau hîrtii de bomboane, scîrțîiau scaunele.

Schweitzer vorbea fără conspect. În fața lui nu se afla nici un pupitru. Privea sala cu atenție, pînă la durerea ochilor, și deodată simți că-l cuprinde spaima : auditorii, îmbrăcați sărbătorește, dar neatenți, se mișcau mecanic, rece, ca niște automate, fețele lor albe se întrezăreau ca niște măști în semiobscuritatea sălii.

Ridicînd glasul și strîngînd pumnii ca într-un blestem, el strigă :

— Omul trebuie să fie și să rămînă om !

Dar acest subtil avertisment, menit să înfrunte propaganda fascistă de îndobitocire a oamenilor, se irosi în zgomotul adunării. Cînd Schweitzer, istovit și parcă golit, coborî de pe scenă, de el se apropie încet un bătrîn cărunt. El îi prezentă lui Schweitzer omagiile sale, apoi, făcînd cu mîinile un gest de regret, pronunță cu voce joasă, tragică :

— Din păcate, lumea nu vă înțelege, domnule doctor !

În seara aceea Schweitzer auzi pentru întîia oară această frază, care curînd deveni laitmotiv : de îndată ce termina un discurs, trebuia să se desprindă din auditoriu cîte cineva care va considera de datoria lui să-i spună :

— Din păcate, lumea nu vă înțelege, domnule doctor !

Ce să-i faci ! Probabil că așa era.

* * *

La Günsbasch, Schweitzer primi vizita lui Ștefan Zweig. În schița sa „O impresie de neuitat“ acesta va descrie mai tîrziu în felul următor motivele ce l-au îndemnat să facă această călătorie la Günsbach :

„Cum puteam să scap ocazia de a-l vizita pe Albert Schweitzer, acest om extraordinar şi neobişnuit, care pentru scurt timp şi-a întrerupt activitatea din Africa şi s-a reîntors în patrie ?“

Schweitzer şi Zweig se cunoşteau mai dinainte. Întreţineau chiar o corespondenţă dar, aşa cum remarca foarte bine Zweig, o legătură prin corespondenţă doar că intensifică aşteptarea întrevederii.

Şi iată că în faţa lui Zweig apăru o casă cu etaj, învăluită de verdeaţă, iar la intrare îl întîmpină un om destul de voinic, bronzat, cu o privire deschisă, duioasă. După cum remarcă Zweig, părul lui Schweitzer încărunţise, dar faţa, mobilă, expresivă, era neobişnuit de tînără.

Sosit de pe drum, Zweig fu poftit la masă. Aici oaspetelui îi fu prezentată familia doctorului : încîntătoarea doamnă Schweitzer şi drăgălaşa lor fetiţă, Renate.

După masă toţi se îndreptară spre mica biserică din Günsbach. Albert Schweitzer se aşeză la orgă şi sub bolţile vechi răsună muzica lui Bach.

Privindu-l pe interpret, pe acest virtuos între virtuoşi, Zweig se gîndea : dacă ar şti el ce minune e această interpretare profundă ! Nu degeaba amatorii de muzică îl considerau drept unul din cei mai mari organişti ai lumii. Aşa se explică deci de ce la concertele lui nu se pot găsi niciodată bilete...

Sub bolţile bisericii se stinseră ultimele acorduri. Lui Zweig i se părea că de cînd se află aici a trecut o veşnicie. Cu ochii strălucind de lacrimile abia stăvilite, el mulţumi lui Albert Schweitzer pentru marea bucurie ce-i fusese prilejuită.

Oaspetele îşi luă rămas bun de la Schweitzer, de la soţia acestuia şi de la fetiţă şi porni înapoi, printre colinele verzi ale Alsaciei. Încă de pe drum, Zweig îşi formulă primele rînduri din minunata schiţă psihologică despre marele alsacian.

La începutul acestei schiţe pot fi citite următoarele :

„Viaţa lui Schweitzer este eroică, dar nu în vechiul înţeles al cuvîntului, adică eroism militar, ci într-unul etic. Eroismul lui Schweitzer este moral, un eroism apropiat de cel al lui Gandhi sau al lui Romain Rolland, un eroism specific eroismului secolului nostru."

*

* *

La cîtva timp după înapoierea în Africa, Schweitzer află că în Germania au venit la putere fasciştii. El îşi aduse atunci aminte de cuvîntarea sa cu prilejul centenarului Goethe, la Frankfurt ; îşi aminti cum i-au spus unii : „Lumea nu vă înţelege, domnule doctor !" ; îşi aminti cele ce i le povestise Zweig despre mişcarea antifascistă şi acum îşi dădu bine seama : într-adevăr, nu era înţeles. Optimismul lui, bazat pe activitate, era complet străin societăţii moderne europene. Conştiinţa popoarelor nu se trezise încă suficient spre a da naştere unei mişcări cu adevărat eficiente pentru pace. Vor mai trebui să răsune exploziile barbare de la Hiroshima şi Nagasaki, înainte ca oamenii să înţeleagă că de ei şi numai de ei depinde soarta lumii şi a culturii ei.

Schweitzer părăsi pentru cîţiva ani activitatea politică. El nu depuse numele pe manifestele celor care înfierau cel de-al III-lea Reich, şi asta pentru că nu credea în puterea acestor manifeste. Fasciştii, fără să ia în seamă aceste hîrtii, îşi continuau nelegiuirile. Veşti îngrozitoare ajunseră pînă la Lambaréné. O adîncă mîhnire îl cuprinse pe Schweitzer cînd află despre batjocorirea de către fascişti a rămăşiţelor pămînteşti ale profesorului Breslau şi ale soţiei acestuia. El suferi direct, de parcă ar fi fost vorba de el, auzind despre fuga din Viena a sensibilului şi neajutoratului Ştefan Zweig. Un vechi prieten al doctorului, Oscar Krauss,

profesor de filosofie la Universitatea din Praga, a fost de asemenea nevoit să părăsească Praga și să-și caute adăpost în străinătate.

Schweitzer jură că atîta timp cît deasupra Germaniei va flutura steagul cu zvastică, el nu va face un pas înlăuntrul granițelor ei. Totuși, la Berlin, noii conducători începură în taină să ia informații asupra lui. Ministerul Propagandei, al lui Goebbles, intenționa să-l folosească pe renumitul savant-umanist drept paravan, ca să acopere nelegiuirile naziștilor. Într-o zi la poșta din Lambaréné sosi o scrisoare guvernamentală semnată de însuși Goebbels. Principalul ideolog al partidului nazist îl invita amabil pe doctorul Schweitzer să vină în Germania pentru a ține conferințe și a da concerte la orgă. El îi făgăduia lui Schweitzer că-i va crea cele mai bune condiții de lucru și de odihnă. Scrisoarea era încheiată astfel: „Salutări din Germania, doctor Goebbels."

Mai ales aceste ultime cuvinte îl indignară pe Schweitzer. El concepu imediat un refuz rece și închipuindu-și ce grimasă va face „ardentul militant al rasismului", semnă scrisoarea cu cuvintele: „Salutări din Africa centrală, doctor Schweitzer!"

În nefastul an 1933, la spitalul din Lambaréné apăru primul doctor african, Bissaugavi. Acesta absolvise în Europa colegiul de medicină și, auzind despre activitatea doctorului Schweitzer la Lambaréné, decise să lucreze cu orice preț alături de renumitul doctor.

Pe malurile fluviului Ogooué tînărul doctor fu primit cu brațele deschise. După puțin timp, Bissaugavi ajunse să examineze singur bolnavii și asista la intervențiile chirurgicale.

Înalt și energic, cu o față deschisă, luminată de un surîs plin de bunătate, el se dovedi curînd de neînlocuit în cazurile cele mai grele ale practicii spitalicești.

Într-o zi, o femeie, venită la spital dintr-un trib ce se afla în munte, şi care avea un braţ atins de gangrenă, nu accepta în ruptul capului să fie operată. Pînă şi răbdătorul N'Cinda — Marc Lauterburg — îşi ieşise din fire. Oricît încercase să-i explice îndărătnicei paciente cît de necesară e operaţia, ea se încăpăţîna să refuze.

Tocmai atunci în sala de primire a bolnavilor intră Bissaugavi. El lăsă din întîmplare uşa întredeschisă. În sala de primire, unde domnea o tăcere apăsătoare, pătrunse zgomotul liniştitor al vieţii din spital. Glasuri de copii alternau cu ţipetele stridente ale papagalilor şi cu zgomotul vaselor de metal şi de lut mînuite — se apropia ora prînzului.

Bissaugavi privi chipul întunecat al lui Marc Lauterburg, apoi mîna groaznic umflată a pacientei şi înţelese totul. El se apropie de femeie şi-i spuse ceva, arătînd spre uşa întredeschisă. Femeia îl asculta atent pe tînărul doctor. Deodată Bissaugavi sări de pe scaun, ridică mîinile a implorare şi, schimonosindu-se, se trînti cu faţa la pămînt. Pacienta, foarte tulburată de ceea ce auzise şi de ceea ce vedea acum, se îndreptă deodată spre Marc Lauterburg şi rosti în dialectul tribului ei ceva foarte ferm.

— Ce spune ? se adresă N'Cinda tălmaciului.

— Spune că-i de acord să fie operată, răspunse acesta.

În timp ce tălmaciul o conducea pe pacientă spre sala de operaţie, spre a fi pregătită, Marc Lauterburg, fără să-şi ascundă mirarea, se adresă lui Bissaugavi :

— Cum ai reuşit să obţii consimţămîntul ei ?

— O, foarte uşor, zîmbi Bissaugavi. Mai întîi i-am vorbit despre timp, despre recolta de porumb, despre viaţă, şi am ajuns la concluzia că viaţa este foarte frumoasă şi că nici ea, nici eu nu avem nici un motiv să murim. Apoi i-am explicat că duhurile rele care i-au

intrat în mînă o pot duce la moarte : aceste duhuri, i-am zis eu, le putem alunga numai prin operaţie...

N'Cinda rîse. Îi povesti despre acest caz lui Albert Schweitzer şi acesta, la vizita de seară, îi mulţumi lui Bissaugavi.

— Se vede de la primii paşi pe care i-ai făcut, zise Oganga, că eşti un adevărat doctor şi că ai să rămîi mult timp la noi.

Prezicerea lui Albert Schweitzer se dovedi justă. Şi după treizeci de ani, doctorul Bissaugavi lucra tot la Lambaréné.

*

* *

În primăvara anului 1934, Albert Schweitzer, doctor honoris causa al Universităţii din Oxford, fu invitat să ţină un curs în Anglia. Schweitzer îşi dădu numaidecît consimţămîntul ; el spera să-l întîlnească la Londra pe Ştefan Zweig, ale cărui scrisori, sosite la Lambaréné, erau tot mai pesimiste.

În luna februarie, Schweitzer plecă în Europa. Cursul urma să-l ţină în luna octombrie, iar pînă atunci putea să-şi viziteze soţia şi fiica şi să corecteze şpalturile noii sale cărţi, „Concepţiile gînditorilor indieni despre lume".

Elena îşi aştepta soţul la Bordeaux. Era veselă şi arăta mult mai tînără decît era în realitate. Pe drum, din port pînă la gară, ea îi povesti doctorului despre fiica lor.

— N-ai s-o recunoşti. Renate a noastră e acum domnişoară. S-a făcut mare. Şi cum te mai aşteaptă !...

Doctorul privea pe furiş spre nevastă-sa şi zîmbea.

„Curînd voi avea şaizeci de ani, se gîndea el. Şi nici Elena nu-i cu mult mai tînără decît mine, dar cîtă energie are şi cîtă vitalitate !"

— Arăţi foarte bine ! îi spuse el.

Elena zîmbi :

— Asta fiindcă vii aşa de des în Europa.

Se opriră pe o străduţă pustie şi se îmbrăţişară ca doi tineri îndrăgostiţi.

— Vai, Albert ! zise Elena îndepărtîndu-se de soţ. Am cam uitat amîndoi că nu mai avem optsprezece ani...

Seara, Elena şi Albert, plecară cu trenul la Günsbach.

Acum, în luna februarie, casa lor — pe care Schweitzer o recunoscu de departe — nu i se păru atît de atrăgătoare ca vara : vrejurile plantelor agăţătoare, lipsite de verdeaţă, îi aducea doctorului aminte de şerpii africani care, tot aşa, se încolăceau în jurul copacilor... Dar înăuntru era bine : cald şi plăcut. Elena îl conduse pe soţul ei în camera bibliotecă, unde adunase toate cărţile scrise de soţul ei şi multe alte cărţi în care alţii scriau despre el.

Schweitzer clătină din cap :

— Niciodată n-aş fi crezut că sînt atît de multe...

După cîteva zile, sosi din pension şi Renate. Intră alergînd în cabinetul tatălui şi, uitînd de bunele maniere, respectate cu strictеţe în pension, sări de gîtul lui, subţirică, cu faţa îmbujorată şi luminată de ochii mari, ca ai mamei sale. Doctorul îşi îmbrăţişă fiica, repetînd întruna :

— Ce bine că ai venit, Renate...

Renate sări glumeaţă în sus, se eliberă şi cu un zîmbet şiret, zise :

— Ce bine că ai venit, tată !

Rîseră amîndoi...

Primăvara petrecută în patrie avu un efect salutar asupra sănătăţii lui Schweitzer. Niciodată, poate, n-a lucrat el aşa de bine ca acum. Iar cînd se odihnea, du-

pă lucru, visa : ce bine ar fi ca în fiecare primăvară să poată veni măcar pentru o lună în Valea Fericirii !

Pe masa lui de lucru, teancul cu foile de corectură ale noii sale cărți despre filosofia Indiei îndepărtate creșteau mereu. Pe Schweitzer îl preocupau de mult izvoarele și destinul civilizațiilor vechi. De multe ori și-a pus întrebarea : oare drumurile de dezvoltare a culturii omenești sînt pretutindeni aceleași ? Ce influență reciprocă s-a produs între Occident și Orient ? Despre aceste lucruri trată el în cartea sa „Concepțiile gînditorilor indieni despre lume". La conceperea și dezvoltarea acestei cărți l-au ajutat foarte mult lucrările lui Romain Rolland despre filosofia indiană. Și acum, cînd scria prefața, Schweitzer releva cu recunoștință acest fapt.

Liniștea din cabinetul lui de lucru era întreruptă doar de expansiunile zgomotoase ale fiicei sale cînd venea de la pension și de vizitele, destul de dese, ale editorilor. Într-o zi doctorul primi vizita colaboratoarei sale din Africa, miss Russel. Încă de la Lambaréné, Schweitzer o rugase să-i traducă prelegerile pe care urma să le țină în Anglia. Miss Russel cunoștea foarte bine germana și mai tîrziu a tradus în limba ei maternă — engleza — două cărți ale lui Schweitzer — „Povestiri africane" și „Concepțiile gînditorilor indieni despre lume".

Cînd doctorul o zări în pragul casei sale, în loc de bun venit, îi zise cu oarecare amărăciune :

— Ai sosit ? Înseamnă că primăvara s-a terminat și că trebuie să ne pregătim de drum !...

— Într-adevăr, așa e, răspunse zîmbind miss Russel. Și-mi permit să observ, doctore, că sînteți așteptat nu numai la Londra, dar și la Lambaréné.

După ce sosi miss Russel, programul de lucru al lui Schweitzer se schimbă. De dimineață își pregătea prelegerile, după amiază discuta conținutul lor cu miss

Russel și întocmea liste cu materialele ce trebuiau cumpărate pentru spitalul din Lambaréné.

Astfel trecu repede vara. Sosi și ziua plecării în Anglia. Doctorul nu-și luă rămas bun de la soție și fiică, deoarece, după terminarea turneului prin Anglia, intenționa să se întoarcă acasă pentru a petrece în familie revelionul 1935.

*

* *

Mîndrul Albion îl întîmpină pe Schweitzer cu timp mohorît. Fără umbrelă, doctorul nu avea curajul să iasă nici într-o plimbare cît de scurtă. După ce înceta ploaia, deasupra Londrei se așternea o ceață deasă, îmbîcsită de vapori de benzină ; din pricina aceasta trecătorii tușeau, abia putînd să respire.

Într-o asemenea seară cețoasă, doctorul Schweitzer îl întîlni pe Ștefan Zweig. Zărindu-l doctorul rămase încremenit : prietenul său părea bolnav. Umbla încovoiat, pe fața trasă luceau cu febrilitate ochii întrați în orbite.

Îndelung hoinăriră Zweig și Schweitzer pe străzile Londrei. Zweig își povesti viața lui grea în exil, blestema fascismul și își exprima îndoiala că s-ar putea găsi o forță care să-i țină piept.

— M-am scîrbit pînă peste cap, doctore ! exclama el. Toate m-au scîrbit, absolut toate ! Englezii trăiesc de parcă nu i-ar amenința fascismul, iar americanii care sosesc aici, habar n-au de amenințarea ce o prezintă fascismul pentru democrația internațională. Dacă-i întrebi, dau din umeri : ce-o mai fi și cu fascismul ăsta ? Timpul nostru nu mai cunoaște eroi ! Nimeni nu-i în stare să-și smulgă inima din piept și să le lumineze oamenilor calea cu ea ! Am obosit să mai vorbesc și să scriu despre toate astea, doctore. Oamenii nu mă înțeleg...

— Știi, Ștefan, asta aud și eu mereu. Peste tot voci de compătimire : „Lumea nu vă înțelege, domnule doctor !“ Dar uite că perseverez. Dacă nu mă înțeleg astăzi, or să mă înțeleagă mîine ! Și știi ceva ? Eu cred că dictatura poate fi învinsă ! Hitler... nu-i ceva serios, n-o să țină cît pămîntul. Desigur, ne pasc încă nenorociri, mari nenorociri, dar o să apucăm și noi ziua cînd hitlerismul în Germania nu va mai fi decît amintirea unui coșmar.

Și totuși, nu putea Schweitzer să bănuiască atunci ce grele sacrificii va trebui să facă omenirea pentru a zdrobi fascismul și că una din victime va fi chiar prietenul său, Ștefan Zweig, care, nemairezistînd poverii îndoielilor, își va curma zilele departe, în Brazilia, în cumplitul an 1942.

*

* *

Prelegerile filosofice susținute de Schweitzer la Oxford, Manchester și Edinburgh se bucurară de succes. Cultura, spunea Schweitzer, trebuie să aibă un suport etic. Moralitatea are misiunea de a-i apropia pe oameni. Cerința principală a eticii este aceea de a contribui la dezvoltarea vieții, la perfecționarea ei...

Spre sfîrșitul anului 1934, Schweitzer reveni în Franța, unde ai lui îl așteptau cu nerăbdare. În casa din Günsbach tocmai se făceau pregătirile vesele pentru sărbători, înaintea plecării în Africa.

Dar ce repede trecură Crăciunul și Anul nou, în ospeții, vizite reciproce și pretențioase baluri sub bradul fastuos împodobit ! În societate, doctorul asculta comentarii asupra situației din Europa, deși despre acest subiect se discuta puțin și parcă fără seriozitate.

— Hitler, constituie un scut natural între noi și Rusia Roșie. Și fiți siguri, el n-o să se certe niciodată

cu Vestul, dacă îi vom oferi posibilitatea să-şi aranjeze treburile din Răsărit, explica la un dineu un cunoscut industriaş din Strasbourg.

— Dar bine, nu vă gîndiţi ? Un război cu Rusia ar deveni inevitabil un război mondial ! răspunse Schweitzer.

— Lăsaţi, domnule doctor, astea-s gogoriţe ale propagandei bolşevice, îl întrerupse fabricantul. În prezent, Rusia nu mai este un stat puternic, cum era în secolul trecut. Da, da, acuma Rusia nici nu mai este un stat, ci o construcţie artificială a propagandei roşii. Nemţii, cu tehnica lor şi cu organizaţia lor perfectă, termină cu Sovietele în două-trei săptămîni...

Doctorul zîmbi. El n-a fost în Rusia Sovietică, dar citise despre construirea societăţii noi din U.R.S.S., era edificat şi avea o concepţie realistă asupra problemelor ce se rezolvau acolo. Îşi aduse aminte de numeroasele articole ale lui Romain Rolland scrise în apărarea U.R.S.S. şi, cu toate că avea obiecţii faţă de unele din ele, nu putea fi în nici un caz de acord cu industriaşul. Nu mai încape îndoială că dacă muncitorii au luat în mîinile lor puterea, după ce vor învinge bolile seculare, ignoranţa şi lipsa de cultură, nu vor mai ceda uşor duşmanului ceea ce au cucerit...

În seara aceea industriaşul era vesel şi exuberant. Dar în inima lui Schweitzer, după scurta convorbire cu el, pătrunse o îndoială. Nu cumva există o înţelegere între Hitler şi cei care, pe ascuns sau vădit, doresc să îndrepte armatele hitleriste spre Răsărit ? Germania nu va călca înţelegerea, pentru ca din nou — şi a cîta oară ! — să încerce să anexeze Alsacia ?...

Luîndu-şi rămas bun, la gară, de la frau Elena şi Renate, Schweitzer, îngrijorat, spuse :

— La anu' am să vin probabil din nou. Impresarii englezi m-au rugat să dau cîteva concerte. N-am spus nici da, nici nu... Dar acum sînt hotărît. Am să le scriu

că sînt de acord. Nu pot să vă las prea mult timp singure.

Elena zîmbi. Renate bătu din palme de bucurie. În timpul acesta trenul porni şi cele două fiinţe dragi, care fluturau batistele, dispărură după clădirea gării.

Pe Schweitzer îl aştepta Africa şi griji noi.

*

* *

Doctorul Bissaugavi comunica :

— A crescut numărul leproşilor. Pavilioanele rezervate lor nu ne mai ajung.

— Vom mai construi altele, dragă colega. Vom mai construi, dacă nu ne vor împiedica unele evenimente din lume.

— Ce evenimente, Oganga ?

Acest dialog atrase atenţia şi celorlalţi doctori. Marc Lauterburg interveni :

— Desigur, citim şi noi ziarele, dar altceva e să vezi cu ochii, măcar o dată, ce citeşti mereu din ziare. Ce-aţi văzut în Europa, domnule doctor ?

Schweitzer răspunse evaziv :

— Ei ce să zic. Veţi pleca şi voi în concediu, pe rînd, şi veţi vedea cu ochii voştri. Iar cînd veţi reveni la Lambaréné, vom face un schimb de impresii. S-ar putea să aveţi alte păreri decît ale mele. Eu, mărturisesc, sînt poate prea mult influenţat de trista mea experienţă. Şi ca să îndrepte discuţia pe alt făgaş, întrebă : Ce mai e nou pe-aici ?

Doctorii începură să vorbească, întrerupîndu-se unul pe celălalt.

— Acum vin o dată şi jumătate mai mulţi bolnavi decît anul trecut.

— Secţia naşteri funcţionează din plin...

— Nu de mult Marc l-a operat pe Mefisto...

— Pe cine ?! îl întrerupse Schweitzer. Mefisto ? Aţi început să lucraţi şi cu infernul ?

Doctorii începură să rîdă :

— Mefisto, explică miss Russel, care sosise înaintea lui Schweitzer, este un cimpanzeu. Curios din fire, a băgat mîna într-o capcană. Aşa l-au adus la noi, cu capcană cu tot.

— Traumă gravă ? se interesă Schweitzer.

— O falangă zdrobită, răspunse Marc Lauterburg. Dar acum totul este în ordine. Cimpanzeul este complet vindecat şi a intrat în serviciul spitalului în funcţia de clopotar.

Doctorii începură din nou să rîdă, iar Marc Lauterburg continuă cu toată seriozitatea :

— Mefisto s-a dovedit specialist în instrumente de percuţie. Să-l vedeţi cum sună clopotul la ora meselor ! Şi ceea ce este mai remarcabil : totdeauna exact la minut. După semnalele lui, poţi verifica ceasul.

— Pentru început asta-i bine, reluă Schweitzer pe acelaşi ton cu N'Cinda. Încă vreo doi-trei cimpanzei ca Mefisto ăsta şi gata orchestra. Şi acum, domnilor, e timpul să începem, contravizita. Cu ce secţie începem ? Cu chirurgia ? Bine ! Să mergem !

Şirul de oameni în halate albe, ieşind din casa doctorului, se îndreptară spre pavilionul chirurgical. În fruntea lor păşea încet, un om cu zîmbetul pe buze, cu fire albe vizibile în părul bogat.

Zărindu-l, negrii întîlniţi pe drum ridicau vesel mîinile în semn de bun sosit şi exclamau bucuroşi :

— Bună ziua, Oganga !

*

* *

La 14 ianuarie 1935, înainte de a fi părăsit Europa, în cercul restrîns al familiei, Schweitzer şi-a sărbăto-

rit împlinirea a şaizeci de ani, iar peste cîteva luni, la Lambaréné, primi cel mai frumos dar de ziua lui : exemplarele cuvenite din cartea-i abia apărută, „Concepţiile gînditorilor indieni despre lume".

Noua carte a lui Schweitzer sosi la Lambaréné într-un moment de intensă activitate. Doctorul se apucase să construiască un dig pentru a feri spitalul în caz de inundaţii. Ca întotdeauna, ducea lipsă de braţe de muncă, cimentul era pe sfîrşite, iar echipamentul staţiei de pompare, comandat la Libreville în timpul unei călătorii, aproape că nu mai spera să-l primească.

Schweitzer scoase o carte din pachet — avea o copertă modestă, cenuşie, de pînză — şi începu s-o răsfoiască, fără chef. Curios, de data aceasta el nu resimţea acel sentiment de mîndrie a creaţiei care îl încerca de obicei la primul contact cu o carte abia ieşită de sub teasc, şi nici imboldul de a se apuca iarăşi de lucru. Era obosit. Foarte obosit. Şi această oboseală îi atrofiase probabil avîntul şi sentimentele. De două săptămîni nu mai scrisese nici soţiei, nici fetei. Astăzi va trebui să le scrie. Va trebui neapărat să-i scrie şi editorului. Aşadar cartea... să aştepte timpuri mai bune...

Doctorul lăsă volumul jos şi, după ce-şi puse pe cap casca tropicală, porni spre şantierul al cărui zgomot îi ajungea pînă la ferestre. Pe drum se întîlni cu G'Mba.

— Oganga, m-a trimis N'Cinda după dumneavoastră. A spus că vă aşteaptă. Are pe masă un pigmeu pe jumătate tăiat...

Schweitzer dădu să zîmbească, dar nu izbuti. Îl cuprinse pe G'Mba cu braţul pe după umeri şi, împreună, ajunseră la pavilionul chirurgical.

Marc Lauterburg, purtînd mască şi cu scalpelul în mînă, îl aştepta pe Schweitzer pentru a-l consulta înainte de a continua operaţia.

E tatăl unei familii numeroase, îl arătă Marc pe pigmeu, om nu prea în vîrstă, care se afla pe masa de operaţie. Are o tumoare malignă la nivelul pulmonului. Am vorbit şi cu ai lui. Sînt toţi aici, lîngă rîu. Îmi pare rău de băieţii lui şi nu ştiu ce să fac...

Ascultîndu-l, Schweitzer se spăla pe mîini. G'Mba îl ajută să-şi pună masca de tifon.

— Ia să vedem.

Îl cercetă mult timp, încruntîndu-se. În sfîrşit, zise :

— Operaţia n-are nici un rost. Spre regretul meu, nu-i putem fi de nici un folos...

Se îndepărtă de masa de operaţie şi Marc Lauterburg observă pentru întîia oară că Schweitzer se gîrbovise.

*

* *

În toamna anului 1935 Schweitzer, după cum îi promisese soţiei şi fiicei sale, plecă din nou în Europa. Nu se simţea prea bine şi spera că acolo se va odihni şi se va întrema. Dar speranţele sale se spulberară curînd.

În Europa mirosea tot mai tare a praf de puşcă. Deşi lupte deocamdată se dădeau numai în Etiopia, Schweitzer înţelegea că fasciştii nu se vor mulţumi cu un război local. La orizont se întrezăreau evenimentele din Spania.

Renate urma să termine pensionul ; timpul învăţăturii se apropia de sfîrşit. Trebuie deci să se îngrijească şi de viitorul fetei.

Elena mai pierduse şi ea din puteri anul acesta. Oare sănătatea îi va îngădui să trăiască în Africa, dacă va fi nevoie de acest lucru ?

De îndată ce Schweitzer apăru la Günsbach, sosi un impresar din Anglia să-i comunice că i s-au fixat concertele în luna noiembrie. Desigur, i se spuse, pu-

blicul ar fi bucuros dacă maestrul ar însoți concertele sale cu comunicări despre arta orgii, și dacă ar împărtăși impresii din Africa.

Schweițzer vru un moment să refuze aceste conferințe suplimentare, dar aflînd că i se va plăti în plus pentru ele, acceptă, gîndindu-se la cheltuielile necesare pentru extinderea spitalului. Avea nevoie de bani și încă de bani mulți pentru construirea noilor pavilioane, pentru terminarea digului și pentru cumpărarea de noi medicamente și instrumente chirurgicale. Nu, în nici un caz nu putea să refuze un venit, oricît ar fi fost el de greu cîștigat. Și-apoi, poate cineva să știe ce-l mai așteaptă în viitor ?

Doctorul își dădu consimțămîntul atît pentru comunicări, cît și pentru conferințele despre Africa. Trebuia deci să se pregătească și pentru concerte, și pentru comunicări.

La concertele lui Schweitzer, care încă din 1920 își cîștigase în toată Europa faima de desăvîrșit organist, acum lumea dădea năvală și din alte motive : multora li se părea romantic, chiar bizar ca un om să fie în același timp și mare muzician, și medic, angajat într-o amplă activitate de pionierat în Africa. Afișele stimulau curiozitatea. Ele spuneau : Bach în interpretarea lui Schweitzer a fost auzit ieri în Africa, astăzi va fi auzit la Londra. Grăbiți-vă ! Grăbiți-vă ! Grăbiți-vă !

Începea concertul și publicul uita totul în afară de muzica ce răsuna sub bolțile sălii. În timpul pauzei, chiar și scepticii, zguduiți de cele auzite, recunoșteau :

— Înțeleg de ce a plecat în Africa. Astfel poate cînta numai cineva care iubește foarte mult oamenii.

Într-un alt colț se auzea :

— Muzician și doctor... Dar nu-i nimic extraordinar în asta. În Africa el vindecă trupurile, aici sufletele !

Schweitzer rămase în Europa tot anul 1936. Își aranjă treburile sale cu editorii, cumpără echipamentul și alimentele necesare spitalului. Frau Elena, văzîndu-și de sănătate, consulta cei mai de vază medici. Rezultatele întrecură așteptările. Împreună cu Albert mergeau des să o vadă pe Renate. Fata lor, acum domnișoară de șaptesprezece ani, se bucura mult cînd îi veneau părinții, ca o fetiță mică. Mereu își aducea aminte că în ziua cînd împlinea șaizeci de ani, tatăl ei le-a chemat pe ea și pe mama în cabinetul de lucru și le-a propus :

— Ce-ar fi să fugim de felicitările oficiale ? Să plecăm undeva, la munte...

Așa au și făcut. Au plecat toți trei în Elveția fără să spună cuiva unde se duc și s-au instalat într-o mică pensiune de familie. Deși tatăl luase cu el manuscrisul unei lucrări neterminate, le rămînea destul timp în fiecare zi să facă excursii în munți sau spre lac.

Și ce frumos le povestea el despre acest colț al lumii, despre istoria lui, despre caracteristicile geografice și climaterice ale Elveției ! Așa de rar se întîmpla ca tata să fie cu ele ! Ascultîndu-l, ea își dădea totuși seama că el este îngrijorat. N-avea însă cum să-și închipuie că de fapt tatăl ei era îngrijorat de soarta ei, de viitorul ei. El depusese la o bancă din Elveția o sumă de bani pe numele Renatei. Dar ce înseamnă banii cînd în lume nu-i liniște și nu ai siguranța zilei de mîine ?!

N-avea nici un rost să întrerupă învățătura fetei. S-o ia cu el în Africa, și s-o țină vreo doi-trei ani ? Nu, asta era cu neputință. Nu le mai rămînea decît un singur lucru : să conteze pe puterea sufletească și pe rezistența fizică a soției sale.

Cînd doctorul îi împărtăși Elenei grijile, ea spuse :

— De ce nu vorbeşti cu Renate ? E mare acum, e om în toată firea. Nu putem neglija părerea ei.

Schweitzer ascultă sfatul soţiei. Cu puţin înainte de plecarea în Africa, îşi chemă fata şi-i expuse cu toată sinceritatea îndoielile : Renate ascultă atentă. Faţa ei de adolescentă se făcu deodată serioasă ; sprîncenele, ca două săgeţi, se împreunaseră la rădăcina nasului, ochii priveau cu seriozitate şi înţelepciune. Ea răspunse în felul următor :

— Nouă să nu ne duci grija, tată. Locul tău este în Africa. Cauza ta, care este şi a noastră, n-are rost s-o abandonezi. Pleacă, şi dacă poţi, vino să ne vizitezi cît mai des. Iar dacă începe războiul, atunci eu şi mama venim la tine.

*

* *

Întors la Lambaréné, Schweitzer află că prietènul său, reputatul violoncelist Pablo Casals, a părăsit Spania în semn de protest împotriva venirii la putere a generalului Franco. Casals, îi scriau prietenii, a jurat să nu mai calce pămîntul Spaniei cît timp îşi vor face de cap acolo nelegiuiţii de falangişti.

Era seara, cînd Schweitzer citi această scrisoare. Dincolo de fereastră se lăsase brusc înserarea tropicelor, amurgul prefăcîndu-se deodată, ca prin farmec, într-un întuneric de nepătruns. Tot aşa de repede alternau şi sentimentele în sufletul lui Schweitzer. Era mîndru de fapta lui Casals. Închipuindu-şi însă pe bătrînul muzician (Casals era cam de aceeaşi vîrstă cu Schweitzer) rămas fără adăpost, simţi că i se rupe inima. Unde o fi acum Ştefan Zweig ? Unde or fi Oscar Kraus, Pablo Casals şi ceilalţi numeroşi cameni de ştiinţă sau de cultură care au fugit de fascism ? Şi ce soartă îi aşteaptă pe ei şi familiile lor dacă fasciş-

tii ajung în Franţa şi apoi în dominioanele franceze din Africa ?

Prin fereastra deschisă, acoperită cu tifon, doctorului îi ajungea la urechi glasul nocturn al junglei. Protejat de întuneric, cel puternic sugrumă şi sfîşie pe cel slab. Răsună deopotrivă răgetul triumfător al învingătorilor şi vaietele sfîşietoare ale victimelor. Oare nu acelaşi lucru se petrecea acum în Europa scufundată în întuneric ? Dar legea junglei nu poate triumfa printre oameni. Oare suferinţele lui Goethe şi ale lui Bach au fost zadarnice ? Oare creaţiile lor n-au influenţat cu nimic omenirea ?

Ceea ce îl readucea la realitate pe Schweitzer era „viaţa cotidiană a Africii". În muncă, el uita de toate.

— Noi îi vindecăm pe oameni. Sădim în sufletele lor iubirea şi compasiunea pentru ceilalţi oameni. Prin aceasta noi luptăm împotriva războiului, spunea mereu Schweitzer colegilor săi.

Cînd la Lambaréné sosiră veşti despre ocuparea Cehoslovaciei de către fascişti, Schweitzer decise din nou să plece în Europa. Era tot timpul îngrijorat de soarta soţiei şi a fiicei sale.

Îşi termină repede lucrările la spital, stînd cîteodată nopţi întregi la masa de lucru, grosolan lucrată, dar comodă — construcţie proprie.

La începutul anului 1939, lăsînd spitalul în grija Matildei Kottman, Schweitzer plecă spre Franţa

Capitolul X

BOMBARDIERE DEASUPRA COLIBELOR

În rada Port-Gentil se aflau cîteva nave militare. Din coşurile lor puternice se înălţa un fum uşor. Navele se aflau sub presiune. Iar în oraş, observă Schweitzer, nu se vedea nici un marinar — nu li se dădea voie să coboare pe uscat.

„Nu-i semn bun, se gîndea el, îndreptîndu-se spre vaporul lui. Totuşi poate pînă la urmă totul va fi bine !“

Pe vapor răsuna în plin radioul. Fără să vrea, doctorul asculta melodiile vesele, de muzică uşoară, ce alternau cu buletinele de ştiri.

„Revendicările lui Hitler faţă de Polonia. Franţa nu sprijină aceste pretenţii. Francezii trebuie să fie gata pentru orice. Ce înseamnă toate acestea, dacă nu pregătirea psihologică a războiului ? Pînă va răsuna prima împuşcătură, politicienii se străduiesc totdeauna să demonstreze că această împuşcătură este de neînlăturat“, se gîndea doctorul.

În această dispoziţie sufletească, doctorul ajunse în Franţa. Coborî în port, dar îşi lăsă bagajele pe vapor şi îşi cumpără biletul de reîntoarcere.

Pînă la plecarea înapoi în Africa avea la dispoziţie douăsprezece zile. Nici măcar două săptămîni !

Schweitzer se grăbi să ajungă la Günsbach. Cel dintîi lucru pe care trebuia să-l facă acum era să le ia cu el pe Elena şi pe Renate, să cumpere cît mai

multe provizii pentru spital și să-și pună la adăpost arhiva. Dar la Günsbach, doctorul primi un duș rece.

— Ce-ți trece prin gînd, Albert ! îi spuneau prietenii. Cum poți să-ți pierzi capul în halul ăsta ?! Niciodată situația din Europa n-a fost mai stabilă ca acum. Pînă la terminarea pensionului fata dumitale mai are doar cîteva luni. De ce n-o lași să-și termine studiile ?

Frau Elena părea și ea calmă. Se bucura că i-a venit soțul, dar nu putea înțelege de ce și-a lăsat el toate treburile din Lambaréné și s-a grăbit să vină în Europa.

Oaspeții care au luat cu asalt casa doctorului, parcă înțeleși între ei, încercau toți să-l convingă pe Schweitzer că greșește considerînd că războiul va începe curînd.

— Discuțiile asupra Poloniei vor rămîne simple discuții. Hitler trebuie să țină seama de părerea Franței în această privință, îi explica lui Schweitzer un cunoscut, deputat în parlament.

Un tînăr inginer îl susținu pe acesta cu convingere :

— Dacă dumneavoastră, domnule doctor, ați fi văzut linia Maginot, ați fi înțeles că Hitler nu va îndrăzni niciodată să treacă Rinul. Și dacă totuși o va face, își va frînge gîtul !

Tînărul entuziast nu știa și nu putea ști atunci că armatele fasciste, în 1940, vor ocoli pur și simplu linia Maginot și vor pătrunde în Franța prin Belgia, așa cum au făcut germanii și în 1914.

Cînd sosi vremea plecării, Schweitzer, convins de prietenii săi, își lăsă fiica și soția în Europa. Renate învăța la Lausanne, în Elveția.

— La anul, cînd veți reveni, veți găsi Franța pașnică și înfloritoare, spuneau prietenii, conducîndu-l pe doctor.

Din păcate, prorocirea lor nu se va adeveri.

*

* *

În cele douăsprezece zile petrecute în Europa, Schweitzer achiziționă mari cantități de alimente pentru spital — numeroase containere cu făină, zahăr, conserve — zeci de lăzi de medicamente, precum și material de construcție.

La Cap-Lopez dură tare mult transbordarea tuturor acestor mărfuri pe puntea unui vas fluvial. Abia în martie ajunse doctorul la Lambaréné. Răspunzînd întrebărilor pe care i le puneau colegii, el spunea că, peste un an, va pleca din nou în Europa.

Dar evenimentele petrecute după plecarea doctorului îi alungară orice speranță de a se reîntoarce în Europa. În septembrie 1939, armatele fasciste invadară Polonia. Apoi sosi rîndul Belgiei, Olandei, Franței. Într-o seară, doctorul Marc Lauterburg, de obicei un om foarte calm, dădu buzna la Schweitzer :

— Fasciștii sînt la Paris ! exclamă el și începu să plîngă.

Schweitzer încercă să-l consoleze, dar și pe el îl chinuiau gînduri negre. Scrise zeci de scrisori la Günsbach, soției, și la Lausane, fiicei, dar nu primi răspuns. Scrise prietenilor, dar nici aceștia nu răspunseră nimic. Se adresă și Comisiei Internaționale a Crucii Roșii — tot fără rezultat.

Ce s-o fi întîmplat cu ai lui ? Nu cumva fasciștii au luat-o pe Elena și au închis-o într-un lagăr de concentrare pentru că este evreică? Göebbels, desigur, n-a uitat scrisoarea semnată: „Salutări din Africa centrală".

N-au trecut decît cîteva luni de la începutul celui de-al doilea război mondial și iată că cei din Lambaréné îi resimt consecințele. Aprovizionarea cu medicamente și alimente sistase. S-a întrerupt legătura și așa precară, cu lumea exterioară : spitalul nu avea radio.

Acum, mai mult femei veneau să ceară asistență. Bărbații tineri, în putere, erau luați în armată. În apropierea satului se și produseseră ciocniri între subunități ale armatei franceze aflate sub ordinele Comitetului național francez și adepții trădătorilor de la Vichy. Uneori la spital veneau soldați africani răniți și Schweitzer, cu riscul de a-și atrage represalii din partea autorităților militare, le acorda ajutorul necesar.

În aceste condiții era greu să-ți cultivi curajul și să dai exemplu de stăpînire de sine și de calm. Dar un astfel de exemplu pentru toți colaboratorii spitalului era Albert Schweitzer, în vîrstă de șaizeci și cinci de ani. El ceru tuturor medicilor, surorilor și sanitarilor să mobilizeze toate mijloacele și să se mențină la un strict regim de economii, pentru a asigura funcționarea neîntreruptă a spitalului. El se adresă de asemenea prietenilor săi din țările neutre cu rugămintea de a ajuta spitalul cu medicamente. Deși legătura cu Europa și America era aproape întreruptă, la jumătate de an după începerea războiului primi o cantitate considerabilă de medicamente. Acest transport a fost adus pe neașteptate la Port-Gentil de pe pachebotul „Brazza", scufundat curînd după aceea de un submarin german.

Prietenii nu i-au uitat pe acei oameni curajoși, care se luptau cu fascismul și cu atrocitățile războiului în jungla Africii.

*

* *

Ciocnirile izolate dintre adepții guvernului de la Vichy și cei ai lui de Gaulle se transformară în toamna lui 1940 într-un adevărat război. Linia frontului trecea prin Lambaréné. Peste colibele africanilor fugiți în junglă zburau bombardiere. Canonierele pătrunse adînc

pe Ogooué, aduceau trupe de desant. Victoria era ba a unora, ba a celorlalţi.

Într-o zi, canonierele Vichy-ste bombardară puternic satul Lambaréné. Obuzele căzute asupra spitalului distruseră mai multe barăci. În toiul bombardamentului apăru doctorul Schweitzer. Fără să-i pese de explozii, el dădea ajutor africanilor grav răniţi.

Soldaţii din trupele guvernului de la Vichy, care îl cunoşteau pe Schweitzer, văzîndu-l, încetară focul. Curînd din canoniere debarcară ostaşi. Aceştia ocupară satul, iar vasele dispărură în josul apei, la cotitura rîului.

Enervat din cale-afară, Schweitzer se duse la comandantul detaşamentului care ocupase satul.

— În spital mi-aţi omorît douăzeci şi opt de oameni! Răniţii nu i-am numărat! De ce, domnule căpitan, trageţi asupra oamenilor neînarmaţi?

— Domnule doctor, regret cele întîmplate. Dar războiul e război. Am fost trimişi să ocupăm punctul de sprijin Lambaréné. Şi conform ordinului, a trebuit să efectuăm mai întîi o pregătire de artilerie şi să debarcăm apoi un desant.

Căpitanul se mira: „Ce l-o fi apucat pe bătrîn? Să facă atîta tapaj pentru cîţiva negri omorîţi!“ El căscă, dîndu-i să înţeleagă doctorului că-i obosit şi că ar vrea să se odihnească.

Şi Schweitzer îşi dădu seama că nu va obţine nimic aici. Revenit la spital, ordonă să se scoată din depozit cimentul pregătit pentru dig.

— Pavilioanele dinspre rîu vor fi betonate, iar pe celelalte le blindăm cu tablă, spuse el ajutoarelor sale.

Toţi doctorii şi sanitarii liberi în acel moment se apucară de lucru. Clădirilor betonate Joseph le spuse „cazemate“ şi de atunci aşa le rămase numele.

Cazematele se dovediră a fi adăposturi destul de sigure și serviră foarte bine spitalului.

* * *

La începutul războiului, multiplelor sale specializări Schweitzer adăugă încă una : agronomia. Nevoia te învață multe ! În locul grădinii de zarzavat a Matildei Kottman și a Emmei Heuzknecht, care aproviziona din 1930 bucătăria spitalului cu legume europene, Schweitzer se gîndi să-i adauge o plantație întreagă. Din exploatarea acestei plantații, livadă și grădină, peste cîțiva ani vor putea obține produse pe care le-ar putea vinde la Port-Gentil. Spitalul avea nevoie de noi venituri, căci vechea lor sursă secase.

Activitatea furtunoasă a lui Schweitzer se izbi însă de rezistența vrăjitorilor și vracilor din împrejurimi. Într-o zi G'Mba, întors dintr-un sat vecin unde fusese să-și viziteze rudele, îi împărtăși lui Schweitzer următoarele îndoieli :

— Nu știu dacă facem bine... Mutăm palmierii dintr-un loc în altul... Sădim plante care nu-s ale noastre... Zeul pămîntului o să se înfurie... Ar putea să fie foamete...

— Cine ți-a băgat astea în cap, G'Mba ? îl întrebă Schweitzer.

— Vrăjitorul din satul nostru spune așa. Și n-a spus numai mie. Pe toți amenință că va fi foamete dacă te ajutăm...

— Bine, am să merg să vorbesc eu cu el, zîmbi Schweitzer.

— Nu ! Nu trebuie ! Nu duci, Oganga ! Este vrăjitor foarte puternic. El știe tot înainte. El poate preface oameni în cor... crocodili !... G'Mba era așa de tulburat, încît începu să se bîlbîie. El... el, dacă vrea,

el poate aduce boală la om... O-o-o !... E groaznic !... Şi bolnav moare... nici măcar leacurile omului alb nu-l mai scapă !...

Schweitzer îi mulţumi lui G'Mba pentru prevenire şi a doua zi, împreună cu un tălmaci, îi făcu o vizită vrăjitorului.

În timpul zilei jungla parcă amorţeşte. Nu se aude nimic, nici răcnete sau vaiete, nici foşnet sau murmur. Doar apa plescăie sub loviturile lopeţilor şi glasul lui Akaga care îi previne din cînd în cînd pe vîslaşi, pentru a ocoli neaşteptatele bancuri de nisip. La popasuri, în schimb, cînd toţi se culcă şi stau nemişcaţi pe iarbă, jungla parcă prinde viaţă : glasul ei este mai surd, dar se aude necontenit. Urechea experimentată a doctorului prinde fluieratul îndepărtat al păsărilor, croncănitul ciorilor şi zumzetul monoton al albinelor sălbatice.

Lăsînd să treacă toiul arşiţei, vîslaşii pun din nou mîna pe vîsle. Acum, pînă la ţinta călătoriei — satul unde locuiesc rudele lui G'Mba — nu mai e mult. Curînd, de după o cotitură a rîului, la umbra unor palmieri uriaşi, se întrezăresc colibele cu acoperişuri ascuţite. Vîslaşii, cu mişcări repezi, îndreptară barca spre mal. Tăind adînc lutul moale, botul bărcii urcă pe uscat.

Schweitzer, însoţit de Akaga şi de tălmaci, urcară spre sat. Lîngă coliba din marginea satului îi întîmpină vrăjitorul şi o mulţime de locuitori speriaţi şi tăcuţi. Vrăjitorul, bizar vopsit pe faţă, se apropie cu paşi moi, mărunţi, ca de pisică, parcă furişîndu-se. Pe gît, pe şolduri şi la încheieturile mîinilor zornăiau ritmic numeroasele amulete şi podoabe. Toate acestea produceau o impresie fantastică şi sinistră. Schweitzer privi pe furiş spre Akaga şi spre tălmaci. Tălmaciul era speriat. Akaga se ţinea bine — vădit lucru, cărţile citite i-au folosit.

La cîțiva pași de Schweitzer, vrăjitorul făcu pe neașteptate un salt înapoi, apoi într-o parte și, arătînd spre el cu mîna, întrebă cu glas răspicat :

— De ce ai venit ?

— Vreau să te poftesc la Lambaréné.

Vrăjitorul pufni :

— Pentru ce ?

— Ca să-mi vezi grădina.

— O văd de aici. Nu am nevoie să merg acolo.

— Și ce anume vezi ? îl întrebă doctorul.

— Ce văd e rău, foarte rău : cresc buruieni străine pe pămîntul nostru. Duhurile le vor stîrpi !

— Și dacă nu le vor stîrpi ?

Cînd tălmaciul traduse aceste cuvinte, mulțimea scoase un geamăt speriat : nimeni din sat n-a îndrăznit vreodată să-l contrazică pe vrăjitor. Tremurînd de furie stăpînită acesta răspunse :

— Dacă nu le vor stîrpi, înseamnă că sînt pe plac duhurilor pămîntului.

— Asta zic și eu, acceptă doctorul. Și-atunci, hai să așteptăm pînă la culesul roadelor : dacă buruienile mele vor da rod, înseamnă că duhurile tale le primesc, iar dacă nu vor da rod, înseamnă că duhurile sînt împotriva lor. Și-atunci, de ce să ne mai contrazicem ? E bine așa ?

— Bine ! consimți vrăjitorul și, fără să-și ia rămas bun, se îndreptă spre sat.

Schweitzer îl privi cu înțeles pe Akaga, mulțumi tălmaciului și, adresîndu-se locuitorilor satului, le zise :

— Iar dacă se îmbolnăvește careva dintre voi, veniți la Lambaréné. Doar sîntem vecini buni.

— Mulțumim, Oganga !

Schweitzer, Akaga și tălmaciul își luară rămas bun de la africanii care-i conduceau și urcară în barcă. Vislașii, odihniți, vîsleau așa de repede încît peste

cîteva minute satul dispăru din vedere. Cînd, de după promontoriu, apăru Lambaréné, Akaga, adresîndu-se lui Schweitzer, zise :

— Acum va trebui să muncim bine pentru ca duhurile să fie de partea noastră.

Schweitzer răspunse :

— Ai dreptate, Akaga. Noi n-avem nimic cu duhurile. Le vom face aliaţii noştri.

*

* *

În dimineaţa zilei de 2 august 1941, la micul debarcader din Lambaréné acostă un mic vas fluvial. Printre puţinii pasageri ce coborau se afla şi Elena Schweitzer. Nimeni nu o aştepta. Purtînd în mînă sacul de voiaj, uşurat de-a binelea în timpul drumului lung, ea privea cu aviditate împrejur. Iată staţia misionarilor... Dar... vai ! E numai ruine ! În apropierea şcolii sumedenie de gropi !... Gropi de obuz sau bombe ! Ce înseamnă asta ? Oare pînă aici a ajuns războiul ?

La intrarea în spital, pe frau Elena o uimiră clădirile betonate — „tancurile". Mergea şi nu recunoştea spitalul, aşa de mult se schimbase totul.

Deodată, de după colţul unuia dintre pavilioane, apăru o femeie. Faţa ei îi păru cunoscută.

— Matilda ! strigă Elena cu voce slabă.

Femeia se opri. Cîteva clipe privi cu atenţie, cu palma streaşină la ochi, apoi se aruncă spre frau Elena :

— Ce bucurie ! Frau Elena ! De unde aţi apărut ? Plîngea, îmbrăţişînd-o şi, zăpăcită, se încurca în întrebări : Cum vă simţiţi ? Aţi avut curajul să porniţi la drum ? Ce se petrece în Europa ? Apoi, întrerupîndu-se şi fără să asculte ceea ce-i spunea printre la-

crimi Frau Elena, o zori, bocind : Vai, vai, vai ! Ce bucuros o să fie Herr Albert ! Ce-o să se mai bucure !...

Văicărindu-se astfel, ajunseră la casa doctorului. Schweitzer, care se sculase, auzind un zgomot neobişnuit la acea oră timpurie a dimineţii, ieşi pe verandă. Cînd privi drumul, printre tufele ce creşteau din abundenţă, nu putu să-şi creadă ochilor : spre casă venea Elena, soţia lui iubită şi prietenă credincioasă... Nu-i asta oare o minune ? Ieri încă se mai plîngea că n-are nici o veste din Europa, şi astăzi... iată... acest dar al destinului !

Ca un tînăr, aproape în salturi, Schweitzer alergă în întîmpinarea ei. Căzîndu-i în braţe, Elena nu mai mişca. Albert simţea cum îi bate inima, cum îi tremură mîinile, îmbrăţişînd-o...

— Elena ! Elena mea !... Ce bine că sîntem din nou împreună !...

După micul dejun, toţi colaboratorii care nu erau de serviciu se adunară în casa doctorului Schweitzer. Frau Elena, care îşi revenise puţin în fire şi se liniştise, şedea într-un fotoliu şi povestea cum a fugit de sub bombe din Alsacia ; povestea despre şicanele funcţionarilor guvernului de la Vichy, despre cumplitele lagăre de concentrare, unde erau trimişi la moarte sigură patrioţii francezi. Cînd află că Hitler a invadat Rusia, Marc Lauterburg exclamă :

— În Rusia ?! Acolo i se va înfunda führerului !

— Ştiu eu ? rosti gînditor Ladislau Goldsmith. Aduceţi-vă aminte cîte speranţe ne-am pus în Franţa !

— Aşa e. Şi uite că, deocamdată, tancurile fasciste se îndreaptă spre Moscova, observă şi Albert Schweitzer.

— Totuşi eu sînt convins că înaintarea fasciştilor va fi oprită în Rusia, insistă N'Cinda. Iar dacă nu se va întîmpla aşa, atunci tancurile lor vor ajunge pînă aici, la Lambaréné... Şi după tot ce-am

auzit eu astăzi de la Frau Elena, n-aş vrea deloc să se întîmple asta !

Convingerea lui fu confirmată de noile ştiri, sosite din Rusia mult mai repede decît s-ar fi putut aştepta cineva la Lambaréné. Frau Elena nu se apucase încă de treabă şi nu se terminaseră încă lucrările de defrişare a suprafeţei destinate plantaţiei, cînd, la începutul anului 1942, ajunseră în Lambaréné veşti despre luptele de lîngă Moscova şi oprirea ofensivei germane.

Marc Lauterburg, care aduse de la staţia misionarilor ultimele ştiri transmise la radio de agenţia B.B.C., se simţea parcă nou-născut. Pe faţa lui se citea satisfacţia : „Cine a spus cel dintîi, încă din luna august, că aşa se va întîmpla ? Nu eu ?...“

*

* *

Cînd sosi timpul culesului — porumbul era copt iar legumele rodiseră din plin — Schweitzer îl invită la Lambaréné pe bătrînul vrăjitor din satul de baştină a lui G'Mba.

Oaspetele nu sosi singur. Împreună cu el sosiră şi alţi vrăjitori şi vraci din satele vecine. Însoţiţi de Schweitzer, ei priveau nepăsători tot ce li se arăta la spital. Nimic nu-i mira, nimic nu le clătina neîncrederea.

Şi iată că această procesiune stranie se întîlni cu unul din pacienţii albi, domnul Berger.

— Cine-s ăştia ? îl întrebă pe Schweitzer.

— Revizorii, răspunse zîmbind Schweitzer. Îi plimb de-o oră prin spital şi nu pot să-i uimesc cu nimic.

— Treceţi pe la mine, îi invită Berger. Sper că am să izbutesc eu să-i las cu gura căscată.

Schweitzer consimţi.

Procesiunea se îndreptă încet spre pavilionul în care locuiau pacienţii albi. În faţa uşii, domnul Berger rugă

pe tălmaci să spună oaspeţilor că în camera în care vor intra nu-i nimeni. Apoi scoase cheia, descuie şi deschise larg uşa. Deodată, dinăuntru se auzi o voce de bărbat. Cineva nevăzut povestea în limba bantu o veche legendă africană.

Oaspeţii rămaseră înmărmuriţi în uşa camerei. La invitaţia amabilă a gazdei, nimeni nu îndrăzni să păşească pragul. Pînă la urmă unul din oaspeţi, un vraci foarte bătrîn, cu îmbrăcămintea pestriţă, care nu se arăta deloc semeţ, întrebă :

— Unde l-ai ascuns ?

— Pe cine ? se miră domnul Berger.

— Pe omul care vorbeşte, răspunse bătrînul.

— N-am ascuns pe nimeni, zise gazda. Vocea se aude din această cutie neagră.

Domnul Berger arătă cu mîna radioreceptorul care se afla pe masa lui.

— Nu te cred. L-ai ascuns undeva, repeta cu încăpăţînare bătrînul.

— Nu mă crezi ? Atunci, se adresă Berger tălmaciului, n-ai decît să cauţi în cameră.

Îl trase aproape cu forţa pe tînărul tălmaci în cameră şi-i înmînă cheile dulapului. Vrăjitorii începură care mai de care să indice tălmaciului locurile unde s-ar fi putut afla ascuns omul care vorbea limba bantu.

Tălmaciul, stigherit, se uită mai întîi sub pat şi sub masă, apoi prinzînd curaj, întoarse pe dos camera domnului Berger. După ce termină de căutat, exclamă triumfător :

— Nu este nimeni aici !

Abia atunci îndrăzniră oaspeţii să păşească pragul şi, intrînd, se adunară în jurul misterioasei cutii negre din care răsunau cuvintele vechii povestiri atît de bine cunoscute lor.

Domnul Berger răsuci butonul şi prinse un alt post — acum camera se umplu cu o voce plăcută, joasă, de femeie. Ea cînta un cîntec în limba fulbe.

Oaspeţii priveau uluiţi, dar nimeni nu îndrăzni nici măcar să atingă cu degetul micuţa cutie neagră, în care se puteau ascunde atîţia oameni.

— Oganga mare vrăjitor! Foarte mare vrăjitor! spuneau ei, adresîndu-se unul altuia, în timp ce părăseau încăperea domnului Berger.

Schweitzer vru să-şi conducă oaspeţii spre plantaţie, după cum se înţeleseseră, dar toţi refuzară. Bătrînul vrăjitor îi spuse doctorului:

— Duhurile sînt de partea ta, Oganga. Ele ne-au încunoştiinţat că iubeşti poporul nostru şi că-i vrei binele.

Apoi se întoarse şi porni spre debarcader. Ceilalţi îl urmau răzleţi. La debarcader Akaga, G'Mba, Joseph şi Bissaugavi le înmînară saci cu daruri — legume şi fructe din plantaţia pe care pînă la urmă nici n-au văzut-o.

*

* *

Din Europa soseau ştiri din zi în zi mai proaste.

— În Polonia au fost ucişi sute de mii de evrei.

— În Rusia simpatizanţii partizanilor sînt spînzuraţi, satele sînt arse.

Schweitzer nu ştia încă nimic despre crematoriile, despre ororile camerelor de gazare, dar presimţea că naziştii sînt în stare să calce toate normele moralei fireşti. Curînd primi din Europa veşti despre moartea unuia dintre primele sale ajutoare — talentatul chirurg Victor Nessman, acel Victor Nessman care a luat parte cu atîta însufleţire la construirea noului spital în 1924. Africanii îi spuneau „fiul lui Oganga".

Abia după terminarea războiului avea să afle Schweitzer amănunte despre groaznica moarte a lui Nessman. În 1939, acesta fusese mobilizat ca medic militar. După căderea Franței, el nu se întoarse în Alsacia, de unde era de fel, ci rămase în sud-vestul țării. Acolo, după îndelungi avataruri, își regăsi în sfîrșit familia — soția și cei patru copii. Se părea că totul merge relativ bine, dar Nessman nu putea să rămînă indiferent cînd în jurul lui clocotea lupta. În 1942 el scria unui prieten al său : „Vrem să rezistăm și vom rezista, pentru a elibera Europa de nazism...“

În decembrie 1943, Nessman fu arestat de Gestapo și adus în micul orășel Limoges, din sudul țării. Naziștii voiau să afle de la el numele patrioților francezi. Dar molestat, abia ținîndu-se pe picioare, prizonierul tăcea.

Înrăiți, oamenii Gestapoului îl bătură și-l călcară în picioare, pînă îi zdrobiră rinichii și-i rupseră șira spinării, apoi îl aruncară în închisoare unde muri în chinuri.

După terminarea războiului, tovarășii de celulă povestiră faptele eroice ale medicului patriot și groaznicele împrejurări ale morții lui.

Cînd află toate acestea, Schweitzer spuse :

— Victor Nessman a fost un om extraordinar, un om cum — din păcate — nu-s mulți pe lume...

Dar asta s-a întîmplat mai tîrziu. În 1943 însă citind comunicatele aduse de Bissaugavi clătinîndu-și cu tristețe capul mult încărunțit în ultima vreme, Schveitzer gîndea : „Cînd se va sfîrși odată această blestemată urgie a războiului ?...“

În primăvara anului 1943, tot Marc Lauterburg aduse la Lambaréné îmbucurătoarele vești despre bătălia cîștigată de trupele sovietice pe Volga. Discutînd cu însuflețire recentele știri, cu toate că nu-și dădeau

încă seama de adevărata însemnătate a acestui eveniment, care va constitui punctul de cotitură al celui de-al doilea război mondial, doctorii simțeau instinctiv că în noaptea întunecoasă a dominației fasciste din Europa străbate o rază de lumină.

Această bucurie fu curînd însoțită de una nouă. Din Elveția sosi în sfîrșit scrisoarea multașteptată de la Renate Schweitzer. Ea îi comunica tatălui ei că este în viață și sănătoasă, dar foarte îngrijorată de soarta mamei : oare știe tata unde este și ce-i cu ea ?

*

* *

Seara, medicii și surorile se adunau în casa doctorului. Bărbații discutau îndelung și cu înverșunare despre cumplitul război, sperînd într-un cît mai grabnic sfîrșit al lui.

Cînd discuția se mai liniștea și cînd, ca urmare a evocării vremurilor de dinainte de război, pe toți îi cuprindea un nestăvilit dor de patrie și de cei dragi rămași departe, Albert Schweitzer se așeza la pian și, peste junglă, acoperind glasul ei nocturn, răsunau melodiile lui Bach. Oaspeții tăceau. Inimile lor se muiau. În ochii lor străluceau lacrimile.

Iar Schweitzer cînta și cînta. Cu ochii pe jumătate închiși și cu șuvițele cărunte lunecate pe frunte, el își purta prietenii și colaboratorii departe, departe de grijile cotidiene, în sferele înalte ale încîntării, unde viața reală atingea poezia, devenind parcă ea însăși poezie.

Într-o zi, spre seară, la spital sosi un curier. El ceru să fie imediat condus la Oganga. Miss Russel, spunîndu-i că este ocupat, încercă să-l ducă la Marc Lauterburg, dar curierul, un african tînăr, care respira greu insistă :

— Numai la Oganga ! Bvana[1] a poruncit numai la Oganga !

Nu era nimic de făcut, şi miss Russel îl conduse pe tînăr acasă la doctor. După ei abia se tîra tălmaciul, obosit de căldură şi de discuţiile nesfîrşite.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Schweitzer, cînd toţi trei apărură în pragul odăii sale.

— Vine din factoria de vest, arătă tălmaciul pe tînărul african. Are o treabă urgentă...

Tînărul începu să vorbească tulburat şi confuz :

— Bvana foarte rău... Bvana fost la vînătoare... tras, leopard... Vai-vai-vai !... Bvana foarte rău... spus chem Oganga... am alergat pe cărare... mai scurt drum, repede, repede !...

...Cînd plecară din spital, soarele cobora spre apus. Înainte mergea curierul, Bissaugavi, după el, ducea valijoara cu instrumente şi medicamente ; urma Schweitzer, iar ultimul era Akaga, cu puşca în mînă.

De îndată ce pătrunseră în pădure, se auzi undeva, în stînga, un strigăt strident şi sfîşietor de jalnic. Schweitzer tresări.

— Este o coţofană santinelă, glumi Bissaugavi. Anunţă jungla că venim noi.

Pe cărare, întunericul se îngroşa. Ultimele raze ale soarelui abia pătrunzînd prin frunzişul dens, creau un tablou fantastic. Dantela de lumină tremurătoare scoase deodată la iveală un fluture gigantic ce semăna cu o piatră preţioasă sau cu o floare ce tindea parcă spre lumină.

Drumeţii mergeau de mai mult de-o oră cînd, deodată, drumul lor fu blocat de o turmă mare de antilope graţioase. Urmînd pe frumosul lor conducător, antilopele mergeau să se adape. Simţind prezenţa străinilor, ele traversară repede poteca şi dispărură.

---

[1] Stăpînul.

Noaptea se lăsă pe neașteptate. Încă nu de mult razele aurii mai făceau să strălucească tulpinele negre ale copacilor, cînd, deodată, revărsîndu-se ca un torent negru, întunericul acoperi totul. Albert Schweitzer nu mai vedea nimic înaintea lui. Mergea pe bîjbîite, simțind înaintea lui valijoara lui Bissaugavi. Sub picioarele lor troznea și pîrîia mereu cîte ceva. Doctorul se străduia să calce cît mai ușor, dar nu prea izbutea. Totuși Akaga îl liniști, măgulindu-l :

— Dumneata, Oganga, mergi ca un vînător. Nici nu te aud.

În apropierea factoriei, venind de undeva, din față, un înspăimîntător răcnet de triumf cutremură jungla. Imediat Akaga ieși înaintea grupului. Curierul se oprise în loc.

— E un leu. Se ospătează, șopti Bissaugavi. Cît timp își va devora prada, răcnetele lui se vor auzi pînă departe, ca o prevenire sau poate amenințare lansată celor care nu sînt destul de iuți și de prudenți.

Peste cîteva secunde, curierul porni din nou, călăuzindu-i. El o luă însă pe o altă cărare, ca să-l ocolească pe regele junglei, care se ospăta. Curînd drumeții ajunseră la factorie, unde erau așteptați. Mai mulți oameni îi întîmpinară cu felinare și făclii.

Schweitzer și Bissaugavi trecură imediat în camera rănitului. Cînd scoaseră bandajul pus la repezeală, Bissaugavi se înspăimîntă. Tot șoldul stîng al nenorocitului vînător era o rană sîngerîndă. Bolnavul delira. Deschizînd ochii și văzîndu-l pe Bissaugavi, începu să injure :

— Pleacă de-aici, negrule ! Cine ți-a permis să intri în camera mea ?!

Schweitzer îi făcu semn lui Bissaugavi să nu-l ia în seamă și aplică pe fața bolnavului o bucată de tifon stropit cu cloroform. Cuvintele acestuia, tot mai confuze, curînd se stinseră de tot.

— Sînt foarte obosit, zise Schweitzer. Dar operaţia trebuie făcută imediat !

— Da, încuviinţă Bissaugavi. Şi privind faţa acum liniştită a omului care l-a ofensat, deşi venise să-l salveze, zîmbi cu tristeţe.

*

* *

La 14 ianuarie 1945, Albert Schweitzer împlini şaptezeci de ani. Aniversarea, hotărîră toţi, trebuia sărbătorită pe măsura posibilităţilor. Femeile, în frunte cu Frau Elena, gospodăreau în bucătărie. Le ajuta, în amintirea trecutului, şi fostul bucătar, Joseph. Trebăluind, Frau Elena ofta :

— Dacă Albert ar fi acum acasă, în Alsacia, cum am mai fi sărbătorit această zi !...

Dar poate că sensul adînc al evenimentului consta tocmai în faptul că, deşi ajuns la o vîrstă atît de înaintată, Schweitzer nu se afla la odihnă, ci aici, în a doua lui patrie, înconjurat de colaboratorii care-l stimau şi de pacienţii care-i erau recunoscători.

Dacă Schweitzer ar fi făcut un bilanţ al vieţii lui trecute, ar fi pus la activ zecile de cărţi scrise de el şi miile de oameni pe care i-a salvat de la moarte, dar el nu privea niciodată înapoi. El prefera să privească înainte. De curînd Renate îi scrisese că s-a căsătorit şi că aşteaptă un copil. Îi este lui oare îngăduit să moară şi să nu-şi vadă nepotul ? Nu, aşa ceva nu-i cu putinţă !

Sărbătoritul intră în bucătărie, provocînd prin însăşi prezenţa lui panică în sanctuarul femeilor din Lambaréné, dar o panică şi mai mare provocă dorinţa lui neaşteptată de a vedea în meniul sărbătoresc o mîncare despre care în junglă nici nu s-ar putea imagina. Prevalîndu-se aici, la Lambaréné, de tradiţia căminelor studenţeşti, conform căreia sărbătoritul are

dreptul să-şi întocmească singur meniul mesei festive, sărbătoritul Albert Schweitzer pretindea să i se ofere un fel de bucate greu de gătit în condiţiile tropicale : voia să mănînce cartofi prăjiţi !

Cînd femeile auziră dorinţa lui mucalită, îşi pierdură capul. Cartofi prăjiţi ?! Dar cartofii, aici, în junglă, sînt mai greu de procurat decît icrele negre ruseşti în Europa !

Trebuia totuşi să încerce : dorinţa sărbătoritului e lege ! Şi porniră în toate părţile curieri. Spre seară, unul din ei reuşi să găsească la o factorie vreo zece cartofi mici. Bucătarii din Lambaréné erau bucuroşi : vor fi şi cartofi prăjiţi la masă !

*

* *

Acum Frau Elena primea regulat scrisori de la fiica ei. Uneori scria şi soţul Renatei, Jan Ekkert, un maestru-organist bine cunoscut în Elveţia. Ei comunicau ultimele noutăţi din Europa şi îşi exprimau speranţa că se vor vedea în curînd.

La Lambaréné toţi aşteptau sfîrşitul apropiat al războiului. Obosiţi, ducînd dorul celor dragi, oamenii ascultau cu aviditate orice veste despre luptele care acum se dădeau pe cîmpiile Germaniei.

Totuşi, vestea despre sfîrşitul războiului sosi cu totul pe neaşteptate.

Luni, 7 mai 1945, Schweitzer şedea ca de obicei după prînz la masa lui şi lucra. Se grăbea să termine cîteva scrisori de afaceri, ca să le poată expedia cu vaporul care pleca la ora două şi jumătate în jos, pe Ogooué. Deodată unul din pacienţii albi se arătă la fereastra camerei lui şi strigă :

— Naziştii au depus armele !

Aducătorul acestei veşti bune dispăru tot aşa de repede, precum apăruse. Schweitzer era cît pe-aci să

lase deoparte tocul, dar îl reţinu gîndul că scrisorile trebuie să fie trimise urgent. Numai după ce se întoarse de la debarcader, sună clopotul mare al spitalului.

După cîteva minute, în jurul clopotului se adunară aproape toţi — medici, surori, pacienţi — şi doctorul comunică vestea extraordinară : al doilea război mondial s-a sfîrşit !

În timpul mesei de seară, doctorii şi surorile vorbeau fără încetare. Fiecare avea planuri, fiecare era însufleţit de speranţe. Marc Lauterburg voia să viziteze, în cel mai scurt timp, scumpa lui Elveţie. Ladislau Goldsmith nu ascundea că tot timpul s-a temut că Budapesta lui va fi distrusă. Alsacienii — Matilda Kottman şi Emma Heusknecht — sperau să se reîntoarcă în patrie, dar în acelaşi timp se îndoiau că o asemenea călătorie va fi posibilă. Frau Elena visa o întîlnire cu fiica şi cu nepotul ei, iar Schweitzer mărturisea cît de obosit se simte acum, cînd, în sfîrşit, anii de război au rămas în urmă...

În noaptea aceea doctorul n-a putut să adoarmă. Asculta liniştea ce domnea deasupra localităţii adormite, deasupra spitalului creat de voinţa lui şi mîinile lui, şi se gîndea mereu la acelaşi lucru : la destinul oamenilor, la destinul războiului şi al lumii. Apoi scoase cartea cu maximele anticului filosof chinez Lao-Tse şi căută pagina binecunoscută, unde reciti aceste cuvinte înţelepte :

„Liniştea şi pacea sînt cel mai preţios dar din lume."

Doctorul citea, iar dincolo de fereastră, în noaptea tropicală, foşneau încet palmierii, care dintotdeauna au simbolizat pacea.

Capitolul XI

GLASUL RAȚIUNII ȘI AL BINELUI

Războiul s-a sfîrșit. Dar greutățile vremurilor de război au rămas. În spitalul de pe Ogooué, ca și mai înainte, se simțea lipsa medicamentelor și a alimentelor. Doctorii și surorile care doreau să plece pentru a-și face concediul în Europa, n-aveau cu ce să plece.

Albert Schweitzer încercă să reînnoiască legăturile sale dinainte de război. Scrise savanților și scriitorilor, doctorilor și fruntașilor vieții sociale. Dar răspunsurile veneau rar. Războiul a împrăștiat oamenii pe tot globul. Mulți n-au mai putut să răspundă fiindcă nu se mai aflau în viață.

Citind puținele rînduri ale scrisorilor primite din Europa, care parcă mai miroseau încă a pulbere și sînge, doctorul se gîndea iarăși și iarăși la nenorocirile pe care războaiele le-au adus omenirii. Măcelul mondial abia terminat a fost, în această privință, cel mai crud. Pierderile materiale ale popoarelor păreau să fie nesfîrșite. Gîndul la numărul imens de jertfe omenești stîrnea revoltă și groază. Dar cum și prin ce puteau fi măsurate pierderile morale și suferințele omenirii întregi ? Războiul a schimonosit monstruos noțiunea de bine și de rău, războiul a legiferat violența. Valoarea personalității umane s-a redus la zero : cei împușcați, otrăviți, arși în lagărele de concentrare n-au fost zeci sau sute, ci sute de mii, dacă nu chiar milioane...

Tunurile au tăcut, războiul s-a sfîrşit. Dar urmele lui sîngeroase ies la iveală ba ici, ba acolo, tulburînd inimile oamenilor. Într-o zi la Lambaréné sosi un plic neobişnuit. În el se afla o foaie cu versuri şi o notiţă. Citind această notiţă, Schweitzer află că autorul versurilor e poetul progresist german Albrecht Haushofer, ucis de nazişti în închisoarea din Moabit în aprilie 1945 cu puţin timp înainte de terminarea războiului. În faţa morţii, se spunea în notiţă, Albrecht a scris alăturatele versuri dedicate doctorului Schweitzer. Titlul poeziei era : „Doctorul din Lambaréné". Haushofer a reuşit să trimită aceste versuri prietenilor săi din libertate, iar aceştia le-au pus într-un plic şi le-au expediat la Lambaréné lui Albert Schweitzer.

Zguduit de vestea tragică a morţii poetului, doctorul citi şi reciti poezia de multe ori :

Nicicînd n-a răsunat în lume un mai tulburător apel :
— Grăbiţi-vă ! Să scoatem Omul din bezna cruntei umilinţi ;
Şi doctorul plecă în junglă, şi-au mers şi alţii după el,
Să-i ducă Omului lumină, să-l vindece de suferinţi...

Pe dosul foii se afla un post-scriptum : „În clipele de cumpănă, el se gîndea la dumneata, domnule doctor. Această poezie, poetul o considera tot atît de importantă ca pe aceea dedicată lui Fridjof Nansen..."

Schweitzer puse la o parte scrisoarea. Deodată simţi dorinţa chinuitoare de a-l vedea pe Albrecht Haushofer şi a-i vorbi. Poate că probabil a fost un om însufleţit de aceleaşi ideaţuri ca şi el ; Albrecht ar fi putut să-i fie un prieten foarte bun. Ar fi putut să-i fie... Dar nu va mai fi niciodată...

*

* *

Frau Elena, puțin adusă de spate, cu părul lins, după moda veche, și cu fața deschisă, îi îndemna pe musafiri :

— Poftiți, vă rugăm ! Luați loc fără nici o ceremonie, faceți-vă comozi. Astăzi Albert promite să ni-l cînte pe Bach aproape în întregime.

Doctorul, așezat la pian, închise ochii, pregătindu-se pentru întîlnirea cu compozitorul iubit. Treptat, toată atenția sa se concentră asupra nemuritoarei muzici pe care urma s-o redea. El nu auzea glasurile celor ce mai vorbeau încă în spatele lui, nu auzea nici zgomotul scaunelor. N-o auzi nici pe Matilda Kottman care, intrînd ultima, pronunță cu voce tremurătoare :

— O veste îngrozitoare !... Acum s-a transmis !... Îngrozitor !... Vocea Matildei se întrerupse. Un moment ea rămase tăcută, adunîndu-și puterile, apoi, parcă împingînd afară ceva din lăuntrul ei : Bomba atomică ! Americanii au ras de pe fața pămîntului un întreg oraș japonez...

Schweitzer auzea numai liniștea. Începu să cînte. Bach răsuna puternic, năvalnic. Sunetele se rostogoleau mugind, ca valurile, parcă amenințînd sau prevenind pe cineva.

Cînd doctorul termină, în cameră domnea aceeași liniște ca și atunci cînd începuse să cînte. Schweitzer se întoarse și observă parcă acum pentru întîia oară fețele cunoscute. Iată-l pe neobositul Mark Lauterburg. Alături, modesta lui soție, Elsa. Chipul lui Bissaugavi — chip de filosof. Dar de ce stă Matilda în picioare ? Vai, cît e de albă... și cum a îmbătrînit !... Da, de ce stă în picioare ? Buzele ei se mișcă, dar el nu aude nimic.

Interveni Ladislau Goldsmith. El se apropie de doctor şi repetă cuvintele rostite cu cîteva minute mai înainte de Matilda Kottman :

— Americanii au aruncat asupra unui oraş japonez o nouă bombă, bomba atomică. Oraşul nu mai există... L-au ras de pe faţa pămîntului !

Schweitzer se ridică greu de pe scaun. Simte cum îl apasă povara celor şaptezeci de ani. Ochii lui sînt nesfîrşit de trişti, dar vocea îi este calmă :

— Mă aşteptam la asta. O apoteoză a sălbăticiei războiului ! Nu cred, dragii mei prieteni, că vom putea să ne odihnim. Trebuie să arătăm prin activitatea noastră că tot mai credem în personalitatea omului, că oamenii nu sînt nişte simpli pioni pe tabla de şah, că, în sfîrşit, în era noastră politicienii trebuie să ţină seama de opinia publică. După această explozie, oamenii nu mai pot rămîne aşa cum au fost. Ei trebuie să se apropie, trebuie să înţeleagă cît de mic este globul pămîntesc şi că multe pe acest pămînt depind de ei înşişi...

Seara de muzică fusese ratată. Musafirii se îngrămădiseră în jurul aparatului de radio. Curînd, peste tot în incinta spitalului, se auzea în discuţii :

— Hiroshima... Nagasaki... Au ars sute de mii de oameni... Unda de şoc... Radiaţiile...

Cuvintele înfricoşătoare, necunoscute, erau pronunţate cu glas scăzut. Şi pronunţîndu-le, fiecare încerca să-şi închipuie dimensiunile nenorocirii care se abătuse asupra celor două oraşe japoneze. Voiau să-şi închipuie şi nu reuşeau. Pînă şi imaginea grozăviilor biblice — smoala încinsă a iadului şi focul gheenei — păleau în faţa ororilor petrecute în Japonia.

*

* *

Albert Schweitzer a fost unul dintre primii care au protestat împotriva armei atomice americane. Fiind

doctor, el înţelegea că-i de temut nu numai acţiunea distrugătoare a bombei în momentul exploziei ; mai cumplite s-ar putea dovedi consecinţele radiaţiilor care nu pot fi nici prevăzute, nici prevenite. Aceste radiaţii, scria doctorul, pot duce, peste trei-patru generaţii, la naşterea în masă de idioţi sau monştri.

Glasul lui Schweitzer fu auzit dincolo de ocean. Renumitul savant american, chimistul Linus Pauling în cartea sa : „Nu va fi război" aminteşte ce impresie puternică a avut asupra multor americani manifestul „doctorului din Lambaréné" împotriva bombei atomice. În acele timpuri a devenit şi mai activă corespondenţa dintre Albert Schweitzer şi Albert Einstein, amîndoi fiind de aceeaşi părere, că-i absolut necesară interzicerea armelor atomice.

Schweitzer urmărea cu atenţie ziarele care, după terminarea războiului, veneau aproape regulat la Lambaréné. Dar se vînturau în ele fel de fel de teorii ca : „stăvilirea bolşevismului", „crearea unei puternice forţe de rezistenţă". Războiul s-a terminat, dar pacea nu s-a stabilit încă. Lupta pentru pace era abia la început.

Doctorul urmărea cu mult interes comunicările privind marile mitinguri la care participanţii cereau să se interzică folosirea armelor de distrugere în masă.

„Acum, după Hiroshima, se gîndea doctorul, nimeni nu poate sta deoparte ; ecoul exploziei atomice a răsunat în fiecare inimă. În condiţiile de astăzi, politica internaţională e o problemă de conştiinţă a tuturor popoarelor, a lumii întregi."

Mai tîrziu, aceste idei au stat la baza concepţiei antimilitariste a doctorului Schweitzer, expusă în renumita sa lucrare „Pace sau război atomic ?".

Între timp viaţa la Lambaréné îşi urma cursul. Deşi din primăvara anului 1946 legătura cu Europa

fusese aproape în întregime restabilită, soseau foarte puține alimente și medicamente.

În așteptarea plecării în patrie, Mark Lauterburg se gîndi să cerceteze farmacologia locală. El plecă în junglă și petrecu peste două luni într-un sătuc populat cu pigmei.

Localnicii, care îl cunoșteau bine pe N'Cinda din Lambaréné, nu ascunseră nimic oaspetelui lor. Lauterburg constată că pigmeii nu aveau vraci permanenți ca alte triburi. Rolul lor era îndeplinit de bătrînii satului sau de șeful tribului. Pigmeii îi numeau pe aceștia „nzorc", ceea ce înseamnă „lecuitorul".

Ca medicamente, „lecuitorii" foloseau diferite vegetale : fierturi sau prișnițe din ierburi, flori, fructe, rădăcini ori scoarță de copaci. Din florile copacului toa și arbustului ombieng se preparau, de pildă, ceaiuri vomitive. Fructele copacului cola aveau o netăgăduită acțiune stimulatoare. Folosirea sucului acestor fructe permitea pigmeilor parcurgerea unor distanțe uriașe : restabilea puterile și evita oboseala. Sucul copacului ikui era împotriva tusei, iar în cantități mari folosea ca somnifer.

La despărțirea de gazdele sale ospitaliere, N'Cinda ducea cu el aceste rețete și încă multe altele. O mare parte din ele fură folosite mai tîrziu la spitalul de pe Ogooué.

*

* *

De trei zile ploua și sufla un vînt puternic dinspre rîu. Frunzele palmierilor vibrau în bătaia vîntului. În seara celei de-a treia zi vîntul smulse acoperișul cîtorva colibe. Construcțiile vechi, din timpul războiului, scîrțîiau din balamale. La spital se temeau de inundații.

Albert Schweitzer nu se simţea prea bine — îl durea spatele, îl chinuia şi durerea de picioare, dar el nu voia să stea în pat. Luînd o planşetă şi un creion, porni spre Ogooué. Cei întîlniţi în drum dădeau dezaprobator din cap şi-l sfătuiau să se întoarcă acasă. Doctorul le răspundea cu o glumă şi continua să înainteze cu încăpăţînare spre rîu.

Iată şi Ogooué înspumat şi furios. Valurile se agită gata să se năpustească peste mal. Ele lovesc vechiul parapet de lemn şi, nemulţumite, se retrag. Doctorul părăseşte cheiul, înaintînd spre vîlcea. Aici apa a înaintat destul de mult. Vîlceaua urcă uşor în pantă spre spital, dar diferenţa de nivel e mică. Încă puţin, şi apa va năvăli spre clădiri.

— Cred că acesta este locul cel mai periculos, îşi spuse el vorbind cu sine însuşi. Aici va trebui în primul rînd să ridicăm un dig. Iar direcţia digului va fi asta...

El trasă pe plan viitorul dig. Apa îi lingea vîrfurile cizmelor, dar doctorul n-o lua în seamă.

Revenind acasă, Schweitzer dădu dispoziţia să fie evacuate pavilioanele din apropierea vîlcelei şi să fie pregătite bărci. Elenei, spre a-i alunga îngrijorarea, îi spuse :

— Nu te speria. N-o să se întîmple nimic. Numai de n-ar mai ploua şi de n-ar mai bate vîntul !

Doctorul, culcat, se întorcea de pe o parte pe alta. Probabil nu va putea dormi în noaptea aceasta ! El ascultă : parcă cineva bătea încetişor în fereastră... Pe întuneric, nu-şi găsea pantofii. Doctorul se îndreptă spre fereastră desculţ. Îşi lipi faţa de geam şi scrută întunericul. Drept în faţa lui zări albul strălucitor al ochilor lui Akaga ! Doctorul deschise fereastra.

— Dormi liniştit, Oganga. Apa a început să se retragă. Şi vîntul s-a mai domolit, îi spuse Akaga.

Curînd după plecarea soţilor Lauterburg, plecă şi Emma Heusknecht. Se pregătea să-şi revadă patria şi Matilda Kottman. Schweitzer ar fi vrut să-şi reţină colaboratorii la spital, dar nu putea fi inuman. Înţelegea foarte bine că le era dor de ţară, de rudele şi de prietenii lor, îşi dădea seama cît de mult vor să-i vadă şi să constate ce li s-a întîmplat locurilor dragi în timpul războiului. De aceea, cînd cineva venea la doctor cu rugămintea de a-şi face concediul în Europa, ori de a pleca definitiv din Lambaréné, el nu se arăta deloc mîhnit sau contrariat. Aproba plecarea şi le ura din toată inima drum bun şi întîlniri fericite. Celor ce rămîneau însă, le era foarte greu : trebuiau să preia sarcinile a două sau uneori a trei persoane. Înlocuind-o pe miss Russel, Akaga dirija constructorii. Pasiunea lui pentru citit îl ajută să înveţe tainele construcţiei astfel încît putu chiar să dea examen şi să capete calificarea de tehnician-constructor. Bissaugavi îl înlocuia pe Marc Lauterburg în sala de operaţii, răspunzînd în acelaşi timp şi de secţia urgenţe. Frau Elena preluă din nou secţia de naşteri şi casa de copii. Matilda Kottman, în calitate de adjunct al lui Albert Schweitzer, se ocupa încă de gospodărirea spitalului.

Cînd doctorii, surorile şi felcerii se adunau la raportul de gardă, Schweitzer, privind rîndurile mult rărite, spunea :

— Curaj, prieteni ! Curînd vom primi noi ajutoare. Se vor întoarce şi acei care s-au odihnit. Ieri am primit o scrisoare de la Fraulein Emma Heusknecht. Scrie că-i este dor de Lambaréné şi că se va întoarce.

De obicei, în astfel de cazuri, Joseph mormăia :

— Toţi pleacă în concediu, numai noi n-avem timp de odihnă ! Şi nici nu se ştie dacă ne vom odihni vreodată. Poate doar pe lumea cealaltă...

Dar bombănelile lui nimeni nu le lua în serios. Toţi ştiau că îndată după şedinţă el se va duce în camera

de gardă să-l ajute pe doctorul Bissaugavi la triaj, şi că apoi, pînă seara tîrziu, va îngriji pe noii bolnavi, menţinîndu-le buna dispoziţie şi încrederea în vindecare prin cuvinte hazlii şi glume surprinzătoare.

*

* *

— Ne mai trebuie fier, tablă, cărămidă, ţiglă, număra Schweitzer pe degete. N-avem mai nimic din tot ce-i necesar construcţiei, totuşi vom construi. Eu şi Akaga ne-am gîndit, am socotit ce avem şi am decis : pentru început ce avem ne ajunge... Avem cazmale, avem topoare, avem sape. Şi, în sfîrşit, avem mîini...

Doctorul ridică deasupra capului mîinile lui grele, arse de soare şi pline de bătături.

— Şi-apoi, pămînt împrejur avem destul, continuă el. Îl vom scoate de unde prisoseşte şi îl vom muta acolo unde ne va fi de folos. Cred, dragi prieteni, că aţi înţeles : Akaga şi cu mine ne-am gîndit să construim un dig.

Locuitorii din Lambaréné, chemaţi la adunare, începură să se agite. Cei care locuiau pe colină considerau că n-au de ce să ia parte la ridicarea digului. Cineva îşi aduse aminte că tocmai trebuie să meargă la vînătoare. Altul ţipa că trebuie să plece neîntîrziat la tatăl nevestei sale într-un sat aflat undeva, departe, în munţi.

Atunci păşi în faţă un bătrîn african, prietenul răposatului vînător Lunonga. Vorbind, el o luă mai de departe :

— Au trecut de mult timpurile cînd luna era aşa de aproape de pămînt, încît din vîrful celui mai înalt palmier puteai s-o atingi. Atunci oamenii nu cunoşteau focul. Ziua îi lumina soarele, iar noaptea luna. Într-o zi, oamenii din junglă s-au gîndit să le propună celor din savană să aleagă doi tineri, pe cei mai puternici,

unul din junglă, celălalt din savană, care să se urce în vîrful palmierului, să cureţe luna, că prea se întunecase şi lumina slab, mai ales în junglă.

Au sosit trimişii oamenilor din junglă la cei din savană, dar aceştia i-au alungat spunînd că n-au nevoie. „La noi, spuneau ei, luna luminează şi aşa destul de bine".

Dar iată că s-a lăsat noaptea. Şi în noaptea aceea, luna lumina foarte slab. Oamenii savanei au fost atacaţi de duşmani. În întunericul ce domnea, duşmanii s-au apropiat de satul celor din savană care, din cauza întunericului, nu vedeau nimic şi tremurau de frică. Duşmanii au ucis pîndarii, le-au luat soţiile şi copiii şi se pregăteau să plece.

Cînd un duşman a ridicat suliţa asupra unui bătrîn din trib, s-a întîmplat însă un miracol. Luna a început să strălucească aşa de tare, încît totul s-a luminat împrejur. Asta pentru că tinerii din tribul oamenilor din junglă au ajuns la ea şi au curăţat pînă la strălucire trupul ei de argint.

Războinicii din savană rămaşi în viaţă au prins curaj. Acum îi vedeau pe duşmanii, care voiau să dispară cu prada. S-au aruncat curajoşi asupra lor, iar duşmanii s-au speriat şi au fugit. Atunci oamenii din savană au trimis soli la oamenii din junglă cu daruri bogate. Împreună cu solii, au trimis şi doi tineri din cei mai puternici şi mai îndemînatici, ca să-i înlocuiască pe tinerii din tribul oamenilor din pădure, care, singuri, au lucrat aşa de bine în noaptea aceea.

Cînd bătrînul îşi termină povestirea, în mulţime domnea tăcerea. Folosindu-se de aceasta, Akaga strigă:

— Cei care vor, veniţi să luaţi lopeţi!

Desprinzîndu-se din mulţime, cîţiva oameni păşiră înainte, şi se îndreptară spre Akaga. Pe aceştia îi urmară alţii şi alţii, şi curînd în faţa şurii unde era depozitat materialul de lucru se strînseră un rînd lung.

Dîndu-le lopeţile, Akaga îi preveni :

— Mîine, de îndată ce răsare soarele, veniţi în vîlcea. Oganga şi eu vă aşteptăm acolo.

*

* *

Începură să sosească la spital noi voluntari — medici şi surori. În scrisorile pe care le primea doctorul Schweitzer de la prietenii săi, transmise prin noii veniţi la Lambaréné, ca un laitmotiv, se repeta aceeaşi frază : „De ce nu veniţi în Europa ? Ce vă mai reţine în Africa ?“

Doctorul răspundea : „Datoria. Mulţi dintre vechii colaboratori au plecat după război acasă şi sosesc atît de mulţi alţii noi, care încă nu s-au obişnuit cu condiţiile locale, încît trebuie să rămîn cu ei ; deocamdată aici este nevoie de experienţa şi autoritatea mea.“

Şi mai avea doctorul un motiv să rămînă la Lambaréné, dar despre asta n-a scris nimănui şi nici n-a mărturisit cuiva : spaima de aspectul postbelic al Europei ; de departe, Schweitzer şi-o reprezenta sălbatică şi groaznică.

Ca să nu mai vorbim de faptul că, după ce a stat la Lambaréné ultimii opt ani fără întrerupere, Schweitzer a prins rădăcini în Africa. Acum el considera Africa cea de-a doua patrie a sa.

Într-o zi, arătînd grădina spitalului unor colegi nou veniţi, doctorul le atrase atenţia asupra unor tufe înflorite :

— Priviţi aici, spuse el. Acesta este un soc pe care l-am adus din Günsbach. Acolo înflorea în iulie, aici — îl vedeţi ? — înfloreşte în decembrie. Pricepeţi de ce ? Pentru că aici înfloreşte de două ori pe an, în iulie şi în decembrie. Acest soc strămutat este un exemplu foarte grăitor. Ar fi bine ca şi voi, dragi prie-

teni, să ajungeţi să înfloriţi de două ori aici, pe meleaguri străine !

La începutul lunii ianuarie 1948, cu puţin înainte de a împlini şaptezeci şi trei de ani, Schweitzer primi o scrisoare de la studioul de radiodifuziune din Basel. În scrisoare era încunoştiinţat că în ziua de 14 ianuarie 1948, din Elveţia se va transmite, pe unde scurte, un mesaj pentru doctorul Schweitzer. Cîţiva prieteni din Günsbach i se vor adresa prin radio.

Doctorul se plimba încolo şi încoace, tulburat.

„Care din ei ar putea să fie ?“ se gîndea, căutînd să şi-i amintească pe toţi vechii prieteni din Günsbach.

Cu ajutorul medicilor tineri, el acordă radioreceptorul pe unda necesară şi aşteptă data indicată. Şi iată că la 14 ianuarie, cînd clopotul din Lambaréné suna ora mesei, din radioreceptor se auzi o voce de bas cunoscută. Nu mai încăpea nici o îndoială : vocea aparţinea bătrînului primar al oraşului Günsbach.

— Bună ziua, Albert ! începu acesta, cu vocea vădit emoţionată, adresîndu-se prietenului áflat atît de departe. Sînt eu, primarul Günsbach-ului, pe care, sînt sigur, nu l-ai uitat. De ziua ta de naştere îţi doresc toate cele bune şi multă, multă sănătate, ţie şi doamnei Elena...

Aici se stinse basul cunoscut şi se auzi o altă voce, de asemenea cunoscută, apoi a treia, a patra... Vorbiră pe rînd vecinii lui Schweitzer — Neff şi doctorul Arnold, apoi rostiră cîteva cuvinte cordiale doctorul Fritz Koch şi învăţătorul Ortlib. Toţi îl felicitau pe marele cetăţean al municipiului lor şi îşi exprimau speranţa că nu i-a uitat. La sfîrşitul emisiunii, vocile lor se amestecară într-un adevărat cor, din care se putea înţelege un singur lucru :

— Vino mai repede, Albert ! De prea mult timp ne lipseşti !

*
* *

Această transmisiune neobișnuită impresionă profund pe Frau Elena și pe Albert Schweitzer. Acum spuneau amîndoi :

— Trebuie să plecăm ! Sîntem așteptați în Europa !

Dar treburile urgente în legătură cu construirea digului și inițierea noului conducător temporar al spitalului — doctorul Persi — îi mai reținură multe luni în Africa.

În sfîrșit, la întîi octombrie 1948, Elena și Albert luară calea Europei. În portul Marsiliei, doctorul fu întîmpinat cu multă căldură. Zîmbind și ridicînd puțin pălăria, el își făcea cu greu drum prin mulțimea care îl aclama.

Cînd fu întrebat unde vor să fie conduși, el și soția, doctorul rosti cu modestie :

— Vă rog să-mi recomandați un hotel ieftin !

I se indică o adresă și, ridicînd cu ușurință cele două valize voluminoase, el le duse singur pînă la hotel.

În Marsilia, soții Schweitzer nu zăboviră mult. La 29 octombrie, Schweitzer strîngea mîinile prietenilor din Günsbach, care-l chemaseră.

Timp de cîteva zile, Elena și Albert făcură ordine în vechea lor casă din Günsbach, apoi plecară cu trenul spre orășelul Menedorf, pe malul lacului Zürich. Acolo trăia acum fiica lor, Renate, fericita mamă a patru copii : trei fetițe — Cristina, Katrin și Monica și un băiat — Filip.

Prin fereastra vagonului, priveau orașele și înverzitele sate alsaciene. În locul ruinelor lăsate de război se înălțau acum case noi. În vagon urcau oameni vorbăreți și plini de viață.

„Ce-o fi asta ? se întreba Schweitzer. Dorința conștientă de a uita cît mai repede ororile războiului sau încrederea într-un viitor mai bun ?“

Gîndurile lui fură întrerupte de un călător palid, cu pete întunecoase pe față — pare-se un miner bătrîn.

— Nu sînteți de pe aici ?

— Ba sînt de aici, răspunse doctorul. Dar trăiesc de mult, dinainte de război, în Africa.

— Aha, făcu muncitorul. Atunci nu știți prin cîte am trecut noi pe-aici. Ți-e și groază să-ți amintești. Dar acum, gata, s-a terminat ! Ajunge ! Acum ne-a venit mintea la cap, nu vom mai permite să fim înșelați. N-o să mai fie un nou război !

Schweitzer zîmbi pe sub mustață. Îl bucurau părerile fierbinți ale bătrînului miner. Strîngîndu-i mîna, îi zise :

— Vă sînt recunoscător pentru aceste cuvinte. Dacă toți ar gîndi ca dumneavoastră... Bine-ar fi !...

Muncitorul se fîstîci. Reținu mîna doctorului într-a lui și aplecîndu-se spre el, rosti cu glas scăzut :

— La noi, în mină, mulți gîndesc așa, dar proprietarii nu sînt mulțumiți. Cît regretă ei comenzile de război !

Minerul coborî curînd din tren, iar Schweitzer, trecînd granița franco-elvețiană, intră pe pămîntul Elveției. Se gîndea acum cu o bucuroasă nerăbdare la întîlnirea cu fiica sa, cu ginerele și cu nepoții.

Vocea somnoroasă a conductorului anunță :

— Menedorf !

Frau Elena și Albert Schweitzer apucară în grabă valizele și coborîră. Pe peronul micuței gări erau așteptați. Frau Elena se aruncă în brațele fiicei, își îmbrățișă ginerele, își sărută nepoții. Mică, adusă de spate, ea voia să-i îmbrățișeze pe toți deodată, să-i strîngă pe toți la inima ei de mamă, care suferise atîta de dorul

lor. Ea plîngea. Plîngea şi Renate. Iar nepoatele şi frăţiorul lor se uitau cu uimire la bunicul, despre care auziseră de la mama atîtea lucruri interesante.

— Bunicule, este adevărat că vii din Africa? se decise în sfîrşit Katrin să întrebe.

— Adevărat, răspunse zîmbind doctorul. Ce, nu se vede? Uitaţi-vă la voi ce palizi sînteţi, în timp ce eu sînt ca un negru.

— Şi bunica vine din Africa?

— Şi bunica.

— Atunci ea de ce nu este neagră?

— Ea se ascunde de soare...

— Hai să mergem! Să mergem! îi îndemnă deodată Renate. Afară ne aşteaptă maşina...

În seara aceea, pe genunchii unde copiii negri şedeau cu atîta plăcere, bunicul Schweitzer îşi ţinu proprii săi nepoţi. La cererea lor, el le povesti una după alta diferite întîmplări din viaţa junglei. Dar nepoţii nu se mai săturau! Cînd Renate îi duse la culcare, ei se rugară:

— Mamă, lasă-l pe bunicu să stea lîngă patul nostru.

Bunicul rîse:

— Nu m-am gîndit că la bătrîneţe va trebui să o concurez pe prinţesa Sheherezada.

Dar, pe nepoţi nu putea să-i refuze. În camera slab luminată a copiilor, el le povesti din nou cum un vînător african a adus la spital un pelican rănit, care, după ce s-a vindecat, a rămas să trăiască la spital, apoi despre antilopele sale domesticite, despre căţelul Şuşu, despre maimuţa Julie şi despre pisica Ziti.

— Pisica de unde ai luat-o, bunicule? întrebă în şoaptă Cristina.

Şi bunicul începu o nouă povestire:

— Într-o zi, trec prin salonul bolnavilor de curînd operaţi şi deodată aud un sunet ciudat. Ascult eu...

Mi se părea că undeva, departe, se aude un miorlăit. Le spun bolnavilor : „Cred că pe-aici e vreo pisică". Dar africanii bolnavi răspund : „De unde pisică ? Plînge dincolo vreun copil mic". A doua zi, cînd trec iarăşi prin salonul acela, ce credeţi ? Aud din nou slab, „miau-miau !"

De data asta n-am mai ascultat ce spun bolnavii. Merg spre locul de unde auzeam miorlăitul şi mă împiedic de nişte lăzi. Spun sanitarului să le dea la o parte. După lăzi am găsit un pisicuţ care abia făcuse ochi. Cum a nimerit acolo — nu ştiu !

— Şi mai departe ? întrebau în cor copiii.

— Mai departe ? Am hrănit pisicuţa cu biberonul. Şi a crescut mare, s-a făcut o pisică frumoasă. Nu se despărţea de mine. Cînd primeam bolnavii, la camera de gardă, se urca pe masă şi făcea fel de fel de giumbuşlucuri, încît bolnavii rîdeau pînă la lacrimi. Seara, se culca în stînga mea, şi începea să toarcă în somn.

— Cum torcea ?

Şi bunicul Albert trebui să le arate cum toarce pisica, pînă ce nepoţii adormiră.

*

* *

Spre mijlocul lunii iunie 1949, răspunzînd invitaţiei Universităţii din Chicago, Frau Elena şi Albert Schweitzer plecară în Statele Unite. Timpul era favorabil călătoriei şi conversaţiile cu noii cunoscuţi se dovediră atît de interesante, încît soţii Schweitzer nici nu remarcară cînd au traversat oceanul. La 29 iunie, cînd vaporul „Skyline", puternic şi foarte bine echipat, se apropia de Manhatan, Schweitzer aştepta cu nerăbdare apariţia statuii Libertăţii a sculptorului alsacian Bartoldi, al cărui negru înfrînt a jucat un mare rol în destinul doctorului.

Totuşi Schweitzer nu reuşi să vadă bine renumita sculptură. Cu mult înainte de sosirea vaporului în port, sosiră cu şalupele reporterii, aşa-numiţii „vînători de fotografii". Pînă să-şi dea seama soţii Schweitzer, reporterii s-au şi urcat pe bordul vasului „Skyline" şi au pornit la asalt. În faţa doctorului şi a doamnei Elena sclipeau în fiecare clipă fulgere. Erau fotografiaţi din profil, din faţă, de sus şi de jos. Un reporter se sui călare pe unul din tovarăşii săi, altul, ca o maimuţă, se căţără pe armătura catargului.

— Ce sălbatici ! îi zise doctorul încet soţiei sale.

Dar „sălbaticii", după prima întîlnire pe „Skyline", nu-l mai lăsau pe Schweitzer în pace. Îl însoţiră după debarcare pînă la automobilele care-i aşteptau pe oaspeţi. Ba mai mult, pe uscat acestora li se alăturară reporterii veniţi să-i ia doctorului interviuri. Aceştia îl plictiseau pe doctor cu năstruşnicele lor întrebări.

— Vreţi să transmiteţi ceva cititorilor noştri ?

— Ce părere aveţi despre comunism ?

— În Africa aţi fost vreodată atacat de animale sălbatice ?

Întrebările plouau din toate părţile. În sfîrşit, Schweitzer, plictisit, protestă energic :

— N-avem nimic de spus. Lăsaţi-ne în pace !

Totuşi în ziarele de seară apăru : „interviul luat vrăjitorului din junglă". Rîzînd, Elena citea soţului fragmente din acest interviu.

„Seara, cînd pacienţii dorm, doctorul îşi scrie cărţile filosofice."

„Vrăjitorul african va încerca noua metodă americană de vindecare a leprei."

„Doctorul este nevoit să-şi atîrne manuscrisele sub plafon, ca să nu le mănînce antilopele."

„Doctorul a auzit de la prietenii săi multe despre America. El este uimit de zgîrie-nori şi crede că ame-

ricanii sînt drăguți cu el întrucît îl iau drept un bancher bogat sau un boxer renumit."

Cînd citea în ziare asemenea bazaconii, Schweitzer rîdea și el.

— Ce vor mai născoci ăștia? se întrebă el, fără să știe că redacțiile cereau în fiecare zi corespondenților lor: „Mai multe informații despre Schweitzer. Și nu numai întîmplări, ci și cîte ceva despre ideile lui."

„Ne mai așteaptă multe surprize!" își exprima el îngrijorarea.

*

* *

După cîteva zile, Schweitzer și Frau Elena plecară cu trenul la Chicago. Compartimentul alăturat celui rezervat lor, într-un vagon, cu toate protestele doctorului, era ocupat de ziariști. Era de ajuns ca doctorul să ajute în vreo gară unei femei care-și ducea greu bagajul, că imediat apăreau în ziare astfel de titluri: „Oaspetele cel mai galant", „Gentlemanul african".

Odată Schweitzer se interesă de tabla gofrată din care erau executate niște garaje în preajma gării.

— Bun material! Ar fi bun și pentru noi, în Africa.

A fost de ajuns să-l audă un ziarist, pentru ca timp de mai multe zile ziarele să-l numească numai „mister Tablă Gofrată".

La Chicago, Schweitzer și soția sa fură întîmpinați de profesorii universității. Oaspeților li se oferi o masă, apoi, într-un cadru festiv, i se acordă doctorului Schweitzer titlul de doctor honoris causa în filosofie al Universității din Chicago.

Și, în sfîrșit, soții Schweitzer își continuară drumul spre orășelul Aspen, unde urma să se desfășoare festivalul Goethe. Doctorul credea că Aspen se află undeva, aproape de Chicago, dar în realitate acest orășel se

afla la o distanţă de o zi şi jumătate de drum spre vest, pe podişul Colorado, lîngă lacul Michigan.

Din nou începură să se scurgă obositoarele ore de călătorie în tren. Acest timp trecu totuşi mai repede, datorită povestirilor interesante ale unui tînăr profesor, mister Wundt, care îi însoţea. De la el, Frau Elena şi Albert Schweitzer aflară că Aspen se află la o altitudine de o mie de metri deasupra nivelului mării. Cîndva, în aceste regiuni se extrăgea argint, de aceea oraşul se mai numeşte şi de Argint. A doua naştere a sa, Aspen o datorează festivalurilor muzicale şi de cultură care au loc în fiecare an vara, şi atrag un numeros public.

— În această vară a anului 1949, în afară de dumneavoastră, la Aspen este invitat şi filosoful spaniol Ortega y Gaset, scriitorul italian Borghese, poetul nostru, Thorthon Wilder şi un profesor din Germania, cercetător al operei lui Goethe, doctorul Bergstrasser. Totuşi dumneavoastră, domnule doctor, sînteţi fără îndoială steaua cea mai strălucitoare a acestui festival, zîmbea mister Wundt.

Cînd Schweitzer ajunse la Aspen, el află că este invitat să participe nu numai la festivalul Goethe, ci şi la festivalul muzical ce urma să se desfăşoare concomitent.

Victor Babin îi spuse doctorului :

- Se află aici de cîteva zile orchestra simfonică condusă de Mitropoulos, iar ieri a sosit cu avionul Arthur Rubinstein. Numai pe dumneavoastră vă mai aşteptam.

Doctorul clătina din cap, zîmbind :

— Ce să-i faci, probabil va trebui să lucrez şi noaptea, aşa cum scriu ziarele voastre.

Şi începu o activitate intensă : conferinţe de presă, înregistrarea concertelor de orgă pe disc, interviuri

la radio — tot timpul, la Aspen, numai în astfel de treburi şi întîlniri şi-l petrecu.

Din nefericire, aerul rarefiat, de munte, dăună sănătăţii lui Schweitzer şi doctorul nu putu să rămînă decît numai două zile. Dar discursul dedicat lui Goethe, pe care îl ţinu mai întîi în limba franceză, apoi în limba germană, felul în care cîntă la pian în micul salon intim, umorul şi umanitatea lui impresionară profund pe oaspeţii festivalului şi publicul. Americanii erau uimiţi de bunătatea şi sinceritatea acestui om cărunt, manifestate firesc, în discuţiile duse cu orice interlocutor, fie el scriitor ilustru sau simplu student.

În aceste două zile petrecute la Aspen, doctorul obosi foarte mult. Ardea de nerăbdare să ajungă cît mai repede la Princeton, unde urma să-l întîlnească pe Einstein, dar conferinţele de presă la care era planificat să participe, parcă n-aveau sfîrşit. Un corespondent mai insistent, care îl urma pe doctor pas cu pas, îl întrebă :

— Îmi puteţi da un exemplu de ceea ce dumneavoastră numiţi „respectul faţă de viaţă" ?

Aceasta se petrecu puţin înainte de plecare. Schweitzer, pe jumătate supărat, pe jumătate glumind, i-a răspuns :

— Eu, Albert Schweitzer, reprezint una din manifestările vieţii. Şi pentru ca această manifestare a vieţii să se poată desfăşura normal, este necesar să fie lăsată în pace. Iată un exemplu concret al aplicării „respectului faţă de viaţă". Vă e greu să înţelegeţi ?

*

* *

Seara, înainte de plecare, Schweitzer fu invitat să asiste la o reprezentaţie a pieilor roşii. Doctorul consimţi, dar fără prea mare plăcere. Trebuia să co-

boare spre lac, căci reprezentaţia era programată pe o platformă, în aer liber, şi se părea că va trebui să stea în picioare.

Porni la drum indispus, dar pe măsură ce se apropia, dispoziţia lui Schweitzer se schimba. În canionul prin fundul căruia ducea drumul domnea o răcoare plăcută. Cerul acoperea valea ca un tainic polog siniliu. Conturarea întunecoasă a stîncilor şi o luminaţie sclipitoare spre lac — toate acestea alcătuiau o atmosferă solemnă.

Curînd călătorii ieşiră într-o poiană largă, limitată spre munţi de tufe, iar spre lac de nişte arbuşti scunzi. În mijlocul poienii ardea un foc. Flăcări se înălţau drept în sus. În jurul focului, indieni cu feţe frumoase, urmaşii, purtînd pe cap podoabe din pene multicolore, dansau un dans lent şi ritmic. Ei cîntau solemn şi prelung, în tactul muzicii.

Schweitzer întrebă ce se spune în acest cîntec, iar interpretul, mister Emeric Rossi, explică :

— Este un cînt de noapte al pieilor-roşii din tribul Navaho. În el se spune :

Merg, şi în faţa mea răsare frumuseţea,
Merg, şi în spatele meu rămîne frumuseţea,
Merg, şi sub mine-i frumuseţea,
Merg, şi deasupra mea domneşte frumuseţea.
Frumuseţea mă întîmpină mereu
Şi sfîrşitul a tot ce există, este frumuseţea....

Indienii cîntau, interpretul traducea, iar Schweitzer, zguduit de înţelepciunea cîntecului popular, repeta în sinea sa :

Frumuseţea mă întîmpină mereu
Şi sfîrşitul a tot ce există, este frumuseţea....

El plecă din Aspen profund impresionat de acest pitoresc spectacol nocturn, convins mai mult ca oricînd că viaţa este o mare minune, dăruită omului de

natură, și că a servi viața, dezvoltarea ei, perfecționarea ei este cel mai mare bine.

... Și iată Princeton-ul. Institutul de cercetări superioare Fuld-Hall. O clădire lungă, cu cupolă. Schweitzer urcă cu liftul, apoi porni de-a lungul unui coridor nesfîrșit. Cabinetul numărul 103, 107... El căuta numărul 115. Ah, iată-l! Doctorul bătu încet în ușă. Ușa se deschide și în prag apăru însăși gazda, Albert Einstein. Părul lui cărunt, moale, parcă fîlfîia în vînt. Ochii larg deschiși, ce radiau bunătatea, priveau puțin distrat și obosit.

Einstein își îmbrățișă oaspetele și-l pofti în cabinetul său — o cameră mare, pe jumătate goală. Lîngă fereastră se afla o masă mare de scris. În spatele mesei, pe perete, o tablă uriașă. Pe ea — formule scrise cu creta și șterse, fel de fel de schițe și calcule.

În cameră se mai aflau două fotolii de piele, o canapea și etajerele cu cărți. Nici tablouri — nimic din ceea ce ar putea să distragă atenția nu exista în cameră.

— Vă așteptam, domnule doctor. Am încercat chiar să fac un calcul : cînd nu veți mai suporta și veți fugi de ei, spunea Einstein arătîndu-i lui Schweitzer o coală de hîrtie acoperită cu cifre.

— O, bănuiesc că n-a fost deloc simplu — glumi Schweitzer. Ați ținut seama de faptul că pe mine Goethe mă reține ?

Einstein emise un oh ! plin de respect și, arătînd tabla, spuse :

— Priviți ! Vreau să dovedesc ceva încă nedovedit. Toată lumea afirmă că nu există o teorie unitară a cîmpului și că nici n-ar putea să existe, dar eu acum, la bătrînețe, mă străduiesc să creez o teorie unitară a cîmpului și simt (credeți în presimțire ?) că mă aflu pe drumul cel bun... Încă puțin efort... Cu timpul...

Einstein rămase un minut pe gînduri, apoi începu să vorbească cu totul altceva :

— Cînd mă odihnesc şi mă gîndesc la Kant sau ascult Bach, mi-aduc aminte de dumneavoastră. Aţi primit ultima mea scrisoare ?

— Da. Mulţumesc. M-am bucurat foarte mult că punctele noastre de vedere coincid.

— Altfel nici nu se putea ! exclamă Einstein. Am considerat totdeauna şi consider şi acuma că lumea se află în faţa unei crize şi că gravitatea ei nu este suficient înţeleasă de către cei cărora li s-a dat puterea de a alege între ceea ce este bun şi ce-i rău. Energia atomică, dezlănţuită, a schimbat totul, neschimbat a rămas numai felul nostru de a gîndi, şi noi, cei înarmaţi, ne îndreptăm spre o nouă catastrofă.

— Mie viitorul nu mi se pare totuşi chiar aşa de sumbru, răspunse Schweitzer. O cotitură în felul de a gîndi al oamenilor a început să se facă simţită. Influenţa eticei creşte, şi nu mai este departe ziua cînd etica şi nu politica va rezolva soarta războiului şi a păcii.

— Sînt de acord cu dumneavoastră, doctore. Dezvoltarea viitoare a omenirii depinde din ce în ce mai mult de bazele ei morale.

Schweitzer zîmbi :

— De mult repet şi eu acest lucru, iar lumea îmi spune că sînt un optimist incorigibil. Dar cum poţi să nu crezi în oameni ? Să nu crezi în oameni este chiar periculos. Eu cred în omenire. Cred în raţiunea ei şi în bunul ei simţ !

— Mă bucură şi mă consolează ferma dumneavoastră credinţă, îi spuse Einstein. Mi-aduc aminte de tinereţea noastră plină de optimism. Vă aduceţi aminte cum cîntam noi la Berlin ?

Mi-aduc foarte bine aminte ! Dar spuneţi-mi, mai cîntaţi la vioară ?

— Din păcate, nu! Aproape că nu mai cînt! Dar pentru dumneavoastră, zîmbi Einstein, cu şiretenie, am să fac o excepţie, voi cînta totuşi... Sau poate să cîntăm ca pe vremuri un duet? Am aici un pian destul de bun...

Schweitzer consimţi, şi întrevederea vechilor prieteni se încheie cu un concert improvizat, cu discuţii amicale în timpul pauzelor.

Mai tîrziu, la 14 ianuarie 1955, cînd doctorul Schweitzer împlinea optzeci de ani, Albert Einstein va scrie despre el cu mult entuziasm : „Pot să spun că n-am întîlnit alt om la care bunătatea şi tendinţa spre frumos să se lege atît de armonios ca la Albert Schweitzer. Acest lucru este cu atît mai remarcabil la un om înzestrat cu o sănătate viguroasă ca a lui, în stare să modeleze totul corespunzător caracterului său. Această sănătate extraordinară, ce se manifestă la el în acţiuni directe, l-a ferit totdeauna de lîncezeală şi de stările de pesimism umilitor la care l-ar fi putut duce sensibilitatea lui excesivă. De aceea a reuşit el să-şi păstreze acea nețărmurită încredere în viaţă, în pofida tuturor dezamăgirilor care în vremurile noastre pîndesc pe orice om profund sensibil. Lui îi place frumosul, nu numai în arte, ci şi în ştiinţe, dar niciodată n-a acceptat frumuseţea exclusiv exterioară, lipsită de conţinut. Un instinct sănătos îi permite să-şi menţină spontaneitatea şi capacitatea vitală în faţa tuturor vicisitudinilor soartei, îndemnîndu-l să evite fără greş tot ce este lipsit de suflet şi rece. Acest lucru se observă foarte bine în lucrarea sa despre Johann Sebastian Bach, în care el dezvăluie lipsa de puritate în interpretare şi manierismul muzicienilor profesionişti, care deformează sensul operelor maestrului său preferat şi care împiedică transmiterea nemijlocită a muzicii lui Bach. Am convingerea că activitatea sa la Lambaréné este în mare măsură o fugă de împietri-

tele noastre tradiţii sociale şi culturale, rău împotriva căruia solitarii sînt îndeobşte neputincioşi.

El n-a propovăduit niciodată ; n-a căutat cu tot dinadinsul să convingă, nu şi-a propus să devină un „salvator" şi un model pentru toţi. El doar că a acţionat totdeauna conform propriilor sale convingeri. De fapt, în majoritatea oamenilor există un nezdruncinat principiu al binelui, altfel ei niciodată n-ar fi recunoscut măreţia modestiei lui."

*

* *

La Lambaréné, pe Schweitzer îl aştepta o surpriză. Se întorsese din concediu Matilde Kottman. Spitalul fusese completat cu medici tineri, veniţi din Europa, din America şi din Asia. Sub conducerea doctorului Persi, şef temporar al spitalului, nu numai că n-a scăzut numărul pacienţilor, dar s-a şi mărit ; Persi nu numai că a ştiut să găsească forţele necesare reparării construcţiilor vechi, dar a construit şi pavilioane noi.

Schweitzer, care slăbise şi se depigmentase după lunga absenţă, era întîmpinat cu zîmbete prietenoase şi exclamaţii glumeţe :

— Am auzit, am auzit despre marşul triumfal al lui „Mister Tablă Gofrată" în Statele Unite !

Lîngă casă, cîinele Şuşu îi sări doctorului la piept. Credinciosul animal, într-atît îi fusese dor de stăpînul lui, încît nu mai putea nimeni să-l desprindă de doctor. Astfel, însoţit de Şuşu, doctorul păşi tulburat pragul casei sale.

După ce se odihni puţin, convocă personalul spitalului şi, privind feţele lor, unele binecunoscute, altele necunoscute, începu cu o glumă :

— Voi putea deci să plec mai des. Văd că şi fără mine lucrurile merg bine, chiar foarte bine.

Rumoarea care se stîrni în urma acestor cuvinte ale doctorului fu de neînchipuit. Zărind în ochii lui Schweitzer cunoscutele scîntei poznaşe, Matilda Kottman zîmbi înţelegătoare, dar tinerii medici, care auziseră atîtea despre vrăjitorul din Lambaréné şi care doreau să lucreze sub conducerea lui, strigau :

— Rămîneţi cu noi !

— Să nu plecaţi !

Cînd se făcu în sfîrşit linişte, Schweitzer se adresă iarăşi colegilor, făcîndu-le o propunere care tulbură toată lumea :

— În zilele următoare, dragi prieteni, vom începe lupta cu lepra. Cei care vor să încerce noile medicamente să se înscrie la doctorul Persi.

În cameră se stîrni din nou rumoare, dar Schweitzer, ridicînd mîna, continuă :

— Asta nu-i totul. De îndată ce vor sosi materialele, printre care şi acea tablă gofrată, al cărei nume mi s-a atribuit în străinătate, vom începe, prieteni, construirea unei leprozerii. Doctorul Persi, prevăzător, a şi pregătit, aproape în întregime, platforma de construcţie.

... În zilele următoare, o activitate intensă se duse în pavilionul absolut izolat destinat leproşilor. Schweitzer personal îi examină pe bolnavi. Rănile ce nu se vindecau, oasele ce putrezeau, crustele cutanee — toate se perindau pe sub ochii lui ca într-un coşmar. Cei care nu mai aveau scăpare fură transportaţi într-un salon aparte, iar bolnavii pentru care mai exista o cît de slabă speranţă erau trataţi cu medicamente noi, de producţie franceză, elveţiană, belgiană şi americană. Ce efecte vor avea aceste medicamente asupra bolnavilor ? Surorile însemnau în caiete speciale, în dreptul fiecărui bolnav, ce medicamente a luat, cînd şi sub ce formă. De acum înainte doctorii vor observa cu stricteţe desfăşurarea bolii lor.

Seara, cînd Schweitzer ieşi din încăperea înăbuşitoare la aer curat, îi vîjîia capul, iar paşii îi erau înceţi, nesiguri. Deasupra străluceau nefiresc de luminoase constelaţiile cerului sudic. O slabă adiere dinspre Ogooué aducea răcoare. Doctorul privi focurile aprinse de africani şi îşi aduse aminte de focul aprins pe malul lacului Michigan şi de întîlnirea sa cu Einstein.

Atunci oboseala îi trecu, parcă luată cu mîna, şi se grăbi să ajungă acasă, pentru a se aşeza cît mai repede la masa de lucru. Astăzi trebuia să termine neapărat articolul privitor la necesitatea interzicerii armelor atomice. Partizanii păcii din Scandinavia i-au cerut să le trimită acest articol cît mai repede.

Acasă, pe doctor îl aşteptau prietenii săi patrupezi. Pisica Ziti se şi instalase la locul ei, pe masa de lucru. Cîinele Şuşu, culcat lîngă uşă, asculta cu atenţie glasul nocturn al junglei. Numai maimuţa Julie... dormea, convinsă că atîta timp cît e înconjurată de prieteni, nimic nu i se va întîmpla şi că deci poate dormi liniştită.

*

* *

Viaţa lui Schweitzer la Lambaréné intră foarte repede pe făgaşul obişnuit, de parcă nici n-ar fi fost plecat nicăieri. De dimineaţă, doctorul îşi vizită bolnavii. Apoi porni grăbit spre şantierul leprozeriei. După amiaza şi-o petrecu în mijlocul colegilor medici şi surori, participînd la consultaţii colective în cazurile mai grave. Cînd se lăsă noaptea şi doctorii, muncitorii şi bolnavii se culcară, Schweitzer nici nu se gîndea la somn. În casa lui, construită pe piloni, ca măsură de prevedere împotriva inundaţiilor, la lumina unei lămpi cu petrol, se apucă de scris. Avea de răspuns unor scrisori şi de terminat volumul trei al cărţii sale „Cultura şi etica".

Tîrziu după miezul nopţii, doctorul tot mai lucra la manuscris. Camera de lucru îi servea în acelaşi timp şi de dormitor. În această încăpere, ca o cutie, căreia toţi îi spuneau fastuos „cabinet", se afla o masă comodă de lucru, construcţia lui proprie, un pat, un lavabou şi două taburete. Pe unul stătea doctorul, celălalt era destinat vizitatorilor. O plasă, la fereastră, împiedica moschitele şi celelalte insecte să intre.

— Noaptea, insectele acoperă plasa şi stau aşa, nemişcate, parcă la pîndă.

Casa mai avea două camere, mai comode, dar într-una din ele se afla pianul cu pedale de orgă, la care Schweitzer ţinea foarte mult, iar în cealaltă doctorul îşi adăpostea antilopa preferată.

În camera unde se afla pianul se adunau uneori seara doctorii şi surorile. Acolo se purtau discuţii lungi, prieteneşti, apoi Schweitzer se aşeza la pian şi cînta Bach. Acest obicei vechi îl adoptară şi noii colaboratori ai spitalului.

Cînd intrau pentru întîia oară în casa lui Schweitzer, doctorii tineri priveau cu respect mobilierul modest şi ascultau emoţionaţi povestirile tovarăşilor lor mai vîrstnici. Era greu de conceput că aici, în inima junglei, în această cameră modestă s-a născut ideea despre respectul faţă de viaţă, că la această masă grosolană au fost scrise rîndurile care au înconjurat lumea, despre infinita responsabilitate a omului faţă de viaţă, rînduri de foc, parcă menite să alunge bezna coşmarurilor din Buchenwald şi Hiroshima!

Această stare de uimire respectuoasă se spulbera de îndată ce doctorul Schweitzer se adresa simplu şi prietenos colegilor săi. Acordînd deplină încredere noilor sosiţi, le vorbea deschis, alternînd discuţiile profesionale cu glume, şi atunci interlocutorii se deschideau ca florile sub razele soarelui de dimineaţă, ultînd cu totul stinghereala primelor clipe.

*

* *

Abia în primăvara anului 1951 putu doctorul să plece din nou în Europa. Trebuia s-o ajute pe Frau Elena care căzuse din nou la pat. Apoi ardea de nerăbdare să-şi revadă nepoatele şi nepotul. Şi afară de asta, construirea leprozeriei, activitatea medicală intensă şi munca din timpul nopţii — toate acestea laolaltă contribuiseră la înrăutăţirea stării sănătăţii lui Schweitzer. El se simţea extrem de obosit şi-şi dădea seama că trebuie să schimbe aerul.

Frau Elena oftă uşurată cînd îşi văzu soţul din nou ars de soare şi aparent vioi, ca totdeauna. Doctorul luă mîna ei uscăţivă între palmele sale mari, şi amîndoi se priveau unul pe celălalt, zîmbind fără să vrea, neputîndu-şi stăpîni profunda tulburare.

Schweitzer îşi examină el însuşi soţia, apoi invită la un consult colectiv cîţiva renumiţi colegi ai lui. Consiliul nu ajunse la o concluzie unanimă : unii din doctori considerau boala doamnei Elena drept o consecinţă deloc primejdioasă, a vieţuirii îndelungi, în condiţiile climei tropicale ; alţii, dimpotrivă, înclinaţi să vadă situaţia într-o lumină mai puţin încurajatoare, îl sfătuiră pe Schweitzer să-şi interneze soţia pentru cîtva timp într-un spital pentru a putea fi supravegheat mersul bolii ei.

Ultimul cuvînt în această lungă discuţie îl avu însăşi Frau Elena. În timp ce doctorii se consultau în camera de alături, ea se ridică din pat şi venind la ei le spuse :

— Sînt sănătoasă. De cînd a venit Albert, mă simt mult mai bine.

Într-adevăr, prezenţa soţului dăduse parcă forţe noi trupului încovoiat al doamnei Elena. Ea gospodărea prin casă, citea manuscrisele lui Albert, se ocupa de nepoţi.

Împreună cu Albert făcu o vizită președintelui Republicii Federale Germania Theodor Heuss, a cărui soție era o veche prietenă a ei. Președintele îi înmînă lui Schweitzer o medalie comemorativă de aur din partea Camerei germane de comerț cu cartea.

La 16 septembrie 1951, Schweitzer ținu un discurs la Frankfurt pe Main. Cuvîntarea celebrului luptător pentru pace a avut un larg răsunet. Răspunzînd invitației mai multor asociații, doctorul efectuă apoi un turneu prin Anglia, Olanda și țările scandinave. Peste tot el va pleda cu însuflețire despre un viitor fără război, fără constrîngere, fără neînțelegeri între popoare.

Din Africa porniră scrisori care-l chemau pe doctor înapoi la Lambaréné. În decembrie Schweitzer se pregătea tocmai de plecare cînd i se ivi, în sfîrșit, prilejul de a se întîlni cu Pablo Casals, care urma să dea la Zürich un concert în cinstea împlinirii a șaptezeci de ani de viață. Casals trimise personal o invitație doctorului. Schweitzer plecă la Zürich.

Într-o sală somptuoasă, mare, luminoasă, destinată exclusiv concertelor, în fața ochilor lui Schweitzer se desfășură un tablou grandios : o sută douăzeci de violonceliști stăteau în picioare lîngă pupitrele lor, ca o gardă de onoare. Printre rînduri, în întîmpinarea lui Schweitzer veni grăbit maestrul Casals, cu ochii negri, dar cu părul complet cărunt.

— Ce întîlnire ! Dumnezeule !

Prietenii se îmbrățișară. Doctorul îl felicită pe renumitul muzician de ziua lui de naștere, îi înmînă un dar și-l întrebă :

— Ce mai e pe-acolo, în Catalonia noastră ?

Privirea lui Casals se întristă, dar de îndată își recăpătă din nou strălucirea.

— Ai uitat, probabil, că am jurat să nu calc pe pămîntul Spaniei cît timp e stăpîn acolo Franco ? în-

trebă el la rîndul său şi continuă : Voiam să-ţi spun că festivalul din Prado, despre care ţi-am comunicat, are un dublu caracter : de creaţie şi de protest. Şi n-am ales din întîmplare Prado : este aproape de Franco, dar din fericire ghearele lui nu ajung pînă acolo.

Soneria care anunţă începerea concertului întrerupse discuţia. Casals se îndreptă spre scenă, iar Schweitzer fu condus spre unul din locurile rezervate oaspeţilor de onoare.

Minunat concert ! În afară de operele clasice, fură executate şi cîteva lucrări ale lui Casals, printre care celebrul oratoriu „El Pessedre".

Schweitzer asculta încîntat. În pauză se apropie de autor şi-i spuse :

— Înălţătoare-i muzica dumitale ! E mai bine totuşi să creezi decît să protestezi !

— Dar de ce nu şi una şi alta ? răspunse Casals. Cum voi face eu, de pildă, la festivalul din Prado. Ba mai mult, protestul poate fi uneori unul din aspectele cele mai grave şi de răspundere ale creaţiei. Tocmai dumneata, Albert, să nu ştii acest lucru ?!

Schweitzer rîse :

— Nu te-ai schimbat deloc, Pablo ! exclamă el. Şi eşti tot atît de temut în discuţii ca şi acum o jumătate de secol ! Dar eu unul n-am de ce mă teme. Stăm amîndoi pe aceeaşi baricadă. Protestul dumitale este profund moral şi cu totul îndreptăţit. Dacă vrei să ştii, şi eu pe vremuri m-am jurat să nu păşesc pe pămîntul german cît timp va fi călcat de cizma nazistă.

Acum rîdea şi Casals. Astfel cei doi renumiţi umanişti se declarară cu totul de acord asupra bazelor morale ale protestului.

*

* *

Mai mult decît toţi ceilalţi, reîntoarcerea doctorului la Lambaréné o aştepta Akaga. În ultimele cinci

luni el a cercetat cu de-amănuntul spitalul, a găsit toate lacunele și a ales locurile cele mai bune pentru construirea de noi clădiri. Un plan general de reconstruire a așezării spitalului venea să încununeze neobosita lui activitate.

Akaga se apropia de patruzeci și cinci de ani, dar era tot așa de zvelt și plin de viață ca un tînăr. Nimic nu-i zdruncina credința că el poate duce la bun sfîrșit absolut orice începe. Văzîndu-l cum desenează și își corectează planul, Matilda Kottman spunea adesea:

— Ți-ai luat prea mult avînt, Akaga. Nu cred eu că vom putea, în următorii ani, să întreprindem lucrări de o asemenea amploare. Nu uita, mijloacele noastre sînt destul de modeste. Și nici nu știu dacă doctorul Schweitzer va mai aduce ceva.

Akaga îi răspundea Matildei cu însuflețire:

— Ba vom reuși oricum! Sîntem obișnuiți să înfruntăm dificultățile. Și am convingerea că doctorul va aduce tot ce ne trebuie. Știți bine cîți bolnavi trimitem noi acum acasă: îi bandajăm, le dăm medicamente și — la revedere! Iar ei vin înapoi de multe ori într-o stare și mai gravă... Ei, de ce credeți că facem noi asta? Pentru că sîntem răi? Nu! Știe toată lumea că ne-am da și sufletul pentru ei. Îi trimitem însă acasă, pur și simplu pentru că nu mai avem unde să-i primim! De aceea, zic eu, dacă n-avem destul loc, să facem! Să mai construim!

De îndată ce Schweitzer se odihni după călătoria lui pe Ogooué, Akaga se și prezentă la el. Fără să spună un cuvînt, întinse pe masa de lucru a doctorului planul său. Schweitzer privi cu atenție liniile negre, pătratele și cercurile.

— Foarte bine, Akaga! Zilele acestea vom începe să realizăm acest plan.

Doctorul caută între hîrtiile sale şi-i întinse lui Akaga o cărticică :

— Cînd îl vezi pe Joseph, dă-i, te rog, cartea asta. E vorba despre el.

Akaga era încîntat. Oganga este de acord cu planul lui ! N-a lucrat degeaba ! Zilele acestea vor pune primele pietre la fundaţiile noilor clădiri.

Dar n-apucă Akaga să se bucure bine, că de după colţul sălii de operaţii apăru alergînd doctorul Persi Din treacăt el strigă :

— S-a spart canalizarea la leprozerie !

Akaga vîrî cum se nimeri în buzunar cartea pe care pînă atunci o ţinuse cu grijă în mînă şi, fără să se uite unde calcă, alergă în urma doctorului Persi. Cînd Akaga ajunse la leprozerie, Persi şi pusese mîna pe cazma, încercînd să dirijeze murdăriile cît mai departe de colonia spitalului. Negăsind a doua cazma, Akaga alerga de colo-colo în căutarea a ceva cu care să stăvilească murdăria, în loc de cazma. Privirea lui se opri asupra unei bucăţi de ţiglă veche. El o ridică şi începu să arunce cu forţă pămîntul în drumul murdăriei, care-şi făcea încet drum. Curînd se înălţă un mic dig de pămînt.

Akaga nu putea lucra decît în patru labe. Sudoarea curgea de pe el în şiroaie. Soarele se înălţase deasupra capului, dogorind nemilos. Papagalii, din palmieri, făceau un zgomot asurzitor, enervant, parcă în ciuda oamenilor istoviţi care luptau cu desperare.

Peste o oră, Akaga şi Persi, frînţi de oboseală, uzi şi murdari, putură în sfîrşit să spună :

— Pare-se că am scăpat ! Acum să chemăm oamenii, să consolideze ce am făcut noi.

În faţa sufrageriei, doctorul Schweitzer îi opri :

— La dezinfectare ! ordonă el. Şi adăugă : Trebuie să facem absolut totul ca să înlăturăm consecinţele neplăcute. Vă rog, am să urmăresc personal...

Din fericire, totul se termină cu bine. Dar pericolul care i-a amenințat în acea zi îl determină pe Schweitzer să ia măsuri urgente pentru o și mai perfectă izolare a leprozeriei de colonia spitalului.

*

* *

Joseph tot Joseph a rămas ! Cînd Akaga i-a dat cartea, ce-i drept, cam mototolită — se revoltă :

— Cum ți-a încredințat ție Oganga un lucru atît de delicat ?! Nu știi să umbli cu o carte, lunganule ! Uite ce-ai boțit-o ! Și mai pui și mîinile astea murdare pe ea !

Dar Joseph bombănea așa, numai de ochii lumii. Căci în adîncul sufletului era bucuros și mîndru, mîndru de faptul că o carte i-a fost lui, personal, dedicată. Acum nimeni nu va mai putea nega că el, Joseph, a fost primul sanitar al lui Oganga. Uite, chiar Oganga a scris asta aici. Și toți care vor citi cartea vor afla de Joseph, bătrînul sanitar din Lambaréné.

Joseph își înveli cu grijă cartea în hîrtie. Desigur, a mototolit-o neisprăvitul ăsta de Akaga, dar Joseph o va așeza pe fundul geamantanului, îl va umple pînă la refuz cu alte lucruri și va închide strîns capacul. În felul acesta cartea își va reveni sigur și va arăta ca nouă.

Trebuie să-i mulțumesc lui Oganga, dar în așa fel ca acesta să nu creadă că el, Joseph, nu-și mai încape în piele de bucurie de cînd a primit cărticica...

Primul sanitar al marelui doctor alb ieși în stradă. Deși era tîrziu, acolo unde se vor înălța noile pavilioane scîrțîiau ferăstraie, se auzeau lovituri de topor și glas de oameni în plină activitate.

— Mai dormi dacă poți ! mormăi Joseph. Iar a început Akaga cu construcțiile lui !

Lîngă casa doctorului, muncitorii descărcau din mașină saci cu ciment și tablă. Oganga, pe verandă,

nota ceva într-un carnet. Zărindu-l pe Joseph, îi făcu semn cu mîna. Joseph se apropie de Oganga şi, ca în treacăt, îi spuse :

— Am uitat să-ţi mulţumesc pentru carte, Oganga.

— Nu-i nimic, Joseph. M-am gîndit că o să te bucuri...

— Da, m-am bucurat, confirmă Joseph, iar după o pauză adăugă : E frumos scrisă.

— Îmi pare bine că ţi-a plăcut. Am scris-o cu plăcere. Ţi-aminteşti cum am început ? Aici nu era nimic în afară de vechiul coteţ. Cînd ploua mai tare, ne uda pînă la piele, dar operaţia tot o terminam. Acum, uite cum arată spitalul nostru ! Tot să lucrezi în el !

— Da, aşa e ! confirmă Joseph, mişcat.

Ceva mai gras, cu o mustăcioară subţire sub nas (o mustăcioară cu totul neobişnuită la africani), orgoliosul prim-sanitar, înduioşat, îşi depăna şi el amintirile. Îşi aduse aminte cum a fugit el din Lambaréné şi cum s-a întors apoi, după primul război mondial, fără un ban în buzunar. Atunci Oganga nu i-a spus nici măcar un cuvînt de reproş.

— Dacă timpul mi-ar permite, spunea gînditor Schweitzer, aş scrie şi despre Lunonga, despre N'Kendiu şi despre mătuşa Ndole... Dar tu vezi bine, Joseph, unde-mi petrec eu timpul. Au sosit materialele... Trebuie să le primesc, să notez ce a sosit...

— Dă-mi mie, Oganga ! Mă ocup eu de asta, propuse deodată Joseph, iar tu, du-te şi scrie...

*

* *

le erau acum acoperite cu tablă, în loc de țiglă, iar tabla era apoi vopsită.

Doctorul își petrecea mai tot timpul la construcții. Și cum i se mai umplea inima de bucurie cînd vedea una după alta clădirile eliberîndu-se de schele. Un pavilion, și încă unul ! Spitalul de pe Ogooué, creația lui, creștea văzînd cu ochii. Curînd zeci și zeci de bolnavii cărora pînă nu de mult li se refuza spitalizarea din lipsă de locuri, vor putea fi găzduiți în saloanele noi.

Fără să-și îngăduie vreun răgaz, Schweitzer cutreiera distanța de la un obiectiv la altul, iar seara scria scrisori pline de entuziasm soției sale, fetei și prietenilor din Strasbourg și din Günsbach.

Într-o seară, la 30 septembrie 1953, cînd doctorul tocmai își scria scrisorile, în camera lui dădu buzna nepotul său, Paul Schweitzer.

— Unchiule ! O veste bună !

— Ce s-a întîmplat ? A fătat pisica neagră ? întrebă Schweitzer. Ar fi grozav !...

— Nu ! Nu ! Am auzit la radio Brazzaville. Ți s-a acordat premiul Nobel !

— Mie ?! Mie, premiul Nobel ?! Nu se poate ! Ai auzit bine, Paul ?

Chiar de-a doua zi, doctorul fu nevoit să dea crezare veștii aduse de Paul : din toate colțurile lumii soseau la Lambaréné telegrame de felicitare. Aparatul telegrafic din Lambaréné nu mai apuca să se oprească. Se părea că torentul de telegrame nu va mai avea sfîrșit. Tot prin telegraf primi Schweitzer și comunicarea oficială... „Vi s-a acordat premiul Nobel pentru pace !“...

Curînd, sosiră la Lambaréné și ziariștii. Doctorul era nevoit acum să dea interviuri, să înregistreze luările de cuvînt pe bandă de magnetofon. Într-o zi, el declară cu sinceritate :

— Vă rog să mă lăsaţi să lucrez. Spitalul nostru, după cum vedeţi, ia amploare. Ce să vă mai spun în încheiere ? Că banii pentru premiu, cei o sută patruzeci şi şapte de mii de coroane, sînt bineveniţi. Ne mai trebuia tablă zincată pentru acoperiş şi altele. Acum avem cu ce cumpăra.

— Dar în noiembrie veţi merge la Oslo să primiţi medalia ? îl întrebau ziariştii.

— Din păcate, nu ! Acum sînt necesar aici, răspundea Schweitzer. Bolnavii mei trebuie să se afle cît mai repede sub un acoperiş.

Anul nou 1954, doctorul îl primi cu noi planuri. Cu suma încasată de la Comitetul de decernare a premiului Nobel, el va termina leprozeria. Banii primiţi pe neaşteptate, nici că-şi puteau găsi o întrebuinţare mai bună !

*

* *

În primăvara anului 1954, Schweitzer plecă în Europa. Era chemat insistent de rude şi avea treburi la edituri.

Acasă, îşi găsi din nou soţia bolnavă. Şi din nou, ca şi data trecută, ea se ridică din pat de îndată ce doctorul apăru în uşa casei.

— Nu te ridica, Elena ! o rugă doctorul. Efortul nu-ţi va face bine.

Dar era imposibil s-o convingi pe Frau Elena.

— Ce tot spui, Albert ! exclamă ea. Cum o să stau în pat cînd ai venit tu ! Şi pe urmă, vom avea sigur musafiri. De-ai şti cîte telegrame am primit !... Cînd s-a anunţat la radio şi a scris în ziare că ţi-au dat premiul Nobel, mulţi au venit, sperînd să te găsească. Voiau să te felicite ! Cînd vor auzi că ai venit !...

Într-adevăr, oaspeţii nu întîrziară să vină. Doctorul îi primea pe toţi. Dar pe uşa casei sale din Günsbach fu nevoit să atîrne o tăbliţă pe care scria :

VĂ RUGĂM, NU STAŢI MAI MULT DE CINCI MINUTE !

Dacă doctorul n-ar fi făcut acest lucru, la drept vorbind, n-ar fi putut să se mai ocupe de nimic altceva decît de primirea celor ce ţineau să-l vadă şi să-l felicite. La început unii stăteau la el cîte o jumătate de oră, ba şi mai mult, dezlănţuind asupra doctorului un val de laude. Iar el, ce putea să facă ? Doar nu era să-i dea afară, deşi laudele lor i se păreau doctorului nemeritate şi exagerate.

Tăbliţa de pe uşă îşi atinse scopul. Acum doctorul avea destul timp să se ocupe de nepoţi, să-şi întocmească planurile de reeditare şi să-şi corecteze noile lucrări. Editorul său din München, Bek, cel care i-a scos la lumină prima carte, i-a mai publicat în 1948 volumul „Un spital în junglă“ — ce urma acum să apară într-o nouă ediţie — iar în 1950 cartea despre Goethe. În editura din Hamburg a apărut o pasionantă autobiografie a lui Schweitzer : „Pelicanul îşi povesteşte viaţa“.

Nici în lunile de vară multiplele întîlniri şi manifestări nu-i dădură răgaz să se odihnească. Renate îl invită pe tatăl ei să-şi petreacă concediul în Elveţia, dar doctorul refuză, pretextînd lipsa de timp.

Din Lambaréné soseau veşti bune. Construcţia continua. Akaga pusese fundaţia noii leprozerii. Matilde Kottman scria că în prezent capacitatea spitalului este de patru sute de paturi !

Într-o zi, poştaşul îi aduse doctorului un plic purtînd ştampila poştală a oraşului Oslo. Deschizîndu-l, Schweitzer avu surpriza să găsească o nouă invitaţie a Comitetului de decernare a premiului Nobel : era

rugat să vină măcar anul acesta în capitala Norvegiei, tot în noiembrie.

„Vom avea onoarea să vă înmînăm medalia de laureat al premiului Nobel şi să ascultăm, cu acest prilej, un discurs pe o temă aleasă de dumneavoastră", se spunea mai departe în această invitaţie.

Doctorul îi arătă soţiei sale invitaţia. Adînc tulburată de această scrisoare, Frau Elena îl întrebă :

— Merg şi eu cu tine ?

— Desigur, draga mea ! consimţi zîmbind doctorul. Chiar voiam să-ţi propun această călătorie. Vom consulta doctorii care urmăresc starea sănătăţii tale, şi cred că nu vor avea nimic împotrivă.

... La Oslo ploua. Dar oamenii, adunaţi de mai mult de o oră lîngă universitate, unde sosiră direct de la gară soţii Schweitzer, continuau să aştepte momentul cînd doctorul şi însoţitoarea lui vor apare din nou.

- Ce forţă de atracţie are binele ! spunea un tînăr din mulţime. Iată-ne aici, stînd şi aşteptînd cu inima deschisă pe omul care a dat bunătăţii un sens nou, socotind-o o lege a vieţii...

- Citeam că-i fiul unui simplu preot de ţară. E adevărat ? întrebă o femeie în vîrstă.

- Da, este adevărat, răspunse tînărul. Dealtfel şi el este un om foarte modest. După fotografii pare un ţăran.

Cînd doctorul Schweitzer şi Frau Elena ieşiră din clădirea universităţii, pentru a merge la hotel, printre cei ce-l aşteptau se auziră aplauze şi strigăte de salut. Unii ofereau doamnei Elena şi doctorului flori, care erau foarte rare în acest anotimp la Oslo, alţii ridicau pe umeri copii, oferindu-le zîmbetul lor.

Seara, în faţa hotelului se adunară mii de tineri. Deşi se lăsase gerul, fetele şi băieţii erau cu capul descoperit. În mîinile înălţate purtau făclii.

— Schwei-tzer ! Schwei-tzer ! scandau vocile tinere.

Frau Elena şi Albert Schweitzer ieşiră pe balcon. Ei zăriră o mare de capete şi ochii strălucind de zîmbet ai tinerilor, băieţi şi fete. În mîinile lor făcliile păreau nişte flori fantastice.

Ridicînd mîinile împreunate deasupra capului, doctorul salută tineretul. Frau Elena, sprijinită de grilajul de fontă al balconului, privea cu duioşie aceşti ochi strălucitori. Iar din proprii ei ochi curgeau lacrimi.

*

* *

Schweitzer vorbea despre pace.

„De cînd există omenirea, spunea el, reprezentanţii ei cei mai de seamă au legat progresul societăţii de pace. Gînditorii Chinei antice şi ai Indiei antice, filosofii, savanţii şi scriitorii evului mediu şi ai timpurilor mai noi — Erasmus din Rotterdam, Helvetius, Spinoza, Kant, Goethe, Tolstoi — toţi au pledat pentru pace şi au luptat pentru ea.

În timpul nostru, problema războiului şi a păcii este şi mai actuală. Astăzi ea priveşte pe oricine trăieşte pe acest pămînt. Arma atomică aducătoare de moarte este atît de periculoasă încît ameninţă existenţa vieţii însăşi pe pămînt. Stronţiul 90 otrăveşte pămîntul, apa şi aerul. Acumulîndu-se în organismul oamenilor, produce schimbări nefaste care apoi pot avea repercusiuni din cele mai groaznice asupra generaţiilor viitoare.

Trebuie neapărat interzise experienţele cu arme atomice ! Va trebui să se obţină interzicerea folosirii lor în cazul unui conflict armat !

Popoarele prea mult timp n-au fost stăpîne pe destinul lor. A sosit timpul cînd nu se mai poate tăcea,

înd a sta deoparte este o crimă. Oamenii de bună-redinţă trebuie să se unească şi să ceară încetarea estui joc dement cu moartea !

În secolul nostru, problema războiului trebuie privită nu ca o problemă politică, ci ca una etică. Politicienii să ţină seama de voinţa naţiunilor lor ! Rezolvarea problemei «război sau pace» poate fi obţinută numai pe baza consultării popoarelor interesate."

Discursul lui Schweitzer, rostit la 4 noiembrie 1954, înd i s-a înmînat medalia de laureat al premiului Nobel pentru pace, a stîrnit un larg şi tonic ecou în opinia publică mondială. Textul acestui discurs a fost publicat aproape în toate limbile europene şi în multe limbi ale Asiei, Africii şi Americii Latine.

Marele savant Albert Einstein a numit acest discurs „glasul raţiunii şi al binelui".

Capitolul XII

LAMBARÉNÉ VA FI VEŞNIC LEGAT DE NUMELE TĂU!

Dacă priveşti de pe colina pe care se află spitalul, ţi se înfăţişează ochilor un tablou pitoresc, dominat de statura severă a palmierilor. Pete de culoare vie pe verdele crud al bananierilor, spre Ogooué coboară în trepte acoperişurile roşii, portocalii şi trandafirii ale pavilioanelor; printre ele şerpuiesc aleile, iar de-a lungul fluviului, de o parte şi de alta, stau pitite colibele africanilor.

În sus poţi urmări lărgimea liniştită a fluviului Ogooué. Deasupra lui stăruie o ceaţă uşoară, prin ea se întrezăreşte, apărînd şi iarăşi dispărînd pe apa limpede, canoele cu care oamenii trec de pe un mal pe celălalt.

Iar departe, dincolo de apă, abia se deslușesc contururile estompate ale munţilor îndepărtaţi, de unde sosesc la spital oameni istoviţi, pe jumătate sălbatici...

De mai mult de o oră stă Schweitzer în vîrful colinei şi tot priveşte şi priveşte împrejurimile, fără să se sature. Tabloul este o miniatură a întregii Africi, cu vegetaţia luxuriantă, cu pămînt mănos, cu fluviile ei bogate în apă, cu ruinele, vestigii istorice şi fabricile noi, înălţate pe maluri, şi cu fiii şi fiicele ei, oameni puternici şi mîndri, care aspiră spre libertate.

Prins de treburile zilnice, doctorul nu şi-a putut împlini vechea dorinţă de a întreprinde o călătorie de-a lungul întregului continent african. Deşi a făcut

cîteva scurte drumuri în sus, pe Ogooué — la Samkit, Sambu, Taligutu şi N'Gomo — şi a ieşit deseori la Port-Gentil pe mare, se poate spune că de fapt el n-a văzut Africa. Cu toate acestea, doctorul iubea mult această a doua patrie a sa şi-l frămîntau problemele ei. Pînă noaptea tîrziu, aplecat deasupra cărţilor savantului africolog Leo Frobenius, Schweitzer medita asupra destinului popoarelor africane.

De ce credinţele, ceremoniile şi obiceiurile triburilor se transmit de-a lungul veacurilor din generaţie în generaţie ? De ce africanii le apără atît de înverşunat, opunîndu-se influenţei tot mai crescînde a civilizaţiei europene ? Nu cumva aceste obiceiuri sînt rămăşiţele unei culturi vechi, de mult dispărute, care a existat poate înainte de fenicieni, de egipteni sau de grecii antici ? Ba nu-i exclus ca încă din vremuri despre care istoria omenirii nu are izvoare scrise, să fi existat aici, în Africa, o civilizaţie mare şi puternică !

Pe Schweitzer îl interesa nu numai trecutul, dar şi prezentul şi viitorul Africii. El a oferit posibilitatea să observe cum s-a transformat regiunea Ogooué în ultimii zece ani. În locul neînsemnatelor factorii de exploatare a lemnului s-au construit mari fabrici de cherestea. S-au construit şi alte fabrici, sînt exploatate mine. În junglă au intrat maşini — automobile, tractoare, excavatoare. Spre aşezările cele mai îndepărtate, din Libreville, zboară avioane.

Africanii au început să poarte haine europene şi pot să-şi cumpere obiecte de uz casnic. Dar cumpără şi băuturi alcoolice, pe care le consumă tot mai mult.

Aspectele exterioare ale civilizării sînt evidente. Acum pacienţii nu mai sosesc la spital goi, doar cu o legătură peste şolduri, ci în cămăşi, în pantaloni şi chiar cu pălării pe cap. Dar africanii au absolută nevoie nu numai de îmbrăcăminte modernă şi obiecte de uz casnic ; au nevoie în primul rînd de o acumu-

lare de cunoştinţe şi deprinderi de cultură. Iar asta colonizatorii nu vor să le dea, n-au interes să le dea. Maşinile, al căror zgomot şi vuiet umple jungla virgină, nu le conduc africanii, ci europenii. Africanilor, ca şi mai înainte, le sînt destinate topoarele. Un specialist alb cîştigă de zece ori mai mult decît un tăietor de pădure african.

Odată, cam prin 1920, Schweitzer a scris şi a publicat în „Revista modernă" un articol intitulat: „Comportarea rasei albe faţă de rasele de culoare". În acest articol, doctorul cerea pentru africani libertăţile politice de bază şi dreptul de a dispune de pămîntul strămoşilor. De atunci au trecut mai mult de douăzeci de ani, dar schimbări radicale în viaţa africanilor nu s-au produs...

Între timp, pe cînd doctorul admira întregul Lambaréné şi împrejurimile lui, un nor mare, întunecos, acoperi soarele. Deodată totul se întunecă — se apropia o furtună africană, distrugătoare. Trebuia să părăsească colina cît mai repede.

Doctorul îşi puse pe cap pălăria cu boruri largi, căci deodată începuse să sufle vîntul, şi porni la vale, spre casă.

*

* *

G'Mba aduse o veste neplăcută. Autorităţile colonialiste vor construi un spital nu departe de Lambaréné. Gurile rele spuneau că noul spital va fi construit dinadins aproape, ca să concureze spitalul doctorului Schweitzer.

Ajunse şi la Lambaréné, aceste zvonuri provocară agitaţie printre doctori şi surori. Dar Schweitzer nu le dădea nici o atenţie. Avea o problemă de rezolvat — cu banii pe care i-a primit pentru premiul Nobel, să termine leprozeria modernă proiectată. El n-avea

imp să asculte trăncănelile domnilor exploatatori de ădure.

În toiul pregătirilor pentru construirea leprozeriei, osi pe neașteptate o veste cu adevărat rea. La 18 prilie 1955, la radio se anunță moartea lui Albert Einstein. El a murit într-un spital american, în noapea de 17 spre 18 aprilie. La ora 1 și 25 de minute, nima celui mai mare savant al timpurilor noastre a ncetat să mai bată.

Pe Schweitzer îl afectă mult moartea prietenului său. Nu avea curajul să deschidă ziarele și să citească mănunte despre înmormîntare. Tot spera că a fost o greșeală. În memoria lui, Einstein rămînea mereu viu. Parcă auzea glasul prietenului :

— Cînd îl citesc pe Kant sau îl ascult pe Bach, îmi mintesc totdeauna de dumneata...

Dar timpul se deapănă necruțător : doctorul află că rămășițele pămînteşti ale lui Einstein, după ce au fost arse, au fost împrăștiate în vînt. Citi în ziare necrologele scrise de prietenii și de tovarășii celui decedat. Îl turburară îndeosebi cuvintele pline de amărăciune ale lui Bertrand Russell. Atunci doctorul hotărî : „Noi, prietenii lui Einstein, în memoria lui, să nu admitem ca deasupra pămîntului să se înalțe vreodată ciupercile exploziilor nucleare ! De-acum înainte socot și mai mult de datoria mea să lupt cu toate forțele pentru interzicerea experiențelor cu arme atomice."

Mai tîrziu, în august 1963, după semnarea la Moscova a acordului privind interzicerea experiențelor cu arme nucleare pe pămînt, în apă și aer, adresîndu-se conducătorilor statelor care au semnat acordul, Schweitzer va scrie : „Cînd am aflat că a fost semnat acordul de la Moscova, mi-am adus aminte de prietenul meu, Albert Einstein, împreună cu care am luptat împotriva armelor atomice. El a murit la Princeton, pe pămînt străin și în mare deznădejde. Dar astăzi, datorită

rațiunii și curajului dumneavoastră, pot să afirm că omenirea a făcut primul pas pe drumul spre pace..."

Moartea lui Einstein lăsă urme adînci în inima lui Schweitzer. Îl stăpînea o neliniște ciudată, un adevărat neastîmpăr. Nu mai putea sta la Lambaréné și, în luna mai 1955, plecă în Europa. Numai după ce se convinsese că Frau Elena este relativ bine și că fiica sa, ginerele și nepoții sînt sănătoși, doctorul se întoarse înapoi la Lambaréné.

Totuși gîndurile triste nu-l părăseau. După cum observară și colegii lui, în ultimul timp doctorul vorbea tot mai mult despre moarte. O aștepta fără nici o teamă. Desigur că ar fi recunoscător destinului dacă i-ar mai „acorda puțin timp" ca să-și poată termina cartea „Cultură și etică". Totuși trebuia să se grăbească ! Doctorul lucra la manuscris zi și noapte, de cum se elibera de grijile zilnice.

Într-o noapte, lăsînd la o parte treburile serioase, doctorul scrise un testament glumeț :

«Săpați-mi pe cruce, în numele prietenilor mei africani, aceste cuvinte :

Noi l-am „mîncat" pe doctorul Albert Schweitzer. A fost „bun" pînă la sfîrșit.

Cred că nu vor fi împotriva unui asemenea epitaf.»

*

* *

Soarele african își începea devreme activitatea, și de cum răsare, începe să dogorească. Dar și mai devreme își începe activitatea spitalul. Joseph și G'Mba se grăbesc să ajungă la sala de primire a bolnavilor. Acolo îi așteaptă noii pacienți.

În fața colibelor au și ieșit la treburi femei în rochii de bumbac în culori vii — albastre, portocalii, roșii. Unele au și apucat să facă focul în vetre, pe uliță miroase plăcut a fum și a fiertură de porumb.

Deasupra fluviului a şi apărut discul orbitor al soarelui şi razele sale sclipesc pe vasele lucioase de alamă, puse pe foc.

Aşezarea se trezeşte zgomotoasă şi veselă. Behăie caprele flămînde. Copiii ţipă, ţinîndu-le isonul.

Din clădirea în care locuiesc medicii a ieşit Matilde Kottman. În mîini ţine o coală de hîrtie. Ieri a notat copiii încă nevaccinaţi. Vaccinarea lor nu mai poate fi amînată. Matilde trece de la o colibă la alta, pe malul fluviului discută ceva cu mamele îngrijorate şi, în sfîrşit, iată că în faţa ei sînt aduşi deocamdată doi copilandri negricioşi. Unul din ei se cam împotriveşte, celălalt însă o urmează curajos pe femeia în halat alb.

Matilde Kottman, uscăţivă şi severă de obicei, acum nu-i de recunoscut. Se apleacă ba spre unul din copii, ba spre celălalt, le mîngîie părul sîrmos şi le zîmbeşte. Iar copiii, mişcînd repede din picioarele lor goale, o urmează cu încredere. Mînuţele lor nu se mai smucesc din mîinile ei mari, trudite.

Matilde trece prin faţa pavilioanelor în construcţie. Eşafodajul de bîrne al construcţiilor se profilează foarte frumos pe cer, sub razele soarelui abia răsărit. Lemnul pare auriu, sclipesc topoarele învîrtite deasupra capetelor de muncitori : „Vum ! vum ! vum !“ răsună stenic loviturile în tot spitalul trezit la viaţă.

În faţa unui pavilion abia început, Matilde îl vede pe Schweitzer. A ieşit într-o cămaşă albă cu mînecile suflecate şi cu pălăria trasă pe frunte. Alături de el se află Akaga. Ca de obicei, Akaga încearcă să-l convingă pe doctor de ceva nou, ce i-a trecut poate abia azi dimineaţă prin minte.

— Bună dimineaţa, domnule doctor ! Bună dimineaţa, Akaga ! îi salută Matilde. Glasul ei e bucuros şi tineresc, ca de fetiţă.

Schweitzer îi zîmbește. El mîngîie părul creț al copiilor strîmbîndu-se, chipurile, fioros la ei. Dar băieții nu se tem. Îl cunosc prea bine pe bătrînul Oganga, care-i cheamă de multe ori în livadă și le dă fructe.

Copiii rîd, privind cum Oganga își mișcă în mod ciudat mustața.

Numai lui Akaga nu-i arde de glume. N-a reușit să-l convingă pe doctor că nu este nevoie de atîtea ferestre la dormitoare. Ei bine, vom construi așa cum am început, și mai tîrziu o să se convingă Oganga că în acest caz clădirea își va pierde — lucru foarte important — din rezistență.

Akaga arde de nerăbdare să înceapă și construcția noii leprozerii. Dar Schweitzer nu se grăbește. Mai întîi să cumpere și să aducă toate materialele, să chibzuiască totul pînă la amănunt. Ar fi bine, de pildă, ca spitalul să aibă un specialist leprolog. El ar putea să fie de mare folos, să dea sfaturi bune. Doctorul Bissaugavi, care a preluat deocamdată secția de leproși, nu va putea probabil face față situației, fără colaborarea unui specialist.

Griji... griji... griji... Ele nu-l părăsesc pe Schweitzer de dimineața pînă seara tîrziu. Și nici noaptea n-are timp de odihnă. Acasă îl așteaptă manuscrisul neterminat, cărțile și scrisorile. Doamna Romain Rolland[1] i-a trimis jurnalul și articolele soțului ei din anii 1914—1919, și doctorul se grăbește să-i răspundă. Îi scrise că lectura articolelor înflăcărate ale lui Romain Rolland l-au tulburat adînc și își exprimă părerea că aceste articole și note constituie un admirabil material pentru cel ce vrea să studieze istoria moravurilor în timpul primului război mondial.

Pe plic, Schweitzer scrie adresa : „Paris, Liga prietenilor lui Romain Rolland". După ce a lipit plicul,

[1] Soția lui Romain Rolland era rusoaică — Maria Pavlovna Kudașiova-Romain Rolland.

mîne pe gînduri. Nu chiar de mult, la Lambaréné eau scrisorile lui Romain Rolland ! Și iată că el nu mai află printre cei vii. Nu mai e în viață nici stein... Și nu se știe cît va mai rezista și el...

Trebuie să se grăbească. Mai are atîtea de făcut ! ctorul pune din nou mîna pe toc și scrie pînă cînd oboseală de nesuportat îi închide pleoapele.

*

* *

Akaga e în culmea fericirii. În sfîrșit au sosit ma-ialele și construirea noii leprozerii poate începe. A-stă clădire a fost calculată pentru o sută cincizeci locuri. A fost prevăzută construirea unui laborator , a unei anexe pentru primirea bolnavilor, a unui lator. Doctorul Bissaugavi examinează critic pla-rile viitoarelor clădiri ale leprozeriei și zîmbește ipind din dinții lui albi :

— Cred că orice specialist ar consimți să vină aici noi ! Ce crezi, Akaga ?

Akaga zîmbi și mai larg :

— Da, desigur...

La punerea temeliei noii clădiri se adunară aproape i colaboratorii spitalului. Cînd Schweitzer depuse plăcere prima piatră, Matilde Kottman observă :

— Ar fi bine să vi se dea cît mai des premii Nobel. am mai construi noi aici !

Iar doctorul Persi anunță solemn :

— Doresc ca această clădire să reziste veacurilor să fie vindecat oricine intră în ea !

Și puse a doua piatră. Bissaugavi pe-a treia. Ur-mă Matilde Kottman, Paul Schweitzer...

Privind pietrele așezate strîmb, Akaga clătina din . În sfîrșit, nu se mai putu abține. Luă în mînă stria și într-o clipă îndreptă zidul.

— Treaba a încăput pe mîini bune, arătă Schweitzer spre Akaga. Acum putem spune : construcţia a şi început !...

În timp ce zidarii se străduiau să termine fundaţia, dulgherii asamblau carcasele, tîmplarii făceau uşile şi ferestrele, gata de montat, ceilalţi muncitori ardeau cărămizi. Această organizare a producţiei a fost pusă la punct în amănunţime de Akaga. El era foarte mîndru de inovaţia sa şi-i plăcea să repete :

— Pe şantierul nostru nu mai există timpi morţi !...

În vara anului 1956, la Lambaréné sosi din nou o veste neplăcută. La 4 iunie, la Strasbourg, a murit Emma Heusknecht, buna prietenă şi ajutoare a Matildei Kottman. Timp de treizeci de ani, ea a lucrat la spitalul de pe Ogooué. Sincer întristaţi de vestea morţii ei, toţi cei care au cunoscut-o pe această femeie modestă şi harnică au regretat-o. Urna cu rămăşiţele ei pămînteşti incinerate a fost adusă, conform testamentului Emmei Heusknecht, la Lambaréné. Aici Emma Heusknecht a fost înmormîntată în ziua de 17 august 1956.

Matilde Kottmann rămase mult timp alături de mica moviliţă. Ea îşi aducea aminte cum, de mult, în 1924, a văzut-o pentru întîia oară pe Fraulein Emma, veselă, cu obrajii roşii, totdeauna calmă. Simpla ei prezenţă în saloanele bolnavilor ori printre medici asigura o atmosferă plăcută. Emma crea totdeauna în jurul ei, uşor şi discret, buna dispoziţie.

Pe obrazul Matildei curgeau lacrimile. Dar ea nu le simţea şi şoptea tare, cu pasiune, de parcă prietena ei ar mai fi putut s-o audă :

— Ce bine că te-ai întors la noi... Ai să fii mereu aici, în mijlocul nostru...

Toridul soare african îşi revărsa fără milă razele pe faţa Matildei Kottman, înveşmîntată în negrul doliului. Cu o ureche interioară, parcă, Matilde auzi cum

încetează loviturile de topor pe şantier. Se apropia timpul cel mai cald al zilei, cînd toate lucrările trebuiau oprite.

Şi în acea linişte fierbinte începu să bată, solemn şi trist, clopotul. Matilde înţelese că el bate pentru Emma. Matilde îşi stăpîni plînsul şi, îndepărtîndu-se de mormînt, se îndreptă într-acolo unde răsunau — chemare a vieţii — ţipete de copii şi vocile celor mari. Şi cu cît se apropia de spital, cu atît mai uşor îşi simţea sufletul.

*

* *

Operaţia dura de mai mult de trei ore. Un vînător grav rănit de un leopard pierduse mult sînge pînă să fi fost adus la spital. Speranţe de a i se salva viaţa aproape că nu mai exsitau. Dar Schweitzer a hotărît : urgent, pe masa de operaţie !

Şi iată că de mai mult de trei ore, Schweitzer şi asistentul său, doctorul Bissaugavi, se luptau pentru viaţa acestui om. Ba se părea că inima pacientului nu mai rezistă, ba rănile începeau iarăşi să sîngereze abundent.

Schweitzer punea tampoane, introducea ser fiziologic, cosea fără încetare. Sub mască, faţa lui trasă nu mai avea culoare. Ceafa îi era udă de transpiraţie. Uneori i se făcea atît de rău, încît aproape că-şi pierdea cunoştinţa. În asemenea momente Bissaugavi îi sărea în ajutor lui Schweitzer. El lucra repede, fără zgomot. Mîinile i se mişcau calculat, cu precizie.

Bolnavul respira din ce în ce mai regulat. Dar asta nu însemna încă nimic. Pericolul nu era încă înlăturat. Schweitzer făcea cusăturile una după alta, urmărind mereu starea operatului. Inima bolnavului bătea tot mai slab, dar acum ritmic. Era momentul, poate, să se odihnească puţin. Restul cusăturilor le va

executa Bissaugavi. Cu o mişcare din cap, Schweitzer îşi chemă asistentul. Bissaugavi zîmbea. El era sigur că operaţia se va sfîrşi cu bine : Oganga are mînă uşoară...

Seara, fără să se fi vorbit, Schweitzer şi Bissaugavi se întîlniră la căpătîiul bolnavului. Medicul de gardă raportă :

— Totul este în regulă. Respiraţia normală. Somnul adînc. Dacă se întîmplă ceva, am să vă chem, doctore Bissaugavi.

— De ce nu pe mine ? se supără în glumă Schweitzer.

— Dumneavoastră trebuie să vă odihniţi ! Şi, afară de asta, nu cred că va interveni ceva serios, îl asigură medicul de gardă.

— Ei bine, consimţi Schweitzer, fie cum spuneţi voi ! Nu-mi strică deloc un pic de somn...

Peste cîteva zile, vînătorul — numele lui era N'Gvina — îşi reveni. Cînd se făcu mai bine, Bissaugavi îi povesti cum a luptat Oganga pentru viaţa lui. N'Gvina asculta, clipind des din ochi. El nu ştia cum a ajuns la spital. Ultima lui amintire, respiraţia caldă a animalului sălbatic şi gîndul la moartea de neînlăturat. Şi iată-l teafăr ! Se odihneşte pe un pat comod şi ascultă povestea învierii lui din morţi.

Peste cîteva luni, cînd părăsi spitalul, N'Gvina se duse la Schweitzer şi-i întinse stîngaci o mică statuetă cioplită din piatră, care reprezenta un vînător.

— Îţi mulţumesc, îi spuse doctorul şi-l întrebă :

De unde ai amuleta ?

N'Gvina clătină din cap :

— Am găsit-o în pămînt, foarte adînc, odată, cînd săpam un puţ. Cred că-i făcută de strămoşii noştri.

Schweitzer îi mulţumi încă o dată lui N'Gvina. Figurina îi plăcea foarte mult, dar şi mai mult îl mul-

ţumi faptul că un om adus la spital aproape pe moarte părăsea spitalul complet însănătoşit.

— Îţi urez fericire şi noroc ! îi spuse la plecare doctorul.

N'Gvina zîmbea larg. El se înclină în faţa doctorului şi, fără să mai scoată un cuvînt, se îndreptă cu paşi repezi spre junglă. Singura lui armă de apărare — lancea — îi tremura uşor în mînă. Doctorul privi în urma lui N'Gvina pînă ce jungla îl înghiţi.

*

* *

Nu de mult se terminase războiul din Coreea... Exploziile bombelor atomice experimentate au infectat solul, văzduhul şi apa... Doctorul deschidea ziarul şi-l arunca înciudat.

— Pînă cînd va continua demenţa asta ?!

Din nou luă tocul şi se aşeză la masa de scris. Cuvintele ce se aşterneau pe hîrtie erau mînioase şi profetice. Cînd Schweitzer termină, se adresă guvernului Norvegiei cu rugămintea de a i se îngădui să vorbească la radio. Primi aprobarea şi, în primăvara anului 1957, doctorul plecă în Europa.

23 aprilie. La Oslo, Schweitzer ţinu o conferinţă intitulată de el însuşi „Declaraţie de conştiinţă". În acest discurs, transmis aproape în toate limbile, Schweitzer spunea că reziduurile radioactive care cad ca rezultat al experimentării armelor nucleare, pun în primejdie atît sănătatea celor acum în viaţă, cît şi a generaţiilor viitoare. Adresîndu-se tuturor popoarelor, el le cerea să influenţeze asupra conducătorilor de stat pentru a-i determina să semneze un acord de interzicere a experimentării exploziilor nucleare.

El încheia cu următoarele cuvinte : „Interzicerea experienţelor cu bombe atomice ar constitui o rază de

speranţă, pe care o aşteaptă cu atîta nerăbdare omenirea ameninţată."

Această conferinţă a marelui umanist a avut un larg răsunet în opinia publică mondială. Numai deţinătorilor de arme atomice nu le-a fost pe plac. Astfel, un membru al Comisiei americane pentru energia atomică, Willard Libby, replicîndu-i lui Schweitzer, a declarat: „... Iradierea datorită reziduurilor radioactive este mult mai slabă decît doza care ar putea avea o influenţă cît de cît vădită asupra sănătăţii oamenilor."

Dar declaraţia lui Libby a stîrnit o vie indignare chiar şi în Statele Unite. La 15 mai 1957, renumitul savant american şi luptător pentru pace Lynus Pauling, într-un discurs ţinut în incinta Universităţii Saint-Louis din Washington, combătea declaraţia lui Libby şi susţinîndu-l pe Schweitzer, a propus tuturor savanţilor americani să lanseze o chemare pentru încetarea imediată a experimentării armelor atomice.

În aceeaşi zi, cu sprijinul cîtorva savanţi, profesori ai Universităţii din Washington, această chemare a şi fost redactată şi a fost semnată de cei mai de seamă oameni de ştiinţă şi cultură ai ţării. Cópii ale acestei chemări au fost trimise Comisiei pentru energia atomică şi preşedintelui de atunci al Statelor Unite, Dwight Eisenhower.

Mai tîrziu, această chemare s-a transformat într-un apel al oamenilor de ştiinţă din toată lumea către Organizaţia Naţiunilor Unite — atît de mare a fost răsunetul conferinţei lui Albert Schweitzer, ţinută de el la Oslo...

Din Norvegia, doctorul se grăbi să plece în Elveţia. Ştirile primite de la fiica lui erau din ce în ce mai alarmante. „Sănătatea mamei mă îngrijorează. Nu sînt sigură dacă o mai duce pînă la Crăciun", îi scria Renate tatălui său.

Doctorul o găsi pe Elena ţintuită la pat. Faţa îi era trasă, palidă. Vorbea greu, iar cuvintele scrise de mîinile ei tremurînde nu se puteau citi.

Schweitzer se adresă colegilor. Din nou, cum a mai făcut cu ani în urmă, la căpătîiul ei se întruni un consiliu alcătuit din medici de prima mînă. De data aceasta toţi ajunseră la aceeaşi concluzie : starea Elenei Schweitzer este fără speranţe.

În ultimele zile, doctorul nu se mai îndepărtă de patul soţiei sale. El o ţinea de mînă şi-i număra maşinal pulsul. Gînduri amare parcă-i despicau capul. Deodată... Ce se întîmplă ?!... Schweitzer se întrerupse din numărat şi strînse tulburat mîna soţiei. Nu mai simţea pulsul... În grabă, Schweitzer îi injectă o soluţie care tonifică muşchiul inimii. Luă din nou mîna : nici un rezultat ! Abia atunci înţelese el că totul s-a sfîrşit. În prima zi de vară, la 1 iunie 1957, inima Elenei Breslau, devotata ajutoare, soţie şi prietenă a lui Schweitzer încetă să mai bată.

Durerea doctorului era neţărmurită. Pentru întîia oară simţi el povara celor optzeci şi doi de ani ai săi : se mişca greu, pierdea firul gîndurilor despre trecutul de aur, despre prezentul trist şi despre viitorul fără speranţe...

Şi Frau Elena, în testamentul său, îşi exprimase dorinţa ca rămăşiţele sale pămînteşti să fie transportate la Lambaréné. De aceea, după incinerare, urna a fost îmbarcată pe vapor şi adusă pe malurile fluviului Ogooué. Lîngă movilita sub care dormea Emma Heusknecht, la 25 ianuarie 1958 se mai adăuga una. Inscripţia mortuară glăsuia : „Elena Breslau-Schweitzer 1879—1957".

*

* *

Reîntors în Africa, Schweitzer primi de la Lynus Pauling o scrisoare cu propunerea de a semna apelul

tuturor oamenilor de știință din lume adresat Organizației Națiunilor Unite.

În acest apel se spunea:

„Noi, semnatarii acestui apel, oameni de știință, insistăm asupra încheierii imediate a unei convenții mondiale privind încetarea experiențelor cu bombe atomice.

Fiecare experiență atomică mărește cantitatea reziduurilor radioactive care se depun pe suprafața întregului glob pămîntesc. Orice mărire a dozei de iradiere subminează sănătatea oamenilor din întreaga lume, dăunînd însăși plasmei germinației omenești, ceea ce va duce la creșterea numărului de copii cu deficiențe serioase în generațiile viitoare.

Deocamdată numai trei state dispun de această armă, astfel încît o convenție privind stabilirea unui control asupra lor este pe deplin realizabil. Dacă însă experiențele vor continua, și de aceste arme vor dispune și alte state, atunci va crește considerabil pericolul unui război atomic nimicitor, el putînd să se dezlănțuie chiar în urma unei singure acțiuni necugetate din partea vreunui om de stat iresponsabil.

O convenție internațională privind încetarea imediată a experiențelor cu bombe atomice ar putea fi primul pas spre o dezarmare pe scară mai largă și spre înlăturarea definitivă, efectivă, a armelor atomice, ceea ce ar înlătura posibilitatea dezlănțuirii unui război nuclear, catastrofal poate, pentru întreaga omenire.

Sîntem îngrijorați de soarta întregului neam omenesc. În calitatea noastră de oameni de știință, noi ne dăm seama de pericolul ce amenință omenirea. De aceea ne revine deosebita obligație de a face cunoscută această primejdie tuturor oamenilor. Insistăm să se ia măsuri urgente în scopul încheierii unei convenții internaționale privind încetarea experimentării tuturor tipurilor de arme atomice.“

Doctorul reciti de mai multe ori, cu satisfacţie textul apelului, ataşat la scrisoarea lui Pauling şi îl semnă. Mai tîrziu avea să afle că sub această chemare şi-au pus semnătura cei mai de seamă savanţi ai lumii: Max Börn, Werner Heisenberg, Hediki Yokava, Frédéric Joliot-Curie, Bertrand Russell, Nikolai Semenov... Apelul a fost semnat de mai mult de unsprezece mii de oameni de ştiinţă din patruzeci şi nouă de ţări.

Acest apel i-a sugerat lui Schweitzer ideea de a scrie o carte despre necesitatea, vitală pentru omenire, de a obţine pacea şi de a evita dezlănţuirea unui război nuclear. Gîndul la noua carte într-atîta pusese stăpînire pe el încît acum, seara, după o zi de muncă la spital, doctorul studia tot ce a apărut nou în domeniul fizicii, chimiei sau al biologiei genetice.

Cînd mintea lui refuza să mai prelucreze o cantitate atît de mare de informaţii complexe, doctorul se ducea la mormîntul soţiei sale. El se aşeza acolo pe o bancă şi se gîndea că acum nu mai are pentru ce să se ducă în Europa. Elena era aici, alături, iar fiica, ginerele şi nepoţii au promis că vor veni să-l viziteze la Lambaréné. Renate a promis că-i va continua opera. Ea este energică şi va şti să conducă spitalul. Iar el... şi-a şi ales locul aici, lîngă Elena. Numai să termine cartea... Dar nu numai cartea! Mai trebuie să termine leprozeria. Şi mai trebuie să termine volumul trei din „Cultură şi etică". Va trebui deci să roage destinul să-i mai dea răgaz vreun an-doi.

*

* *

În primăvara anului 1958, Schweitzer repetă apelul pentru încetarea experienţelor nucleare în atmosferă.

Lucra de zor la cartea pe care voia s-o intituleze „Pace sau război atomic?". Pe masa de lucru a doctorului — ticsită de manuscrise, scrisori, cărţi de medici-

nă şi de istorie a Africii, acum locul principal îl ocupa „Buletinul savanţilor atomişti“ şi cartea în două volume „Sedimentările radioactive şi influenţa lor asupra omului“. Doctorul studia neîncetat, documentîndu-se pentru cartea sa.

Favoriţii săi — căţelul Şuşu, pisica Ziti, antilopele — parcă înţelegeau că prietenul lor este foarte ocupat : nu se mai hîrjoneau şi umblau cu grijă prin cameră.

M'Gamba, care îl ajuta pe doctor în gospodărie, spunea cu mirare despre animalele ca prin minune cuminţite :

— Doar că nu vorbesc, dar înţeleg totul, totul !

De multe ori, seara, venea la doctor Matilde Kottmann. Obosită, ea se trîntea pe scaun şi spunea :

— Greu lucrezi cu doctorii tineri ! Şi sînt atît de mulţi acum ! Ei nu sînt obişnuiţi cu tradiţiile noastre. Nu cunosc limbile localnicilor şi nici nu se străduiesc să le înveţe...

Schweitzer o asculta cu atenţie. Odată îi zise :

— Nu mai am mult, dragă Matilde. Aproape am terminat cartea şi-o să mă pot ocupa şi de treburile spitalului. Să-i adunăm mîine pe tinerii noştri colegi şi să stăm cu ei de vorbă. E bine aşa ?

— E foarte bine. O asemenea discuţie cred că o să le folosească, îi răspunse Matilde.

A doua zi, în sala de mese se adunară tinerii medici. Ei erau bucuroşi să-l asculte pe doctorul Schweitzer şi se întrebau despre ce le va vorbi. Se aşteptau la un discurs lung, plin de vervă şi foarte interesant. Dar, contrar aşteptărilor, doctorul vorbi scurt şi la obiect :

— Dragi prieteni, începu el, vă sînt recunoscător că aţi venit şi vă mulţumesc pentru strădania depusă spre ajutorarea celor suferinzi. Munca voastră este de o importanţă uriaşă. Dar ar putea să fie şi mai importantă, dacă aţi cunoaşte limbile localnicilor. Cum putem noi

să ne ocupăm de un bolnav, dacă nu înțelegem ce spune, de ce se plînge? Noi, colegii voștri mai vîrstnici, ne-am gîndit și am decis următoarele : toți medicii care lucrează la Lambaréné trebuie să cunoască, în afară de limba lor maternă, încă o limbă europeană și trei limbi africane. Doctorul Bissaugavi, Joseph și ceilalți colaboratori africani vă vor ajuta în însușirea limbilor africane. Și-acum, la lucru, dragi prieteni !...

Autoritatea lui Schweitzer la spital era atît de mare, încît pentru toți dorința lui era ordin. După cîteva luni, mulți dintre tinerii medici întîlnindu-l, zîmbeau și-l salutau în vreunul din dialectele africane.

Matilde Kottman era mulțumită. Numărul erorilor în stabilirea diagnosticului a scăzut. Bolnavii, auzind întrebările puse în propria lor limbă, aveau mai multă încredere în doctorul care îi îngrijea și-l ajutau, spunîndu-i totul.

*

* *

Deși Schweitzer hotărîse să nu mai plece în Europa, în primăvara anului 1959 se îmbarcă din nou pe vapor. Aceasta va fi ultima lui călătorie în patrie. Doctorul voia să-și revadă nepoții și să-și ia rămas bun de la locurile dragi — Günsbach, Kolmar, Strasbourg. Avea, de asemenea, de rezolvat treburi cu editorii. Cartea sa „Pace sau război atomic ?", apărută în 1958, s-a bucurat de mult succes. Dacă va reuși să obțină pacea, afirma el în esență, omenirea va supraviețui ; în caz contrar, războiul atomic va duce la distrugerea civilizației, dacă nu chiar a întregii omeniri !

În cartea sa, Schweitzer a dat o înaltă apreciere contribuției Uniunii Sovietice la cauza păcii. „Uniunea Sovietică, scria el, a renunțat cea dintîi la exploziile atomice și a demonstrat prin asta dorința sa de a realiza

convenţia referitoare la interzicerea experienţelor nucleare."

Reprezentanţii editurilor europene şi americane cerură autorului aprobarea de a-i traduce cartea în limbile engleză, norvegiană, suedeză, spaniolă şi altele.

Doctorul nu se împotrivi. Şi nu punea nici un fel de condiţii. Un singur lucru dorea el : ca fiecare cititor al cărţii lui să înţeleagă că şi de el, omul de pe stradă, depinde viitorul planetei...

Renate găsi că tatăl ei a îmbătrînit mult în ultima vreme : slăbise, degetele mîinilor i se anchilozaseră, părul îi albise complet. După moartea Elenei, se părea că şi o parte din Schweitzer pornise spre neant. Neatins de vreme îi rămăsese doar spiritul, spiritul său însufleţit de acea neţărmurită sete de a crea, despre care scria Albert Einstein, şi care încă mai rezista cruntei poveri a anilor şi încercărilor grele prin care a trecut. Doctorul glumea tinereşte şi rîdea împreună cu nepoţii. Conform vechii sale obişnuinţe, mergea mult pe jos, ca şi mai înainte îşi duse singur bagajele de la vapor la gară şi de la gară acasă, renunţînd la serviciile hamalilor.

Ajuns în Europa, Schweitzer arătă un deosebit interes pentru viaţa ei socială şi politică. Dimineaţa citea o mulţime de ziare, scotea notiţe, făcea tăieturi. În interviul acordat corespondenţilor ziarelor franceze el vorbi despre necesitatea de a se renunţa la introducerea armamentului atomic în Germania, atît în cea occidentală cît şi în cea de est. În toamna anului 1959, Schweitzer salută propunerile sovietice de dezarmare generală...

Doctorul se plimba prin casa şi prin grădina sa din Günsbach şi toate în jur îi aduceau aminte de soţia lui. Aceste flori au fost sădite de ea. Cărţile lui — toate ediţiile, în diferite limbi — au fost adunate de ea. Iată şi o fotografie — Frau Elena cu fiica lor...

Nu ! Nu mai poate rămîne aici ! Locul lui este în Africa, alături de ea !

După cîteva zile, în drum spre gară, Schweitzer păşea încet, pe străduţele Günsbach-ului, parcă presimţind că le vede pentru cea din urmă oară...

*

* *

La Lambaréné, pe doctor îl aşteptau veşti bune. În sfîrşit, sosise multaşteptatul specialist leprolog, doctorul Takahasi din Tokyo. Apucîndu-se cu multă însufleţire de lucru, el şi obţinuse unele rezultate, destul de bune.

Schweitzer îşi exprimă imediat dorinţa de a-l cunoaşte pe noul colaborator.

— S-a făcut ! încuviinţă Matilde Kottman. Am să-l poftesc să vină la dumneavoastră.

— Nu ! Nu ! se împotrivi doctorul. Mă duc eu la leprozerie. Vreau să-l văd pe doctorul Takahasi la lucru !

Noul colaborator îi plăcu foarte mult lui Schweitzer. Era un om energic, concentrat şi extraordinar de calm. Cînd doctorul Takahasi vru să-i dea lui Schweitzer scrisorile de recomandare, acesta dădu din mîini :

— Nu, nu ! Totul este clar ! Absolut totul ! Veţi lucra la noi !

Bissaugavi, care asistase la această scenă, îi întări încrederea :

— Noi, Oganga, am văzut lucrările doctorului Takahasi. Este unul din marii specialişti leprologi din Japonia.

— Asta înseamnă că avem noroc ! spuse Schweitzer frecîndu-şi bucuros mîinile. Am aşteptat mult, dar nu degeaba.

Cînd se întorcea de la leprozerie spre casă, lui Schweitzer îi plăcea, tot ce întîlnea în cale, provocîndu-i un zîmbet de mulţumire pe buze : şi copilaşul do-

Iofan, cu pielea bronzată, care încerca să încalece o capră, și africanele în ușoarele lor rochii colorate, care trebăluiau lîngă vetre. Nici măcar pe G'Mba — care, în drum spre spălătorie, trecînd repede prin fața lui scăpase jos, în praf, un teanc de cearșafuri, nu-l mustră. Schweitzer mergea și asculta foșnetul metalic al frunzelor. I se părea că astăzi palmierii nu foșnesc, ci cîntă, ca instrumentele de percuție ale unei orchestre invizibile.

Încă din primele luni ale anului 1960, la Lambaréné începură să sosească știri despre grevele în masă ale tăietorilor de păduri. La radio se transmiteau de asemenea vești despre ciocnirile dintre africani și poliția colonialistă franceză în orașele Libreville și Port-Gentil. Liderii partidului Blocul democratic din Gabon cereau proclamarea independenței.

Auzind toate acestea, Schweitzer observă :

— Era de așteptat. Cred că francezii nu se vor mai menține mult timp în colonii.

Doctorul Persi replică :

— Dar în spatele autorităților coloniale se află metropola cu armata și flota ei !

— Armata și flota sînt neputincioase în fața voinței popoarelor. Eu stau aici de aproape o jumătate de secol și am văzut cîte suferințe au adus și aduc africanilor toți colonialiștii. S-a umplut paharul ! Și-apoi, dragă Persi, dumneata nu ții seama de faptul că în spatele Blocului democratic din Gabon se află Uniunea democratică a Africii ? S-a ridicat întreg continentul, toată Africa, și Africa întreagă, dragul meu, reprezintă o forță uriașă...

Schweitzer a avut dreptate. La 17 august 1960 a fost proclamată independența republicii Gabon. Iar Leon Mba, lider al Blocului democratic din Gabon a fost ales prim ministru al noii republici.

La spitalul de pe Ogooué a fost sărbătorită zgomotos ziua independenței.

Schweitzer felicită din toată inima pe prietenii săi africani cu prilejul acestui eveniment atît de însemnat. Africanii îl ascultau cu capul descoperit. Un forestier din ținuturile de sus ale fluviului Ogooué, prezent la această întrunire, îl întrebă cu mirare pe Bissaugavi :

— De ce își scot ei pălăriile în fața doctorului ? Muncitorii mei nu se mai descoperă de mult în fața mea. Pretind că nu am dreptul să le cer acest lucru.

Bissaugavi zîmbi :

— Probabil pentru că doctorul nu le-a cerut niciodată să-și scoată pălăriile în fața lui, răspunse el.

Curînd după aceea, Schweitzer scria unor prieteni ai săi din R.D.G., care îl vizitaseră la Lambaréné în 1960 : „Trăiesc în mijlocul unor popoare care, eliberîndu-se, întemeiază state independente și elaborează constituții, după care se vor conduce statele lor. Și acum, inevitabil, se naște la ei problema cum să obțină cultura. Iar noi ar trebui să ne punem întrebarea cum să-i ajutăm atunci cînd se va ivi la ei această necesitate ?".

*

* *

Pomii plantați de Albert în 1942, împreună cu Elena Schweitzer, Matilde Kottman, Emma Heusknecht, Marc și Elisa Lauterburg, Bissaugavi, Akaga, Joseph și G'Mba au crescut atît de mult în acești douăzeci de ani încît fructele lor acoperă nevoile spitalului și ale întregii așezări. Dar copiii sînt peste tot la fel. Fructele primite din mîna mamei lor nu li se par așa de bune. În schimb portocalele rupte din pomi cu propriile lor mîini sînt straşnic de gustoase ! Și iată-i pe acești mici lambaréneni forțînd gardul verde al livezii spitalului. Copiii, ageri, se cațără cu repeziciune în pomi și aruncă fructele culese tovarășilor mai mici, rămași jos.

Preocupaţi, ei nu observă că pe aleea centrală a apărut bunicul Oganga, cu o cască albă pe cap. Dar iată că unul dintre băieţi îl vede şi dă alarma. Copiii mari, din copaci, sar jos şi fug, iar după ei se iau şi cei mici. Unul se împiedică de ceva, cade şi de frică îşi acoperă capul cu mîinile : acum Oganga va ajunge la el şi-l va bate cu bastonul pe care-l ţine în mînă...

Doctorul se apleacă asupra băiatului şi-l ridică.

— De ce tremuri ? Eh ! fricosule, fricosule ! rîde el.

Zîmbeşte şi băiatul, dar tot se mai teme.

— Vrei pere ? îl întrebă doctorul. Du-te şi culege.

Băieţelul îl priveşte cercetător pe doctor şi clatină negativ din cap :

— Poate nu-ndrăzneşti ! zice doctorul. Şi apropiindu-se de un păr mare, îl scutură pînă cad destule fructe. Apoi îl îndemnă pe băieţel : Ei, acum strînge-le ! Şi îi întoarce spatele ca să-i dea curaj.

Peste cîteva minute, priveşte iarăşi. Băieţelului nu-i mai este frică. Zîmbeşte larg. Toate perele se află în poalele cămăşii sale.

— Spune-le prietenilor tăi că nu mă supăr. Să vină în grădină cînd vor, dar cu o singură condiţie : să nu facă găuri în gard şi să nu rupă crengile. Tu ştii doar, copacii sînt şi ei vii, şi suferă cînd le rupi crengile. Nu-i aşa ?

— Aşa e ! încuviinţează băiatul şi o apucă agale pe potecă, spre ieşirea din plantaţie.

*

* *

Numărul bolnavilor care cer ajutor creşte mereu. Nu pentru că africanii s-ar îmbolnăvi acum mai des. Sigur nu. Dar trezindu-se spre o viaţă socială conştientă, mulţi africani au rupt-o cu vechile tradiţii seculare bazate pe ignoranţă şi superstiţii. Acum, în Gabonul independent, ei nu mai doresc să fie trataţi de vră-

jitori şi vraci ; ei vin să ceară ajutor spitalului de pe Ogooué.

Tendinţa spre cultură şi spre însuşirea de noi cunoştinţe, strivită mai înainte de colonialişti, a izbucnit cu virulenţă în noile condiţii de viaţă. Odată, Schweitzer, împreună cu doctorul Bissaugavi, făcea vizita de noapte a bolnavilor. În salon era linişte. Pacienţii dormeau. Veioza răspîndea o lumină slabă. Deodată Schweitzer observă că unul din bolnavi, un tînăr african, nu dormea. Ce s-a întîmplat ? ! Nu, tînărului nu-i era rău. El citea la lumina slabă a lămpii. Într-atît era de absorbit de lectură, încît nici n-a observat intrarea medicilor.

Doctorul Bissaugavi se supără : în salonul lui nu se respectă ordinea ! Aşa ceva nu-i permis. Se pregătea să se apropie de bolnav şi să-l mustre, dar Schweitzer îl reţinu pe Bissaugavi.

— Lasă-l, şopti el — lasă-l să citească ! Cînd aveam vîrsta lui, îmi petreceam şi eu nopţile citind... Apoi, zîmbind, adăugă : Lasă băiatul să citească. De unde ştii că mîine nu va fi ministru ?

— Tot ce se poate ! încuviinţă Bissaugavi, zîmbind şi el.

Cînd bolnavii nu mai aveau loc în saloane, erau plasaţi temporar, din dispoziţia lui Schweitzer, în sălile de aşteptare, iar în preajma spitalului începeau din nou să răsune, de dimineaţa pînă seara, loviturile topoarelor. Scriitorul german Paul Freier, după ce a vizitat în acea vreme Lambaréné, a scris despre spital : „Peste tot se construiesc aici clădiri noi, deoarece numărul celor care solicită asistenţă medicală creşte mereu, de la o zi la alta."

În dotarea spitalului intră curînd încă un pavilion cu cincizeci de paturi. Acum puteau fi spitalizaţi cinci sute de bolnavi. Cu toate acestea, medicii se plîngeau în fiecare zi lui Schweitzer :

— Vin aşa de mulţi bolnavi ! Iarăşi nu mai avem locuri !

— Ce să-i faci, răspundea Schweitzer, asta-i singura soluţie : să găsim timp nu numai ca să vindecăm, ci şi să construim.

La Lambaréné, omul de optzeci şi şase de ani îşi recăpătă iarăşi întreaga energie. În timpul zilei, doctorul era zărit cînd în sala de triere a bolnavilor, cînd în sala de operaţii, cînd pe şantierele de construcţii. Este adevărat că Schweitzer nu mai putea efectua operaţii — degetele anchilozate nu-l mai ascultau — dar prezenţa lui în timpul operaţiilor era utilă, sfaturile lui — recunoşteau tinerii medici — le erau de mare folos.

În iunie 1961, Schweitzer primi o scrisoare de la Walter Ulbricht. Preşedintele Republicii Democrate Germane îi scria despre „planul german de pace" prezentat de guvernul R.D.G. Acest plan prevedea renunţarea de către ambele state germane la armele nucleare.

Schweitzer citea scrisoarea cu emoţie. Walter Ulbricht scria despre propunerile asemănătoare făcute cîndva şi de el într-un interviu acordat ziariştilor francezi.

Doctorul se apucă imediat de scris. Redactă o declaraţie înflăcărată în sprijinul „planului german de pace" propus de R.D.G. şi o trimise cu primul vapor la Berlin.

Curînd la Lambaréné sosi cunoscutul om politic din R.D.G. Gerald Götting. Schweitzer ascultă cu plăcere relatările oaspetelui despre viaţa din tînăra republică a muncitorilor şi ţăranilor.

Toamna sosiră oaspeţii mult-aşteptaţi — Renate cu nepoţii săi dragi. Renate Schweitzer-Echkert, cu energia-i caracteristică, se apucă imediat de muncă, în laborator, iar nepoţelele, însoţite de bunicul atotştiutor, făceau cunoştinţă, pe viu, cu minunile africane.

*

* *

După amenajarea la Lambaréné a unui aerodrom, spitalul de pe Ogooué, era tot mai des vizitat de ziariști, scriitori, medici și turiști. Aceștia din urmă, de obicei americani bogați, își începeau drumul spre Lambaréné din Libreville, unde o cameră la hotelul „Roi Denis" costa mai mult pentru o noapte decît cîștiga un localnic în zece zile de muncă. Această călătorie începea întotdeauna cu exclamații de uimire :

— Ooo ! Doctorul alb tratează pe negri fără bani ? ! Extraordinar ! Așa ceva merită să fie văzut !...

De la Libreville, prin Port-Gentil, sînt două ore de zbor pînă la Lambaréné. Avionul zboară destul de jos deasupra desișului verde al junglei, și iată-l la destinație.

Aerodromul se află la trei kilometri depărtare de fluviul Ogooué. În dreptul aerodromului, pe o insulă mare, se desfășoară orășelul Lambaréné, iar la cîțiva kilometri mai sus se află spitalul doctorului Schweitzer.

Ajunși pe malul fluviului turiștii, exaltați de exotismul Africii, închiriază o canoe și, înaintînd de-a lungul malului, se îndreaptă spre spital. Curînd canoea acostează la debarcader și oaspeții urcă spre spital.

La început, doctorul Schweitzer îi primea pe toți cu inima deschisă, dar după cîtva timp fu nevoit să ia măsuri de îngrădire.

— Ușile spitalului, spunea el, sînt larg deschise tuturor celor care vin aici cu intenții bune și nu ne împiedică să lucrăm.

Totul a pornit de la faptul că unii ziariști, de rea-credință, prinzînd nuanța de ostilitate a unor cercuri occidentale față de Schweitzer, după declarația acestuia în sprijinul „planului german de pace", se apucaseră să ponegrească fapta lui nobilă de a acorda

asistență medicală africanilor. Ba, în zelul lor, unii atingeu ridicolul. Astfel un gazetar american, după ce a vizitat spitalul, a scris că e atît de lipsit de igienă, încît și pe afară pereții sînt mînjiți cu sînge.

Cînd acest articol i-a fost arătat lui Schweitzer, el a rîs :

— Ce gazetar mai e și ăsta dacă n-a observat că în ziua aceea am vopsit acoperișurile ! Iar după o pauză, a adăugat serios : Dar poate n-a vrut să observe acest lucru !

Unii turiști neserioși îl inoportunau pe doctor cu o mulțime de întrebări stupide :

— De ce sînteți proști și nu luați bani pentru tratament ?

— Cum de n-a dat spitalul dumneavoastră pînă acum faliment ?

Doctorul răspundea de obicei cu răbdare, dar de astă dată în ochii lui începură să sclipească scînteile furiei și, nemaiputînd răbda, răspunse la întrebare cu o altă întrebare :

— Eu mă mir cum de nu dai dumneata faliment, umblînd așa, fără rost, prin lume ?

Uluit, turistul se gîndi și răspunse :

— Afacerile mi le-am lăsat pe mîini bune. Am un asociat de încredere. Este interesat în bunul mers al treburilor tot așa de mult ca și mine.

— Iar asociații mei de încredere sînt toți aceștia, arătă Schweitzer cu mîna împrejur. Toți, și doctori, și pacienți, sînt interesați să meargă treaba bine.

Businessman-ul nu mai spuse nimic. Își luă rămas bun și plecă.

*

* *

Doctorul Muntz, înlocuitorul doctorului Lauterburg la chirurgie, raporta :

— Astăzi s-au făcut şase operaţii : Complicată a fost una de inimă. Toţi cei operaţi se simt satisfăcător. Peste o oră e vizita bolnavilor. Mergeţi şi dumneavoastră ?

Schweitzer se străduia să înţeleagă ce spune Muntz. Cei operaţi se simt satisfăcător... Asta-i foarte bine. Şi trebuie să facă vizita bolnavilor... Dar organismul refuza să execute ordinul. Ce-o fi cu el ? Nu cumva malaria ? Acest gînd îl făcu să reacţioneze. Adunîndu-şi ultimele puteri, se ridică şi rosti cu un glas ce se dorea ferm :

— Să mergem !

Dar Muntz rămase ţintuit locului. El observase că şeful este bolnav. Totuşi, cunoscînd firea dîrză a lui Schweitzer, nu îndrăzni să intervină.

Schweitzer pornise singur. Muntz fugi după el şi-l luă de braţ. Amîndoi tăceau, fiecare gîndindu-se la ceea ce-l preocupa. Schweitzer îşi propunea să termine vizita ca să se bage în pat. Muntz se întreba ce metodă delicată să folosească, pentru a-l trimite neîntîrziat pe doctor acasă.

În uşa sălii de operaţie se întîlniră cu Matilde Kottman. Ea înţelese imediat despre ce este vorba şi, luîndu-l pe Schweitzer, îl duse acasă.

Doctorul îşi reveni destul de repede. La asta îl ajută inima sănătoasă, bine antrenată.

De îndată ce putu să citească, îi fu adus un plic mare cu ştampila poştală din Moscova. Plicul conţinea o invitaţie la Congresul mondial pentru dezarmare generală şi pace.

Doctorul visa de mult să viziteze Uniunea Sovietică. Şi iată că visul lui era pe cale să se îndeplinească. Citea şi recitea invitaţia. Apoi lăsă plicul deoparte şi privi cu atenţie desenul pledului aşternut pe picioarele lui.

Dar cum să plece bolnav, bătrîn şi slab cum este acum ? Cu ce poate el ajuta Congresul, cînd abia se ţine pe picioare ?

Un moment Schweitzer rămase pe gînduri, apoi scrise, răspunzînd organizatorilor : „Regret foarte mult, dar nu pot să vin la Moscova. Vă salut pe dumneavoastră şi în persoana dumneavoastră pe toţi luptătorii pentru pace şi urez succes lucrărilor Congresului."

Nu după mult timp, primi din nou o scrisoare din Uniunea Sovietică. De data aceasta redacţia revistei „Literaturnaia gazeta" îl ruga să răspundă la întrebarea : „Consideraţi posibilă dezarmarea generală în prezent sau în viitorul apropiat ?"

Din nou doctorul luă tocul şi răspunse revistei „Literaturnaia gazeta" printr-un amplu articol intitulat : „Încredere şi înţelegere reciprocă". Acest articol a fost publicat în numărul din 26 iunie 1962 al revistei, cu puţin timp înainte de deschiderea Congresului, el constituind un fel de discurs prin corespondenţă al lui Albert Schweitzer la acel înalt forum al luptătorilor pentru pace.

*

* *

Însănătoşindu-se, Schweitzer intră din nou în programul său obişnuit de viaţă. Participa zilnic la vizitarea bolnavilor şi lucra în livadă unde acum, cu aprobarea lui, gospodăreau micuţii africani. Scriitorul din Republica Democrată Germană Herbert Freier, cînd a vizitat Lambaréné, l-a găsit pe doctor printre constructori. Schweitzer conducea personal lucrările de extindere a spitalului. Numărul pacienţilor creştea mereu. Era nevoie de tot mai multe clădiri.

Doctorul, înconjurat de dulgheri africani, le dădea instrucţiunile necesare. Freier, salutîndu-l, observă :

— Creşte, creşte spitalul !

Schweitzer zîmbi cu tristeţe :

— Nu mi-a mai rămas mult timp pentru asta. Dar cine se va ocupa după mine ?

Iar grijile creşteau cu fiecare zi. Akaga se plîngea că n-are muncitori de ajuns. Doctorul Takahasi ruga să i se aducă medicamente noi. Matilde Kottman veni să i se plîngă că unii bolnavi încalcă regulamentul de ordine interioară al spitalului.

— Ar fi bine să vorbiţi dumneavoastră cu ei ! îl rugă ea. Că aveţi autoritate. Cuvîntul dumneavoastră este lege pentru ei. Nu degeaba spun cei de la exploatarea pădurii că sînteţi preşedintele republicii din Lambaréné.

— O ! aceşti domni ciripesc totdeauna foarte frumos, răspunse doctorul. Dar mie puţin îmi pasă de ce spun ei. Cît despre cei care încalcă ordinea, am să iau neapărat măsuri. Deocamdată trimite-l la ei pe Joseph. Ştie el să-i pună la respect...

La 18 aprilie 1963 se împliniră cincizeci de ani de cînd Albert Schweitzer şi-a început activitatea în Africa. Acum o jumătate de secol, în primăvara anului 1913, doctorul Schweitzer şi Frau Elena au venit pentru întîia oară aici, la Lambaréné. Peste tot junglă, colibele sărace ale africanilor, boli şi ignoranţă. Tinerii entuziaşti, abia sosiţi, erau primiţi pretutindeni cu neîncredere, ba chiar cu ostilitate, de către localnici. Cît de mult au trebuit să îndure ! Prin cîte încercări au trecut şi cîte obstacole au trebuit să învingă pînă au putut să spună cu mîndrie : am rezistat, am învins ! Am învins ignoranţa şi bolile, neîncrederea şi ostilitatea, am învins rezistenţa puternicii naturi africane. Dacă la început veneau la spital să se trateze doar cîteva zeci de africani, acum doctorii aveau sub îngrijire peste cinci sute de pacienţi. În decursul celor

cincizeci de ani de existenţă, prin spitalul de pe Ogooué au trecut peste o jumătate de milion de bolnavi !

Sosiră telegrame de felicitare. Colaboratorii spitalului propuseră să se sărbătorească această zi, un semicentenar de existenţă. Dar doctorul voia să fie singur. El se duse la mormîntul soţiei şi rămase mult timp acolo, lîngă crucea modestă, să-şi amintească de trecut şi să stea de vorbă cu credincioasa lui tovarăşă de viaţă. Au trecut cinci ani de cînd Frau Elena s-a înrudit pentru totdeauna cu acest pămînt, pe care ea a păşit împreună cu soţul ei acum o jumătate de secol.

*

* *

„Republica Lambaréné cum spuneau forestierii francezi spitalului de pe Ogooué, se dezvolta încontinuu. Pe întinsele terenuri ce aparţineau spitalului creştea porumbul, plantaţia dădea roade bogate — banane, papaia, mango, nuci de cocos, portocale... Între pomi se aflau straturi cu legume europene. O mare turmă de capre asigura spitalul cu lapte, iar pescarii scoteau în fiecare zi din Ogooué mult peşte. „Bolnavii noştri primesc gratuit tot ce le trebuie, s-a exprimat odată Schweitzer. De aceea vînzarea sau schimbul de alimente pe teritoriul spitalului sînt interzise. Noi nu încurajăm apucăturile negustoreşti. Munciţi şi natura vă va răsplăti însutit !“

Auzind aceasta, forestierii spuneau cu răutate :

— Doctorul ăsta e comunist ! Subminează bazele iniţiativei particulare şi ale întreprinderii libere !

Într-o seară, cînd doctorul se afla, ca de obicei, la masa de lucru, veni la el Akaga.

— Oganga, sînteţi rugat să veniţi la telefon. Vă cheamă Moscova.

Schweitzer dădu la o parte pledul de pe picioare şi se ridică anevoie de pe scaun. Nu-i plăcea să fie

deranjat de la lucru. În tubul telefonic hîrîia ceva de neînțeles. Parcă se apropiau și se retrăgeau valurile mării.

În sfîrșit, Schweitzer deslușì cuvintele :

— Bună ziua, domnule doctor ! Vă vorbește Ostrovski, corespondent la „Literaturnaia Gazeta". Vă rog să răspundeți, dacă se poate, la cîteva mici întrebări, care interesează pe cititorii noștri.

— Din moment ce tot stăm de vorbă, mă rog, am să răspund. Puneți întrebările, domnule Ostrovski !

— Ce probleme mai importante vă preocupă acum ?

— Mă preocupă în primul rînd problema armei nucleare și tot ce este în legătură cu ea. Mă preocupă, de asemenea, problemele de cultură pe care ni le pune în față epoca noastră... Schweitzer tăcu cîteva secunde, adunîndu-și gîndurile, apoi adăugă : Probabil vă aduceți aminte că încă mai demult, eu și prietenul meu, Albert Einstein, ne-am exprimat dezaprobarea față de experiențele cu armele atomice. Testamentul lui Einstein — lupta împotriva amenințării războiului atomic — îl consider drept principalul îndreptar al activității mele.

— Care sînt planurile dumneavoastră literare, domnule Schweitzer.

— În prezent n-am nici un fel de plan. Sînt foarte ocupat la spitalul meu, care a crescut mult mai mult decît am planificat eu vreodată. În afară de aceasta, nu uitați că voi împlini în curînd nouăzeci de ani.

— Vă mulțumesc foarte mult, domnule Schweitzer, că ați răspuns cu atîta amabilitate întrebărilor noastre. .

— Și eu vă mulțumesc pentru cuvintele prietenești. Vă rog să transmiteți salutări cititorilor dumneavoastră...

Însoțit de Akaga, Schweitzer reintră în casă. Se gîndea la Moscova îndepărtată, la Rusia, la oamenii

care în timpul războiului au trecut prin grele încercări... Ei au nevoie de pace. Pacea este chezăşia vieţii, desăvîrşirea ei. Pacea este necesară tuturor oamenilor de pe pămînt!

*

* *

Încă de pe la sfîrşitul anului 1964, deşi la spital era la fel de mult de muncă, începură pregătirile pentru sărbătorirea lui Albert Schweitzer cu prilejul împlinirii a nouăzeci de ani. Doctorul, aflînd, se împotrivi categoric acestei „pierderi de timp". Totuşi colaboratorii lui continuau să compună versuri de felicitare şi să pregătească daruri cît mai originale. Toate aceste pregătiri se făceau însă pe ascuns. Singurul lux pe care l-a admis sărbătoritul, conform tradiţiei, a fost meniul pe care l-a comandat pentru prînzul sărbătoresc. În rest, doctorul rămase ferm pe poziţie: viaţa din spital trebuie să continue în mod normal. Nici un fel de alte pregătiri pentru acest jubileu. Cînd va împlini nouăzeci de ani!...

Ca şi mai înainte, Schweitzer îşi petrecea timpul de dimineaţa pînă seara pe şantier: examina planurile, dădea indicaţii dulgherilor şi zidarilor, se certa cu Akaga. Numai că acum nu mai mergea pe jos cînd vizita leprozeria sau pavilioanele mai îndepărtate, ci folosea un mic automobil deschis, cumpărat de curînd, proprietate a spitalului. Cu el mergea şi imperturbabilul doctor Takahasi, şi energicul doctor Muntz, care nu era capabil să stea un minut locului. Acesta bătu uşor cu degetul în portiera automobilului şi-i spuse doctorului Schweitzer, cu veselă ironie, făcînd aluzie la aversiunea lui faţă de tehnică:

— Uite că a intrat şi la noi în spital civilizaţia! Să faci un tur în adierea vîntului... ce poate fi mai plăcut?

Schweitzer mormăi ceva în mustață, fără să răspundă nimic, dar doctorul Takahasi ghici că el zîmbește.

Amîndoi medicii — Takahasi și Muntz — vorbind între ei, de multe ori se mirau : cum reușește șeful lor să-și mențină sănătatea și vigoarea ! De cîți ani lucrează împreună la spital, și nu-și pot aminti să fi fost vreodată grav bolnav. Și nici vreuna din bolile bătrîneții nu s-a lipit de el. Se părea că timpul a îngenuncheat în fața acestui om : ochii lui nu și-au pierdut culoarea, glasul a rămas sonor, mintea îi este totdeauna clară, iar picioarele îl poartă ușor pe pămînt : de obicei îl depășea pe interlocutorul său, fără să facă vreun efort. Tot ce-l deranja pe doctor erau degetele. Acestea nu mai voiau să-l asculte. Doctorul ținea greu tocul în mînă și, spre marea lui mîhnire, nu mai putea să cînte cu virtuozitate Bach ca altădată.

Cînd degetele i se înțepeneau, lăsa tocul la o parte și făcea cu răbdare exerciții de gimnastică a articulațiilor, în ciuda durerii, uneori de nesuportat. Scrîșnind din dinți, strîngea și desfăcea degetele neascultătoare : unu-doi, unu-doi !

În liniștea camerei se auzea numai pocnetul încheieturilor și foșnetul greu, ca de metal, al frunzelor de palmieri.

Într-una din seri, doctorului îi trecu prin minte : „Pînă ce mîinile nu vor refuza definitiv să mă servească, e cazul să-mi fac o cruce pentru mormînt."

Nici spre sfîrșitul vieții nu și-a trădat vechea obișnuință : tot ce-i necesar, să-și confecționeze singur.

*

* *

La 14 ianuarie 1965 toată lumea a sărbătorit împlinirea a nouăzeci de ani de la nașterea lui Albert Schweitzer. În ziua aceea, la radio s-au transmis înre-

gistrări ale concertelor lui. Pe ecranele televiziunii s-au dat filme dedicate spitalului din junglă. Mii de telegrame trimise de oficialităţi şi oameni de stat, de scriitori şi savanţi, de muzicieni şi pictori, de oameni de diferite profesiuni din toate colţurile lumii, zburau spre Lambaréné.

Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Democrate Germane, Walter Ulbricht, i-a scris : „Mult stimate domnule profesor doctor Schweitzer, sînt bucuros să vă transmit cu ocazia aniversării a nouăzeci de ani urările cele mai calde din partea Consiliului de Stat al R.D.G. Vă salut de asemenea din partea întregului nostru popor, care vă apreciază ca pe un mare umanist, neobosit luptător pentru pace şi coexistenţă paşnică."

Într-o notă din 14 ianuarie 1965, sub titlul : „Albert Schweitzer a împlinit nouăzeci de ani", „Literaturnaia Gazeta" scria : „... Este plin de energie, ca şi mai înainte, face planuri pentru viitor. Bătrînul savant, laureat al Premiului Nobel pentru pace, este îngrijorat de ameninţarea crescîndă a războiului atomic, de remilitarizarea Germaniei Occidentale. Discursurile sale împotriva experienţelor cu bombe atomice, apelul său la dezarmare şi pace i-au atras ura cercurilor reacţionare.

Toată viaţa, Albert Schweitzer şi-a dedicat-o luptei cu bolile, cu foametea şi sărăcia. Să-i urăm mulţi ani de viaţă şi noi succese în nobila sa activitate."

Pentru a sărbători nouăzeci de ani de la naşterea lui Albert Schweitzer, sosiră la Lambaréné oaspeţi din toate colţurile lumii. Printre ei se afla şi primarul oraşului natal al lui Schweitzer — Kaiserberg. Cu toată aversiunea sa faţă de discursurile pompoase, doctorul fu nevoit să asculte atît de multe, încît în urma fluxului nesfîrşit de felicitări şi laude, i se învîrtea capul.

— S-a vorbit atît de mult despre însemnătatea persoanei mele modeste, a observat în glumă doctorul, încît nu mai îndrăznesc să mă adresez mie însumi spunîndu-mi tu...

După încheierea festivităţilor, viaţa spitalului îşi reluă repede cursul obişnuit. Numai că la vechiul clopot, care-i chema pe bolnavi la masă, ori indica timpul de somn, i se adăugară două noi clopote — dar din partea muncitorilor germani. Pe cel mai mare dintre ele, care cîntărea două sute cincizeci de kilograme, se putea citi inscripţia de donaţie : „Colectivul de muncitori ai uzinei din Monngenröte R.D.G.“

La vîrsta de nouăzeci de ani, Albert Schweitzer nu schimbă cu nimic programul zilnic de lucru, stabilit de mult la spital. El continua vizita bolnavilor în saloane şi primea personal pe numeroşii corespondenţi. Învingînd rigiditatea bătrînească a degetelor, el răspundea totdeauna personal la scrisori. Nu admitea nici un fel de concesie, nici un fel de îngăduinţă vîrstei. Cînd i se propunea un secretar dactilograf, ori măcar un dictafon, doctorul răspundea de fiecare dată :

— Nu-mi trebuie nimic ! Mie munca îmi dă sănătate.

*

* *

În primăvara anului 1965, Schweitzer începu construirea unui nou pavilion al spitalului. Petrecîndu-şi timpul de dimineaţa pînă seara pe şantier, doctorul se bronză iarăşi.

— Niciodată nu m-am simţit atît de vioi ! îi spunea Matildei Kottman. Te pomeneşti că tinereţea şi-a pus în gînd să mă viziteze din nou !

Scriitorul Freier, sosit din R.D.G. pentru a treia oară la Lambaréné, îl găsi pe doctor, ca de obicei, pe şantier, sus, pe schele.

— Urcați aici ! îi strigă Schweitzer oaspetelui. Să vedeți ce plăcut adie vîntul !

Dar Freier, om de cincizeci de ani, greoi, clătină din cap : „Ce energie are acest om care este aproape de două ori mai bătrîn decît mine !“

Schweitzer coborî de pe schele și-l invită pe oaspete la el acasă. Pe drum, Freier observă că doctorul merge totuși greu. Din cînd în cînd se oprea să-și tragă răsuflarea.

Iată-i pe amîndoi șezînd la masa de lucru a doctorului, în camera lui modest mobilată.

— Cum merg treburile în R.D.G. ? întrebă Schweitzer.

— Tot înainte ! zîmbi oaspetele. Desigur, avem de înfruntat greutăți, cum este și normal în asemenea cazuri.

— Dar cîrmacii sînt vigilenți ?

— Desigur. Și ei, și noi.

Deodată doctorul oftă :

— Eh, am îmbătrînit, totuși... Ce bine ar fi să mai fiu o dată tînăr...

Oaspetele păstră tăcerea. După o pauză lungă și apăsătoare, Schweitzer întrebă :

— Stați mai mult la noi ?

— Pînă o să vă plictisiți de mine, încercă Freier să glumească. Și pe un ton serios, adăugă : Am să stau probabil vreo patru săptămîni...

A doua zi după prînz, cînd colaboratorii spitalului discutau cu însuflețire, ieșind din sala de mese, Schweitzer îl luă pe oaspete deoparte :

— Am uitat să vă întreb ieri. Ce ziceți de Vietnam ?

— Nu-i bine ce-i acolo, răspunse Freier, nepregătit pentru această întrebare neașteptată.

— Nu-i bine ? întrebă iarăși doctorul. M-da... Și Franța s-a ars odată acolo. Dacă De Gaulle recunoaște

asta, e mare lucru. Dar americanii încă nu-şi dau seama...

Ca de obicei, doctorul mergea ceva mai înainte, deşi mersul îi era greoi. Îşi ţinea mîinile la spate şi mereu se întorcea spre interlocutorul său.

— Aţi văzut cartea lui Maknight care mă înjură?

— Nu! Dar am auzit despre ea. Apropo, de ce nu-i răspundeţi?

— Pentru ce? Mă apără prietenii de asemenea atacuri. Dar nici ei n-ar trebui!...

— Adică să iertăm totul?

— Nu, să nu le dăm nici o atenţie.

— Calomniază activitatea din Lambaréné pentru că nu îndrăznesc să vă atace făţiş. Că de fapt pe ăştia ideile dumneavoastră politice îi fac să turbeze.

— Asta spun şi eu. Sînt proşti şi laşi. Nu merită să le dai atenţie! puse Schweitzer capăt discuţiei.

*

* *

După două săptămîni, nu-l mai puteai deosebi pe Freier de restul colaboratorilor arşi de soare. Oaspetele nu prea mai era oaspete, îi ajuta acum activ pe constructori şi sanitari. Dar nu se despărţea niciodată de carnetul în care nota toate discuţiile sale cu doctorul Schweitzer.

O zi fierbinte de iulie. După-amiază e imposibil să ieşi afară. În aerul înăbuşitor şi umed riştî să fierbî în adevăratul înţeles al cuvîntului. Pînă şi frunzele palmierilor, obişnuite cu căldura, atîrnă ofilite. Numai dinspre malurile fluviului ajung pînă la casa doctorului glasurile spălătoreselor harnice.

Doctorul Muntz a venit la Schweitzer să raporteze. Povesteşte pe scurt ce operaţii s-au făcut de dimineaţă la spital.

Apoi amîndoi tac. În cameră e zăpuşeală. Chiar prin ferestrele cu jaluzelele trase se simte dogoarea soarelui.

Schweitzer răsfoieştşe cărţile aduse de Freier şi, parcă înnodînd firul unei discuţii recent întrerupte, întreabă :

— Dar populaţia la voi, în R.D.G., este într-adevăr pătrunsă de ideile de pace ?

— Aceste idei, răspunse convins Freier, fac parte integrantă din viaţa ţării noastre.

Doctorul, însă, nu se lăsă :

— Eu nu mă refer la simplele discuţii despre pace. E firesc ca orice om să dorească pacea. Dar ce se face la voi în acest scop ? apăsă el pe cuvintele „se face". Se întreprinde ceva în şcoli, în arte ?

— În spirit pacifist, nimic.

— În vremurile noastre pacifismul înseamnă pasivitate, preciză doctorul.

Acest răspuns îl surprinse dar îl şi bucură pe oaspetele doctorului. Înainte Schweitzer avea altă părere. Şi sînt destui care aşteaptă cu totul altceva de la el.

— Aveţi dreptate, spuse Freier şi adăugă zîmbind : Dar sînt unii care nu se vor bucura auzind aceste cuvinte din gura dumneavoastră.

Schweitzer dădu energic din mînă :

— Ei, asta-i acum ! Şi-atunci ce anume faceţi ?

— Tot timpul, fiecăruia şi tuturor noi le repetăm : Urmăriţi-i cu atenţie pe cei cărora le place să se joace cu ogivele nucleare. Nu-i scăpaţi o clipă din ochi ! Asta le spunem noi...

— Care „noi" ?

— Noi, noi toţi, guvernul şi oricine e în stare să gîndească. Şi eu... de pildă.

La 16 iulie sosi timpul ca Herbert Freier să plece. Îndată după prînz, doctorul îi întinse mîna oaspetelui şi-i propuse, pe un ton ce nu admitea replică, să-şi

spună pe nume și să mai lase deoparte politețea excesivă.

— Ne cunoaștem doar de atîta vreme, spuse el.

Pentru cea din urmă oară, Herbert Freier vizită spitalul. La farmacie făcură un popas. Freier se așeză lîngă Schweitzer, care începuse să răsfoiască o carte găsită acolo despre vechile instrumente muzicale.

— Uite, Herbert ! Ce păcat că o mulțime de instrumente muzicale vechi sînt complet uitate...

— În schimb au apărut, în compensație, cele electronice, glumi Freier și se ridică.

— O, caraghiosule ! Ai să vezi ce-ți fac... acum, înainte de plecare ! îl amenință tot în glumă, Schweitzer.

... În barcă Freier flutură mult timp mîna, luîndu-și rămas bun de la omul gîrbovit, rămas pe malul fluviului Ogooué.

— Pe curînd ! Aștept viitoarea noastră întîlnire ! ajunseră pînă la el vorbele doctorului. Transmite salutări tuturor prietenilor din Republica Democrată Germană !

*

* *

La începutul lunii august, doctorul simți deodată o ciudată slăbiciune fizică. Și, ceea ce îl uimi pe Schweitzer mai mult, picioarele lui puternice, care n-au cunoscut niciodată oboseala, îi erau acum parcă de vată.

Schweitzer decise să nu se dea cîteva zile jos din pat. Citea ziare, răsfoia cărți... Într-o zi, doctorul Muntz îi aduse o scrisoare. Schweitzer citi adresa expeditorului și se bucură : îi scria un vechi prieten, doctorul Linus Pauling, savantul american luptător pentru pace.

Dar cînd doctorul deschise scrisoarea şi citi rîndurile adresate lui, îl cuprinse neliniştea :

„Vă transmit, îi scria Pauling, textul apelului pe care un grup de laureaţi ai Premiului Nobel îl adresează şefilor acelor guverne care ar putea contribui la încetarea războiului din Vietnam. Sperăm că veţi semna şi dumneavoastră acest apel."

Această scrisoare a prietenului său îl puse pe gînduri. Da, desigur, va semna apelul, dar va ajuta oare acest lucru la reglementarea conflictului ?... Schweitzer mai citi o dată şi încă o dată cuvintele binecunoscute : „Fără a avea drept scop de-a învinui vreuna din părţile beligerante, ne adresăm tuturor guvernelor şi părţilor interesate cu chemarea de a întreprinde acţiuni imediate pentru încetarea focului şi reglementarea conflictului din Vietnam pe baza tratativelor."

Doctorul semnă apelul, scrise cîteva cuvinte lui Linus Pauling şi hotărî să ducă personal scrisoarea la debarcader. Spre mirarea lui, se simţi ceva mai bine. De aceea, a doua zi dimineaţa, Schweitzer fu prezent pe şantier. Spre seară însă, îl cuprinse iarăşi valul de slăbiciune fizică. Se simţea atît de lipsit de puteri, încît trebui să se culce în pat. Dar nici această măsură nu dădu rezultate. Pulsul doctorului bătea tot mai rar, mîinile şi picioarele i se răciseră.

Doctorul stătea culcat, fără să facă nici o mişcare. Ochii obosiţi, nu-i mai putea ţine deschişi. Dar auzea tot ce se petrece în jurul lui.

Fiica sa, Renate, şi Matilde Kottman aduseseră benzile cu înregistrări din Bach şi în cameră răsună în surdină muzica. Doctorul zîmbi şi-i mulţumi fetei printr-o abia perceptibilă apăsare a mîinii.

Următoarele zile, Renate le petrecu la căpătîiul muribundului. Ea privea faţa albă, trasă, a tatălui ei şi plîngea. Ar fi vrut ca el să vorbească, să-i spună cuvinte de adio. Dar el tăcea. Părea că doarme. Vădit

lucru, moartea venise, dar s-a oprit şovăind în faţa acestui calm, în faţa acestei vieţi care i-a rezistat atît de mult şi care mai rezista încă.

În noaptea de 4 spre 5 septembrie, inima obosită a lui Albert Schweitzer încetă să mai bată.

Conform dorinţei doctorului, fu înmormîntat pe malul fluviului Ogooué, alături de soţia sa. La căpătîiul mormîntului fu înfiptă o cruce de lemn simplă, cioplită şi încheiată de propriile lui mîini.

Nu se ţinură discursuri mari. Nu răsunară marşuri funebre sfîşietoare. Numai un reprezentant al guvernului din Gabon, un om bătrîn, rosti scurt:

— Lambaréné va fi veşnic legat de numele tău!...

EPILOG

Odată cu răsăritul soarelui se trezește Lambaréné și spitalul de pe Ogooué.

Gospodinele merg grăbite după apă. În aerul răcorit peste noapte se simte miros de fum și de pește proaspăt.

— Astăzi am prins pește, nu glumă ! se bucură pescarii. Ei îi salută prietenos pe doctorii porniți în vizita de dimineață : Muntz, Takahasi și Bissaugavi.

În drumul lor de la un pavilion la altul, doctorii trec și pe la Renate Schweitzer. Conform ultimei dorințe a tatălui ei, ea conduce acum spitalul. Ajutorul principal în probleme medicale îi este doctorul Muntz.

Continuă să lucreze la Lambaréné Matilde Kottman și una din cele mai vechi colaboratoare, Fraulein Alin Silver, precum și sanitarii africani : G'Mba, N'Iama, N'Le, N'Gemma și Bulingui. Joseph n-a mai trăit mult după moartea doctorului. După înmormîntarea întemeietorului spitalului, colectivul strîns unit al medicilor, surorilor și sanitarilor nu au admis ca spitalul să-și întrerupă nici măcar o singură zi activitatea.

Ca și mai înainte, se construia asiduu. Opera creată de Albert și Elena Schweitzer a încăput pe mîini sigure.

Și iată că exemplul lor a fost urmat de alții. După cum au comunicat ziarele străine, tînărul doctor Theodor Binder a plecat să lucreze în pădurile tropicale

din vestul Peruului. Acolo, pe malurile fluviului Amazon, el a întemeiat un spital, căruia i-a dat numele lui Albert Schweitzer. Deocamdată spitalul nu-i mare, are numai douăzeci şi patru de paturi, un mic laborator şi o sală de operaţii. Dar indienii din împrejurimi sînt recunoscători tînărului doctor pentru ajutor şi-l răsplătesc — ca pe vremuri africanii pe Schweitzer — prin muncă directă. Cu ajutorul lor, noul spital tot creşte.

Moartea lui Albert Schweitzer — mare umanist, cunoscut filosof, scriitor şi muzician — a îndurerat profund inimile oamenilor. Municipalităţile multor oraşe europene au primit numeroase cereri şi sugestii ca unele străzi, şcoli, fabrici să poarte numele lui. La cererea locuitorilor, în Karlmarxstadt, oraşul chimiştilor germani şi al textiliştilor, una din străzile noi se numeşte Albert Schweitzerstrasse. Zeci de şcoli din R.D.G., brigăzi fruntaşe în producţie sau colective întregi poartă numele marelui umanist. În Gabon a fost emis, în tiraj redus, un timbru special dedicat memoriei lui Albert Schweitzer. Timbrul nu-i tipărit pe hîrtie, ci imprimat pe o foiţă de aur curat, de 4,5×3 cm, cu marginile tradiţional perforate. Pe fondul hărţii Gabonului, prin presare, este reprezentat portretul doctorului, iar dedesubt, anul naşterii şi al morţii lui.

Cărţile lui Albert Schweitzer continuă să fie publicate şi sînt cerute de public. În U.R.S.S. a apărut de curînd ampla monografie a lui Albert Schweitzer despre genialul compozitor german Johann Sebastian Bach. În Republica Democrată Germană, Operele alese ale lui Schweitzer, doctorul junglei, au apărut în cinci volume.

Despre viaţa interesantă şi bogată în înfăptuiri a lui Albert Schweitzer scriu mulţi savanţi şi scriitori. Conform datelor comunicate de cercetătorul francez Pierre Amadou, „Schweitzeriana“ cărţilor a atins în

1958 peste opt sute de ediţii ! Soarta omului care şi-a consacrat întreaga viaţă nobilului ţel de a-i sluji pe oameni înflăcărează imaginaţia scriitorilor şi chiar a pictorilor. Despre Schweitzer a scris Romain Rolland şi Stefan Zweig, Albert Einstein şi Pablo Casals. Drumul vieţii lui a fost iluminat şi încălzit de prietenia acestor oameni de seamă.

Un interes deosebit faţă de personalitatea lui Schweitzer manifestă tineretul. Şi asta nu-i de mirare. Marietta Sahighian a observat odată că lupta soţilor Schweitzer — lupta asiduă a acestor doi oameni curajoşi şi dîrji, care au învins clima distrugătoare, neîncrederea băştinaşilor, lipsa de drumuri şi de mînă de lucru, fiarele sălbatice şi lipsa materialelor necesare, precum şi groaznica deznădejde din anii cînd negrii neajutoraţi ca nişte copii mureau pe capete — a observat deci că lupta acestor oameni, întreaga lor viaţă reprezintă un exemplu atrăgător, tulburător şi profund instructiv pentru tineret.

Cînd revista „Freie Welt“ din R.D.G. a întreprins, nu de mult, o anchetă în rîndurile tineretului, la întrebarea : „Ce personalitate constituie pentru voi un exemplu de viaţă ?“, majoritatea băieţilor şi fetelor au răspuns : „Karl Marx, Karl Liebknecht, Vladimir Ilici Lenin, Ernst Thälmann, Friedrich Engels, Roza Luxemburg, Albert Schweitzer, Marie Curie, Manolis Glezos, Martin Luther King, Konstantin Ţiolkovski, Ludwig Beethoven, Pavel Korceaghin, Bertold Brecht“... Iar în această listă de onoare, numele lui Albert Schweitzer a figurat printre primele.

... Pe malul fluviului Ogooué, larg şi nestăvilit, îşi pulsează viaţa din plin un mic orăşel african, Lambaréné, creat de voinţa unui mare om, a acelui om care — după cum s-a exprimat unul din fruntaşii Africii libere — „venind la noi în perioada celei mai înverşunate domnii a colonialismului, ne-a socotit fraţii lui

negri şi s-a comportat cu noi întocmai ca un frate. N-o să uităm niciodată acest lucru!"

Niciodată nu va uita omenirea recunoscătoare înfăptuirea luminoasă a lui Albert Schweitzer, săvîrşită în numele umanităţii.

Sfîrşit!

Lector : MIHAI CAZIMIR
Tehnoredactor : PETRE STANCU

Dat la cules 11.IX. 1980 Apărut 1981. Comanda nr. 1496. Coli de tipar 19¼.

Tiparul executat sub comanda nr. 5725
la Întreprinderea poligrafică Galați
Bd. George Coșbuc nr. 223 A
Republica Socialistă România